

გართლმსაჯულებაზე
ხელმისაწვდომობა საქართველოში

სოციალური
სამართლიანობის
ცენტრი

**მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა
საქართველოში**

თბილისი
2021

კვლევის მომზადება შესაძლებელი გახდა ამერიკელი ხალხის გულუხვი დახმარების წყალობით, რომელიც აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მეშვეობით იყო განწეული. ანგარიშის შინაარსზე პასუხისმგებელია სოციალური სამართლიანობის ცენტრი. ის შეიძლება არ ასახავდეს აღმოსავლეთ-დასავლეთის მართვის ინსტიტუტის, USAID-ის ან აშშ-ის მთავრობის შეხედულებებს.

კვლევის ავტორები: მარიამ გობრონიძე, თორნიკე გერლიანი, ანა პაპუაშვილი

ექსპერტი: ნილ ვაინშტაინი

კვლევაზე პასუხისმგებელი პირი: გურამ იმნაძე

თვისებრივი კვლევა: CRRC საქართველო

ყდის დიზაინი: სალომე ლაცაბიძე

დაკაბადონება: თორნიკე ლორთქიფანიძე

ქართული ენის რედაქტორი: მედეა იმერლიშვილი, ნინო ბექიშვილი

ტირაჟი: 200

ISBN: 978-9941-8-3437-0

აგრძელდება აქ მოყვანილი მასალის გადაბეჭდვა, გამრავლება ან გავრცელება კომერციული მიზნით, „სოციალური სამართლიანობის ცენტრის“ წერილობითი ნებართვის გარეშე.

© სოციალური სამართლიანობის ცენტრი

მისამართი: ი. აბაშიძის 12ბ, თბილისი, საქართველო

ტელ.: +995 032 2 23 37 06

<https://socialjustice.org.ge>

info@socialjustice.org.ge

www.facebook.com/socialjustice.org.ge

სარჩევი

I. კვლევის მოკლე მიმოხილვა	8
II. შესავალი	20
III. მეთოდოლოგია.....	25
IV. ინსტიტუციური და საკანონმდებლო ბარიერები.....	29
4.1. კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობა	29
4.1.1. ნორმატიული აქტების გამოქვეყნება, აღრიცხვა და სისტემატიზაცია.....	31
4.1.2. სამართლებრივი აქტების ბუნდოვანება და სამართლებრივი ენის სირთულე.....	35
4.1.3. საკანონმდებლო/სამართალშემოქმედებითი პროცესი საქართველოში.....	39
4.2. სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტების მომზადების სირთულე	47
4.2.1 სასამართლო ფორმების შევსების შინაარსობრივი სირთულეები.....	48
4.2.2. ენობრივი ბარიერის პრობლემა სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების პროცესში	53
4.2.3. განსხვავება სასამართლო ფორმების ელექტრონულ და კალმით შესავსებ ვერსიებს შორის	54
4.2.4. ბავშვზე მორგებული სასამართლო ფორმების პრობლემურობა	55
4.2.5. სასამართლოს მხრიდან ხარვეზის დადგენის პრაქტიკის არათანმიმდევრულობა.....	57
4.2.6. სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტების მოძიების სირთულე.....	59
4.3. სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სისტემა: კონსულტაცია და წარმომადგენლობა	60
4.3.1. საქართველოს იურიდიული დახმარების სამსახურის ორგანიზაციული მონაცობა.....	60
4.3.2. იურიდიული დახმარების მოდელეები და საერთაშორისო სამართლებრივი სტანდარტები.....	62
4.3.3. იურიდიული დახმარების ფორმები და მისით სარგებლობის პირობები საქართველოში	65
4.3.4. სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებში უფასო იურიდიულ დახმარებაზე ხელმისაწვდომობის საკანონმდებლო ბარიერები.....	68
4.3.5. სამსახურის ეფექტიან მუშაობასთან დაკავშირებული პრობლემები ადამიანური და ფინანსური გამოწვევების ჭრილში	74
4.4. თარჯიმანზე ხელმისაწვდომობა.....	79
4.4.1. თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლების კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ასპექტები საქართველოში	80
4.4.2. თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლების გამოყენების პრაქტიკა.....	82

4.5. საქმის განხილვის ვადები, სასამართლოთა გადატვირთულობა და მოსამართლეების რაოდენობა.....	87
4.5.1. პროცესის ხანგრძლივობა - საერთაშორისო სტანდარტები.....	88
4.5.2. პროცესის ხანგრძლივობა - ქართული რეალობა.....	92
4.6. სასამართლო პროცესის თანმდევი გამოწვევები მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით.....	109
4.6.1. შეჭიბვებითი პროცესი და სამართლიანობის საკითხი.....	109
4.6.2. მგრძობელობის პრობლემა მართლმსაჯულების სისტემაში.....	131
4.7. მოსამართლეთა კომპეტენცია, კეთილსინდისიერება, დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა.....	137
4.7.1. სასამართლო ხელისუფლების ძირითადი პრინციპები.....	138
4.7.2. ქართული სასამართლო სისტემის წინაშე არსებული გამოწვევები.....	141
V. სამართლებრივი ცნობიერებისა და გაძლიერების მიმართულებით არსებული ბარიერები.....	155
5.1. ცოდნა სამართლებრივ პრობლემათა გადაწყვეტის გზებისა და მექანიზმების თაობაზე.....	156
5.2. ადამიანის უფლებათა დაცვის მექანიზმების შესახებ საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლება სახელმწიფო სტრატეგიისა და პოლიტიკის დოკუმენტებში.....	158
5.3. სახელმწიფოს მხრიდან მედიისა და ინტერნეტ რესურსების გამოყენება საზოგადოებრივი სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლებისათვის.....	165
5.4. ადამიანის უფლებებთან და სამართლებრივ გაძლიერებასთან დაკავშირებული განათლების პოლიტიკა.....	171
VI. გეოგრაფიული, ინფრასტრუქტურული და ფიზიკური ბარიერები.....	175
6.1. სასამართლოებისა და იურიდიული დახმარების ცენტრების/ბიუროების ტერიტორიული გადანაწილება.....	176
6.2. სასამართლოებისა და იურიდიული დახმარების ცენტრების ფიზიკური ადაპტირებულობა.....	180
6.3. ელექტრონულად საქმის მომზადებისა და წარმოების შესაძლებლობა.....	183
VII. ფინანსური ბარიერები.....	185
7.1. ეკონომიკური უთანასწორობისა და სიღარიბის გავლენა მართლმსაჯულების სისტემით სამართლიან სარგებლობაზე.....	185
7.2. ფინანსური ბარიერები და სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახური.....	188
7.2.1. გადახდისუუნარობის კრიტერიუმი.....	190
7.2.2. სამსახურის დირექტორის დისკრეციული უფლებამოსილება.....	193
7.3. პროცესის ხარჯები.....	197
7.3.1. სასამართლო ხარჯები, მისი გადახდის წესი და მისგან განთავისუფლება.....	198

VIII. კულტურული და სოციალური ბარიერები	207
8.1. კულტურული ბარიერები.....	208
8.1.1. პოლიციისა და სასამართლოსადმი მიმართვისგან თავის შეკავების ზოგადი კულტურული საფუძვლები	208
8.1.2. დავის არაფორმალური გადაწყვეტის გზები.....	212
8.2. სოციალური ბარიერები	214
8.2.1. ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი განათლებისა და ინფორმაციის ნაკლებობა ...	214
8.2.2. მონყვლადი ჭგუფების სპეციფიკური სოციალური ბარიერები.....	216
8.3. ნდობა, როგორც სოციალური ფაქტორი	222
IX. დასკვნა.....	228

I. კვლევის მოკლე მიმოხილვა

მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა გულისხმობს ადამიანთა შესაძლებლობას, მიაღწიონ სამართლებრივი პრობლემების სამართლიან გადაწყვეტას და განახორციელონ თავიანთი უფლებები, ადამიანის უფლებათა სტანდარტების შესაბამისად.¹ მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფისათვის მნიშვნელოვანია ისეთი საკანონმდებლო ჩარჩოს ჩამოყალიბება, რომელიც დაეფუძნება თანასწორობისა და კანონის უზენაესობის პრინციპებს და თანაბარ შესაძლებლობას მისცემს თითოეულ ადამიანს, მიუხედავად მისი სოციალური, ეკონომიკური, გენდერული, ეთნიკური, რელიგიური თუ სხვა სტატუსისა, ისარგებლოს მართლმსაჯულების სისტემით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კანონები უნდა იყოს ყველასთვის ხელმისაწვდომი და ინკლუზიური, უნდა არსებობდეს ისეთი საკანონმდებლო ჩანაწერები, რომ მართლმსაჯულების სერვისები ყველასთვის ხელმისაწვდომი იყოს, სახელმწიფო ორგანოები კი თანასწორად და მგრძობებლობით ეპყრობოდნენ თითოეულ ინდივიდს.

მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გასაუმჯობესებლად, აუცილებელია განისაზღვროს მოსახლეობის და კონკრეტული ჯგუფების სოციალური საჭიროებები და ის სტრუქტურული საკითხები, რომლებიც, შესაძლოა, პრობლემის სათავეც იყოს (სიღარიბე, საშუალო შემოსავალი, უთანასწორობის მაჩვენებელი, ეკონომიკური სტრუქტურა, საცხოვრისის პრობლემა, ჯანდაცვის სისტემის ეფექტიანობა, ურბანიზაცია, მოსახლეობის ჰომოგენურობა/ჰეტეროგენურობა ეთნიკურობის ნიშნით, ეროვნება, რელიგია, ოჯახის სტრუქტურა, განათლების დონე თუ სხვ.). მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო დონეზე, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ბარიერებთან დაკავშირებით, მრავალი კვლევაა ჩატარებული, ეროვნულ კონტექსტთან დაკავშირებით საკმარისი ინფორმაცია და ერთიანი სურათი აქამდე არ არსებულა. სწორედ ამ ხარვეზის შესავსებად და საქართველოში მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის საკითხის კვლევისათვის საფუძვლის ჩასაყრელად, შემუშავდა სპეციალური მეთოდოლოგიური ჩარჩო,² რომლის საფუძველზეც ყველა შესაბამისი სტრუქტურული თუ შინაარსობრივი ფაქტორი გაანალიზდა. მართალია, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ბარიერებს შორის მკაცრი მიჯნა არ არსებობს, რადგან ისინი ინტერსექციულია, თუმცა კვლევის შედეგად გაანალიზდა 5 ძირითადი ტიპის ბარიერები: (1) ინსტიტუციური და საკანონმდებლო ბარიერები; (2) სამართლებრივი ცნობიერების დონესთან დაკავშირებული ბარიერები; (3) ფიზიკური, ინფრასტრუქტურული და გეოგრაფიული ბარიერები; (4) ფინანსური ბარიერები; და (5) სოციალური და კულტურული ბარიერები.

1 Legal Needs Surveys and Access to Justice, Open Society Foundations, OECD Publishing, 2019, გვ. 24.

2 სოციალური სამართლიანობის ცენტრი, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კვლევის მეთოდოლოგია, 2021.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ ქვეყანაში არ არსებობს ერთიანი ხედვა მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებით. რადგან მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა მრავალშრიანი კონცეფციაა და მრავალნახნაგოვანი ბუნება აქვს, მართლმსაჯულებაზე წვდომასთან დაკავშირებული პრობლემების სრულყოფილი სურათის დასანახად და სამომავლო სტრატეგიების დასაგეგმად, რაც საქართველოში დღემდე არ მომხდარა, აუცილებელია სხვადასხვა სახელმწიფო ინსტიტუტის ერთობლივი მუშაობა. შესაბამისად, ადამიანთა ინდივიდუალური თუ კოლექტიური სამართლებრივ-პოლიტიკური გაძლიერება მხარდაჭერილი არ არის. მოსახლეობის უმრავლესობას, განსაკუთრებით – მონყვლად და მარგინალიზებულ ჯგუფებს, არა მხოლოდ უფლებების დაცვის სამართლებრივ გზებზე აქვთ შეზღუდული წვდომა, არამედ, ხშირად, არც სამართლებრივი პრობლემის ცოდნა და გააზრება აქვთ.

სამართლებრივი ცნობიერების არარსებობის გარდა მრავალი სხვა ინსტიტუციური თუ არსობრივი ბარიერი აფერხებს საქართველოში პირებს, დავის გადასაწყვეტად სამართლებრივ გზებს მიმართონ. კვლევაში თითოეულ მათგანს განვიხილავთ, თუმცა ისინი პრიორიტეტების მიხედვით არ არის დალაგებული, რადგანაც ცალკეული საკითხების ფრაგმენტულად გადანწყვეტა შედეგიანი ვერ იქნება და მართლმსაჯულების სისტემა ერთიანობაშია დასანახი. მიუხედავად ამისა, კვლევამ წარმოაჩინა რამდენიმე კრიტიკული ასპექტი ბარიერებისა, რომელთა მოუგვარებლად, სხვა საკითხებზე მსჯელობა ფაქტობრივად აზრს კარგავს. სასამართლო სისტემისადმი ნდობის არარსებობა ერთ-ერთი ასეთი მნიშვნელოვანი დაბრკოლებაა, რამაც არსებითად შეიძლება შეუშალოს ხელი ინდივიდებს საქმის სასამართლოში წარდგენის გადაწყვეტილების მიღებაში. ბოლოდროინდელი გამოკითხვების თანახმად, მოსახლეობის უმეტესობა არ ენდობა საქართველოს სასამართლო სისტემას ან სასამართლო ხელისუფლებას.³ ეს ყოველივე გამოწვეულია იმ ინსტიტუციური პრობლემებით, რომლებიც დღეს სასამართლო სისტემაში დგას მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის, მიუკერძოებლობის, კომპეტენციისა და კეთილსინდისიერების თვალსაზრისით. გარდა ამისა, საქმის განხილვის ხანგრძლივობა, რომელიც ხშირად აღემატება გონივრული ვადის სტანდარტებს, ასევე ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევაა საქართველოში მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის კუთხით.

მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით არსებულ პრობლემებზე საუბრისას განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ინდივიდებს ჰქონდეთ შესაძლებლობა, რეალურად და თანაბრად ისარგებლონ იმ სიკეთებით, რაც მათ წინაშე წამოჭრილი სამართლებრივი პრობლემების სასამართლოს გზით გადაჭრას ახლავს თან. ეს გან-

3 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], CRR-საქართველო და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2018, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/39oxEtE>; წვდომის თარიღი: 29.03.2021].

საკუთრებით ეხება საზოგადოებაში არსებულ მონყვლად ჯგუფებს, მათ შორის, სოციალურად და ეკონომიკურად ჩაგრულ პირებს, ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებს, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებსა და სხვ. კვლევის საფუძველზე უნდა ითქვას, რომ სახელმწიფოს მიერ ფაქტობრივად იგნორირებულია მონყვლადი ჯგუფების საჭიროებები. საქართველოში არსებული ეკონომიკური უთანასწორობა და სიღარიბე, როგორც სტრუქტურული ფაქტორები, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობაზე პირდაპირ გავლენას ახდენს და აღრმავებს ეკონომიკური მარგინალიზებით გამოწვეულ მხარეთა შორის უთანასწორობის მასშტაბებს, რაც აფერხებს უფრო ხელმისაწვდომი, ინკლუზიური და სამართლიანი მართლმსაჯულების სისტემის განვითარებას. დამატებითი პრობლემა თავად სასამართლო ხელისუფლების ხედვა, მისი ღიაობა და მზაობა, გაითვალისწინოს ის გამოწვევები, რომელთა წინაშეც შეიძლება აღმოჩნდეს ინდივიდი სასამართლოსთვის მიმართვისას. გარდა ამ მნიშვნელოვანი ბარიერებისა, კვლევის ფარგლებში მრავალი სხვა ასპექტიც გამოიკვეთა, რომელთაც თითოეული საკითხის მიხედვით დეტალურად წარმოგიდგენთ მიგნებების სახით.

ძირითადი მიგნებები ინსტიტუციური და საკანონმდებლო ბარიერებთან დაკავშირებით

კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობა:

- საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე მხოლოდ ონლაინ ფორმატში წარმოებს, შესაბამისად, ინტერნეტზე წვდომის პრობლემის გამო, საკანონმდებლო აქტებზე ხელმისაწვდომობა დიდ დაბრკოლებასთან არის დაკავშირებული;
- საკანონმდებლო მაცნეში თავმოყრილი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების გასაცნობად, საჭიროა მომსახურების საფასურის გადახდა, რაც მოსახლეობისთვის, განსაკუთრებით კი ეკონომიკურად შეჭირვებული ფენისთვის, კანონმდებლობას ხელმიუწვდომელს ხდის;
- საკანონმდებლო აქტები ფრავმენტულად ითარგმნება; ამ პროცესში არ არის გათვალისწინებული ეროვნული უმცირესობების ინტერესები;
- ქართული საკანონმდებლო ენა სპეციფიკური და რთულია, ხშირად ის იურისტებს შივ კი ინვესს ორაზროვნებას; შესაბამისად, არ არის ხელმისაწვდომი ფართო საზოგადოებისათვის, განსაკუთრებით კი, ყველაზე მონყვლადი ჯგუფებისთვის;
- საკანონმდებლო/სამართალშემოქმედებითი პროცესი არ მიმდინარეობს წინასწარ არსებული და ეფექტიანი პროცედურების დაცვით; პოლიტიკის დაგეგმვის პროცესი ფრავმენტული და არასისტემურია, არ არის უზრუნველყოფილი პროცესში დაინტერესებულ პირთა აქტიური ჩართულობა/მათთან კონსულტაციების გამართვა.

დოკუმენტების მომზადების სირთულე:

- სასამართლო ფორმების შემუშავებისა და შევსების არსებული მოდელი პრობლემურია როგორც შინაარსობრივი, ისე ტექნიკური გამართულობის თვალსაზრისით;
- გასათვალისწინებელია სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების ეტაპზე ენობრივი ბარიერის პრობლემა, რომელიც ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფების წარმომადგენლებისათვის ართულებს სასამართლოსათვის წარსადგენი დოკუმენტაციის დამოუკიდებლად მომზადებას;
- ბავშვზე მორგებული სასამართლო ფორმები ვერ პასუხობს საზოგადოების ამ ჯგუფის წინაშე ობიექტურად არსებულ გამოწვევებს; ამასთანავე, პრობლემურია სასამართლოს არსებული პრაქტიკა ბავშვების მიერ შედგენილი სარჩელების წარმოებაში მიღების თაობაზე, რომელიც არ ითვალისწინებს ბავშვის უფლებათა კოდექსით დადგენილ გარანტიებს, არ იცავს მათ საუკეთესო ინტერესებს და უგულვებლყოფს მათ განსაკუთრებულ საჭიროებებს;
- სასამართლოს პრაქტიკა ინდივიდის მიერ სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის დამოუკიდებლად მომზადების შემთხვევაში, მასზე ხარვეზის დადგენისა და გამოსწორების თვალსაზრისით, ბუნდოვანი და არათანმიმდევრულია. ეს ართულებს არსებული ხარვეზების დროულად გამოსწორების შესაძლებლობას;
- პრობლემურია სასამართლოსთვის წარსადგენი მასალების მოსამზადებლად საჭირო ოფიციალური დოკუმენტაციის მოძიების პროცესი. ინდივიდები იძულებულნი ხდებიან, ერთი დოკუმენტის მოსაპოვებლად მიმართონ სხვადასხვა სტრუქტურას, რაც საქმის წარმოების პროცესის დროში გაჭიანურებასა და დამატებით ფინანსურ ხარჯებთან არის დაკავშირებული.

სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სისტემა:

- სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახურში ადამიანური და ფინანსური რესურსების საკმარისობის პრობლემაა, რაც აფერხებს დაცვის ეფექტიან განხორციელებას;
- სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზე დამატებით კუმულატიურ პირობად დაწესებულია საქმის „სირთულე“ და „მნიშვნელოვნება“, რაც სოციალურად გაჭირვებული ფენისთვის უფასო იურიდიულ მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის დამატებით ბარიერს ქმნის.

თარჯიმნებზე ხელმისაწვდომობა:

- პრობლემურია თარჯიმანთა რაოდენობა. თარჯიმანთა საჭირო რაოდენობის არარსებობა ენობრივი ბარიერის მქონე პირებისათვის აფერხებს მათთვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობას და აჭიანურებს უკვე დაწყებული სასამართლო პროცესების დროულად დასრულებას;
- პრობლემურია კონკრეტული ენების თარჯიმანთა არარსებობა და აუცილებელია სახელმწიფოს ჰქონდეს სტრატეგია, თუ როგორ უზრუნველყოფს ამ ენებზე მოსაუბრე პირთა ხელმისაწვდომობას მართლმსაჯულებაზე;
- პრობლემურია თარჯიმნების კვალიფიკაციის საკითხი და ცოდნა სამართლებრივი ტერმინებისა და პროცედურების თაობაზე. ამასთანავე, კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს ამ მიმართულებით თარჯიმნების სერტიფიცირების საჭიროებას და მათი მომსახურების ხარისხის შემოწმების/კონტროლის შესაძლებლობას;
- სახელმწიფო ინსტიტუტების მხრიდან თარჯიმნის ჩართვის პრაქტიკა ხშირად ფორმალურ ხასიათს ატარებს, რაც ენობრივი ბარიერის მქონე ინდივიდებისათვის შინაარსს აცლის ამ უფლებით სარგებლობას;
- პრობლემურია თარჯიმნის ინსტიტუტის გასაძლიერებლად სახელმწიფოს მხრიდან გამოყოფილი რესურსების მოცულობა, რაც პირდაპირ აისახება თარჯიმნის მომსახურების ხელმისაწვდომობაზე, როგორც რაოდენობრივი, ისე შინაარსობრივი (კერძოდ კი, კვალიფიციურობის) თვალსაზრისით, რაც ეჭვქვეშ აყენებს ენობრივი ბარიერის მქონე ინდივიდებისათვის მართლმსაჯულებაზე ეფექტიანი წვდომის შესაძლებლობას.

საქმის განხილვის ვადები, სასამართლოთა გადატვირთულობა და მოსამართლეების რაოდენობა:

- გამოიკვეთა საქმეთა გაჭიანურებისა და გადატვირთულობის პრობლემის განგრძობად რეჟიმში გაანალიზებისა და დროის მართვის, დაყოვნების პრევენციისა და ნაშთად დარჩენილი საქმეების ეფექტიანად შემცირების პოლიტიკის დანერგვის აუცილებლობა;
- სასამართლო სისტემის საქმიანობის სტრატეგიის სამოქმედო გეგმით განერილი ღონისძიებები, რომლებიც სასამართლოს საქმიანობის ეფექტიანობის შეფასების სტატისტიკური და ანალიტიკური ანგარიშებისა და მონიტორინგის მექანიზმების განვითარებას/დახვეწას მიემართება, არ სრულდება;
- მოსამართლეთა საშტატო ნუსხით განსაზღვრული ყველა პოზიცია არ არის დაკომპლექტებული; იუსტიციის უმაღლესი საბჭო არ ავლენს არსებულ ვაკანსიებზე მოსამართლეთა დროული დანიშვნის ნებას;

- არ არსებობს საქმეთა შენონის სისტემა, რომელიც განსაზღვრავდა სასამართლოებს შორის მოსამართლეთა არსებული რაოდენობის ოპტიმალური განდანაწილების საუკეთესო მექანიზმებს;
- საერთო სასამართლოების სისტემაში საქმეთა განმხილველ მოსამართლეთა ვინრო სპეციალიზაციების განსაზღვრისა და საქმეთა ელექტრონული განაწილების სისტემა ხარვეზიანია, რაც ასევე უშლის ხელს მოსამართლეთა თანაბარ დატვირთვას;
- გადატვირთულობის პრობლემის პარალელურად აქტუალურია სისტემის არაეფექტიანი მენეჯმენტი;
- სასამართლო განხილვის გონივრულ ვადაში წარმართვის უფლების დარღვევისას, დანერგილი არ არის სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი მექანიზმები; მათ შორის, დისციპლინური საკითხების სამართლებრივი მოწესრიგება საჭიროებს შემდგომ დახვეწას;
- პარლამენტს არ აქვს ერთიანი ხედვა იმისათვის რომ ქვეყანაში არსებული ვითარების გათვალისწინებით უზრუნველყოს სასამართლო სისტემაში ხანგრძლივი/გაჭიანურებული პროცესებისა და მოსამართლეთა გადატვირთულობის კუთხით არსებული გამოწვევები.

სასამართლო პროცესის თანმდევი გამოწვევები:

- პრაქტიკაში ხშირია დაკავებულის, ბრალდებულისა და მონმეებისთვის მათი უფლებებისა და ვალდებულებების შესახებ ინფორმაციის მიუწოდებლობა ან/და გაჭიანურება. ასევე ხშირია შემთხვევები, როცა სამართალდამცავები პირს მონმის სტატუსით კითხავენ, მიუხედავად იმისა, რომ საკმარისი საფუძველი არსებობს ბრალის წასაყენებლად;
- კოდექსი არ განსაზღვრავს პროცედურას, ბრალდებულის მიერ სასამართლოსთვის გამიზნულად თავის არიდების ან პირიქით, ბრალდებულის მიერ წარმოდგენილი თავის არიდების საპატიო მიზეზის დასადგენად. კოდექსი არ მოითხოვს სასამართლოსგან იმის დადასტურებას, რომ ბრალდებული სწორად გამოიძახეს და რომ ამ უკანასკნელმა მკაფიოდ განაცხადა უარი სასამართლოში გამოცხადების უფლებაზე, პროცესის მის დაუსწრებლად ჩატარებამდე;
- კოდექსში არ არსებობს მკაფიო ვალდებულება მტკიცებულებების რიგითობის და მონმეთა გამოძახების დროისა და რიგითობის შესახებ ინფორმაციის წინასწარი გამჟღავნების თაობაზე. ამის გამო, ხშირად პრობლემაა საკმარისი დროით უზრუნველყოფა სათანადოდ დასაცავად;
- კოდექსი მკაფიოდ არ განსაზღვრავს, რა ტიპის ინფორმაციის გამოყენებაა შესაძლებელი მონმის ჯვარედინი დაკითხვისას და როგორ უნდა გამოიყენებოდეს ეს ინფორმაცია. ასევე, არ არსებობს პროცედურა, რომელიც დაადგენდა,

თუ როგორ უნდა შეფასდეს მოწმის სანდოობა ან განმარტავდა, თუ რა მიიჩნევა ამ კუთხით დასაშვებ მტკიცებულებად;

- განსაკუთრებით ფართო და ბუნდოვანია მტკიცებულების ცნება. ერთმანეთისგან გაუმიჯნავია მტკიცებულება და საპროცესო დოკუმენტები, რაც პრაქტიკაში ბევრ პრობლემას ქმნის. გარდა ამისა, პრობლემაა წინასასამართლო და არსებით სხდომაზე მტკიცებულებათა დაუშვებლობის მოთხოვნისთვის დადგენილი შეზღუდვები;
- კომპიუტერული სისტემიდან ინფორმაციის მოსაპოვებლად, საგამოძიებო მოქმედებები ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისთვის დადგენილი წესით ხორციელდება, რაც ბრალდების მხარის სასარგებლოდ არღვევს შეჭიბრებითობისა და თანასწორობის პრინციპებს;
- მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს ირიბი მტკიცებულებების და მასთან დაკავშირებული საკითხების მომწესრიგებელი ნორმები. კოდექსი არ ადგენს კრიტერიუმებსა და პროცედურას, რომლის საფუძველზეც განჭვრეტადი იქნებოდა ირიბი ჩვენების დასაშვებობისა და გამოყენების წესი სხვადასხვა საპროცესო მოქმედების განხორციელებისას. ამ კუთხით, არსებული საკანონმდებლო ჩარჩო, მთლიანობაში, დაცვის მხარისთვის სათანადო გარანტიებს არ იძლევა;
- როგორც წესი, სასამართლო სხდომაზე არ მოწმდება დაკავების კანონიერება, მოსამართლეები ბრალდების მხარის მიერ დაკავების ოქმში არსებულ პოზიციას ეყრდნობიან და საკითხს შაბლონურად აფასებენ;
- პრობლემურია ჩხრეკა-ამოღების ღონისძიებების კანონიერების შემოწმებისა და დასაბუთების საკითხიც. მოსამართლეთა განჩინებები, როგორც წესი, შაბლონური ფრაზებით შემოიფარგლება და უმრავლეს შემთხვევაში არ შეიცავს საგამოძიებო მოქმედებების საფუძვლად გამოყენებული ფაქტობრივი მონაცემების შესახებ არგუმენტაციას;
- ბუნდოვანია დაზარალებულისთვის სტატუსის მინიჭების, ასევე დაზარალებულის მოთხოვნის საფუძველზე საქმის მასალების გაცნობის მომწესრიგებელი ნორმები. ორივე შემთხვევაში, კანონმდებლობა თვითნებური განმარტების შესაძლებლობას ქმნის, რაც პრაქტიკაში ბევრი პრობლემის საფუძველია;
- ზოგიერთ მოწყვლად ჯგუფთან მიმართებით (კერძოდ, ლგბტქ თემი), არსებობს პერსონალური ინფორმაციის დაცულობის პრობლემა, რაც პირდაპირ უკავშირდება რევიქტიმიზაციას და მის მძიმე შედეგებს;
- სისხლის სამართლის პროცესში მინიმიზებულია მოსამართლის როლი, რაც საფრთხეს უქმნის მხარეთა თანასწორობის უზრუნველყოფას და რეალური შეჭიბრებითობის მიღწევას, რადგან მოსამართლეს არ აქვს საკმარისი ბერკეტები საიმისოდ, რომ სუსტ მხარეს სიმართლის ძიებაში სათანადოდ დაეხმაროს;
- რიგ შემთხვევებში, საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებების დასაბუთების ხარისხი არ არის საკმარისად მაღალი. კერძოდ, არ ხდება მტკიცებულებების საკმარისი და ადეკვატური შეფასება; არსებობს სამართლებრივი ანალი-

ზისა და სასჯელის შეფარდებისთვის გამოყენებული ფაქტორების შეფასების ნაკლებობა;

- მნიშვნელოვანი პრობლემაა მოსამართლეების მხრიდან საპროცესო შეთანხმებების კანონიერებისა და სამართლიანობის დასაბუთება. მოსამართლეები, როგორც წესი, უპირობოდ იზიარებენ ბრალდებულსა და პროკურორს შორის მიღწეულ შეთანხმებას და არ ცდილობენ შეაფასონ, რამდენად სამართლიანია დაკისრებული სასჯელი (ან საკითხს შაბლონურად უდგებიან);
- მძიმე სოციალური ფონით განპირობებული დანაშაულების დროს, ხშირია შემთხვევები, როცა ბრალდების მხარე და მოსამართლეები ნაკლებად ითვალისწინებენ პირის სოციალურ მდგომარეობას, ქმედების მცირე მნიშვნელობას, დანაშაულის ჩადენის მოტივს და განმაპირობებელ ფაქტორებს (სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებისას, აღკვეთის ღონისძიებასა და სასჯელის თაობაზე გადაწყვეტილების მიღებისას);
- იკვეთება ისეთი შემთხვევები, როცა მოსამართლეები ლმობიერად უდგებიან ოჯახურ დანაშაულში ბრალდებულ პირებს და მათ დაუსაბუთებლად უფარდებენ შედარებით მსუბუქ აღკვეთის ღონისძიებასა და სასჯელს;
- ქალთა და ლგბტქ პირების მიმართ ჩადენილი დანაშაულების დროს ზოგჯერ გამოწვევას წარმოადგენს პროკურორებისა და მოსამართლეების მხრიდან დისკრიმინაციული მოტივის გამოკვეთის საკითხი;
- განსაკუთრებული და სისტემური პრობლემაა ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის მოქმედი რედაქცია და ადმინისტრაციული დაკავების თანმდევნი პრაქტიკა, რომელიც ხელს უწყობს დაკავებულების საპროცესო უფლებების (დაცვის უფლების სათანადო განხორციელება, უფლებების განმარტება, სამედიცინო მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობა და სხვ.) დარღვევას და დაუსაბუთებელი ადმინისტრაციული სახდელის (განსაკუთრებით კი – პატიმრობის) დაკისრებას;
- მართლმსაჯულებისა და სამართალდამცავ ორგანოებში ჯერ კიდევ არსებობს სხვადასხვა მონყვლადი ჯგუფებისადმი არასენსიტიური და, ხშირად, დისკრიმინაციული მოპყრობის პრაქტიკები.

მოსამართლეთა კომპეტენცია, კეთილსინდისიერება, დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა:

- სასამართლო ხელისუფლება არ არის ინსტიტუციურად დამოუკიდებელი, როგორც შიდა, ისე გარე გავლენებისაგან. სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებასთან დაკავშირებულ ყველა მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებას სასამართლო სისტემაში არსებული გავლენიანი ჯგუფი იღებს. შესაბამისად, არსებობს ეჭვი, რომ ფინანსური ან პოლიტიკური ინტერესის შემთხვევაში, ამ

ჯგუფს აქვს შესაძლებლობა, გავლენა მოახდინოს ინდივიდუალური მოსამართლის მიერ კონკრეტულ საქმეზე გადაწყვეტილების მიღებაზეც. ამასთანავე, არსებობს ეჭვები ამ ჯგუფის მჭიდრო კავშირებზე მმართველ პოლიტიკურ გუნდთან;

- მოსამართლეთა შერჩევა-დანიშვნის არსებული მონესრიგება, ისევე როგორც პრაქტიკა, ხარვეზიანია და ვერ უზრუნველყოფს საუკეთესო კანდიდატთა შერჩევას;
- 2024 წლამდე კვლავ მოქმედებს მოსამართლეთა გამოსაცდელი ვადით დანიშვნის მექანიზმი, რაც მნიშვნელოვანი ბერკეტია კონკრეტული ჯგუფებისათვის, როგორც სასამართლო სისტემის შიგნით, ისე გარეთ, გავლენა მოახდინონ ინდივიდუალურ მოსამართლეთა გადაწყვეტილებებზე;
- არ არსებობს მოსამართლეთა პერიოდული შეფასების ეფექტიანი და გამართული სისტემა, რაც შესაძლებელს გახდიდა, როგორც მოსამართლეთა განგრძობადი კვალიფიკაციის ამაღლების, ისე სამართლიანი დანიშნულების სისტემის შექმნას;
- საქმეთა განაწილების მოქმედი წესი ხარვეზიანია, ფართოდ განსაზღვრული საგამონაკლისო წესები და თავმჯდომარის შეუზღუდავი დისკრეციული უფლებამოსილებები, კონკრეტულ შემთხვევებში, საქმეთა განაწილების ელექტრონული სისტემის თვითნებურად გამოყენების საშუალებას იძლევა;
- დისციპლინური სამართალწარმოების პროცედურები შემდგომ დახვეწას საჭიროებს. კერძოდ, გასაძლიერებელია დამოუკიდებელი ინსპექტორის ინსტიტუციური დამოუკიდებლობის გარანტიები და დისციპლინური წარმოების რიგი პროცედურული საკითხები.

ძირითადი მიგნებები სამართლებრივი ცნობიერებისა და გაძლიერების მიმართულებით არსებულ ბარიერებთან დაკავშირებით

- სახელმწიფოს პოლიტიკა საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებისა და მოსახლეობის სამართლებრივი გაძლიერების მიმართულებით ფრაგმენტული და სისტემურ ხედვას მოკლებულია, რაც, ცხადია, საბოლოოდ გავლენას ახდენს საზოგადოების მიერ მართლმსაჯულებაზე წვდომის ხარისხზე;
- საკანონმდებლო დონეზე საზოგადოებრივი მაუწყებლისათვის შინაარსობრივი ვალდებულებების განსაზღვრის მიღმა, საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გასაძლიერებლად, სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივ მაუწყებელს შორის თანამშრომლობის სხვა გრძელვადიანი ოფიციალური ფორმა დღეის მდგომარეობით არ არსებობს. საზოგადოებრივი მაუწყებლის მხრიდან საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერებისკენ გადადგმული ნაბიჯები ძირითადად ორიენტირებულია კონკრეტული უფლებადარღვევებისა და

საკანონმდებლო რეფორმების გაშუქებაზე, ემსახურება მოსახლეობის ინფორმირებულობას მიმდინარე მოვლენებზე და ნაკლებად აქვს შემეცნებითი ხასიათი;

- ინფორმაციის მიღების თვალსაზრისით, საზოგადოებაში დამკვიდრებული და დომინანტური წყარო ჯერ კიდევ ტელევიზიაა. შესაბამისად, სამართლებრივი ცნობიერების გასაძლიერებლად, ინტერნეტ რესურსების გამოყენება არ უნდა იყოს სახელმწიფოს მხრიდან ერთადერთი ან ძირითადი რესურსი საზოგადოების ინფორმირებულობისათვის. თუმცა, გასათვალისწინებელია, რომ ინფორმაციის მისაღებად ინტერნეტს/სოციალურ ქსელს მოსახლეობის თითქმის ერთი მეოთხედი მიმართავს და საკმაოდ მაღალია ამ რესურსის ყოველდღიურად გამოყენების მონაცემები;
- განათლების პოლიტიკაში არსებობს მნიშვნელოვანი გამოწვევები სამოქალაქო განათლების საგნების სწავლებასთან დაკავშირებით. პრობლემურია როგორც სახელმძღვანელოების შინაარსი, ისე სამოქალაქო განათლების მიმართულებით მასწავლებელთა კვალიფიკაციისა და პროფესიული განვითარების საკითხი. ეს პრობლემები განსაკუთრებით მწვავედ დგას ეთნიკური უმცირესობებისათვის. პრობლემურია როგორც სამოქალაქო განათლების სახელმძღვანელოების ხელმისაწვდომობა უმცირესობათა ენებზე, ისე მასწავლებელთა კვალიფიკაციისა და პროფესიული გადამზადების საკითხი, რომელსაც ენობრივი ბარიერის არსებობა მნიშვნელოვნად ართულებს.

ძირითადი მიგნებები გეოგრაფიულ, ფიზიკურ და ინფრასტრუქტურულ ბარიერებთან დაკავშირებით

- არ არის შესწავლილი სასამართლოებისა და იურიდიული დახმარების სამსახურების ტერიტორიული გადანაწილების არსებული მოდელის გაუმჯობესების საჭიროება;
- სასამართლოსა და იურიდიული დახმარების სამსახურის შენობები ისე არ არის მონეობილი, რომ შესაძლებელი იყოს მათი ყველა პირის მიერ თანასწორად გამოყენება;
- მობილობის შეზღუდვის მქონე პირებისათვის ადაპტირების პროცესისას არ არის დაცული უნივერსალური და გონივრული მისადაგების ყველა სტანდარტი;
- სენსორული შეზღუდვების მქონე პირებისათვის გარემოს ადაპტირების საკითხი სახელმწიფო პოლიტიკის დღის წესრიგიდან გამქრალია;
- სასამართლოს ელექტრონული სამართალწარმოების სისტემა არ არის ეფექტიანი საქმის მიმდინარეობისას სხვადასხვა პროცედურების დისტანციურად ეფექტიანად სანარმოებლად.

ძირითადი მიგნებები ფინანსური ბარიერებთან დაკავშირებით

- არსებული საკანონმდებლო მონესრიგება (იურიდიული დახმარების მიღების ზოგად წინაპირობად გადახდისუნარობის კრიტერიუმის არსებობა) ზედმეტად ავიწროებს უფასო იურიდიულ დახმარებაზე უფლების მქონე პოტენციურ ადამიანთა წრეს;
- გადახდისუნარო ადამიანთა კატეგორიის მიღმა, მკვეთრად ლიმიტირებულია სხვა ეკონომიკურად შეჭირვებული პირებისთვის უფასო იურიდიული დახმარების მიღების შესაძლებლობები და არ არსებობს მკაფიო საკანონმდებლო გარანტიები. ამ მხრივ, იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორის დისკრეციული უფლებამოსილება არ არის ქმედითი ინსტრუმენტი;
- სასამართლო ხარჯების წაგებული მხარის მიერ გადახდა, მიუხედავად მისი სოციალური სტატუსისა, სასამართლოსადმი მიმართვის კუთხით მნიშვნელოვანი გამოწვევაა;
- დაბალშემოსავლიანი, თუმცა არა სოციალური შემწეობის მიმღები ოჯახებისათვის, სასამართლო ხარჯების გაწევა, დიდი ფინანსური ტვირთია.

ძირითადი მიგნებები კულტურულ და სოციალურ ბარიერებთან დაკავშირებით

- საქართველოში მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის დამაბრკოლებელი ერთ-ერთი ფაქტორი კულტურული წინაღობებია. საზოგადოებაში ნაწილობრივ შემორჩენილია დამოკიდებულება, რომლის მიხედვითაც, პოლიციასთან/სასამართლოსთან ურთიერთობა სირცხვილად ან მიუღებელ საქციელად ითვლება. ეს დამოკიდებულებები უფრო მეტად გავრცელებულია რეგიონებში, თუმცა, მთლიანობაში, კულტურული წინაღობები წინა პერიოდთან შედარებით ნაკლებად პრობლემატურია;
- საქართველოში გავრცელებულია დავის არაფორმალური გადაწყვეტის გზები, როგორცაა სოფლის თავკაცის/წარმომადგენლის, გამოცდილი ადამიანის, ნათესავის ან სასულიერო პირის ჩართულობით დავის მოგვარება, ხოლო ამ ტიპის პრაქტიკები უფრო მეტად რეგიონებისთვის არის დამახასიათებელი. შეიძლება ითქვას, რომ ამგვარი პრაქტიკები ცალსახად უარყოფით მოვლენად არ აღიქმება, განსხვავებით დავის გადაწყვეტის ისეთი არაფორმალური გზისგან, როგორც „ქურდული გარჩევა“;
- ის ფაქტი, რომ ადამიანები ხშირად არ მიმართავენ პოლიციას/სასამართლოს, ასევე დაკავშირებულია განათლების ხელმისაწვდომობის პრობლემებთან და ინფორმაციის ნაკლებობასთან. პრობლემა კიდევ უფრო მწვავეა სასოფლო და რაიონულ დასახლებებში, განსაკუთრებით, ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში;

- მართლმსაჯულების სისტემისადმი უნდობლობის განცდა მოსახლეობის ფართო ფენებში არსებობს, რაც პოლიციის/სასამართლოსთვის მიმართვისგან თავის შეკავების ერთ-ერთი მთავარი მიზეზია;
- საზოგადოების ნაწილს აქვს განცდა, რომ პოლიციისთვის მიმართვის შემთხვევაში, დაცული არ იქნება ანონიმურობა, რაც მართლმსაჯულების სისტემისადმი ნდობას კიდევ უფრო ამცირებს;
- ოჯახური ძალადობის დროს, ქალების ხელმისაწვდომობას მართლმსაჯულებაზე აბრკოლებს კულტურული ბარიერები (საზოგადოების მხრიდან სტიგმისა და წნეხის შიში), სოციალური ბარიერები (სოციალური მოწყვლადობა, შინშრომა, მოძალადეზე ფინანსური დამოკიდებულება) და მართლმსაჯულების სისტემისადმი ნდობის ნაკლებობა, რაც ზოგჯერ სამართალდამცავი უწყების წარმომადგენლების მხრიდან ირონიული, გულგრილი ან დამამცირებელი დამოკიდებულების შედეგია;
- ლგბტქ ადამიანებისთვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის დამაბრკოლებელი მთავარი ფაქტორები „ქამინგ აუთის“ შიში და მართლმსაჯულების სისტემის წარმომადგენელთა მხრიდან რევიქტიმიზაციის მოლოდინებია.

II. შესავალი

ადამიანის უფლებების სათანადოდ უზრუნველყოფისა და დაცვის პროცესში, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება სამართლიანი სასამართლოს უფლებით სარგებლობისთვის შესაბამისი გარემოს შექმნას, რომელთანაც ორგანულად არის დაკავშირებული მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა. ეს უკანასკნელი, საზოგადოების თითოეული წევრისთვის, სასამართლოს გზით, დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი მოსამართლეების მიერ გონივრულ ვადებში, კანონის საფუძველზე წარმართული სამართლიანი და საჯარო სასამართლო პროცესის მოთხოვნისა და მიღების შესაძლებლობას გულისხმობს.⁴ ეს უფლება ასევე მოიცავს სამართლებრივი კონსულტაციის, იურიდიული დახმარებისა და წარმომადგენლობის უზრუნველყოფის კომპონენტებს.⁵ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობაზე საუბრისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებების სრულყოფილად რეალიზაციის შესაძლებლობას,⁶ ვინაიდან დიდია რისკი, რომ პირის ინტერესი სისტემური პრობლემების გამო დაუცველი დარჩეს.

წინააღმდეგობები, რომლებიც შესაძლებლობების მიღმა დარჩენილ ადამიანებს ხელს უშლის სამართლის ძიებაში, შეიძლება დაიყოს „ფუნქციურ“ და „სტრუქტურულ“ ფაქტორებად.⁷ პირველი მიემართება მართლმსაჯულების სისტემის შიდა ეფექტიანობის პრობლემებს, როგორცაა იურიდიული დახმარების სერვისების სიმწირე ან მისი არარსებობა თუ სასამართლო პროცედურებისთვის საჭირო მაღალი ხარჯები.⁸ სტრუქტურული ფაქტორები მჭიდროდ უკავშირდება თავად სახელმწიფოსა და საზოგადოების ორგანიზების საკითხებს, როგორცაა მართლმსაჯულების სისტემის ელიტიზმი, ღრმა სოციალური უთანასწორობა, სოციალური პროგრამების გაუმართაობა და სხვა.⁹ სოციალური უთანასწორობა, როგორც წესი, განსაზღვრავს იმ ძირითად ტრაექტორიებს, რომელსაც მართლმსაჯულება თავისი თავის განხორციელების პროცესში ავლენს. ეს გულისხმობს, რომ ხშირად მართლმსაჯულების სისტემა მოქმედებს უთანასწორო სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური გარემოს მანკიერი თავისებურებების შეთავსებით, და არა მისი უკუგდებით. მართლმსაჯულების სისტემაში არსებული გავლენები, სხვადასხვა ტიპის დისკრიმინაციული

4 Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities, European Union Agency for Fundamental Rights, 2010, გვ. 15, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3fdwCEg>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

5 იქვე.

6 Leveraging the SDGs for Inclusive Growth: Delivering Access to Justice for All, OECD, 2016, გვ. 5, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3fLcxEB>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

7 Abregú, M., Barricades or Obstacles: The Challenges of Access to Justice, in Puymbroeck, R. V. [ed.] Comprehensive Legal and Judicial Development: Toward an Agenda for a Just and Equitable Society in the 21st Century, 2001, გვ. 53-69, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/349DRGT>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

8 იქვე.

9 იქვე.

პრაქტიკები თუ სხვა პრობლემები, იმ უფრო ზოგად უსამართლობებს აირეკლავს, რაც საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაშია გავრცელებული. სოციალური უთანასწორობა ამ პირობებში მხოლოდ და მხოლოდ კვებას მართლმსაჯულების ელიტიზმს და რიგით ადამიანებს გამოთიშავს მისით სამართლიანი და ხელმისაწვდომი სარგებლობისგან.

ტრადიციულად, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა უფლებების პარადიგმიდან განიხილებოდა და სასამართლოებზე ხელმისაწვდომობას გულისხმობდა. ამ ტრადიციის გაგრძელებით, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის იდეა, როგორც წესი, ფოკუსირდება ინსტიტუციურ ცვლილებებსა და ამ გზით ადამიანებისთვის შესაძლებლობების მინიჭებაზე, არსებული მართლმსაჯულების სისტემის ფარგლებში განახორციელონ საკუთარი უფლებები. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მიდგომა ცდილობს სათანადოდ დაიცვას ღარიბი და არაპრივილეგირებული პირები, ჩვეულებრივ, ის ბოლომდე ვერ ახერხებს სისტემის წინაშე მდგარი ცენტრალური გამოწვევებისთვის პასუხის გაცემას.¹⁰ თანამედროვე მიდგომა კი, არსებული პრობლემებისა და გამოწვევების ალტერნატივად სახავს არა უბრალოდ სასამართლოს შიგნით ინსტიტუციურ რეფორმას, არამედ უფრო ფართოდ, მართლმსაჯულების სისტემისა და სხვადასხვა სახელმწიფო სტრუქტურის განსხვავებული ორგანიზებისა და მოქმედების სტრატეგიებს.¹¹

მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის თანამედროვე კონცეფციები კეთილდღეობის სახელმწიფოების წარმოქმნას უკავშირდება. სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპი მოითხოვს, რომ პროცესის მონაწილეები აღიჭურვონ უფლებების დაცვისთვის საჭირო ყველა აუცილებელი ბერკეტით. სწორედ ამან უნდა უზრუნველყოს მართლმსაჯულების უმაღლესი მიზნის – საქმეზე სამართლიანი და სწორი შედეგის – დადგომა.¹² ამ გაგებითა და ზოგადი განმარტების თანახმად, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა მოიცავს შემდეგ ელემენტებს:

- დავის მოგვარების ორგანოზე ეფექტიანი ხელმისაწვდომობის უფლება;
- სამართლიანი განხილვის უფლება;
- დავის დროულად გადაწყვეტის უფლება;
- უფლებებში ადეკვატურად აღდგენის შესაძლებლობა;
- ეფექტიანობისა და ემედიტობის პრინციპები.¹³

10 Albert Currie, *Riding the Third Wave: Rethinking Criminal Legal Aid within an Access to Justice Framework*, A Note on the Concept of Access to Justice, 2004, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3fcNxa7>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

11 Albert Currie, *Riding the Third Wave: Rethinking Criminal Legal Aid within an Access to Justice Framework*, The Evolution of Access to Justice, 2004, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3vhhdZj>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

12 Beth Cole, Emily Hsu and others, *Necessary Condition: Access to Justice*, in *Guiding Principles for Stabilization and Reconstruction*, 2009, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/34cMlgw>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

13 *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, European Union Agency for Fundamental Rights, 2010, გვ. 14.

ცხადია, რაც არ უნდა დახვეწილი იყოს ინსტიტუციური მექანიზმები და რაც არ უნდა გამართულად მუშაობდეს მართლმსაჯულების სისტემა, ამით ჩაგვრისა და სისტემური უსამართლობის სხვადასხვაგვარი პრაქტიკა, შესაძლოა, ბოლომდე ვერ აღმოიფხვრას. თუმცა, მნიშვნელოვანია იმის გააზრება, რომ სახელმწიფოს ევალება, საკუთარი ინსტიტუციური ჩარჩოს ფარგლებში უზრუნველყოს ადამიანთა წუხილების გამოთქმისა და სამართლიანობის დადგენისთვის ყველა საჭირო ბერკეტის რეალურად ფლობისა და განხორციელების შესაძლებლობა.

ადამიანის უფლებათა სფეროში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სახელმწიფო პოლიტიკის განმსაზღვრელი დოკუმენტია საქართველოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგია (2014-2020 წლებისთვის). საქართველოში 2012 წელს ჩატარებული არჩევნების შემდეგ, როდესაც არასაკმარისად იქნა მიჩნეული ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით არსებული სამართლებრივი ჩარჩო, ეს დოკუმენტი უფლებათა პრაქტიკული რეალიზების ინსტიტუციური მექანიზმებისა და საშუალებების შესაქმნელად და დასახვეწად შემუშავდა. სტრატეგიის შესასრულებლად მიღებული სამთავრობო სამოქმედო გეგმები¹⁴ ძირითად აქცენტს აკეთებს სასამართლო რეფორმის ინსტიტუციურ ნაწილზე. მიუხედავად იმისა, რომ სტრატეგიით ადამიანის უფლებათა ყოველდღიურ ცხოვრებაში რეალიზებისთვის ხელის შემშლელ ერთ-ერთ ფაქტორად თავად „უფლებათა მფლობელების“ მიერ საკუთარი უფლებების რეალიზების საშუალებების შესახებ ცნობიერების არასათანადო დონე გამოიკვეთა და ერთ-ერთ ძირითად მიზნად ადამიანებისთვის საკუთარ უფლებათა რეალიზების საშუალებების შესახებ ინფორმირება დასახელდა, ის ნაკლებად ეხება სამართლიანი სასამართლოს უფლების იმ ასპექტს, რომელიც ინდივიდებისათვის მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას და ამ მიმართულებით საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერებას ემსახურება.¹⁵

რაც შეეხება სამართლიანი სასამართლოს უფლებასთან და მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით საქართველოში არსებულ სხვა გამოწვევებს, ისინი არასისტემურად და მხოლოდ ნაწილობრივ მოიხსენიება ამ დოკუმენტებში. მათი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ისინი მხოლოდ ფორმალურად დაეფუძნა ადამიანის უფლებების ცხოვრებაში რეალიზების იდეას და რეალურად ვერ უზრუნველყო ვერც ხელისუფლების გრძელვადიანი პრიორიტეტების განსაზღვრა მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის მიმართულებით, ვერც ამ სფეროში

14 2014 წლიდან დღემდე ეროვნული სტრატეგიის ფარგლებში შემუშავდა საქართველოს ადამიანის უფლებების დაცვის 3 სამთავრობო გეგმა [2014-2015 წლებისთვის, 2016-2017 წლებისთვის, 2018-2020 წლებისთვის]. სამთავრობო გეგმები სრულად ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3olhCS5>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021.

15 „საქართველოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგიის [2014–2020 წლებისთვის] დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს პარლამენტის 2014 წლის 30 აპრილის დადგენილება, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3fE94aN>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

უნყებათაშორისი, მრავალსექტორული, ერთიანი და თანმიმდევრული პოლიტიკის ჩამოყალიბება.¹⁶

ასევე, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გასაზრდელად, მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი შეიძლება გამხდარიყო ხელისუფლების შტოებისა და სამოქალაქო საზოგადოების ფართო მონაწილეობით საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ასოცირების დღის წესრიგის ფარგლებში შემუშავებული სასამართლო სისტემის 5-წლიანი სტრატეგია (2017-2021 წლებისთვის).¹⁷ დოკუმენტი სასამართლო სისტემის რეფორმის ნაწილად სახელდებით მოიაზრებს სასამართლო ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფას, როგორც ერთ-ერთ პრიორიტეტს. ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგიისა და სამთავრობო სამოქმედო გეგმებისგან განსხვავებით, ეს დოკუმენტი საკმაოდ ვრცლად მიმოიხილავს ამ მიმართულებით არსებულ გამოწვევებს და მათი გადაჭრის შესაძლო გზებს, თუმცა მის შესასრულებლად გამოცემულ სამოქმედო გეგმაში განერილი აქტივობები მეტად ტექნიკური და ფორმალური ხასიათის მატარებელია.

სახელმწიფოს მხრიდან მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად და საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების ასაძლიერებლად, ასევე საინტერესოა სისხლის სამართლის რეფორმის სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა,¹⁸ რომელიც წარმოადგენს სისხლის სამართლის პოლიტიკის განმსაზღვრელ დოკუმენტს და განახლება ყოველწლიურად. სტრატეგია, თავის მხრივ, მრავალპროფილურია და ყურადღებას ამახვილებს სისხლის სამართლის სფეროში არსებულ სხვადასხვა გამოწვევაზე, რომელთა შორის სახელდებით მოხსენიებულია მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება და საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაზრდა სხვადასხვა მიმართულებით, თუმცა არც ეს დოკუმენტი შეიცავს სისტემურ ხედვას მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გამოწვევებსა და მათი აღმოფხვრის გზებზე.

ამასთანავე, გარდა იმისა, რომ ამ დოკუმენტებს აქვთ შინაარსობრივი პრობლემა და არ პასუხობენ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის მიმართულებით სახელმწიფოში არსებულ გამოწვევებს, ის ფრაგმენტული ვალდებულებებიც კი, რომლებიც მათშია გადმოცემული, პრაქტიკაში არ სრულდება. ამის საილუსტრაციოდ, კარგი მაგალითია 2020 წელს საქართველოს მთავრობის მიერ წარდგენილი ადამიანის უფლებათა დაცვის სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის წლიური ანგა-

16 იქვე.

17 სასამართლო სისტემის სტრატეგია [2017-2021 წლებისთვის]; [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3gEDDPD>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

18 უწყებათაშორისმა საკოორდინაციო საბჭომ მიიღო 2009 წლის 27 ივლისს, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3hLluAI>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

რიში,¹⁹ რომლის თანახმადაც, 2019 წლის ბოლომდე გეგმით გათვალისწინებული ამოცანების მხოლოდ 41% შესრულდა სრულად.²⁰ რაც შეეხება სასამართლო სისტემის საქმიანობის სტრატეგიას, მისი შესრულების მდგომარეობა კიდევ უფრო საგანგაშოა. იუსტიციის უმაღლესი საბჭო არ დგამს ქმედით ნაბიჯებს მართლმსაჯულების რეალურად გასაუმჯობესებლად. სასამართლო სისტემა სათანადო ყურადღებას არ უთმობს სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის სრულყოფილად შესრულებას და კონკრეტული აქტივობები, ხშირ შემთხვევაში, მხოლოდ ტექნიკურად თუ სრულდება. ამ ფონზე შინაარსობრივი შედეგი, მართლმსაჯულების ხარისხობრივი გაუმჯობესება, სამოქმედო გეგმის შესრულებაზე პასუხისმგებელი უწყებების ინტერესს მიღმა რჩება, რითიც ამ ფორმატის არსებობას და ქმედითობას, მნიშვნელოვანი ჩრდილი ადგება. იუსტიციის უმაღლესი საბჭოსათვის სტრატეგიის დოკუმენტით გაწერილ თემებზე მუშაობა პრიორიტეტული მიმართულება რომ არ არის, ის ფაქტიც ამტკიცებს, რომ არათუ აქტივობების შესრულება, არამედ, 2019 წლიდან დღემდე, იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს ახალი სამოქმედო გეგმებიც კი არ დაუმტკიცებია, ხოლო 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული აქტივობების უმრავლესობა დღემდე შეუსრულებელია.

შესაბამისად, როგორც ხელისუფლების სხვადასხვა შტოს პოლიტიკისა და სტრატეგიული დოკუმენტების ანალიზიდან ირკვევა, საქართველოში სახელმწიფოს არ გააჩნია კონკრეტულად მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობისკენ მიმართული ერთიანი პოლიტიკა, რომელიც სიღრმისეულად გააანალიზებდა ამ კუთხით არსებულ გამოწვევებს, გამოკვეთდა პრობლემებს და დასახავდა შესაბამის გზებს მათთან გასამკლავებლად. სასამართლო სისტემაში განხორციელებული რეფორმის ოთხი ტალღისა და რიგი პოზიტიური ცვლილებების ფონზე, ქართულ სასამართლოში კვლავაც რჩება მნიშვნელოვანი სისტემური ხარვეზები და გამოწვევები, რომელთა დროული და ეფექტიანი გადაწყვეტა რადიკალურ და ძირეულ რეფორმას საჭიროებს. დღის წესრიგიდან კვლავ გამქრალია ისეთი შინაარსობრივი პრობლემები, რომელთა გადაუჭრელადაც მართლმსაჯულების სისტემის ხელმისაწვდომობაზე საუბარი შეუძლებელია, ეს კი მძიმე ტვირთად ისევ საზოგადოების ყველაზე მეტად მონყვლად ჯგუფებს აწვება.

19 ადამიანის უფლებათა დაცვის სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის წლიური ანგარიში, 2019, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3hPfr3W>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

20 იქვე, გვ. 4.

III. მეთოდოლოგია

საქართველოში მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის წინაშე მდგარი გამოწვევების შესაფასებლად, პროექტის გუნდმა შეისწავლა არსებული საკანონმდებლო ჩარჩო და პასუხისმგებელი უწყებების საქმიანობა 2020 წლის დეკემბრის ჩათვლით. მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ბარიერები, როგორც აღინიშნა, ინტერსექციულია და მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ერთიანი უნივერსალური ცნების არარსებობის მსგავსად, არ არსებობს ბარიერების ამომწურავი ჩამონათვალი, თუმცა ძირითადად ბარიერები ჯგუფდება შემდეგი კატეგორიების მიხედვით: (1) ინსტიტუციური და საკანონმდებლო ბარიერები; (2) სამართლებრივი ცნობიერების დონესთან დაკავშირებული ბარიერები; (3) ფიზიკური, ინფრასტრუქტურული და გეოგრაფიული ბარიერები; (4) ფინანსური ბარიერები; (5) სოციალური და კულტურული ბარიერები. წინამდებარე დოკუმენტში სწორედ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გაზრდისთვის არსებითად მნიშვნელოვან 5 მიმართულებას განვიხილავთ.

პროექტის გუნდი კვლევის პროცესში შემდეგ მეთოდოლოგიურ ინსტრუმენტებს დაეყრდნო:

კანონმდებლობისა და პოლიტიკის დოკუმენტების ანალიზი – კვლევის პროცესში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი იყო არსებული საკანონმდებლო ჩარჩოს, განხორციელებული რეფორმების და მათ საფუძველზე განვითარებული პრაქტიკის ანალიზი. სწორედ ამ მიზნით, კვლევის ფარგლებში, ექსპერტის მონაწილეობით დამუშავდა და გაანალიზდა რელევანტური სამართლებრივი აქტები. ამგვარმა ანალიზმა შესაძლებელი გახადა თითოეული ბარიერის ირგვლივ არსებული ნორმატიული კონტექსტის მიმოხილვა.

პასუხისმგებელი უწყებებიდან საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვა – კვლევის პროცესში ინფორმაციის მიღების მნიშვნელოვანი წყარო იყო სხვადასხვა სახელმწიფო უწყების მიერ მონოდებული ინფორმაცია. სწორედ ამიტომ, პროექტის გუნდმა რამდენიმე ეტაპად გამოითხოვა საჯარო ინფორმაცია საქართველოს პარლამენტიდან და მთავრობიდან, იუსტიციისა და განათლების სამინისტროებიდან, იუსტიციის უმაღლესი საბჭოდან, საქართველოს უზენაესი სასამართლოდან, იურიდიული დახმარების სამსახურიდან და სხვა დაწესებულებებიდან. გარდა სტატისტიკური მონაცემებისა და სხვა საჯარო ინფორმაციისა, პროექტის გუნდმა შესაბამისი უწყებებიდან გამოითხოვა ისეთი პოლიტიკის დოკუმენტების შესრულების მდგომარეობის შესახებ ინფორმაცია, რომელთა შესასრულებლად სამოქმედო გეგმებია განერილი. ხშირ შემთხვევაში საჯარო ინფორმაციაზე პასუხის გაცემის კანონმდებლობით

გათვალისწინებული ვადა ირღვეოდა, მიღებული პასუხები უმეტესად ზოგადი ხასიათის იყო და არ პასუხობდა კონკრეტულ მოთხოვნას. ასევე, რამდენიმე უწყების (მაგალითად, საქართველოს მთავრობა) პასუხი პროექტის გუნდს დღემდე არ მიუღია. მნიშვნელოვანი გამოწვევაა ისიც, რომ სახელმწიფო უწყებები, მათ შორის, სასამართლო სისტემა არ აწარმოებს სტატისტიკურ მონაცემებს მრავალ მნიშვნელოვან საკითხზე, რაც შესაძლებლობას მისცემდა დაინტერესებულ პირებს გაეანალიზებინათ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ხარისხი ქვეყანაში. ასეთი საკითხებია, მაგალითად, საერთო საქმეების რაოდენობაში რამდენჯერ გახდა აუცილებელი თარჯიმნის გამოყენება, რამდენ საქმეში წარმოადგენდა პირს ადვოკატი, საქმის განხილვაში მონაწილე პირებს შორის რამდენი იყო შეზღუდული შესაძლებლობების ან/და სოციალურად დაუცველის სტატუსის მქონე პირი და სხვა.

მეორადი წყაროების ანალიზი – დოკუმენტის მომზადების პროცესში ინფორმაციის დამატებითი წყარო იყო კვლევები, ადგილობრივი და საერთაშორისო ორგანიზაციების და სახალხო დამცველის მიერ გამოქვეყნებული ანგარიშები და შეფასებები; მეორადი წყაროების ანალიზმა შესაძლებელი გახადა კანონმდებლობის შეფასების, ფოკუს ჯგუფებისა და საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვის გზით მიღებული ინფორმაციის შევსება და მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის მიმართულეობით საქართველოში არსებული გამოწვევების სრულყოფილი სურათის შექმნა.

თვისებრივი კვლევა – თვისებრივი კვლევის მეთოდად ონლაინ ფოკუს ჯგუფისა და ჯგუფური ინტერვიუს²¹ მეთოდები შეირჩა. თვისებრივი კვლევა ჩატარდა როგორც პროფესიულ ჯგუფთან, ისე მოქალაქეებთან. მოქალაქეებთან ფოკუს ჯგუფები და ჯგუფური ინტერვიუები 2020 წლის ოქტომბერში CRRC – საქართველომ ჩაატარა. კვლევის სამიზნე ჯგუფს ისეთ მოქალაქეები წარმოადგენდნენ, რომლებსაც ბოლო 5-6 წლის განმავლობაში სასამართლოში საქმის წარმოების გამოცდილება ჰქონიათ. ფოკუს ჯგუფების ჰომოგენურობის მიზნით, სამიზნე ჯგუფები საქმის ტიპების მიხედვით, ორ ჯგუფად დაიყო – სისხლის სამართლის საქმის მქონე და სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმის მქონედ. გარდა ამისა, შეისწავლებოდა როგორც ქართულენოვანი, ისე ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელთა – სომხურ და აზერბაიჯანულენოვანი მოქალაქეების – მოსაზრებები. კვლევის ფარგლებში სულ რვა ფოკუს ჯგუფი და ერთი ჯგუფური ინტერვიუ ჩატარდა საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში: თბილისში, იმერეთში (ბაღდათსა და ჭიათურაში), ქვემო ქართლში (მარნეულში) და სამცხე-ჯავახეთში (ახალქალაქში).

აღსანიშნავია, რომ ქალაქ მარნეულში, კულტურული ფაქტორის გათვალისწინებით, ჯგუფებში დისკუსიები ქალებთან და კაცებთან ცალ-ცალკე გაიმართა, ხოლო

21 რესპონდენტებს შორის იმყოფებოდა ორი ძალადობის მსხვერპლი ქალი, რის გამოც მიზანშეწონილად იქნა მათთან ჯგუფური ინტერვიუს ჩატარება.

ვინაიდან სისხლის სამართლის საქმის მქონე ქალების ჯგუფის შეკრება ვერ მოხერხდა, მარნეულში ორი ჯგუფი ჩატარდა: სასამართლოში საქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის წარმოების გამოცდილების მქონე ქალებთან და სისხლის სამართლის საქმის წარმოების გამოცდილების მქონე კაცებთან. თუმცა სავლელ სამუშაოებს სხვა სირთულეც ახლდა თან. რადგან კვლევებისთვის საინტერესო იყო იმ ადამიანთა შეხედულებების შესწავლაც, რომელთა დასახლებულ პუნქტშიც საქალაქო/რაიონული სასამართლო არ იყო და სასამართლოში მისასვლელად სხვა ქალაქში გადაადგილება უნევდათ, ასეთ ქალაქად ჭიათურა შეირჩა, თუმცა აქ სისხლის სამართლის საქმის მქონე რესპონდენტების მოძიება/დათანხმება ძალიან გართულდა, ამიტომ იმერეთის რეგიონის მასშტაბით ფოკუს ჯგუფის ჩასატარებელ ადგილმდებარეობას იმავე მახასიათებლის მქონე ქალაქი – ბაღდათი დაემატა. შედეგად, ჭიათურაში ფოკუს ჯგუფი – სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის გამოცდილების მქონე რესპონდენტებთან, ხოლო ბაღდათში – სისხლის სამართლის საქმის გამოცდილების მქონე რესპონდენტებთან ჩატარდა.

ფოკუს ჯგუფების დეტალური განაწილება მოცემულია ცხრილში:

ქალაქი	ფოკუს ჯგუფი საქმის ტიპის მიხედვით	ფოკუს ჯგუფის რაოდენობა	ფოკუს ჯგუფის ენა
თბილისი	<ul style="list-style-type: none"> სისხლის სამართლის საქმის მქონე რესპონდენტთა ჯგუფი სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე რესპონდენტთა ჯგუფი 	<p>2 (ფოკუს ჯგუფი)</p> <p>1 (ჯგუფური ინტერვიუ)</p>	ქართული
ჭიათურა	<ul style="list-style-type: none"> სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე რესპონდენტთა ჯგუფი 	1	ქართული
ბაღდათი	<ul style="list-style-type: none"> სისხლის სამართლის საქმის მქონე რესპონდენტთა ჯგუფი 	1	ქართული
მარნეული	<ul style="list-style-type: none"> სისხლის სამართლის საქმის მქონე კაცებისგან შემდგარი რესპონდენტთა ჯგუფი სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე ქალებისგან შემდგარი რესპონდენტთა ჯგუფი 	2	აზერბაიჯანული
ახალქალაქი	<ul style="list-style-type: none"> სისხლის სამართლის საქმის მქონე რესპონდენტთა ჯგუფი სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე რესპონდენტთა ჯგუფი 	2	სომხური

რაც შეეხება პროფესიულ ფოკუს ჯგუფებს, ის პროექტის გუნდმა 2020 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში ჩაატარა. კერძოდ, სულ გაიმართა 3 ფოკუს ჯგუფი იურიდიული დახმარების სამსახურის, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების ადვოკატებთან.

კვლევის მეთოდიდან გამომდინარე, შედეგები წარმომადგენლობითი არ არის და მათი განზოგადება შეუძლებელია. შესაბამისად, წინამდებარე დოკუმენტი, მართალია, სრულად ვერ მოიცავს ყველა შესაძლო არგუმენტსა თუ დაკვირვებას კვლევაში დასმულ საკითხებზე, თუმცა, სამიზნე ჯგუფების მიხედვით პასუხებსა და არგუმენტაციაში შეინიშნებოდა მსგავსი კომენტარების ტენდენცია. ამასთან ერთად, გარდა თვისებრივი კვლევისა, სხვა მეთოდების გამოყენება გვაძლევს საფუძველს, დავასკვნათ, რომ მთლიანობაში, დოკუმენტი ასახავს ამ სფეროში არსებულ მთავარ გამოწვევებსა და ძირითად მიდგომებს.

IV. ინსტიტუციური და საკანონმდებლო ბარიერები

4.1. კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობა

დემოკრატიულ სახელმწიფოში მნიშვნელოვანია არამხოლოდ კანონმდებლობის არსებობა, არამედ ხარისხიანი, „კარგი“ საკანონმდებლო სისტემის შექმნა, რომელიც ფართოდ ხელმისაწვდომი იქნება საზოგადოების ყველა ჯგუფისათვის. განუსაზღვრელი და ბუნდოვანი ნორმები, რომლებიც კომპლექსურია, ფარავს ერთმანეთს ან/და ტოვებს ხვრელებს უფლების დაცვის გვერდის ავლისთვის, რთულია აღსაქმელად და შესაბამისად, არაა ხელმისაწვდომი, არ არის აღსრულებადი და, შესაძლოა, მეტი ზიანი მოიტანოს, ვიდრე საკითხის საერთოდ დაურეგულირებლობამ.²²

შესაბამისად, კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობის განხილვისას გამოიყოფა სამი მიმართულება, რომელიც უნდა შეფასდეს: 1. ერთიანი საკანონმდებლო სისტემის ან/და შესაბამისი სფეროს/ურთიერთობის მარეგულირებელი სამართლებრივი ჩარჩოს არსებობა; 2. არსებულ კანონმდებლობაზე წვდომის შესაძლებლობა; 3. არსებული საკანონმდებლო ჩარჩოს ხარისხი.

სამართლებრივი აქტების სახეები, მათი იერარქია და ურთიერთმიმართება, მომზადების, მიღების (გამოცემის), გამოქვეყნების, მოქმედების, აღრიცხვისა და სისტემატიზაციის ზოგადი წესები განსაზღვრულია „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონით. სამართლებრივი აქტები იყოფა საკანონმდებლო (ნორმატიულ) და კანონქვემდებარე (ნორმატიულ ან ინდივიდუალურ) აქტებად.²³ იქიდან გამომდინარე, რომ კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები აზუსტებენ საკანონმდებლო აქტით მოწესრიგებულ სამართლებრივ ურთიერთობებს და, შესაბამისად, ადგენენ უფრო დეტალიზებულ ქცევის წესებს, კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებზე ხელმისაწვდომობა, ხშირად იმავე მნიშვნელობას იძენს, რაც საკანონმდებლო აქტებზე წვდომა. ზემოაღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში არსებობს ერთიანი საკანონმდებლო სისტემა. რაც შეეხება იმას, არის თუ არა ყველა სფერო/ურთიერთობა რეგულირებული, ამ საკითხის კვლევა სცდება ანგარიშის მიზნებსა და მოცულობას. შესაბამისად, ეს ქვეთავი საკითხის დარჩენილი ორი მიმართულებით შესწავლას დაეთმობა.

უპირველეს ყოვლისა, განვიხილავთ კანონმდებლობაზე წვდომის შესაძლებლობას, რაც თავის თავში მოიაზრებს იმას, რომ სახელმწიფოში მიღებული საკანონ-

22 Maria Mousmouti and Gianluca Crispi, "Good" Legislation as a Means of Ensuring Voice, Accountability, and the Delivery of Results in Urban development, *The World Bank Legal Review*, გვ. 178.

23 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 7.

მდებლო ჩარჩო გამოქვეყნებული უნდა იყოს საჯაროდ ხელმისაწვდომ წყაროებში, ისეთი ფორმებით, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის მოსახლეობის მიერ მის გაცნობას.

მეორე მხრივ, ანგარიში შეეხება ქართული საკანონმდებლო ჩარჩოს ხარისხსაც, რაც ყველაზე რთულად შესაფასებელია. „კარგი“ კანონმდებლობის მახასიათებლები დამოკიდებულია ქვეყნის სამართლებრივ ტრადიციებზე, კონსტიტუციურ მოწყობაზე, სოციალურ თუ პოლიტიკურ კონტექსტზე, სხვადასხვა დაინტერესებული მხარის წარმოდგენებზე და სხვ.²⁴ მიუხედავად იმისა, რომ „კარგი“ კანონმდებლობის მახასიათებლების ერთიანი ამომწურავი სია არ არსებობს, სამართლებრივ ლიტერატურაში მაინც გამოარჩევენ შემდეგ ნიშნებს: შედეგზე ორიენტირებულობა, ეფექტიანობა და სიმარტივე.²⁵ ნორმა/კანონმდებლობა, მიიჩნევა, რომ აკმაყოფილებს ზემოაღნიშნულ კრიტერიუმებს, თუ ის ადგენს თანმიმდევრულ და მკაფიო წესებს, რომლებიც პასუხობს არსებულ პრობლემას; ითვალისწინებს პრობლემით დაზარალებული ჯგუფის/ინდივიდის მოსაზრებებსა და ინტერესებს და, შესაბამისად, მხარს უჭერს საკანონმდებლო პროცესის ყველა მონაწილეს, შეუძლია იმ შედეგების მიღწევა, რის საპასუხოდაც ის შეიქმნა/დაინერა; უზრუნველყოფს ანგარიშვალდებულებას და, იძლევა რეალურ ცხოვრებაში მისი შედეგების სისტემური მონიტორინგისა და შეფასების შესაძლებლობას.²⁶ შესაბამისად, ეს ქვეთავი შეეცდება შეამოწმოს საქართველოს საკანონმდებლო ჩარჩოს ხარისხი არა ინდივიდუალურად ყველა კანონის განხილვით, არამედ ზოგადად იმის შეფასებით, თუ რამდენად აღქმადია სამართლებრივი ენა ქვეყნის მოსახლეობისათვის, არსებობს თუ არა ენობრივი სტანდარტები, რომელიც კანონშემოქმედებითი/სამართალშემოქმედებითი საქმიანობისას გამოიყენება და რამდენად გამართული და ეფექტიანია კანონმდებლობის მიღების პროცედურა.²⁷

4.1.1. ნორმატიული აქტების გამოქვეყნება, აღრიცხვა და სისტემატიზაცია

საქართველოს საკანონმდებლო, ასევე, კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების ოფიციალურ გამოქვეყნებად მისი სრული ტექსტის „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს“²⁸ (შემდგომში – საკანონმდებლო მაცნე) ვებგვერდზე პირველად გამოქ-

24 Maria Mousmouti and Gianluca Crispi, “Good” Legislation as a Means of Ensuring Voice, Accountability, and the Delivery of Results in Urban development, *The World Bank Legal Review*, გვ. 178

25 Helen Xanthaki, On the Transferability of Legislative Solutions: The Functionality Test, in *Drafting Legislation: A Modern Approach*, გვ. 1–18, [Constantin Stefanou & Helen Xanthaki eds., Ashgate 2008].

26 Helen Xanthaki, “Quality of Legislation: An Achievable Universal Concept or An Utopia Pursuit?” In *Quality of Legislation: Principles and Instruments*, 2011, გვ. 75–85.

27 House of Lords, Select committee on the Constitution, *The legislative process: Preparing Legislation for Parliament*, 4th Report of Session 2017–19, HL Paper 27, 2017, გვ. 5.

28 საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მმართველობის სფეროში მოქმედი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი.

ვეყნება მიიჩნევა.²⁹ სწორედ საკანონმდებლო მაცნეა ის ორგანო, რომელიც უზრუნველყოფს ნორმატიული აქტების სახელმწიფო აღრიცხვასა და სისტემატიზაციას. ამ მიზნით საკანონმდებლო მაცნეში იქმნება ნორმატიული აქტების სახელმწიფო რეესტრი – ნორმატიული აქტების შესახებ მონაცემთა სისტემური ერთობლიობა, რომელიც საკანონმდებლო მაცნეს ვებგვერდზე ელექტრონული ფორმით ინარმოვებს.³⁰

„ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, დაუშვებელია იმ ნორმატიული აქტის ან მისი ნაწილის გამოუქვეყნებლობა, რომელიც ზღუდავს უფლებებსა და თავისუფლებებს ან ადგენს იურიდიულ პასუხისმგებლობას.³¹ ეს ჩანაწერი ქართულ კანონმდებლობაში ამყარებს სწორედ იმ პრინციპს, რომელიც მოიაზრებს კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობის აუცილებლობას, განსაკუთრებით ისეთ შეთხვევაში, თუ სამართლებრივი ნორმები უფლებაშემზღუდველი ან პასუხისმგებლობის დამდგენი შინაარსისაა. თუმცა, ლეგიტიმურად ჩნდება კითხვა, რამდენად შეიძლება, საკანონმდებლო მაცნეს ვებგვერდზე ნორმატიული აქტის გამოქვეყნება თავისი არსით იყოს ეფექტიანი საშუალება ამ პრინციპის უზრუნველსაყოფად.

მართალია, მოქალაქეთა ფოკუს ჯგუფის მონაწილეთა უმრავლესობა აცხადებდა, რომ მათ აქვთ ინფორმაცია, თუ როგორ შეიძლება გაცენონ მათთვის საინტერესო სამართლებრივ აქტს, თუმცა პრაქტიკაში ეს მონაწილეთა მცირე ნაწილს გაუკეთებია. ქვემო ქართლში ერთი მონაწილე ამბობს, რომ დასჭირვებია კანონის მოძიება, მაგრამ ვერ შეძლო ამის გაკეთება. ამის გამომწვევ ერთ-ერთ მიზეზად პროფესიულ ჯგუფებთან ფოკუს ჯგუფის ჩატარებისას, დასახელდა ინტერნეტზე წვდომის პრობლემა, რადგანაც, როგორც აღინიშნა, საკანონმდებლო მაცნეს სერვისები ელექტრონული ფორმატისაა – ვებგვერდზე განთავსებული, აუცილებელია პირს ჰქონდეს წვდომა ინტერნეტთან. ამასთანავე, 2020 წლის მონაცემებით, საქართველოში ინტერნეტზე წვდომა ყოველკვირეულად აქვს მოსახლეობის მხოლოდ 71%-ს, დანარჩენი ნაწილი კი წელიწადში რამდენჯერმე ან/და საერთოდაც არ სარგებლობს მისით.³² იმ შინამეურნეობებიდან კი, რომელშიც ინტერნეტით სარგებლობენ, მხოლოდ 62.9% იყენებს მას კომპიუტერის საშუალებით.³³ აქ აღსანიშნავია ორი ფაქტორი, შინამეურნეობაში, შესაძლოა, არსებობდეს მხოლოდ ერთი კომპიუტერი,

29 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 26, პუნქტი 1.

30 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 29.

31 აღსანიშნავია, რომ კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტის ან კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტის ცალკეულ დებულებათა გამოუქვეყნებლობა დასაშვებია მხოლოდ „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში. „საიდუმლო“ გრიფის მქონე ნორმატიული აქტი ან ნორმატიული აქტის ასეთივე გრიფის მქონე ნაწილი შეიტანება სახელმწიფო რეესტრის „საიდუმლო“ ნაწილში, რომლის გაცნობის წესი და პირობები განისაზღვრება „სახელმწიფო საიდუმლოების შესახებ“ საქართველოს კანონით. იხ. „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 29, პუნქტი 3.

32 ყოველდღე – 63%, კვირაში ერთხელ – 8%, თვეში ერთხელ – 2%, უფრო იშვიათად – 7%, არასდროს – 20%, არ ვიცი ინტერნეტი რა არის – 1%, [ხელმისაწვდომია: <https://caucasusbarometer.org/ge/na2020ge/FRQINTR/>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

33 კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC], მედიის კვლევა საქართველოში.

ხოლო თანამცხოვრებთა რიცხვი ბევრად მეტი იყოს. და მეორე, მათთვისაც, ვინც კომპიუტერის ნაცვლად, ინტერნეტს მობილურით მოიხმარს, ეჭვქვეშ დგება საკანონმდებლო მაცნეს ვებგვერდით სარგებლობის ხარისხიც.

„უმეტესობა, 90% მოდის მოხუცები, რომლებმაც ინტერნეტთან ხელი არ მიუწვდებათ, სოფლებიდან დადიან, არც ცვლილებები იციან, კანონთან დაკავშირებით თითქმის არაფერი არ იციან“.³⁴

„თავისთავად ცხადია ... როდესაც ხდება ოფიციალურ ორგანოში გამოქვეყნება თითქოს სახელმწიფო პასუხობს იმ გამოწვევას, რომ აი მე ხომ გამოვაქვეყნე კანონი, ამ შემთხვევაში ყველამ უნდა იცოდეს. ერთი მხრივ თითქოს იღებ კანონს, მეორე მხრივ არ ხდი ხელმისაწვდომს მოსახლეობის მთელ არეალზე. ვერ გვებულობს, არც აქვს შესაძლებლობა, რომ ინტერნეტით დარეგისტრირდეს“.³⁵

ინტერნეტთან წვდომის პრობლემის პარალელურად, მეორე მთავარი ფაქტორი, რაც ხელს უშლის კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობას, არის ის, რომ საკანონმდებლო მაცნეთი სარგებლობა, ნაწილობრივ ფასიანია. კერძოდ, საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანების თანახმად, ვებგვერდზე განთავსებული სისტემატიზებული საკანონმდებლო აქტებით, აგრეთვე სხვა ნორმატიული და საინფორმაციო დოკუმენტებით სარგებლობა უფასოა, თუმცა საკანონმდებლო მაცნეს ვებგვერდზე განთავსებული სისტემატიზებული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებით სარგებლობისათვის, აგრეთვე თემატურად კლასიფიცირებული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების ელექტრონულად მიწოდებისთვის, დაწესებულია მომსახურების საფასური.³⁶ ნორმატიული აქტის დათვალიერება (ჩამოტვირთვა) 2 ლარი ღირს, ხოლო მრავალჯერადი გამოყენებისათვის მომსახურების საფასური განსხვავებულია, მომხმარებელთა რაოდენობისა და მომსახურების დროის პერიოდის გათვალისწინებით (იხ. ცხრილი №1).

34 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

35 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

36 „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეში“ ნორმატიული აქტების გამოქვეყნებისა და მომსახურებისათვის დაწესებული საფასურის ოდენობისა და გადახდის წესის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 6 დეკემბრის ბრძანება №225, მუხლი 5 და დანართი №1.

ცხრილი №1

მომხმარებელ- თა რაოდენ- ობა	1-10	11-50	51-100	101-300	301-500
პერიოდი/ ერთეულის ფასი	1 თვე – 30 ლარი	1 თვე – 20 ლარი	1 თვე – 15 ლარი	1 თვე – 10	1 თვე – 7.5. ლარი
	6 თვე – 162 ლარი	6 თვე – 108 ლარი	6 თვე – 81 ლარი	6 თვე – 54	6 თვე – 40.5 ლარი
	12 თვე – 288 ლარი	12 თვე – 192 ლარი	12 თვე – 144ლარი	12 თვე – 96	12 თვე – 72 ლარი

„სამწუხარო ის არის, რომ ... შეუძლია გაეცნოს მხოლოდ კანონებს... მაგალითად, მშენებლობის ნებართვის გაცემის წესი, რომელიც კანონქვემდებარე აქტით არის დადგენილი, მასში შეტანილი ცვლილებები კონსოლიდირებული ვერსიის გაცნობის შესაძლებლობა, რიგით მოქალაქეს არა აქვს, თუ არ აქვს ნაყიდი ფასიანი მომხმარებლის პაკეტი მაცნეში“.³⁷

„მეტი ხელმისაწვდომობა უნდა იყოს იგივე პარლამენტის ვებგვერდზე უნდა იტვირთებოდეს და ადვილად უნდა აგნებდეს მსურველი არა მარტო იურისტი, არამედ ჩვეულებრივი მოქალაქეც და ამაში დამატებითი ღირებულებების გადახდა არ უნდა უწევდეს“.³⁸

საქართველოს მოქალაქეთა ეთნიკური მრავალფეროვნების ფონზე, ასევე, როდესაც ქვეყანაში მრავლად არიან სხვა ეროვნების წარმომადგენლები, რომელთაც აქვთ მუდმივი ან დროებითი ბინადრობის უფლება, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს საკანონმდებლო ჩარჩოს სხვადასხვა ენაზე არსებობაც. საქართველოში, ყველაზე გავრცელებული ეთნიკური უმცირესობა, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სააგენტოს 2014 წლის საყოველთაო აღწერის თანახმად, აზერბაიჯანულენოვანი³⁹, სო-

37 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

38 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

39 3.713.804 მცხოვრებიდან 231.436 აზერბაიჯანულად მოსაუბრე, საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვაზე საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის პასუხი, წერილი №9/-1565, 13.07.2020.

მხურენოვანი⁴⁰ და რუსულენოვანი⁴¹ თემია. საქართველოში კანონმდებლობა ხშირად ინგლისურად ითარგმნება, რაც ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების შედეგად აღებული ვალდებულებების გამოდახილიცაა⁴² და თანაც, ქვეყანაში მცხოვრები მრავალი სხვადასხვა ეროვნული ჯგუფის წარმომადგენლისათვის კანონმდებლობაზე მინიმალური ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის უნივერსალური საშუალებაა. გარდა ინგლისურისა, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს ინფორმაციით, აქტებს რუსულად თარგმნის და მემორანდუმის ფარგლებში მაცნეს გადასცემს პარლამენტი.⁴³ რაც, ასევე, გამართლებულად შეიძლება ჩაითვალოს რუსულენოვანი მოსახლეობის სიმრავლის გამო, თუმცა იმ ფონზე, როდესაც აზერბაიჯანულ და სომხურ ენებზე მხოლოდ კონსტიტუცია და 2 კანონი (დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“ და „ქალთა მიმართ ძალადობის ან/და ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ“) არის თარგმნილი,⁴⁴ კარგად ჩანს სახელმწიფოს პოლიტიკა, რომ კანონმდებლობაზე ეთნიკური უმცირესობების ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად, სახელმწიფოს მხრიდან ეფექტიანი ნაბიჯები არ იდგმება. დავებზე, რომ სომხური და აზერბაიჯანული თემი კარგად ფლობს რუსულ ენას და შეუძლიათ ამ ენაზე გაეცნონ აქტებს, ხშირად არ შეესაბამება რეალობას. ასევე, პროფესიული ჯგუფები გამოყოფენ იმ პრობლემას, რომ იმ ადამიანებსაც კი, ვისაც მართლა შეუძლიათ, რუსულად წერა/კითხვა, არამშობლიურ ენაზე თარგმნილი კანონმდებლობა, რომელიც საკუთარ ენაზე ნაკითხვის დროსაც კი რთულად აღსაქმელია, ვერ შეასრულებს ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის ფუნქციას. ასევე, მხოლოდ მცირედი ნაწილია აქტებისა თარგმნილი ინგლისურად და რუსულად და ისინიც კი, რაც თარგმნილია, ხშირად მოძველებულია და არ არის აქტის განახლებული კონსოლიდირებული ვერსია.

„წარმოვიდგინოთ, რომ ყველაფერი აქვს, ინტერნეტზე აქვს, ფასიანიც, გადაიხდა და ამითაც უზრუნველყოფს, ენა არის საკმაოდ დიდი ბარიერი. ანუ ეთნიკური უმცირესობებისთვის რუსულადაც კი არ არის ყველა აქტი... ცოტა უხერხულია მოთხოვო იმ ადამიანს ამ კანონის დაცვა და შესრულებაც, თუ სახელმწიფო არ იზრუნებს და არ მიაწვდის.“⁴⁵

40 3.713.804 მცხოვრებიდან 144.812 სომხურად მოსაუბრე, საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვაზე საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის პასუხი, წერილი №9/-1565, 13.07.2020.

41 3.713.804 მცხოვრებიდან 45.920 რუსულად მოსაუბრე, საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვაზე საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის პასუხი, წერილი №9/-1565, 13.07.2020.

42 საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვაზე სსიპ საკანონმდებლო მაცნეს პასუხი, წერილი №15/გ-297, 06.10.2020.

43 საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვაზე სსიპ საკანონმდებლო მაცნეს პასუხი, წერილი №15/გ-297, 06.10.2020.

44 საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვაზე სსიპ საკანონმდებლო მაცნეს პასუხი, წერილი №15/გ-297, 06.10.2020.

45 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

„მიზნობრიობა ის, რომ საკანონმდებლო მაცნე თარგმნის ინგლისურ და რუსულ ენებზე და არ თარგმნის აზერბაიჯანულ და სომხურ ენებზე, მგონია, რომ არის საკმაოდ დიდი პრობლემა“.⁴⁶

„ინგლისურ და რუსულ ენებზე ქვეყნდება ზოგიერთი კანონი, მაგრამ ყველა არა და ხშირად არ არის ხოლმე განახლებები“.⁴⁷

წვდომის მიმართულებით მნიშვნელოვანი საკითხია კონკრეტული შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა ჯგუფებისათვის საკანონმდებლო მაცნეს ვებგვერდის ადაპტირებულობა. მართალია, გაეროს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების კონვენცია, უშუალოდ კანონზე წვდომის შესახებ არაფერს ამბობს, თუმცა კონვენციით დადგენილია ზოგადად ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის სტანდარტი. კერძოდ, სახელმწიფოებმა ყველა შესაბამის ზომას უნდა მიმართონ იმისათვის, რომ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებს ხელი მიუწვდებოდეთ ფართო საზოგადოებისათვის განკუთვნილ ინფორმაციაზე, სხვადასხვა სახის შეზღუდვის შესაბამისი ფორმატითა და ტექნოლოგიების გამოყენებით, დაყოვნებისა და დამატებითი დანახარჯების გარეშე.⁴⁸ ამ მიზნით, სახელმწიფოები ვალდებული არიან, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად, განავითარონ დახმარების სხვა შესაბამისი ფორმები; ხელი შეუწყონ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის ახალი ინფორმაციის, საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებისა და სისტემების, მათ შორის, ინტერნეტის ხელმისაწვდომობას.⁴⁹ საკანონმდებლო მაცნეს ვებგვერდს აქვს ხმოვანი ვერსია უსინათლოთათვის, ასევე, განსხვავებული ფორმატი მხედველობის სხვა შეზღუდვების მქონე პირთათვის, თუმცა იმის დადგენა, პრაქტიკაში რამდენად ეფექტიანი და მარტივად გამოსაყენებელია ეს ფორმატები, ამ კვლევის ფარგლებს სცდება.

4.1.2. სამართლებრივი აქტების ბუნდოვანება და სამართლებრივი ენის სირთულე

საკანონმდებლო ჩარჩოს არსებობა და მასზე წვდომის შესაძლებლობა აზრს კარგავს, როდესაც სამართლებრივი ნორმები რთული ან/და ბუნდოვანია. კანონმდებლობა გამოხატავს სამართლებრივ ურთიერთობებს, მისი ფუნქცია არა მხოლოდ მთა-

46 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

47 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

48 გაეროს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების კონვენცია, მუხლი 21.

49 იქვე, მუხლი 9.

ვრობის პოლიტიკის დოკუმენტირებაა, არამედ მისი მიტანა საშუალო სტატისტიკურ ინდივიდამდე.⁵⁰ შესაბამისად, კანონმდებლობა არის კომუნიკაციის ფორმა – ის გვეუბნება, რისი გაკეთება შეგვიძლია ან არ შეგვიძლია.⁵¹ კანონმდებლობა, რომელიც ინდივიდისათვის გაუგებარია, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის კუთხით დამატებით ბარიერებსაც კი შეიძლება ქმნიდეს. შესაბამისად, კანონმდებლობის შემუშავებისას, შემდგენელმა, კანონის უზენაესობის პრინციპის დასაცავად, უნდა იზრუნოს იმაზე, რომ ნორმა იყოს ცხადი, ზუსტი და ცალსახა, იმისათვის, რათა კანონს ჰქონდეს პროგნოზირებადი/განჭვრეტადი ბუნება. კანონის უზენაესობის პრინციპი⁵² თავის თავში მოიაზრებს იმასაც, რომ ადამიანებმა წინასწარ იცოდნენ კანონის შინაარსი, რა უფლებებს და ვალდებულებებს ადგენს ის და რა სახის ქცევას უნდა ელოდნენ კანონის ადრესატები სახელმწიფოს წარმომადგენლებისაგან.⁵³ კანონმდებელმა/სამართალშემოქმედმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს სიტყვების სწორად შერჩევას, მათ განლაგებასა და წინადადებების აგებას.⁵⁴ მან უნდა ჩამოაყალიბოს ჩანაწერი საყოველთაოდ აღიარებული მნიშვნელობების შესაბამისად, იმისათვის, რათა ნორმა იმავე გზავნილს აწვდიდეს მკითხველს, რაც მისი შექმნისას იყო ჩაფიქრებული.⁵⁵ აქედან გამომდინარე, კანონმდებელს/სამართალშემოქმედს რთული ამოცანა აკისრია, რომლის შესრულებაც არა მხოლოდ სამართლებრივ, არამედ ენობრივ ცოდნასაც მოითხოვს.⁵⁶

მოქალაქეთა ფოკუს ჯგუფების მონაწილეთა ნაწილმა, რომელთაც მოუძებნიათ კანონი/კანონმდებლობა, აღნიშნა, რომ პრობლემატურია არა ის, თუ რამდენ ენაზეა ხელმისაწვდომი კანონმდებლობა, არამედ იურიდიული ტერმინოლოგიის სირთულე. მათი თქმით, ამის გამო ხშირად კანონის/კანონმდებლობის შინაარსი გაუგებარი დარჩენილა მათთვის, ამიტომაც ადვოკატისთვის მიმართვა უფრო პრიორიტეტულია. მხოლოდ ორი რესპონდენტი თბილისიდან, მიიჩნევს, რომ ადვოკატის დაუხმარებლად, დამოუკიდებლად, შეძლო დაწერილი კანონების/კანონმდებლობის გაგება.

50 G.C. Thorton, *Legislative Drafting*, 3rd edition, გვ. VII.

51 Constantin Stefanou, *Is Legislative Drafting a Form of Communication*, *Commonwealth Law Bulletin* 37, no. 3, September 2011, გვ. 408.

52 „კანონის უზენაესობა“ უპირველეს ყოვლისა გულისხმობს კანონიერად უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოს [საკანონმდებლო ორგანოს] უფლებას, მიიღოს კანონმდებლობა ფორმალური პროცედურების შესაბამისად და სხვა ხელისუფლების შტოებთან ერთად დაემორჩილოს მათ.

53 ML Turnbull, *Legislative Drafting in Plain Language and Statements of General Principle*, *Statute L Rev* 21, 1997.

54 Augustin Mico, *Drafting and Plain Language*, *Commonwealth Law Bulletin* 39, no. 3, September 2013, გვ. 435-436.

55 Esther Majambere, *Clarity, precision and unambiguity: aspects for effective legislative drafting*, *Commonwealth Law Bulletin*, 37:3, 2011, გვ. 420

56 Maurizio Gotti, “Linguistic Insights into Legislative Drafting,” *Theory and Practice of Legislation*, vol. 2, no. 2, November 2014, 142-143; See also: Esther Majambere [2011] *Clarity, precision and unambiguity: aspects for effective legislative drafting*, *Commonwealth Law Bulletin*, 37:3, გვ. 420.

„ტერმინები ჩემთვის გაუგებარი იყო, მერე ვილაგას ვთხოვე და დამეხმარა“.⁵⁷

„ესლა, მე კი შემძლია გავეცნო, მაგრამ მაგას მაინც კონსულტაცია მირჩევნია, ის მაინც არის ამ საქმის სპეციალისტი და უფრო კარგად გაეგება ყველაფერი“.⁵⁸

ამავე მოსაზრებას ვხვდებით პროფესიულ ჯგუფშიც. ფოკუს ჯგუფის მონაწილე იურისტთა აბსოლუტურ უმრავლესობას მიაჩნია, რომ საკანონმდებლო ენა არათუ მოსახლეობის ფართო ჯგუფებისათვის, არამედ მომავალი ან/და თავად მოქმედი იურისტებისთვისაც კი ბუნდოვანია. მრავალ პრაქტიკულ პრობლემას ქმნის ერთი და იმავე ნორმის სხვადასხვაგვარი განმარტებები სახელმწიფო უწყებების მიერ. ერთ-ერთი მონაწილის მოსაზრებით, საკანონმდებლო ენა, ასევე არ არის ადაპტირებული განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე პირებისათვის, როგორცაა ბავშვები და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები.

„ზოგადად საკანონმდებლო ენა ძალიან რთული არის ჩვენთან, არა მხოლოდ რიგითი მოქალაქეებისთვის, არამედ, ზოგ შემთხვევაში, იურიდიული ფაქულტეტის სტუდენტებისთვისაც კი რთული არის გასაგებად. უნდა გავითვალისწინოთ ყველა ჯგუფი, მათ შორის, უნდა გავითვალისწინოთ ბავშვები, რამდენიმე დღის წინ, რაღაც ექსპერიმენტივით ჩავატარეთ და ბავშვის უფლებების კოდექსიდან განმარტება მივეცით ბავშვებს, ამონარიდი, თუ როგორ იგებდნენ ამას, გვანტერესებდა და აღმოჩნდა, რომ ბევრმა ვერ გაიგო ... რა იგულისხმებოდა.... ცალკე გამოწვევა არის შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებისთვის რამდენად არის ხელმისაწვდომი... აქ საზომად რაღაცა საშუალო სტატისტიკური ადამიანი, ალბათ არ გამოგვადგება იმიტომ, რომ საჭიროებებს უგულვებლყოფს“.⁵⁹

„ჩვენი კანონმდებლობის 90% ძალიან ძნელი გასაგებია იმიტომ, რომ ათასი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა და ბუნდოვანია შესაბამისად ძალიან, ძალიან ბევრ სირთულეს ვაწყდებით, ჩვენ, მაგალითად, იმასთან მიმართებაში, რომ ადმინისტრაციულ ორგანოებს ერთი კუთხით ესმის კანონი, სასამართლოს მეორე კუთხით ესმის, ჩვენ ადვოკატებს სულ სხვანაირად გვესმის და აქ არის მართლა ქაოსი“.⁶⁰

57 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, იმერეთი, 25 სექტემბერი, 2020.

58 კაცი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, სამცხე-ჯავახეთი, 10 ოქტომბერი, 2020.

59 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

60 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

უბრალო ენის გამოყენება ერთ-ერთი მთავარი ინსტრუმენტია, რომელიც შეიძლება ეფექტიანი აღმოჩნდეს კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით არსებული ენობრივი ბარიერების აღმოსაფხვრელად. „უბრალო ენის მოძრაობის“ („Plain Language Movement“) ფართოდ გავრცელების შედეგად, სხვადასხვა ქვეყანაში კანონები ნაკლებად ორაზროვანი, ბევრად უფრო ხელმისაწვდომი და მოსახერხებელიც კი გახდა.⁶¹ სწორედ ამიტომ, უბრალო ენის გამოყენება არის გაბატონებული მიდგომა სამართალშემოქმედებაში, როგორც ანგლო-ამერიკული სამართლის, ისე კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში.⁶² ეს მიდგომა ემყარება ისეთ დამახასიათებელ ნიშნებს, როგორიცაა: წინადადებაში მცირე რაოდენობის სიტყვები, მარტივი წინადადებების კონსტრუქცია, აზრის მკაფიო და პირდაპირი გამოთქმა, საერთო ლექსიკის/სიტყვათა საყოველთაოდ აღიარებული მნიშვნელობების გამოყენება. „უბრალო ენა“ არ ნიშნავს ენის ხარისხის გაუარესებას/დამცრობას. პირიქით, გამოცდილი სამართალშემოქმედის ხელში, უბრალო ენა გარდაიქმნება ტექნიკად, რომელიც უშუალოდ და ეფექტიანად ურთიერთობს კონკრეტულად განსაზღვრულ აუდიტორიასთან.⁶³ უბრალო ენა არის მარტივი და მკაფიო სტილით წერის პრაქტიკა. ის აერთიანებს ისეთ შინაარსს და ფორმატს დოკუმენტების შესაქმნელად, რომელთა გაგებაც ყველას შეუძლია. კანონმდებლის მოქმედება რიგითმა ადამიანმაც უნდა წაიკითხოს და გაიგოს.⁶⁴ შესაბამისად, უბრალო ენა არის ხიდი აუდიტორიასა და კანონმდებლობას შორის.⁶⁵

ყოველივე ზემოაღნიშნულის კვალდაკვალ, „უბრალო ენის მოძრაობა“ აქცენტს აკეთებს კანონპროექტების შემუშავებისა და მათი საქმიანობის ენობრივი ასპექტების შესახებ ერთიანი სტანდარტის/საკანონმდებლო რეგულირების შემოღებაზე.⁶⁶ პროფესიული ჯგუფები ფოკუსს ჯგუფების მიმდინარეობისას ამ საკითხის საქართველოში მოუწესრიგებლობაზეც საუბრობენ.

61 Maurizio Gotti, „Linguistic Insights into Legislative Drafting,” *Theory and Practice of Legislation*, vol. 2, no. 2, November 2014, გვ. 142-143.

62 ამერიკის შეერთებულ შტატებში საკანონმდებლო ენის გაუმჯობესების მიზნით მოძრაობა ჯერ კიდევ 1970-იან წლებში დაიწყო, 1978 წელს კი, პრეზიდენტმა კარტერმა ხელი მოაწერა ბრძანებას, რომელიც ადგენდა, რომ რეგულაციები უნდა იყოს რაც შეიძლება მარტივი და მკაფიო. შემდგომში კი ის გავრცელდა გაერთიანებულ სამეფოში, ავსტრალიაში, ახალ ზელანდიასა და კანადაში. See further in: I.M.L. Turnbull, *Clear Legislative Drafting: New Approaches in Australia*, *Statute Law Review*, 11[3], 1990, გვ. 163; See also: Peter Butt, „Plain Language: Drafting and Property Law,” *European Journal of Law Reform* 7, no. 1/2 [2005], გვ. 20.

63 Peter Butt, „Plain Language: Drafting and Property Law,” *European Journal of Law Reform* 7, no. 1/2, 2005, გვ. 20; See also: R Sullivan, 'Implications of Plain Language Drafting', 22 *Statute L Rev* 175, 2001.

64 რა თქმა უნდა, ტექნიკური აქტების ფორმიდან და ბუნებიდან გამომდინარე, შესაძლოა საჭირო გახდეს ტექნიკური გამონათქვამების გამოყენება, თუმცა კანონმდებლისთვის ცხადი უნდა იყოს, რომ ეს აქტები ხელმისაწვდომი იქნება მხოლოდ შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე მკითხველისათვის და, შესაბამისად, მაქსიმალურად თავიდან უნდა აირიდოს ასეთი აქტების შექმნა ან/და მათი რეგულირების სფერო მაქსიმალურად ვიწროდ უნდა განსაზღვროს. See further: AKC Russell, *Legislative Drafting and Forms*, Butterworth, London 1938, გვ. 12.

65 Augustin Mico, *Drafting and Plain Language*, *Commonwealth Law Bulletin* 39, no. 3, September 2013, გვ. 435-438.

66 Maurizio Gotti, „Linguistic Insights into Legislative Drafting,” *Theory and Practice of Legislation*, vol. 2, no. 2, November 2014, გვ. 142-143; See also: Augustin Mico, *Drafting and Plain Language*, *Commonwealth Law Bulletin* 39, no. 3, September 2013, გვ. 441.

„არსებობს თუ არა რაიმე ენობრივი სტანდარტი, მსგავსი ინფორმაცია არ მაქვს, რალაც ეგეთი სტანდარტი, მე როგორც ვიცი, ჩვენთან არ არსებობს“.⁶⁷

„ზოგადად ვფიქრობ, რომ რთული ენით ინერება კანონები და თანაც სხვადასხვა უწყებაში სხვადასხვა კანონშემოქმედებითი გუნდი არსებობს და ყველას სხვადასხვა სტანდარტები აქვს, სხვადასხვა უწყება სხვადასხვა სტილით და მიდგომით წერს კანონს და, შესაბამისად, რთულად შეიძლება იკითხებოდეს ურთიერთმიმართებაში“.⁶⁸

გემოთ მოყვანილი უკანასკნელი ფრაგმენტი ფოკუს ჯგუფიდან, კარგად მიანიშნებს სამართალშემოქმედების/კანონშემოქმედების პროცედურული საკითხების მნიშვნელობაზეც, მართლმსაჯულებაზე, კერძოდ კი კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით და შემდეგი მსჯელობა სწორედ ამ საკითხებს დაეთმობა.

4.1.3. საკანონმდებლო/სამართალშემოქმედებითი პროცესი საქართველოში

საქართველოში საკანონმდებლო აქტების ინიცირების პროცესის სამი ძირითადი ტიპი შეიძლება გამოიყოს. პირველია საკანონმდებლო ცვლილებების ინიცირება მთავრობის მიერ, მეორე – პარლამენტის (პარლამენტის წევრის, საპარლამენტო ფრაქციის, პარლამენტის კომიტეტის, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანოების), ხოლო მესამე – არანაკლებ 25000 ამომრჩევლის მიერ.⁶⁹

პროფესიული ჯგუფების მხრიდან გამოითქვა მოსაზრება, რომ კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობის შესაფასებლად, მნიშვნელოვანია მისი მიღების პრაქტიკების შესწავლა.

„ერთია, რა წერია საკანონმდებლო აქტებში, რა პროცედურით უნდა მივიღოთ კანონი და ეს რამდენად გამართულია, და მეორე, ალბათ საინტერესო იქნება, რა პრაქტიკით ახორციელებს ამას საქართველოს პარლამენტი... ერთი ალბათ შესამოწმებელი იქნება საკანონმდებლო ჩარჩო რამდენად კარგად გვაქ და მეორე – პრაქტიკაში რას აკეთებს საქართველოს პარლამენტი და

67 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

68 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

69 საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 45, ნაწილი 1.

როგორ იღებს განსაკუთრებით სენსიტიურ და მნიშვნელოვან კანონებს. ერთ მაგალითს გეტყვით, 2016 წელს მიწის რეგისტრაციის ახალი კანონი შევიდა ძალაში, წარვადგინეთ მოსაზრებები, მაგრამ პარლამენტმა ეს კანონი ისე მიიღო, რომ არ იცოდა ბიუჯეტს რა დაუჭდებოდა, დღესაც არ იცის, რა დაუჭდა ეს კანონი ბიუჯეტს... ასე რომ ორივე კრიტერიუმი ძალიან მნიშვნელოვანია, რა წერია, როგორ ვიღებთ კანონებს და პრაქტიკაში რა კეთდება“.⁷⁰

ნორმატიული აქტის ტიპის (საკანონმდებლოა თუ კანონქვემდებარე) და მაინიცირებელი/მიმღები ორგანოს მიუხედავად, მნიშვნელოვანია, მისი მომზადების/დამუშავების ეტაპები მოიცავდეს შემდეგ საფეხურებს:

- დაგეგმვა და კოორდინაცია;
- პოლიტიკის/სტრატეგიის შემუშავება (Policy Making);
- დაინტერესებულ ჯგუფებთან/მთავარ აქტორებთან კონსულტაციების გამართვა;
- რეგულირების ზემოქმედების შეფასება (RIA).⁷¹

4.1.1.1. დაგეგმვა, კოორდინაცია და პოლიტიკის/სტრატეგიის შემუშავება

საქართველოში კანონშემოქმედებითი საქმიანობის დაგეგმვისა და პოლიტიკის შემუშავების შემდგომი დახვეწის საჭიროებაზე, ჯერ კიდევ 2015 წელს, OSCE/ODIHR-ის ანგარიში მიუთითებდა. მთავარ პრობლემად გამოიკვეთა ის, რომ ამ პროცესებს საკმარისი დრო არ ეთმობა, ასევე, პოლიტიკური რეალობის ან/და საერთაშორისო ვალდებულებების გავლენა კანონშემოქმედებით საქმიანობაზე, რაც ამ პროცესს მეტად რეაქციულს ხდის და საჭიროებებისა და პრობლემების ეფექტიან ანალიზს, უმეტესად გამორიცხავს.⁷² ამ ფორმით დაწყებული ნორმატიული აქტის შექმნის პროცესი კი, მთლიანობაში საკანონმდებლო ჩარჩოს ხარისხსა და ეფექტიანობას უქმნის საფრთხეს, რაც საბოლოოდ კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობის პრობლემას ქმნის.

დაგეგმვა და კოორდინაცია საქართველოში ხორციელდება სამთავრობო დონეზე. მთავრობის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის გეგმები დგება სამთავრობო პროგრამისა და საერთაშორისო ვალდებულებების საფუძველზე, სამინისტროების, სახელმწი-

70 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

71 OSCE, ODIHR, ASSESSMENT OF THE LEGISLATIVE PROCESS IN GEORGIA, Legis Paper-Nr.: 256/2014 [YA], Warsaw, January 2015, [ხელმისაწვდომია: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/a/138761.pdf>, წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

72 იქვე, გვ. 14.

ფო მინისტრების აპარატების მიერ წარდგენილი წინადადებების გათვალისწინებით, წელიწადში ორჯერ, პარლამენტის თითო სასესიო პერიოდისათვის. კანონპროექტების მომზადების გეგმით გათვალისწინებელი კანონპროექტის მთავრობის საპარლამენტო მდივნისთვის წარდგენა დასაშვებია მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში, ან სამართლებრივი აქტით განსაზღვრული/მთავრობის მიერ გაცემული დავალების ან/და საერთაშორისო ვალდებულებების შესრულების მიზნით.⁷³ საქართველოს მთავრობის საკანონმდებლო ინიციატივას, რომელიც არ არის გათვალისწინებული მისი კანონშემოქმედებითი საქმიანობის მოკლევადიან გეგმაში, თან უნდა ახლდეს მისი ამ გეგმაში გათვალისწინების შეუძლებლობის შესაბამისი დასაბუთება.⁷⁴ თუმცა, არ არის განსაზღვრული გამონაკლისის შემთხვევის განმარტება და მისი ფარგლები, რაც იძლევა შესაძლებლობას, მთავრობამ გვერდი არამიზნობრივად აუაროს საკუთარ კანონშემოქმედებით გეგმას, შედეგად კი, პროცესი ქაოტური გახადოს და კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ეფექტიანობასაც კი შეეწყმინას საფრთხე.

ამ საკითხს ებმის, ასევე, პოლიტიკის დაგეგმვის კომპონენტიც. მნიშვნელოვანია, რომ დაგეგმვისა და პოლიტიკის შემუშავების ეტაპი მკაცრად იყოს გამიჯნული უკვე სამართლებრივი აქტის წერის პროცესისაგან. მიზანშეწონილია, ეს უკანასკნელი ფინალური ეტაპი იყოს, რომლის დროსაც გადავა სახელმწიფო პოლიტიკა კანონმდებლობაში და წერილობითი ფორმით მიენოღება ფართო საზოგადოებას.⁷⁵

პროფესიული ჯგუფებში გამოითქვა მოსაზრება, რომ ამ პროცესის დოკუმენტირებასაც ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს იმისათვის, რათა შემდგომში მეცნიერული თუ პრაქტიკული საჭიროებისას, შეფასდეს, რა სურდა კანონმდებელს სამართლებრივი საკითხის მონესრიგებისას, რაც ნორმას უფრო მეტად განჭვრეტადს და ეფექტიანს გახდის.

*„მე ვერსად ვერ მოვიძიე ის დოკუმენტები, სადაც ოქმის სახით არის, ... რა მოსამზადებელი სამუშაო ჩატარდა იმისათვის, რომ კონკრეტული კანონი მოსულიყო იმ ფორმულირებამდე, რა ფორმულირებამდეც მივიდა ... მოსამზადებელი ეტაპი ძალიან მნიშვნელოვანია იმისთვის, კანონი შემდგომში როგორ იმუშავებს. არის რაღაცა საკითხები, რომელიც ბუნდოვანი ხდება და იმ მოსამზადებელ კანონში ჩაიხედებიან და იქ ეძებენ ამ მიზეზებს და აზრს, რისი თქმა უნდოდა კანონმდებელს“.*⁷⁶

73 „საქართველოს მთავრობის რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის დადგენილება, მუხლი 23.

74 საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტი, მუხლი 100.

75 OSCE, ODIHR, ASSESSMENT OF THE LEGISLATIVE PROCESS IN GEORGIA, Legis Paper-Nr.: 256/2014 [YA], Warsaw, January 2015, გვ. 14, [ხელმისაწვდომია: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/a/138761.pdf>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

76 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

4.1.1.2. კონსულტაციების გამართვა

კარგი ხარისხის კანონმდებლობა ნიშნავს იმას, რომ რეგულაცია ემსახურება საზოგადოების საუკეთესო ინტერესებს და აწვდის საკმარის ინფორმაციას დაინტერესებულ მხარეებს.⁷⁷ კანონებითა და სხვა სამართლებრივი აქტებით გამოხატული წესები მხოლოდ მაშინ შეიძლება იყოს ეფექტიანი, თუ ისინი ფართო საზოგადოების მხარდაჭერას ემყარება. ამიტომაც, პოლიტიკის დოკუმენტების მომზადებისა და ერთიანი ხედვის შექმნის შემდგომ, აუცილებელია, გასატარებელი საკანონმდებლო ცვლილებების შესახებ გამჭვირვალე და ინკლუზიური საკანონმდებლო პროცესის წარმართვა და ფართო საზოგადოებრივი ჯგუფების ჩართულობით კონსულტაციების გამართვა.

კონსულტაციები დემოკრატიული მონაწილეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფორმაა, რომელიც სამომავლოდ არა მხოლოდ ზრდის კანონის ეფექტიანობას, არამედ უფრო ხელმისაწვდომს ხდის მას (ინფორმირებულობისა და აღქმადობის მიმართულებით).⁷⁸ კონსულტაციების იდეა თავისი არსით ცდილობს გასცდეს მაჟორიტარიზმს, როგორც მმართველობის ფორმას, უპირატესობა მიანიჭოს სხვა საერთო, დემოკრატიულ ღირებულებებს და იპოვოს სხვადასხვა პოზიციაზე მყოფ ჯგუფებს შორის საერთო საფუძველი/ინტერესები.⁷⁹ მეორე მხრივ, საჯარო კონსულტაციის პროცესი კანონპროექტის ავტორებს ეხმარება გაიღრმავონ იმ პოლიტიკის თუ სამართლებრივი პრობლემის შესახებ ცოდნა, რომლის მოგვარებასაც ისინი საკანონმდებლო გზით ცდილობენ, ხელს უწყობს გადაწყვეტის ყველა შესაძლო ვარიანტის გამოკვეთას, ხარჯების გაანგარიშებასა და გავლენების შეფასებას.⁸⁰ საზოგადოებრივი კონსულტაციები კარგი საშუალებაა კანონმდებლისთვის, საზოგადოებას აუხსნას ცვლილებების აუცილებლობა, განსაკუთრებით, პოტენციურად სადავო საკანონმდებლო ცვლილებების⁸¹ მიღების შემთხვევებში. კონსულტაციები ზრდის საკანონმდებლო პროცესის ღიაობასა და გამჭვირვალობას, შესაბამისად, იწვევს საზოგადოების მეტ ნდობას საკანონმდებლო პროცესისადმი და ზრდის დაინტერესებული პირების/ჯგუფების კუთვნილების შეგრძნებას ახალ მოწესრიგებაზე, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს ახალი კანონმდებლობის ეფექტიანობას.⁸²

77 OECD, Recommendation of the Council on Regulatory Policy and Governance, 2012, გვ.10.

78 Delia Rodrigo, Pedro Andrés Amo, Background Document on Public Consultation [OECD], გვ. 1.

79 ეს მიდგომა საკმაოდ ჩამოგავს სამართლებრივი გაძლიერებისა და სოციალური სამართლიანობის თეორიებს, რომლებიც ასევე მიუთითებენ ელექტორატის მეტი ჩართულობის მნიშვნელობასა და კანონმდებლობის შექმნის პროცესის ინკლუზიურობის აუცილებლობაზე, რასაც, თავის მხრივ, შეუძლია გაზარდოს ნდობა სახელისუფლებო ინსტიტუტების მიმართ. See further: Sarah Moulds, A deliberative approach to post legislative scrutiny? Lessons from Australia's ad hoc approach, The Journal of Legislative Studies, [2020], გვ. 7.

80 OSCE/ODIHR, PUBLIC CONSULTATIONS ON DRAFT LEGISLATION, Practical guidelines for public officials, who are responsible for organizing public consultations in Ukraine, გვ. 4.

81 მაგალითად, გარკვეული უფლებების შემზღვეველი კანონების ან სოციალური შეღავათების შემცირების შესახებ.

82 OSCE/ODIHR, PUBLIC CONSULTATIONS ON DRAFT LEGISLATION, Practical guidelines for public officials, who are responsible for organizing public consultations in Ukraine, გვ. 5.

კონსულტაციების პროცესის დაწყება ყველაზე ეფექტიანია იმ ეტაპზე, როდესაც ჯერ კიდევ პოლიტიკის დოკუმენტებზეა მსჯელობა და კონკრეტული სამართლებრივი აქტი არ არის მომზადებული. ეს საშუალებას მისცემს ფართო საზოგადოებრივ ჯგუფებს თავიდანვე სრულად ჩაერთონ იმ სამართლებრივი აქტების შექმნის პროცესში, რომელიც სამომავლოდ მათზე მოახდენს გავლენას. თუმცა ეს არ გულისხმობს, რომ საჭარო კონსულტაციის ჩატარება გამოირიცხოს იმ ეტაპზე, როდესაც კანონპროექტი უკვე შემუშავებულია. რადგანაც პროექტის პირველადი რედაქცია საკანონმდებლო განხილვების პროცესში ხშირად იცვლება, სასარგებლო და მნიშვნელოვანია, კანონპროექტის საბოლოო ვერსიაზე კონსულტაციები ჩატარდეს შემდგომ ეტაპზეც.⁸³

კონსულტაციების მნიშვნელობაზე საუბრობდნენ, ასევე, პროფესიული ფოკუს ჯგუფების წარმომადგენლებიც და აღნიშნავდნენ, რომ ამ დროს მნიშვნელოვანია, როგორც რიგითი მოქალაქეების, ისე იურისტებისა და სხვა დაინტერესებული ჯგუფების ჩართულობა, თუმცა არა ფორმალური, არამედ, რეალური თანამშრომლობის რეჟიმში.

„უშუალოდ სანამ კანონს მივიღებთ, მანამდე ჩართულობაზე ვიტყვი, რომ ძირითადად ამ პროცესში ჩართულები ვართ ხოლმე იურისტები იმიტომ, რომ გვაინტერესებს და ჟურნალისტები იმიტომ, რომ გააშუქონ. მასისთვის და საზოგადოებისთვის რეალურად არ ხდება ცნობების გაცემა, ინფორმირება არ ხდება მათი, თუ რა შეიძლება მოყვას ამას შედეგად. ... მოსახლეობა ... იღებს ისეთ სიტუაციას, რომ კანონი უკვე მიღებულია, არ ეთანხმებიან, არ მოსწონთ, მაგრამ რადგან ძალაშია შესული, უნდა დაემორჩილონ და ხშირად არც იციან მისი შინაარსი“.⁸⁴

„ინკლუზიურობა არის აუცილებელი და თუ კანონმდებელმა გადაწყვიტა, რომ დაწეროს კანონები, მაგალითად, ბავშვებისთვის, აუცილებლად უნდა ესაუბროს მათ. თუ გადაწყვიტა, რომ კანონები შექმნას შშმ პირებისთვის, უნდა ესაუბროს მათ იმიტომ, რომ თუ მათ არ ესაუბრე და მათი საჭიროებები არ გაარკვეე, მასზე მორგებული ვერასოდეს ვერ იქნება ეს კანონი, ამიტომ ..., როდესაც არაინკლუზიურად ხდება კანონების დაწერა, რეალობაში ვიღებთ ისე, რომ იწერება კანონები, რომელიც ან ვერ აღსრულდება, ან არ პასუხობს იმ საჭიროებებს, რაც აქვთ ამ ადამიანებს, სხვადასხვა ჯგუფებს“.⁸⁵

83 OSCE, ODIHR, ASSESSMENT OF THE LEGISLATIVE PROCESS IN GEORGIA, Legis Paper-Nr.: 256/2014 [YA], Warsaw, January 2015, გვ. 17, [ხელმისაწვდომია: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/a/138761.pdf>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

84 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

85 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

„ბოლოდროინდელი შემთხვევა მახსენდება, ნათელი მაგალითი ერთ-ერთი, ჩემი აზრით, ტყის კოდექსთან დაკავშირებული, როდესაც საპატრიარქოს მიენიჭა უფლება, რომ ტყის ფართობები საკუთრებებში მიიღოს, ეს ინიციატივა აბსოლუტურად არ იყო გამჭირვალე და ღია, ისეთ პერიოდში მოხდა, როდესაც საგანგებო მდგომარეობა იყო საქართველოში და რეალურად ამისთვის არავის ეცალა, თუმცა სახელმწიფომ გადაწყვიტა, რომ პრივილეგიები საპატრიარქოსთვის მიენიჭებინა ისე, რომ დაინტერესებული ჯგუფები და სხვა რელიგიური ჯგუფები აბსოლუტურად უგულებელყოფილი იყო“.⁸⁶

„ჩვენ, როგორც ორგანიზაციას, გვაქვს ხოლმე გამოცდილება ჩართულობის, ... უბრალოდ, ჩვენ ამას, ტრანსფორმაციულ თანამშრომლობად არ აღვიქვამთ, რადგან სისტემა არის ეგეთი, მხოლოდ ჩვენი ინფორმირება ხდება ამ პროცესში და ინფორმირება თანამშრომლობის ფორმატი არ არის, ანუ სახელმწიფო, შემუშავების პროცესში გაგაცნობს რაიმე ტიპის საკანონმდებლო აქტს და გეუბნება, რომ აი ეს არის მხოლოდ ის, რაზეც მე ვიმუშავე და ეხლა შენ თუ რაიმე მოსაზრება გაქვს, მითხარი, მაგრამ მე ან გავითვალისწინებ ამ მოსაზრებას, ან არ გავითვალისწინებ“.⁸⁷

როგორც ამას OSCE/ODIHR-ის ანგარიშიც მიუთითებდა, საქართველოში კონსულტაციები ძირითადად არასავალდებულო ფორმით იმართება და ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ინდივიდუალურად მიიღება კონსულტაციის გამართვის შესახებ გადაწყვეტილება, თუმცა საკანონმდებლო დონეზე არ არსებობს ჩანაწერი, რომელიც კონსულტაციების გამართვის რაიმე სტანდარტს შექმნიდა/კონსულტაციების გამართვაზე გადაწყვეტილების მიღების წესს დაადგენდა.⁸⁸ მთავრობის რეგლამენტით განსაზღვრულია მხოლოდ იმ საკანონმდებლო აქტების ჩამონათვალი, რომელშიც ცვლილების შეტანის შესახებ კანონპროექტი სსიპ – საქართველოს საკანონმდებლო მაცნეს ვებგვერდზე უნდა გამოქვეყნდეს სავალდებულო წესით.⁸⁹ თუმცა, რა ფორმით მოხდება მოქალაქეების კომენტარების მიღება და მათი განხილვის დროს გათვალისწინება, მოწესრიგებული არ არის.

86 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

87 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

88 OSCE, ODIHR, ASSESSMENT OF THE LEGISLATIVE PROCESS IN GEORGIA, Legis Paper-Nr.: 256/2014 [YA], Warsaw, January 2015, გვ. 16, [ხელმისაწვდომია: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/a/138761.pdf>; ნვდომის თარიღი: 24.02.2021].

89 „საქართველოს მთავრობის რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2018 წლის 14 თებერვლის №77 დადგენილება, მუხლი 25.

პარლამენტის საკომიტეტო თუ პლენარულ მოსმენებს, შესაძლოა, დაესწრონ საზოგადოების დაინტერესებული წარმომადგენლები. მათ კომიტეტის სხდომაზე, სხდომის თავმჯდომარის გადანყვებით, ასევე შეიძლება მიეცეთ სიტყვით გამოსვლის უფლება.⁹⁰ ეს უფლებამოსილებები ეფექტიანად ვერ განხორციელდებოდა პანდემიის პირობებში, როცა პარლამენტს დახურულ რეჟიმში უწევდა მუშაობა, სწორედ ამიტომაც, მნიშვნელოვანი იყო პარლამენტს ამ პროცესებში მოქალაქეთა ჩართულობა ალტერნატიული ფორმებით/მექანიზმებით უზრუნველყო, რაც სამწუხაროდ არ მომხდარა.

საქართველოში, ასევე მნიშვნელოვანი გამოწვევაა საკანონმდებლო პროცესის ცალკეული ეტაპებისთვის, მათ შორის, კონსულტაციებისა და მოსაზრებების წარდგენისათვის გამოყოფილი დროის (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) სიმცირე.⁹¹

4.1.1.3. რეგულირების ზემოქმედების შეფასება

კონსულტაციებთან ერთად, კანონმდებლობის ხარისხისა და ეფექტიანობის გაზრდის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია რეგულირების ზეგავლენის შეფასება (RIA). რეგულირების ზეგავლენის შეფასება არის ინსტრუმენტი/ანალიზის პროცესი რეგულაციის შედეგების კრიტიკულად შესაფასებლად, რომელიც ჯერ კიდევ პოლიტიკის შემუშავების პროცესში უნდა დაიწყოს. მისი ძირითადი მიზანია შეაფასოს რეგულირების მიზნებისა და შემოთავაზებული ცვლილებების ურთიერთმიმართება – თუ რამდენად ეფექტიანი იქნება ცვლილებები ამ მიზნების მისაღწევად. მისი წყალობით, შესაძლებელია ზედმეტი რეგულაციების შემოღების თავიდან აცილება, რომელიც მომავალში მიზნის მიღწევას ვერ მოემსახურება.⁹² რეგულირების ზემოქმედების შეფასება მოიცავს საკითხის მონესრიგების ყველა საშუალების/ვარიანტის განხილვას და ისეთი დასაბუთებული არჩევანის გაკეთებას – ყველაზე ნაკლებად შემზღუდველი ღონისძიების გამოყენებას, რომელიც რეგულირებას მეტად ეფექტიანს გახდის.⁹³ შესაბამისად, რეგულირების ზეგავლენის შეფასება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს კანონმდებლობის ხარისხის გაუმჯობესებაში, თუ ის ჩატარდება დროულად, მკაფიოდ და ღიად.⁹⁴ გარდა ამისა, რეგულირების ზეგავლენის შეფასების დოკუმენტი ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველა დაინტერესებული პირისათვის (მათ შორის, ვებგვერდზე გამოქვეყნების გზით).⁹⁵

90 საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტი, მუხლი 34.

91 OSCE, ODIHR, ASSESSMENT OF THE LEGISLATIVE PROCESS IN GEORGIA, Legis Paper-Nr.: 256/2014 [YA], Warsaw, January 2015, გვ. 17, [ხელმისაწვდომია: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/a/138761.pdf>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

92 Delia Rodrigo, Regulatory Impact Analysis in OECD Countries Challenges for developing countries, Organization for Economic Co-Operation and Development [OECD] 2005, გვ. 5.

93 OECD, Recommendation of the Council on Regulatory Policy and Governance, 2012, გვ. 12.

94 OECD, OECD Guiding Principles for Regulatory Quality and Performance, 2005, გვ. 6.

95 OECD, Recommendation of the Council on Regulatory Policy and Governance, 2012, გვ. 12.

2019 წლის მაისში „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონში შესული ცვლილებით, შემოღებულ იქნა რეგულირების ზეგავლენის შეფასების სისტემა, რომლის ამოქმედების ვადად 2020 წლის 1-ლი იანვარი განისაზღვრა.⁹⁶ რეგულირების ზეგავლენის შეფასების წარმოება სავალდებულოა მთავრობის დადგენილებით სპეციალურად განსაზღვრულ ნუსხაში შემავალ საკანონმდებლო აქტში ცვლილებების შეტანის შესახებ კანონპროექტის მომზადებისას, თუმცა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამ კანონპროექტის ინიციატორი საქართველოს მთავრობაა.⁹⁷ შესაბამისად, საქართველოს პარლამენტის მიერ ინიცირებული საკანონმდებლო აქტები, რეგულირების ზეგავლენის შეფასებას სავალდებულო წესით არ ექვემდებარება, თუმცა კანონმდებლობით არ არის აკრძალული მისი გამოყენება, არსებობს პრაქტიკაც, როდესაც პარლამენტს რეგულირების ზეგავლენის შეფასების ინსტრუმენტი გამოუყენებია,⁹⁸ თუმცა თანმიმდევრული პოლიტიკა, ერთიანი ხედვა და განერილი პროცედურა, დღეის მდგომარეობით, არ არსებობს.

კანონი, დამატებით ჩამოთვლის მთელ რიგ გამონაკლისებს, რომელთა დროსაც მთავრობის/აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ მომზადებულ კანონპროექტზე რეგულირების ზეგავლენის შეფასება არ ხდება (მაგ., საბიუჯეტო საკითხები, სახელმწიფო უსაფრთხოების, თავდაცვის, პენიტენციურ, არასასპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის საკითხები და სხვ.).⁹⁹ ამასთან ერთად, კანონი იძლევა შესაძლებლობას, რომ როდესაც კანონპროექტის მომზადებისა და წარდგენის დაყოვნება გაუმართლებელია, რეგულირების ზეგავლენის შეფასების ვალდებულებისაგან გათავისუფლდეს მთავრობისვე გადაწყვეტილებით.¹⁰⁰ შესაბამისად, ამ მექანიზმით მთავრობას ეძლევა შესაძლებლობა, თავიდან აირიდოს რეგულირების ზეგავლენის შეფასების ვალდებულება, რამაც, შესაძლოა, ნეგატიური გავლენა მოახდინოს კანონმდებლობის ხარისხსა და ეფექტიანობაზე.

ასევე, რეგულირების ზეგავლენის შეფასება, საქართველოს მთავრობის გადაწყვეტილებით, სავალდებულო შეიძლება გახდეს სხვა ცალკეულ შემთხვევებშიც, როდესაც კანონპროექტი საქართველოს აღმასრულებელი ხელისუფლების დანესებულების მიერ მზადდება.¹⁰¹ მისასალმებელია, რომ რეგულირების ზეგავლენის შეფასება შეიძლება განხორციელდეს ნებისმიერი ნორმატიული (მათ შორის, კანონქვემდებარე) აქტის პროექტის მომზადების დროსაც,¹⁰² თუმცა ამაზე გადაწყვეტილებას ისევ

96 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს ორგანული კანონი, 4607-III, 29/05/2019.

97 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 171, პუნქტი 1, ქვეპუნქტი ა.

98 საჯარო ინფორმაციის წერილზე პარლამენტის კომიტეტების პასუხები.

99 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 171, პუნქტი 2.

100 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 171, პუნქტი 3.

101 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 171, პუნქტი 1, ქვეპუნქტი ბ.

102 „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 171, პუნქტი 4.

საქართველოს მთავრობა ან აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი დანესებულება იღებს.

გემოლნიშნული მსჯელობა ცხადყოფს, რომ ხარისხიანი კანონმდებლობის შესაქმნელად, აუცილებელი წინაპირობა – საკანონმდებლო/სამართალშემოქმედებითი პროცესების მიმდინარეობა, საქართველოში ვერ აკმაყოფილებს იმ სტანდარტს, რომლის საშუალებითაც სამართლებრივი პრობლემით დაზარალებული ჯგუფის/ინდივიდის მოსაზრებები და ინტერესები გათვალისწინებული იქნებოდა, წინასწარ შეფასდებოდა რეგულირების გავლენები, რაც, შესაბამისად, შესაძლებელს გახდება მისი შედეგების მონიტორინგსაც.¹⁰³

4.2. სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტების მომზადების სირთულე

მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის კუთხით არსებული პრობლემების გამოვლენისა და გადაჭრის გზების ძიების პროცესში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების სირთულე. როგორც სისხლის, ისე სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის მიმართულებით, სამართალწარმოების პროცესი ფორმალურობის გარკვეული ხარისხით ხასიათდება და ინდივიდის მხრიდან კონკრეტული სამართლებრივი პრობლემის სასამართლოს წინაშე გაუღერებით არ შემოიფარგლება. სამართალწარმოების პროცესი, როგორც წესი, თავის თავში მოიცავს არსებული პრობლემის სამართლებრივ ჩარჩოში ფორმულირებას, შესაბამისი ფაქტობრივი გარემოებების მიმოხილვას, სასამართლოსათვის მიმართვის სათანადო სამართლებრივი საფუძვლების მითითებას, მტკიცებულებების მოძიებასა და წარდგენას, ხოლო შემდგომ საკუთარი პოზიციის ეფექტიანად დაცვას საქმის წარმოების თითოეულ ეტაპზე. წინამდებარე თავის მიზანია იმ გამოწვევების გამოკვეთა, რაც სასამართლოსათვის მიმართვისას შესაბამისი სამართლებრივი დოკუმენტაციის მომზადებას ახლავს თან.

სასამართლოსათვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების სირთულე, როგორც მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთი ბარიერი, გამოიკვეთა მოსახლეობის რაოდენობრივი კვლევის შედეგებში. კერძოდ, მოსახლეობის 47% ფიქრობს, რომ ეს საკითხი ნაწილობრივ უშლის ხელს, 11%-ის აზრით კი, ძალიან უშლის ხელს სასამართლოსთვის მიმართვას.¹⁰⁴ თუმცა იმ რესპონდენტებს შორის,

103 House of Lords, Select committee on the Constitution, The legislative process: Preparing Legislation for Parliament, 4th Report of Session 2017-19, HL Paper 27, 2017, გვ. 5.

104 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC] და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], სასამართლოს ხელმისაწვდომობა, მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 13, [ხელმისაწვდომია <https://bit.ly/3bUpqIO>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

რომელთაც სასამართლოსთვის მიმართვის პირადი გამოცდილება აქვთ, შედარებით ნაკლები – 32% მიიჩნევს, რომ სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტების მომზადება ძირითადად ხელს უშლის სასამართლოსთვის მიმართვას, 6%-ის აზრით კი, ეს ფაქტორი ძალიან ხელისშემშლელია.¹⁰⁵

სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტების მომზადების სირთულეზე, როგორც მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ბარიერზე, ასევე ისაუბრეს პროფესიულ და სასამართლოში საქმის წარმოების გამოცდილების მქონე მოქალაქეთა ფოკუს ჯგუფებში.¹⁰⁶ პროფესიული ფოკუს ჯგუფების მონაწილეთა მიერ ამ კუთხით გამოკვეთილი გამოწვევების ჩამონათვალი გაცილებით ვრცელია, ვიდრე მოქალაქეების მიერ დასახელებული დაბრკოლებები და მოიცავს როგორც შინაარსობრივი და ტექნიკური ხასიათის სირთულეებს, ასევე მიუთითებს სასამართლოს არსებული პრაქტიკის პრობლემურობაზე. წინამდებარე თავი ეთმობა როგორც მოქალაქეთა, ისე პროფესიულ ფოკუს ჯგუფებში დასახელებული სირთულეების დეტალურ მიმოხილვას.

4.2.1 სასამართლო ფორმების შევსების შინაარსობრივი სირთულეები

საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაში სარჩელი (საჩივარი) შედგენილი უნდა იყოს წერილობითი ფორმით, როგორც წესი, ნაბეჭდი სახით. ამასთანავე, სარჩელი (საჩივარი) უნდა პასუხობდეს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ დამტკიცებული ფორმის ნიმუშს და შედგენილი იყოს ამ ნიმუშში მითითებული წესების დაცვით.¹⁰⁷

სარჩელის, სააპელაციო და საკასაციო საჩივრების, შესაგებლის ფორმები სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზე, იუსტიციის უმაღლესმა საბჭომ თავდაპირველად 2009 წელს დაამტკიცა,¹⁰⁸ თუმცა გადანაცვებულობაში გარკვეული ცვლილებები შევიდა 2016 წელსაც.¹⁰⁹ სასამართლო ფორმების შევსება შესაძლებელია როგორ-

105 იქვე, გვ. 20.

106 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRRC], მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა, თვისებრივი კვლევის შედეგები, 2020, გვ. 20.

107 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 177-ე მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილი ადგენს დამტკიცებული ფორმის ნიმუშის შევსების ვალდებულებას პირველ ინსტანციაში საქმის წარმოებისას; ამავე კოდექსის 367-ე მუხლი და 391-ე მუხლის 1¹ ნაწილი კი – ამ მოთხოვნას ითვალისწინებს, შესაბამისად, სააპელაციო და საკასაციო საჩივრის შეტანისას. რაც შეეხება ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებას, საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის პირველი მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, თუ ამ კოდექსით სხვა რამ არ არის დადგენილი, ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაში გამოიყენება საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის დებულებანი.

108 იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2009 წლის 8 დეკემბრის №1/456 გადანაცვებულობა.

109 სასამართლო ფორმების შევსების ინსტრუქცია სრულად მოცემულია იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ვებგვერდზე [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3c2oC6g>; წვდომის თარიღი: 05.03.2021].

რაც ელექტრონულ ფორმატში, ასევე კალმით. ფორმების ელექტრონულ ვერსიას თან ახლავს შენიშვნები, რომლებიც იძლევა თითოეული ველის შევსების მოკლე ინსტრუქციას. რაც შეეხება კალმით შესავსებ ფორმებს, მასში მსგავსი ინსტრუქცია ინტეგრირებული არ არის, თუმცა დოკუმენტი ცალკე ხელმისაწვდომია ელექტრონულად.¹¹⁰ გარდა ამისა, 2017 წელს, თბილისის სააპელაციო სასამართლოს თავმჯდომარის ბიურომ შეიმუშავა სასამართლო ფორმების პროექტი, რომლის ფარგლებშიც შეიქმნა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული ყველა არასასარჩელო ფორმა. პროექტის მიზანი იყო, სასამართლოს ხელმისაწვდომობის გაზრდა, საქმისწარმოების ხარისხის ამაღლება და თვითდამცველი პირებისთვის თანაბარი სასტარტო პირობების შექმნა. თუმცა გასათვალისწინებელია, რომ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის თანახმად, ამ ფორმების გამოყენება ნებაყოფლობითია.¹¹¹

აქვე, აღსანიშნავია, რომ უკვე არსებობს ბავშვზე მორგებული სარჩელისა და სასამართლო უწყების სპეციალური ფორმები, რომლებიც 2020 წელს ბავშვთა უფლებათა კოდექსის საფუძველზე¹¹² და საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს დადგენილებით¹¹³ დამტკიცდა.

სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების პროცესში სასამართლო ფორმების შევსების შინაარსობრივ სირთულეებსა და იურიდიული განათლების ქონის საჭიროებაზე ისაუბრეს მოქალაქეთა ფოკუს ჯგუფების ქართულენოვან ნაწილში. მონაწილეთა ძირითადმა ნაწილმა მიუთითა, რომ სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტების დამოუკიდებლად, ადვოკატის დაუხმარებლად მომზადებას ვერ შეძლებდნენ. მათი აზრით, თუ პირს იურიდიული განათლება არ აქვს, სამართლებრივი ტერმინოლოგიის გაგების/გამოყენების თვალსაზრისით, გაუძნელობა მსგავსი დოკუმენტების შედგენა.¹¹⁴

რაც შეეხება პროფესიულ ფოკუს ჯგუფებს, იურიდიული განათლების არმქონე პირების მიერ სასამართლო ფორმების შევსების შინაარსობრივ სირთულესთან დაკავშირებით, დასახელებული მოსაზრებები არ არის ერთგვაროვანი. თუკი მონაწილეთა ერთი ნაწილის აზრით, არსებული სასამართლო ფორმები ინდივიდუალურ

110 სასამართლო ფორმების კალმით შესავსები ვერსიები, თანდართული შენიშვნებით, იხილეთ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ვებგვერდზე [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bkJxCG>; წვდომის თარიღი: 05.03.2021].

111 არასასარჩელო ფორმები სამოქალაქო საქმეებზე იხილეთ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს ვებგვერდზე [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3sVfXt0>; წვდომის თარიღი: 05.03.2021].

112 საქართველოს კანონი ბავშვის უფლებათა კოდექსი, მუხლი 95, ნაწილი 2 ქვეპუნქტი „დ“ [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3ejE94e>; წვდომის თარიღი: 05.03.2021].

113 საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2020 წლის 11 აგვისტოს №7 დადგენილება „ბავშვზე მორგებული სარჩელისა და სასამართლო უწყების ფორმების დამტკიცების შესახებ“ [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3qjclVb>; წვდომის თარიღი: 05.03.2021].

114 აღამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC], მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა, თვისებრივი კვლევის შედეგები, 2020, გვ. 20.

მეტნაკლებად მორგებულია და შესაძლებელია მათი დამოუკიდებლად, ადვოკატის კონსულტაციის გარეშე შევსება, მონაწილეთა მეორე ნაწილი საუბრობს შინაარსობრივ სირთულეებზე დოკუმენტაციის მომზადების პროცესში. ამასთანავე, ზოგიერთი მონაწილის მოსაზრებით, სასამართლოს ფორმების მეტად გამარტივებამ, შესაძლოა, უარყოფითი გავლენა იქონიოს როგორც დავის კვალიფიციურად წარმართვაზე, ისე თავად სამართალწარმოების ხარისხზეც. შესაბამისად, მათი აზრით, კარგიც კი არის, რომ არსებული სტანდარტი ინდივიდებს უბიძგებს კვალიფიციური დახმარების მოძიებისაკენ.

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის პროფესიული ჯგუფის მონაწილეებმა ძირითადად დადებითად შეაფასეს სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართალწარმოების სასამართლოს ფორმები, რომლებიც დღეის მდგომარეობით მოქმედებს და მიუთითებს, რომ თავად ფორმებში მკაფიოდ მითითებული კითხვები და შესაბამისი შენიშვნები/განმარტებები პირს საშუალებას აძლევს, მნიშვნელოვანი გართულებების გარეშე შეავსოს დოკუმენტის საჭირო/რელევანტური ველები. თუმცა, პრაქტიკაში, ინდივიდებისათვის მაინც რთულია არსებული სასამართლო ფორმების შევსება და ისინი ადვოკატთან კონსულტაციას არჩევენ.

„მარტივია ესე მგონია იმიტომ, რომ სასამართლო ფორმებში მკაფიოდ და ნათლად არის ჩანერილი სად რა უნდა მიუთითოს მხარემ, იქამდე ფორმების არსებობამდე რთული იყო და სასამართლოსთვისაც უფრო რთული იყო მერე იმის განმარტება, რას ითხოვდა მხარე, ... თუმცა უმრავლესობისთვის მაინც მგონია, რომ იურისტის დახმარება დასჭირდებათ, რომ გაუკეთონ სასამართლო ფორმები და ისე წარადგინონ“.¹¹⁵

სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართალწარმოებისგან განსხვავებით, იურიდიული განათლების არმქონე პირის მიერ დამოუკიდებლად საქმის წარმოების სირთულე გამოიკვეთა სისხლის სამართლის პროცესში. საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის ერთ-ერთი წარმომადგენლის მითითებით, თუკი პირი არ ექვემდებარება კანონით სავალდებულო დაცვას და არ აქვს იურიდიული განათლება, თითქმის წარმოუდგენელია, მან დამოუკიდებლად მოამზადოს პროცესისთვის საჭირო დოკუმენტაცია და სწორად წარმართოს ყველა საჭირო საპროცესო ქმედება.

115 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

„ვფიქრობ, რომ პრობლემა რეალურად არის სისხლის სამართლის წარმოების პროცესში, როდესაც ბრალდებულს, თუ ვთქვათ, არ ჰყავს ადვოკატი, ან შემდგომ მსჯავრდებულს არ ჰყავს ადვოკატი და სახეზე არ გვაქვს სავალდებულო დაცვის შემთხვევა, ის რჩება რეალურად დაცვის გარეშე და თუ მას არ აქვს იურიდიული განათლება, ვერც მონაშენებს გამოიკითხავს, ვერც საგამოძიებო მოქმედებებს ვერ ჩაატარებს და შემდეგ ვერც გაასაჩივრებს მის სასამართლო განაჩენს, ამიტომ, ამ მხრივ, ვფიქრობ, რომ პრობლემები ძალიან ბევრია სისხლის სამართლის საქმეთა წარმოებაში, იმაზე მეტი, ვიდრე სამოქალაქო საქმეთა წარმოებისას“.¹¹⁶

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის პროფესიული ჯგუფის მონაწილეებისგან განსხვავებით, სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტების შედგენასთან დაკავშირებული შინაარსობრივი სირთულეები კრიტიკულად შეაფასა არასამთავრობო სექტორის ფოკუს ჯგუფის ყველა წარმომადგენელმა. საერთო მოსაზრებით, არსებული სასამართლო ფორმების შევსება დიდი სირთულეა იურიდიული განათლების არმქონე პირებისთვის და ფორმებზე თანდართული განმარტებები საკმარისი არ არის.

„ადმინისტრაციული ფორმისაც და სამოქალაქოსაც შევსება მოქალაქისთვის რთულია, გამომდინარე იქიდან, რომ ვერ არკვევს, სად რა უნდა ჩაიწეროს. შეიძლება ოდნავ გამარტივება. ან უფრო მეტი მინიშნება იყოს ამ ფორმებში, რა სახის ჩანაწერი უნდა გაკეთდეს. სად უნდა ჩაიწეროს, მაგ., ფაქტობრივი აღწერა, საერთოდ ვერ ხვდებიან ფაქტობრივი გარემოებები რას ნიშნავს, რით განსხვავდება დანარჩენი მოთხოვნებისგან და ან სად რა უნდა ჩაიწეროს. ამის გამარტივება შეიძლება“.¹¹⁷

ამასთანავე, ერთ-ერთი მონაწილის აზრით, პრობლემას ქმნის თავად სასამართლო ფორმებში სასარჩელო მოთხოვნის ფორმულირებისა და დასაბუთებულობის თვალსაზრისით ინდივიდისათვის წაყენებული მოთხოვნების სირთულეც:

116 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

117 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

„სარჩელის შევსება იმდენად დიდი პრობლემა არ არის ამ ეტაპზე, რამდენადაც, თვითონ სარჩელის ფორმასთან ვაწყდებით ხოლმე მძიმე პრობლემებს. ანუ, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა საერთოდ არ უნდა ნიშნავდეს იმას, რომ რამდენად შეუძლია ადამიანს იურიდიულად ფორმულირება იმ პრობლემის, რომლის წინაშეც აღმოჩნდა. მას უნდა შეეძლოს, მხოლოდ პრობლემის შესახებ საუბარი და კვალიფიკაცია უკვე კონკრეტული სამართლებრივი ნორმების გამოყენება და ა.შ. სრულად სასამართლოს პრეროგატივა უნდა იყოს. აქაც საუბარია, ცხადია, კონკრეტულ უფლებებზე... საალიმენტოზე და ა.შ. დედას უნდა შეეძლოს შეავსოს სარჩელის ფორმა ისე მარტივად და საჭირო მტკიცებულებები წარუდგინოს სასამართლოს ისე მარტივად ალიმენტის საქმეზე, რომ მას არ სჭირდებოდეს იურისტის მომსახურება, ეს არის ყველაზე მარტივი მაგალითი. აი, ამ მიმართულებით უნდა დავიწყოთ გაუმჯობესება“.¹¹⁸

იურიდიული განათლების არმქონე ინდივიდისთვის საჭირო დოკუმენტაციის სათანადოდ შევსების სირთულეზე მოსაზრებები ერთგვაროვანი არც სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელთა ფოკუს ჯგუფში აღმოჩნდა. ჯგუფის წარმომადგენლებმა, დამატებით ყურადღება გაამახვილეს კიდევ რამდენიმე საინტერესო საკითხზე.

კერძოდ, ფოკუს ჯგუფის ერთ-ერთი მონაწილის აზრით, სასამართლოს ფორმების შევსება წმინდად პროფესიული საკითხია და ისეთი ფორმა, რომელიც იურიდიული განათლების არმქონე საზოგადოების უმრავლესობისთვის ხელმისაწვდომი და გასაგები იქნება, ვერ შემუშავდება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თავად საქმის სასამართლოში წარმოება დაკარგავს ხარისხს.

„ეს არის წმინდა პროფესიული საკითხი, მე ვფიქრობ, თუ მოსახლეობა ვერ შეავსებს ამას, ამაში ტრაგედიას ვერ ვხედავ იქიდან გამომდინარე, რომ იურიდიული ცოდნა უნდა... ისეთი ფორმა, რომელიც ყველასათვის ხელმისაწვდომი იქნება, ალბათ, ვერც ვერასოდეს იქნება. მოსახლეობის თუნდაც 50%-ისთვის ვერ შემუშავდება ასეთი ფორმა, რომ მათთვის მისაღები იყოს“.¹¹⁹

118 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

119 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

ამასთანავე, ადვოკატთან კონსულტაციის გარეშე, დამოუკიდებლად, სასამართლო დავის წამოწყება ინდივიდისათვის პრობლემური შეიძლება აღმოჩნდეს პროცესუალური თვალსაზრისითაც (სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოყენება, ხანდაზმულობის ვადები), რაც უარყოფითად შეიძლება აისახოს დავის შედეგებზეც. შესაბამისად, ფოკუს ჯგუფის მონაწილეთა ნაწილის მოსაზრებით, არსებული სასამართლო ფორმები კარგი საშუალებაა დავის კვალიფიციურად წარმართვისთვის, რადგან ინდივიდს უბიძგებს, გაიაროს სამართლებრივი კონსულტაცია ადვოკატთან და გაცილებით სრულყოფილად და ეფექტიანად დაიცვას საკუთარი უფლებები სასამართლოში, ვიდრე ამას მარტო შეძლებდა.

4.2.2. ენობრივი ბარიერის პრობლემა სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების პროცესში

ენობრივი ბარიერი კიდევ ერთი პრობლემაა, რომელიც მონაცვლადი ჯგუფების გარკვეულ კატეგორიას – ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებს შეიძლება წარმოექმნათ სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების პროცესში. ამ საკითხზე ისაუბრეს მოქალაქეთა ფოკუს ჯგუფებში ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებმა. კერძოდ, მათი ძირითადი ნაწილი აღნიშნავს, რომ ქართული ენის სათანადოდ არცოდნის გამო უწევთ ადვოკატის დაქირავება და სწორედ ის აგვარებს სასამართლო დოკუმენტაციასთან დაკავშირებულ საკითხებს, რაც დამატებით ფინანსურ ხარჯებთან არის დაკავშირებული.

„არაფერი თავად არ გამიკეთებია, ადვოკატი მყავდა და იმან გააკეთა ყველაფერი. მე არც ენა ვიცი და არც არაფერი. აბა, ჩვენ ქართული არ ვიცი. სხვა თუ არ დავიჭირავთ, თავად ვერ ვიზამთ“.¹²⁰

სასამართლოსათვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების პროცესში ენობრივი ბარიერის პრობლემაზე მიუთითებს საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელთა ფოკუს ჯგუფშიც და აღნიშნეს, რომ ენის არცოდნა, რაც პრობლემას ქმნის სასამართლო დავის წარმოების საწყის ეტაპზე, შესაძლოა, საბოლოო ჯამში უარყოფითად აისახოს მთლიანად პროცესზე და, შედეგად, ამგვარი ბარიერის მქონე ინდივიდების მიერ საკუთარ უფლებათა და თავისუფლებათა ეფექტიანად დაცვაზე.

¹²⁰ კაცი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, სამცხე-ჯავახეთი, 10 ოქტომბერი, 2020.

„როდესაც რომელიმე ეთნიკურ ჯგუფს დასჭირდება სარჩელის შედგენა, ის ვერ გავცნობა ამ ფორმას, შესაბამისად, ვერ შეადგენს სარჩელს და ვერ შეიტანს სასამართლოში. ამიტომ, ესეც პრობლემაა. ენის ბარიერიდან გავდივართ შემდეგ პრობლემაზე, რომ ის ვერ ახორციელებს ეფექტურად თავისი თავისა და ინტერესების დაცვას“.¹²¹

4.2.3. განსხვავება სასამართლო ფორმების ელექტრონულ და კალმით შესავსებ ვერსიებს შორის

პროფესიულ ფოკუს ჯგუფში ყურადღება გაამახვილეს იმ ტექნიკურ პრობლემებზე, რაც სასამართლო ფორმების ელექტრონულად თუ კალმით შევსების დროს არსებობს. მონაწილეთა მოსაზრებით, გარდა იმისა, რომ სასამართლო ფორმების შევსება უმეტესად მოითხოვს სამართლებრივ ცოდნას, არსებობს ტექნიკური ხასიათის გამოწვევები (შრიფტის შერჩევა, შესწორების შეტანის სირთულე), რომელიც დოკუმენტთან მუშაობის გამოცდილებას მოითხოვს. თუმცა მისასალმებელია, რომ კანონმდებლობა¹²² როგორც ელექტრონულად, ასევე, კალმით შევსებული სასამართლო ფორმების წარდგენის შესაძლებლობას იძლევა.

„საერთოდ ისეთი ფორმები აქვთ შერჩეული რომ კომპიუტერის ადაპტაცია უნდა მოახდინო, სპეციალური ფონტები ჩამოტვირთო, ამას რამდენად მოახერხებს რიგითი მოქალაქე, ეს ცალკე საკითხია“.¹²³

სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების თვალსაზრისით, პრობლემურად დასახელდა ასევე თავად სასამართლო ფორმების ელექტრონულ ვერსიაში მოცემული განმარტებები, რომლებიც, მონაწილეთა შეფასებით, ბუნდოვანია და საჭირო ინფორმაციას ინდივიდს სათანადოდ არ აწვდის.

121 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

122 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 177-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, სარჩელი შედგენილი უნდა იყოს წერილობითი ფორმით, როგორც წესი, ნაბეჭდი სახით, რაც ინდივიდს შესაძლებლობას აძლევს, ისარგებლოს იმგვარი სასამართლო ფორმითაც, რომლის შევსებაც კალმით არის შესაძლებელი. [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3eck3sU>; ნვდომის თარიღი: 05.03.2021].

123 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

„ნამდვილად არ არის მარტივი სარჩელის ფორმის სტრუქტურა თვითონ, ამის შევსება. მიუხედავად იმისა, რომ შენიშვნები მცირედით მოცემულია ელექტრონულ ველში, აქვს რაღაც განმარტებები, რომელიც ბუნდოვანია, ვერ განვდის სრულ ინფორმაციას. როგორც მახსოვს, რამდენიმეჯერ წავიკითხე და არც იყო ისეთი ინფორმაცია, რომელიც ჩვეულებრივ საშუალო სტატისტიკური ადამიანისთვის იქნება აღქმადი“.¹²⁴

ამასთანავე, მართალია, სასამართლო ფორმების კალმით შევსება შესაძლებლობას იძლევა, თავიდან იქნეს აცილებული ელექტრონულ ფორმატში შევსებასთან დაკავშირებული სირთულეები, თუმცა კალმით შესავსებ ფორმებსაც აქვს გარკვეული პრობლემები განმარტებების ხელმისაწვდომობის კუთხით. კერძოდ, როგორც პროფესიულ ფოკუს ჯგუფებში მიუთითეს, ნაბეჭდ ვერსიაში სარჩელის ფორმას თან არ ახლავს შესაბამისი შენიშვნები და განმარტებები (რაც ელექტრონულ ფორმატში ხელმისაწვდომია), რაც პირს საკუთარი სამართლებრივი პრობლემის სათანადოდ ჩამოყალიბებაში დაეხმარება.

4.2.4. ბავშვზე მორგებული სასამართლო ფორმების პრობლემურობა

სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების პროცესში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ის გამოწვევები, რომლებიც მოწყვლად ჯგუფებს შეიძლება ჰქონდეთ სასამართლოსთვის მიმართვისა და დავის დამოუკიდებლად წარმოების პროცესში. ამ მიმართულებით განსაკუთრებით პრობლემური აღმოჩნდა ბავშვის მიერ სასამართლო დავის დამოუკიდებლად წარმოების პროცესი, მიუხედავად იმისა, რომ ქართული კანონმდებლობა, კერძოდ ბავშვის უფლებათა კოდექსი, რომელიც ახალი მოვლენაა ქართულ სამართლებრივ სივრცეში, ერთ-ერთ ფუნდამენტურ საკითხად ითვალისწინებს ბავშვის უფლებას მართლმსაჯულებაზე. კოდექსის თანახმად, „ბავშვს უფლება აქვს, საკუთარი უფლებების დასაცავად მიმართოს სასამართლოს ან/და შესაბამის ადმინისტრაციულ ორგანოს და ისარგებლოს მართლმსაჯულების ისეთი სისტემით, რომელიც არის ბავშვისთვის ხელმისაწვდომი, მისი ასაკის შესაბამისი, ბავშვისთვის ადვილად აღსაქმელი, სწრაფი, სამართლიანი, თანამიმდევრული, მისი უფლებებისა და საჭიროებებისთვის მორგებული, ბავშვის ღირსებისა და პირადი ცხოვრების მიმართ პატივისცემის გამოხატველი“.¹²⁵ ბავშვის უფლებას მართლმსაჯულებაზე ვრცლად ეხება კოდექსის მე-10

124 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

125 საქართველოს კანონის ბავშვის უფლებათა კოდექსი, მე-13 მუხლი, ნაწილი 1.

თავიც, რომელიც, მათ შორის, აქცენტს აკეთებს სახელმწიფოს ვალდებულებებზე, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაში უზრუნველყოს ბავშვზე მორგებული პროცედურები და მექანიზმები, სასამართლოსათვის მიმართვის ადაპტირებული ფორმები,¹²⁶ უზრუნველყოს ბავშვის მიერ სასამართლოსთვის მიმართვა და საქმის განხილვის პროცესში მონაწილეობა უშუალოდ და მართლმსაჯულების განხორციელების ყველა სტადიაზე ბავშვისთვის ხელმისაწვდომი და იოლად აღსაქმელი პროცედურების არსებობა.¹²⁷ ამასთანავე, დაუშვებელია ბავშვის უფლება მოსმენაზე შეიზღუდოს მის ასაკზე ან სხვა გარემოებაზე მითითებით.¹²⁸

პროფესიული ფოკუს ჯგუფების წარმომადგენელთა მხრიდან, ბავშვის მიერ სასამართლო დავის დამოუკიდებლად წარმოების პროცესის მიმართულებით, პრობლემურად დასახელდა ბავშვზე მორგებული სასამართლო ფორმების არასრულყოფილება/გაუმართაობა/აღქმადობის ნაკლებობა და სასამართლოს პრაქტიკა ამ მიმართულებით.

მონაწილეები მიიჩნევენ, რომ არსებული ფორმები არ არის სათანადოდ ადაპტირებული საიმისოდ, რომ ბავშვმა, განსაკუთრებით მცირე ასაკში, შეძლოს მისი დამოუკიდებლად და სრულფასოვნად შევსება.

„ბავშვების შემთხვევაში ახლა დანერგეს გამარტივებული ფორმები, მაგრამ დავტესტეთ ეს და მაინც რთული არის ბავშვისთვის, ვერ დანერა ეს ფორმა. ვერ გამოიყენა პრაქტიკაში და ამიტომ მე ვფიქრობ, რომ არის საკმაოდ რთული. დაჭირდება ამ ფორმებს გამარტივება“.¹²⁹

რაც შეეხება ბავშვზე მორგებული სამართალწარმოების პროცესში სასამართლოს მიდგომების პრობლემურობას, სასამართლოს პრაქტიკაში გამოიკვეთა შემთხვევები, როდესაც ბავშვების მიერ წარდგენილ სარჩელებზე ხდება ხარვეზის დადგენა სასარჩელო მოთხოვნის არასწორად ფორმულირებისა და ბუნდოვანების გამო, ასევე სარჩელებზე მშობლის ხელმოწერის არარსებობის გამო.¹³⁰

126 საქართველოს კანონის ბავშვის უფლებათა კოდექსი, მუხლი 69.

127 საქართველოს კანონის ბავშვის უფლებათა კოდექსი მუხლი 75, ნაწილი 2.

128 საქართველოს კანონის ბავშვის უფლებათა კოდექსი მუხლი 78, ნაწილი 2.

129 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

130 თბილისის საქალაქო სასამართლომ არ მიიღო 7, 11 და 17 წლის ბავშვების მიერ ბავშვზე მორგებული ფორმის გამოყენებით შედგენილი სარჩელი და მიუთითა, რომ სასარჩელო მოთხოვნა არასწორად იყო ფორმულირებული და ბუნდოვანი იყო. ამასთანავე, სასამართლომ განჩინებაში მიუთითა ბავშვების მხრიდან უფასო იურიდიული დახმარების მიღების უფლებაზე. მოზარდების მხრიდან სასამართლოსთვის განმეორებით მიმართვის შემდეგ კი, სასამართლომ მიუთითა სარჩელზე მშობლის ხელმოწერის არარსებობის თაობაზე [განცხადება სრულად ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3rogt2G>; წვდომის თარიღი: 05.03.2021].

მოცემული შემთხვევა და სასამართლოს მხრიდან მკაცრად ფორმალისტური მიდგომები, გარდა იმისა, რომ პირდაპირ არღვევს ბავშვთა კოდექსის ზემოაღნიშნული ნორმებით დადგენილ სამართლებრივ გარანტიებს ბავშვის მიერ მართლმსაჯულების უფლების დამოუკიდებლად (მშობლის დახმარებისა და თანხმობის გარეშე) რელიგიების პროცესში, ასევე მიუთითებს სასამართლოს მხრიდან ბავშვებისათვის განსაკუთრებული საჭიროებების გააზრებისა და გათვალისწინების ნაკლებობაზე. ბავშვის უფლებათა კოდექსის ერთიანი სულისკვეთება მიმართულია ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვასა და ამ პროცესში სახელმწიფოს მხრიდან აქტიური, ქმედითი ნაბიჯების განხორციელებაზე. ეს ყოველივე განსაკუთრებით რელევანტურია სასამართლო ხელისუფლებასთან მიმართებით, რომელმაც ბავშვის მხრიდან სასამართლო დავის დამოუკიდებლად ინიცირების მომენტიდან მაქსიმალურად უნდა უზრუნველყოს მისი საუკეთესო ინტერესების დაცვა, მათ შორის, სამართლებრივი დახმარების ქმედითი მექანიზმების უკეთ განმარტებისა და შეთავაზების გზით. სხვა შემთხვევაში, შესაძლოა, ეჭვქვეშ დადგეს მოზარდების მიერ სასამართლოსთვის დამოუკიდებლად მიმართვის პრაქტიკა და ბავშვებმა უარი თქვან საკუთარი საპროცესო უფლებებით სრულფასოვნად სარგებლობაზე.

4.2.5. სასამართლოს მხრიდან ხარვეზის დადგენის პრაქტიკის არათანმიმდევრულობა

სასამართლოსათვის წარსადგენი დოკუმენტების მომზადების პროცესის პარალელურად, საინტერესოა, როგორია თავად სასამართლოს მიდგომები იურიდიული განათლების არმქონე პირების მიერ შევსებულ სასამართლო ფორმებთან დაკავშირებით. მნიშვნელოვანია გაანალიზდეს, ითვალისწინებს თუ არა სასამართლო იმ გამოწვევებს, რომელთა წინაშეც, შესაძლოა, აღმოჩნდეს პირი დავის დამოუკიდებლად წარმოების პროცესში და ხელს უწყობს თუ არა მას სასამართლო არსებული საპროცესო კანონმდებლობის ფარგლებში დავის ეფექტიანად წარმოებაში.

ინდივიდების მიერ წარდგენილი დოკუმენტაციის სასამართლოს მხრიდან მიღებასა და ხარვეზის დადგენასთან დაკავშირებით, პროფესიულ ფოკუს ჯგუფებში მიუთითებს განსხვავებულ მიდგომებზე ადმინისტრაციული და სამოქალაქო სამართალწარმოებისას. კერძოდ, ადმინისტრაციულ პროცესში, თავად პროცესის ინკვიზიციური ბუნების გათვალისწინებით, სასამართლო მეტად ეხმარება ფიზიკურ პირებს, მათ შორის, მოთხოვნის სათანადოდ ფორმულირებაში, განსხვავებით სამოქალაქო პროცესისგან, სადაც სასამართლო ხშირად, მზად არის, ტექნიკური ხარვეზის გამო, არ მიიღოს ინდივიდის მიერ შევსებული სარჩელი.

„ადმინისტრაციული სასამართლო უფრო ლოიალურია, ეხმარება კიდევ ბენეფიციარს მოთხოვნის ფორმულირებაში, შევსებაში და ა.შ. რასაც ვერ ვიტყვით სამოქალაქო საპროცესო შემთხვევებზე და სამოქალაქო საქმეებზე, მათ შორის, შრომით დავებზეც კი... განსაკუთრებით, თბილისის სასამართლო მზად არის წარმოებაში არ მიიღოს სარჩელი, თუნდაც ტექნიკური ხარვეზის გამო. მძიმე-ნერტილის გამო“.¹³¹

პროფესიული ფოკუს ჯგუფების მონაწილეებმა ასევე ისაუბრეს სასამართლოს მხრიდან ხარვეზის დადგენის პრაქტიკაზე სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაში და აღნიშნეს, რომ სამოქალაქო სამართალი ხარვეზის ინსტიტუტს აღარ იცნობს. შესაბამისად, სასამართლო, ფორმის არასათანადოდ შევსების შემთხვევაში, მოსარჩელეს უარს ეუბნება საქმის განხილვაზე, რაც სარჩელის განმეორებით შეტანის შემთხვევებისთვის, ხშირად, პროცესუალური ვადების დაცვის თვალსაზრისით, პრობლემას ქმნის. სასარჩელო ფორმის დაუცველობა ხარვეზის დადგენის საფუძველს ქმნის ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაში, თუმცა არ არის ვადის დარღვევის საფუძველი. გარდა ამისა, იშვიათად, მაგრამ მაინც არის შემთხვევები, როდესაც სასამართლოს მხრიდან ნათლად არ მიეთითება ხარვეზის შინაარსის თაობაზე.

ამასთან, ერთ-ერთი მონაწილის მოსაზრებით, რიგ შემთხვევებში გაურკვეველია თავად სასამართლოს მხრიდან ხარვეზზე მითითების მიზეზებიც.

„პირადი გამოცდილებიდან შემიძლია ვთქვა, რომ რამდენიმე წლის წინ იყო. ერთი და იგივე სარჩელი დამიხარვეზა ერთ-ერთმა მოსამართლემ, იმის გამო, რომ არ მოსწონდა ჩემი ფაქტობრივი გარემოებები რატომღაც, და მხოლოდ და მხოლოდ ადგილს ვუცვლიდი სიტყვებს. ზუსტად მახსოვს. მესამე თუ მეოთხე ჯერზე მიიღო. უბრალოდ შეცვლილი იყო სიტყვების თანწყობა. დღემდე არ ვიცი, რა იყო ამის მიზეზი. ჩვეულებრივი ადამიანისთვის, რომელსაც არანაირი გამოცდილება არ აქვს, ეს იქნება საფუძველი იმისა, რომ მიმართოს იურისტს, უბრალოდ, მისთვის წინაღობაა ისეთი, რომ შეიძლება გადალახვა ვერ მოახერხოს“.¹³²

131 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

132 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

4.2.6. სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტების მოძიების სირთულე

სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მოძიების პროცესში მოქალაქეთა ფოკუს ჯგუფების მონაწილეთა მხრიდან ერთ-ერთ პრობლემად დასახელდა საჭირო დოკუმენტაციის მოძიების სირთულე. მონაწილეთა ნაწილმა ყურადღება გაამახვილა იმაზე, რომ ხშირად უწევთ სხვადასხვა სტრუქტურაში ერთი დოკუმენტის მოსაპოვებლად სიარული, რაც საქმის წარმოების პროცესის დროში გაჭიანურებასთან და დამატებით ფინანსურ ხარჯებთან არის დაკავშირებული.

„რა თქმა უნდა, მოითხოვს [იურისტის დახმარებას] ერთი და იგივე საბუთზე, რომ გიხსნიან და რომ ვერ გიხსნის, ის იურიდიული ტერმინებით გესაუბრება და ... მაინც ვერ ხვდები, რას ითხოვს. მიიტან ერთს, ეს არ არის, ანუ გადაიღო ამ შემთხვევაში, სასამართლო...“¹³³

ადვოკატებიც აღნიშნავენ, რომ, შესაძლებელია, ინდივიდს გაუადვილდეს სასამართლო ფორმის შევსება, თუმცა გაუჭირდება საჭირო დოკუმენტაციის მოძიება იურისტთან კონსულტაციის გარეშე.

„ფორმები საკმაოდ აღქმადია რიგითი მოქალაქეებისთვის, მაგრამ იურისტთან კონსულტაცია მაინც დასჭირდება იმიტომ, რომ საქმის მომზადება მართლ სარჩელის დაწერა და დარეგისტრირება არ არის სასამართლოში. სასარჩელო განცხადებას სანამ შეადგენ, მანამდე საკმაოდ შრომატევადი სამუშაოა შესასრულებელი. სხვადასხვა ორგანოდანაა გამოსათხოვი დოკუმენტები, მართლ დავის მოკლე მიმოხილვას ხომ არ დაწერ. შესაბამისი მტკიცებულებებით უნდა გაამყარო შენს მიერ გაკეთებული მოთხოვნა. შესაბამისად, თუ მე ჩემს კლიენტს მივცემ მიმართულებას, რომელი დოკუმენტი, რომელი უწყებიდან უნდა გამოვითხოვოთ,... მერე უკვე მარტივია. მაგრამ თუ არ იცის, ამ სასარჩელო განცხადებას რა დაურთოს, რა მიმართულებით წავიდეს და რა მტკიცებულებები შეავროვოს, მაშინ, რა თქმა უნდა, ვერ შეძლებს.“¹³⁴

არსებული რეალობა და საზოგადოების შეხედულებები მონშობს, რომ სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მოძიებისა და მომზადების კუთხით, ქართული სამართლის სისტემა მნიშვნელოვან გამოწვევებს შეიცავს და ისინი უკავ-

133 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, თბილისი, 6 ოქტომბერი, 2020.

134 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

შირდება როგორც საჯირო დოკუმენტაციის მოძიების პროცესს, ასევე, უშუალოდ ამგვარი დოკუმენტაციის დამოუკიდებლად მომზადების შესაძლებლობას ადამიანებისთვის, რომელთაც იურიდიული განათლება არ აქვთ. ეს განსაკუთრებით ეხება საზოგადოების მონყვლად ჯგუფებს, მათ შორის, ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებსა და არასრულწლოვნებს, რომელთათვისაც მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა, ხშირად, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია. ამასთანავე, დამატებითი პრობლემაა თავად სასამართლო ხელისუფლების ხედვა, მისი ღიაობა და მზაობა, გაითვალისწინოს ის გამოწვევები, რაც ინდივიდის წინაშე სასამართლოსთვის მიმართვის პროცესში შეიძლება წარმოიშვას.

4.3. სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სისტემა: კონსულტაცია და წარმომადგენლობა

4.3.1. საქართველოს იურიდიული დახმარების სამსახურის ორგანიზაციული მოწყობა

სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის ისტორია საქართველოში 2005-2007 წლებიდან იღებს სათავეს, როდესაც განხორციელდა უფასო იურიდიული დახმარების ახალი მოდელის პილოტირება.¹³⁵ საცდელი პროექტის ფარგლებში შეიქმნა „საზოგადოებრივი ადვოკატის სამსახური“, თბილისსა და ზესტაფონში კი პირველი ბიუროები გაიხსნა.¹³⁶

2007 წელს ძალაში შევიდა საქართველოს კანონი „იურიდიული დახმარების შესახებ“,¹³⁷ რომელმაც იურიდიული დახმარების სისტემის ინსტიტუციური მოწყობა, ბენეფიციართა წრე და სერვისით სარგებლობის პირობები განსაზღვრა.¹³⁸ ამის შემდგომ, იურიდიული დახმარების სამსახური თანდათან ფართოვდებოდა როგორც ინსტიტუციური ბერკეტებისა და რესურსების, ასევე, ტერიტორიული დაფარვის კუთხითაც. 2013 წლამდე, სამსახური საქართველოს სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიული დახმარების საკითხთა სამინისტროს მმართველობის სფეროში შემავალი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი იყო.¹³⁹

135 სტრატეგია, იურიდიული დახმარების სამსახურის ვებგვერდი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3qXKJRr>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

136 სამსახურის ისტორიიდან, იურიდიული დახმარების სამსახურის ვებგვერდი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3kuXgZh>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

137 „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3aYaZWg>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

138 სამსახურის ისტორიიდან, იურიდიული დახმარების სამსახურის ვებგვერდი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3kuXgZh>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

139 „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, 2012 წლის 5 ივნისის რედაქცია, მე-8 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

2013 წლის ბოლოდან, კანონში შესული ცვლილებების შემდეგ, იურიდიული დახმარების სამსახური საჯარო სამართლის იურიდიული პირია, რომელიც არ ექვემდებარება არც ერთ სახელმწიფო ორგანოს და ანგარიშვალდებულია მხოლოდ საქართველოს პარლამენტის წინაშე.¹⁴⁰ ანგარიშვალდებულების პრინციპიდან გამომდინარე, საქართველოს კანონი „იურიდიული დახმარების შესახებ“ ადგენს, რომ სამსახურის დირექტორი, ყოველწლიურად, პარლამენტს წარუდგენს წინა წელს შესრულებული საქმიანობის შესახებ ანგარიშს.¹⁴¹

იურიდიული დახმარების სამსახურის ორგანიზაციული მოწყობა მოიცავს იურიდიული დახმარების საბჭოს, ბიუროებსა და საკონსულტაციო ცენტრებს, დირექტორს და სამსახურის აპარატს.¹⁴²

იურიდიული დახმარების საბჭო „სამსახურის მართვის, მისი ფუნქციების ეფექტიანი შესრულების, სამსახურის დამოუკიდებლობისა და გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის მიზნით“ იქმნება.¹⁴³ ამდენად, ის მეთვალყურეობას უწევს სამსახურის საქმიანობას. საბჭო კოლევგიური ორგანოა და ცხრა წევრისგან შედგება.¹⁴⁴

საბჭო ღია კონკურსის წესით, 5 წლის ვადით, ირჩევს სამსახურის დირექტორს.¹⁴⁵ დირექტორი ხელმძღვანელობს იურიდიული დახმარების სამსახურს, აღასრულებს საბჭოს გადაწყვეტილებებს, წარმოადგენს სამსახურს მესამე პირებთან ურთიერთობისა და ახორციელებს სხვა ფუნქციებს.¹⁴⁶

იურიდიული დახმარების სამსახური სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფინანსდება.¹⁴⁷ გარდა ამისა, კანონის შესაბამისად, სამსახურის დაფინანსების წყარო შეიძლება იყოს შემონირულობები, გრანტები და საქართველოს კანონმდებლობით ნებადართული სხვა შემოსავლები.¹⁴⁸ 2019 წლის მდგომარეობით, სამსახურის ბიუჯეტმა, მთლიანობაში, დაახლოებით 6 500 000 ლარი შეადგინა.¹⁴⁹ 2020 წლის ბიუჯეტის კანონით, იურიდიული დახმარების სამსახურის საბიუჯეტო ასიგნებები შეადგენდა 6 800 000 ლარს,¹⁵⁰ 2021

140 „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-8 მუხლის მე-3 პუნქტი.

141 იქვე, მე-8 მუხლის მე-4 პუნქტი.

142 იქვე, მე-9 მუხლი.

143 იქვე, მე-10 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

144 იქვე, მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი.

145 იქვე, მე-13 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

146 იქვე, მე-13 მუხლის 1-ლი და მე-2 პუნქტები.

147 იქვე, 22-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

148 იქვე.

149 სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახური, საქმიანობის შესახებ ანგარიში, 2019, გვ. 119, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bLwR6N>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

150 „საქართველოს 2020 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-16 მუხლი, პროგრამული კოდი: 36 00, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bzLZUo>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

წლის საბიუჯეტო კანონით კი – 7 300 000 ლარს.¹⁵¹ ამ მხრივ, აღსანიშნავია, რომ იურიდიული დახმარების სამსახურისთვის გამოყოფილი საბიუჯეტო სახსრების მოცულობა მზარდია.

4.3.2. იურიდიული დახმარების მოდელები და საერთაშორისო სამართლებრივი სტანდარტები

ტერმინი „იურიდიული დახმარება“ („legal aid“) გულისხმობს როგორც უფასო იურიდიული წარმომადგენლობის უზრუნველყოფას, ასევე, სასამართლო ხარჯებში პირისთვის შეღავათების განწევას ანდა მისგან გათავისუფლებას.¹⁵² სწორედ წარმომადგენლობისა და დანახარჯების საკითხია მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთი მთავარი დაბრკოლება. ამიტომ, სამართლებრივი დახმარების პროგრამები ცენტრალური მნიშვნელობისაა ამ უფლების რეალიზაციისთვის.¹⁵³ ეს პროგრამები იქით უნდა იყოს მიმართული, რომ მართლმსაჯულება ყველა სოციალური, ეკონომიკური, კულტურული, ლინგვისტური, გენდერული თუ სხვა ჯგუფისთვის ხელმისაწვდომი გახადოს. იმ შემთხვევაში, თუ ეს გარემოებები უგულებელყოფილია, საზოგადოების დიდი ნაწილი საკუთარი უფლებების დაცვის შესაძლებლობისგან გამოირიცხება.¹⁵⁴

საერთაშორისო სტანდარტებისა და ნორმების თანახმად, იურიდიული დახმარება გარანტირებული უნდა იყოს როგორც სამოქალაქო,¹⁵⁵ ისე სისხლისსამართლებრივი საქმეების შემთხვევაში, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ეს ღარიბ და მარგინალიზებულ ჯგუფებს ეხება. გაეროს „დანაშაულის პრევენციისა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების კომისიაში“ შეიმუშავა სახელმძღვანელო,¹⁵⁶ რომელიც სწორედ ამ საკითხს ეხება. დოკუმენტის თანახმად, კომისია აღიარებს, რომ „იურიდიული დახმარება სამართლიანი, ჰუმანური და ეფექტიანი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების არსებითი კომპონენტია, რომელიც კანონის უზენაესობის პრინციპს ეფუძნება და სხვა უფლებებით, მათ შორის სამართლიანი სასამართლოს უფლებით, სარგებლობის ფუნდამენტია“.¹⁵⁷ სახელმძღვანელო აფუძნებს მოთხოვნას, რომ სა-

151 „საქართველოს 2021 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-16 მუხლი, პროგრამული კოდი: 36 00, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/37Nuuza>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

152 European Union Agency for Fundamental Rights, Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities, 2010, გვ. 49, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dHKYfL>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

153 Access to Justice, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2O7e4KE>; წვდომის თარიღი: წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

154 Access to Justice: Access to Justice & Peacebuilding Processes, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2ZSvVrB>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

155 European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, Handbook on European law relating to access to justice, 2016, გვ. 58, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3pUtCjY>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

156 United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems.

157 United Nations to help extend legal aid in the criminal justice system, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dOhQn7>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

ხელმწიფოებმა უზრუნველყონ საყოველთაო, არადისკრიმინაციული და გამართული იურიდიული დახმარების სტრუქტურა.¹⁵⁸ ასევე, „სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა პაქტი“ მიუთითებს, რომ „პირს იურიდიული დახმარება უნდა გაეწიოს ნებისმიერ [სისხლის სამართლის] საქმეში, სადაც ამას ითხოვს მართლმსაჯულების ინტერესები, და უფასოდ ყველა იმ შემთხვევაში, როცა მას არ აქვს შესაბამისი სახსრები“.¹⁵⁹

გარდა ზემოთქმულისა, გაეროს მიერ მიღებული „იურისტების როლის შესახებ ძირითადი პრინციპები“,¹⁶⁰ სახელმწიფოებს მოუწოდებს, კანონის თანახმობის პრინციპიდან გამომდინარე, თითოეული ადამიანისთვის უზრუნველყონ საადვოკატო მომსახურება.¹⁶¹ ამასთანავე, „უფასო იურიდიული დახმარება არ უნდა იყოს უხარისხო იურიდიული დახმარება“.¹⁶² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტების თანახმად, კონსტიტუციით დაცული ინტერესია არა მხოლოდ ადვოკატზე ხელმისაწვდომობა, არამედ განეული იურიდიული მომსახურების კვალიფიციურობაც.¹⁶³

იურიდიული დახმარების უზრუნველყოფა, რომელიც სამართლიანი სასამართლოს უფლებას ეხმარება, „ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა“ და ევროკავშირის „ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებათა ქარტიის“ მნიშვნელოვანი ნაწილია.¹⁶⁴ შესაბამისი ნორმებით გათვალისწინებულია, რომ იურიდიული დახმარება უზრუნველყოფილი უნდა იყოს მათთვის, ვისაც სასამართლოს და იურიდიული წარმომადგენლობის ხარჯების დაფარვისთვის საჭირო ფინანსური რესურსები არ გააჩნია.¹⁶⁵ ევროპის საბჭოსა და ევროკავშირის კანონმდებლობა იურიდიული დახმარების კონკრეტულ ფორმას არ აწესებს, თუმცა გარდაუვლად ადგენს სახელმწიფოს ვალდებულებას, გამოძებნოს სამართლებრივი დახმარების შესაბამისი მექანიზმები მართლმსაჯულებაზე საყოველთაო ხელმისაწვდომობისთვის.¹⁶⁶ ეს ვალდებულებები მიემართება სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ-სამართლებრივ საქმეებსაც.¹⁶⁷ ფუ-

158 იქვე.

159 General Assembly of the United Nations, International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, art. 14 [3], [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2Mwndwa>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

160 UN Basic Principles on the Role of Lawyers.

161 United Nations Office on Drugs and Crime, Access to Justice: Legal Defence and Legal Aid, Criminal Justice Assessment Toolkit, 2006, გვ. 1, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2NFd9Bm>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

162 IJ India Conducts Panel Discussion on “Access to Justice: Common Hurdles & Challenges,” [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3qXfTZp>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

163 თეიმურაზ ტულუში, გიორგი ბურჯანაძე და სხვები, ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, 1996-2012 წლების სასამართლო პრაქტიკა, 2013, გვ. 142.

164 European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, Handbook on European law relating to access to justice, 2016, გვ. 58.

165 იქვე.

166 იქვე, გვ. 59.

167 იქვე, გვ. 58.

ნდამენტურ უფლებათა ქარტიის ზოგადი წესის თანახმად (რომელიც, თავის მხრივ, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლს ეხმიანება), ფინანსური შესაძლებლობების არარსებობის პირობებში, იურიდიული დახმარება გარანტირებული უნდა იყოს ნებისმიერი უფლებისა და თავისუფლებიდან გამომდინარე საქმეების შემთხვევაში, განსაკუთრებით მაშინ, „როცა ამგვარი დახმარების არარსებობა შეუძლებელს გახდის სამართლებრივი დაცვის ეფექტურ განხორციელებას“.¹⁶⁸

იურიდიული დახმარების სამსახურს ბევრნაირი მონაცემი შეიძლება ჰქონდეს, თუმცა მისი ეფექტიანობისა და ხელმისაწვდომობისთვის მნიშვნელოვანია, რომ გათვალისწინებული იყოს საერთაშორისო სამართლებრივი პრინციპები და მიდგომები. სახელმწიფოს მხრიდან იურიდიული დახმარების მიწოდებისა და ორგანიზების გზები სამ მსხვილ კატეგორიად შეიძლება დავაჯგუფოთ:

- სახელმწიფო დაცვის სისტემა (Public Defender System)¹⁶⁹ – ამ მოდელში უფასო იურიდიულ დახმარებას ეწევიან სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსებული იურისტები, სახელმწიფო ორგანოში საქმიანობის საფუძველზე;
- უფლებამინიჭებული ადვოკატების (სხვაგვარად “judicare” ან კერძო ადვოკატების) სისტემა – ამ მოდელში იურიდიული დახმარების სერვისის განხორციელება, სისტემატურად ან ad hoc საფუძველზე, გადაცემული აქვთ ლიცენზირებულ კერძო ადვოკატებს, სახელმწიფოს მხრიდან შესაბამისი ანაზღაურების გარანტიით. ისინი შეიძლება დაინიშნონ სხვადასხვა შემთხვევებში (მაგალითად, მოსამართლის ან იურიდიული დახმარების გამწევი ორგანოს მიერ), კონკრეტული საქმეების სანარმოებლად. ხშირ შემთხვევაში, ამ ტიპის მომსახურების განმახორციელებელი ადვოკატების სპეციალური ბაზები არსებობს;
- სახელშეკრულებო მომსახურების სისტემა – ეს მოდელი გულისხმობს ხელშეკრულების დადებას კონკრეტულ იურისტებთან, იურიდიულ კომპანიებთან, ადვოკატთა ასოციაციასთან, არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, საუნივერსიტეტო კლინიკებთან და სხვა, რომლებიც, სახელმწიფოს შესაბამისი დაფინანსების პირობებში, სპეციფიკური დროისა თუ ადგილის (იურისდიქციის) დათქმით ეწევიან იურიდიულ მომსახურებას.¹⁷⁰

აღსანიშნავია, რომ უფრო ხშირად სახელმწიფოები იურიდიული დახმარების სისტემას ზემოაღნიშნული მოდელების კომბინაციით აყალიბებენ. ასეთ შემთხვევაში

168 იქვე, გვ. 61.

169 ამ მოდელის ინგლისურენოვანი დასახელება ემთხვევა ტერმინ „სახალხო დამცველს“. თუმცა, მიუხედავად ტერმინოლოგიური დამთხვევისა, ეს მსჯელობა არ უკავშირდება ომბუდსმენის ინსტიტუტს, რომელიც ზოგიერთ ქვეყანაში, მათ შორის, საქართველოშიც, სახალხო დამცველად იწოდება [ავტ. შენ.].

170 United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC], Model Law on Legal Aid in Criminal Justice Systems with Commentaries, 2017, გვ. 81-82, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3uzfY7E>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

სისტემა „შერეულად“ ან „ჰიბრიდულად“ იწოდება.¹⁷¹ გარდა ამისა, ბევრ ქვეყანაში, სამოქალაქო საზოგადოების აქტორები, იურიდიული დახმარების სერვისებს მოსახლეობას სახელმწიფო დაფინანსებისგან დამოუკიდებლად აწვდიან.¹⁷²

4.3.3. იურიდიული დახმარების ფორმები და მისით სარგებლობის პირობები საქართველოში

საქართველოში უფასო იურიდიული დახმარება გულისხმობს ისეთ მომსახურებას, როგორცაა:

- იურიდიული კონსულტაცია ყველასთვის – ნებისმიერ სამართლებრივ საკითხზე;
- სამართლებრივი დოკუმენტაციის შედგენა (განცხადება, შუამდგომლობა და სხვ.);
- საზოგადოებრივი ადვოკატის მომსახურება სისხლის სამართლის პროცესში, ბრალდებულის, მსჯავრდებულის, გამართლებულისათვის, არასრულწლოვანი დაზარალებულის და გამოსაკითხი პირის/მონმის ინტერესების დასაცავად;
- საზოგადოებრივი ადვოკატის მომსახურება სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის გარკვეულ საქმეებზე;
- წარმომადგენლობა ადმინისტრაციულ ორგანოში ადმინისტრაციული სამართლის გარკვეულ საქმეებზე.¹⁷³

იურიდიული დახმარების სამსახური უფასო მომსახურებას უზრუნველყოფს ბიუროების, მოწვეულ საზოგადოებრივ ადვოკატთა რეესტრის და საკონსულტაციო ცენტრების მეშვეობით.¹⁷⁴ პირველი ორით იურიდიული დახმარება ხორციელდება (სამართლებრივი დოკუმენტაციის შედგენა და საადვოკატო მომსახურება), მესამე კი იურიდიულ კონსულტაციას გულისხმობს (მოსახლეობისთვის რჩევების მიწოდებას ნებისმიერ სამართლებრივ საკითხზე).¹⁷⁵ გარდა ამისა, საჭიროების შემთხვევაში, ტენდერის საფუძველზე შეიძლება შეირჩეს კერძო სამართლის იურიდიული პირი ან ადვოკატი, რომელიც განსაზღვრული სამოქმედო ტერიტორიის ფარგლებში გასწევს იურიდიულ დახმარებას.¹⁷⁶ ამდენად, საქართველოში არსებული სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სისტემა შერეული (ჰიბრიდული) მოდელის მიხედვით

171 იქვე, გვ. 82.

172 იქვე.

173 ჩვენ შესახებ, იურიდიული დახმარების სამსახურის ვებგვერდი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3aWoohV>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

174 იქვე.

175 ზოგადი პირობები, იურიდიული დახმარების სამსახურის ვებგვერდი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bDYDC8>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

176 „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-18 მუხლი.

ფუნქციონირებს. აქვე აღსანიშნავია, რომ იურიდიული დახმარების სამსახურისგან მონოდებული ინფორმაციის თანახმად, 2019-2020 წლებში არც ერთ საქმეში არ ჩართულა იურიდიული დახმარების მიმწოდებელი (ტენდერის საფუძველზე შერჩეული კერძო სამართლის იურიდიული პირი ან ადვოკატი).¹⁷⁷

კანონმდებლობა უფასო იურიდიული დახმარებით სარგებლობის უფლებას განსხვავებულად აწესრიგებს სისხლის სამართლის და სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეებისთვის. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით განსაზღვრულია, რომ დაცვის ხარჯებს სახელმწიფო გაიღებს, თუ:

- გადახდისუუნარო ბრალდებული მოითხოვს ადვოკატის დანიშვნას;
- არსებობს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი სავალდებულო დაცვის შემთხვევა და საქმეში არ მონაწილეობს ბრალდებულის მიერ აყვანილი ადვოკატი (დაცვა შეთანხმებით).¹⁷⁸

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ასევე ადგენს სავალდებულო დაცვას დაქვემდებარებულ საქმეებს. ბრალდებული ამ უფლებით სარგებლობს შემდეგ შემთხვევებში:

- თუ არასრულწლოვანია;
- თუ არ იცის სისხლის სამართლის პროცესის ენა;
- თუ აქვს შესაძლებლობის იმგვარი შეზღუდვა, რომელიც ხელს უშლის, საკუთარი თავი დაიცვას;
- თუ გამოტანილია განჩინება (დადგენილება) სასამართლო ფსიქიატრიული ექსპერტიზის დანიშვნის შესახებ;
- თუ ჩადენილი ქმედებისათვის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა უვადო თავისუფლების აღკვეთის სახით;
- თუ მასთან მიმდინარეობს მოლაპარაკება საპროცესო შეთანხმების დადების თაობაზე;
- თუ სისხლის სამართლის საქმეს იხილავს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო;
- თუ თავს არიდებს სამართალდამცავ ორგანოში გამოცხადებას;
- თუ გააძევეს სასამართლო სხდომის დარბაზიდან;
- თუ არაიდენტიფიცირებული პირია;
- თუ განიხილება მისი გამარტივებული პროცედურის გამოყენებით უცხო სახელმწიფოში ექსტრადიციის საკითხი;

177 სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახურისგან მონოდებული საჯარო ინფორმაცია №გ01/410/2020.

178 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 46-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2NL9lJr>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

- საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევაში.¹⁷⁹

სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზე სასამართლოში წარმომადგენლობა, აგრეთვე ადმინისტრაციულ საქმეზე ადმინისტრაციულ ორგანოში წარმომადგენლობა უზრუნველყოფილია, თუ პირი გადახდისუუნაროა და მისთვის იურიდიული დახმარების განევა (სასამართლოში წარმომადგენლობა, ადმინისტრაციულ ორგანოში წარმომადგენლობა) მიზანშეწონილია საქმის მნიშვნელობიდან და სირთულიდან გამომდინარე.¹⁸⁰

სამოქალაქო და ადმინისტრაციული საქმეებიდან, კანონმდებლობა რამდენიმე შემთხვევას გამოყოფს, როცა სავალდებულოა ადვოკატის ჩართვა (მიუხედავად მისი გადახდისუუნარობისა), კერძოდ:

- პირის მხარდაჭერის მიმღებად ცნობის საკითხის განხილვისას, ან თუ სამოქალაქო ან/და ადმინისტრაციული საქმის მონაწილე მხარე არის მხარდაჭერის მიმღები;
- სასამართლოს მიერ თავშესაფრის მაძიებლის ან ოჯახში ძალადობის მსხვერპლის/პოტენციური მსხვერპლის შესაბამისი საქმის განხილვისას.¹⁸¹

შესაბამისად, სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის საქმეების შემთხვევაში, ზოგადი დათქმის მიხედვით, იმისთვის, რომ პირმა ისარგებლოს უფასო სახელმწიფო საადვოკატო წარმომადგენლობით, ის უნდა იყოს გადახდისუუნარო, მისი საქმე კი – „რთული“ და „მნიშვნელოვანი“. ამდენად, კანონმდებლობა ორი პირობის კუმულატიურად დაკმაყოფილებას ითხოვს.

ამ ზოგადი წესებიდან გამონაკლისის სახით, როგორც სისხლის, ასევე სამოქალაქო და ადმინისტრაციული საქმეების შემთხვევაში, „იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორმა იურიდიული დახმარების საბჭოს მიერ წინასწარ განსაზღვრული კრიტერიუმების საფუძველზე შეიძლება მიიღოს გადაწყვეტილება იმ პირისთვის იურიდიული დახმარების განევის შესახებ, რომელიც არ არის სოციალურად დაუცველი ოჯახების მონაცემთა ერთიან ბაზაში რეგისტრირებული ოჯახის წევრი“.¹⁸²

რაც შეეხება სამართლებრივი დოკუმენტაციის შედგენის საკითხს, ეს იურიდიული მომსახურების ერთ-ერთი კომპონენტია. ამდენად, სისხლის სამართლის საქმეების

179 იქვე 45-ე მუხლი.

180 „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი.

181 იქვე, მე-5 მუხლის მე-2² და მე-2⁵ პუნქტები.

182 იქვე, მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი.

შემთხვევაში, თუ პირი გადახდისუუნაროა ან არსებობს სავალდებულო დაცვის შემთხვევა, მის მიმართ მომსახურების განწესის ვალდებულება მოიცავს დოკუმენტაციის შედგენის ნაწილსაც. ამ ნაწილში იურიდიული სამსახურის მანდატი გაფართოებულია სამოქალაქო და ადმინისტრაციული საქმეების შემთხვევაშიც. კერძოდ, კანონის შესაბამისად, „იურიდიული დახმარების სამსახური გადახდისუუნარო პირისთვის უზრუნველყოფს სამართლებრივი დოკუმენტების შედგენას სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებთან დაკავშირებულ ნებისმიერ საკითხზე, საქმის მნიშვნელობისა და სირთულის მიუხედავად“.¹⁸³

კვლევის სტრუქტურიდან გამომდინარე, გადახდისუუნარობის კრიტერიუმთან დაკავშირებით მსჯელობას, მათ შორის, იურიდიული დახმარების განწესის თაობაზე სამსახურის დირექტორის საგამონაკლისო ბერკეტის ანალიზს, ფინანსური ბარიერების თავში წარმოგიდგენთ. ამ ნაწილში კი, დავის ტიპებსა და საქმის „სირთულისა და მნიშვნელოვნების“ კომპონენტს შევხებით.

4.3.4. სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებში უფასო იურიდიულ დახმარებაზე ხელმისაწვდომობის საკანონმდებლო ბარიერები

სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი დავების შემთხვევაში, „იურიდიული დახმარების შესახებ კანონი“ გამოყოფს და დამატებით ავიწროებს იმ საქმეთა ჩამონათვალს, რომლებზეც პოტენციურად შეიძლება გავრცელდეს უფასო საადვოკატო წარმომადგენლობით სარგებლობის უფლება (თუ პირი გადახდისუუნაროა, საქმე კი – რთული და მნიშვნელოვანი). იურიდიული დახმარების შესახებ კანონის შესაბამისი ნორმა, ამ შემთხვევაში, დროებით წესსა და ჩამონათვალს ადგენს. ეს ჩამონათვალი წლების განმავლობაში ფართოვდებოდა და ემატებოდა დავის კონკრეტული ტიპები. კანონით განსაზღვრულია, რომ „იურიდიული დახმარება (სასამართლოში წარმომადგენლობა), საქმის მნიშვნელობისა და სირთულის გათვალისწინებით, 2018 წლის 1 მარტიდან 2021 წლის 1 იანვრამდე უზრუნველყოფილია იმ შემთხვევაში, თუ ეს საქმე ეხება უძრავ ნივთთან დაკავშირებულ საკითხებს, აგრეთვე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მეხუთე და მეექვსე წიგნებიდან (საოჯახო და მემკვიდრეობითი დავები), „სოციალური დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „სახელმწიფო პენსიის შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „სახელმწიფო კომპენსაციისა და სახელმწიფო აკადემიური სტიპენდიის შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „პაციენტის უფლებების შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „ომისა და თავდაცვის ძალების ვეტერანების შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა – დევნილთა

183 იქვე, მე-5 მუხლის მე-2¹ პუნქტი.

შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისათვის, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის დაღუპულ, უგზო-უკვლოდ დაკარგულ, მიღებული ჭრილობების შედეგად გარდაცვლილთა ოჯახების სოციალური დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „საქართველოს მოქალაქეთა პოლიტიკური რეპრესიების მსხვერპლად აღიარებისა და რეპრესირებულთა სოციალური დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა სოციალური დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონიდან, საქართველოს ორგანული კანონიდან „საქართველოს შრომის კოდექსი“, აგრეთვე, ამ კანონების საფუძველზე და მათ შესასრულებლად გამოცემული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებიდან გამომდინარე საკითხებს“.¹⁸⁴

ამ საკითხის გასაანალიზებლად საინტერესოა „მართლმსაჯულების მსოფლიო პროექტის“¹⁸⁵ 2019 წლის კვლევა, სადაც სხვადასხვა ქვეყნის მოსახლეობის წინაშე ბოლო 2 წლის განმავლობაში მდგარი სამართლებრივი პრობლემები და გამოწვევები დასახელებული. კვლევის თანახმად, საქართველოში, სამართლებრივი პრობლემების მნიშვნელოვანი ნაწილი (სისხლისსამართლებრივის გარდა), კერძოდ, სახელშეკრულებო (შრომითი ურთიერთობის გამოკლებით); სასესხო და ფულადი; სამომხმარებლო; ზიანის ანაზღაურების დავები და სხვა, საერთოდ არ ექცევა უფასო იურიდიული მომსახურებით სარგებლობის ქვეშ.¹⁸⁶ მსგავსი ტიპის დავები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დისკრიმინაციასთან, ჯანმრთელობის საკითხებთან, ასევე, გარემოს დაცვის და სამომხმარებლო უფლებებთან დაკავშირებით.¹⁸⁷ აღსანიშნავია, რომ მანდატის გაფართოების საკითხთან მიმართებით, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურისთვის ჩატარებულ ბოლო კვლევაშიც მსგავსი ტიპის საქმეებზე კეთდება აქცენტი. თუმცა, მათ გარდა, საუბარია სამსახურის მანდატის ქვეშ შემდეგი კატეგორიის საქმეების მოქცევის მიზანშეწონილობაზე: სამისდღე-შიო რჩენის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე დავები; სამეზობლო დავები; ინტელექტუალური საკუთრების დაცვასთან დაკავშირებული დავები და სხვ.¹⁸⁸

სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის მანდატზე ყურადღება გამახვილდა ფოკუს ჯგუფებშიც. როგორც არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენლები, ასევე სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის ფოკუს ჯგუფის მონაწილეები თანმხედებიან, რომ გარკვეული დოზითა და

184 იქვე, 23¹-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

185 World Justice Project.

186 World Justice Project, Global Insights on Access to Justice, Findings from the World Justice Project General Population Poll in 101 Countries, 2019, გვ. 44, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2NDwO4P>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

187 იქვე.

188 კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC], სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზე იურიდიული დახმარების სამსახურის მანდატის გაფართოების პერსპექტივები, საბაზისო კვლევის ანგარიში, 2017.

მიმართულებებით სამსახურის მანდატი უნდა გაფართოვდეს. იურიდიული დახმარების სამსახურის ფოკუს ჯგუფის მონაწილეებმა განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილეს სამსახურის როლსა და ფუნქციაზე, ასევე მის სპეციფიკაზე, ემსახურებოდეს სოციალურად და ეკონომიკურად მარგინალიზებულ ჯგუფებს. ამასთანავე, მათ ისაუბრეს გამონწვევებზეც, კერძოდ, ზოგიერთი კატეგორიის დავებზე, რომლებიც არ ექცევა სამსახურის მანდატში და, შესაბამისად, სამსახურის ადვოკატები მასში ვერ ერთვებიან (სასესხო დავები, დისკრიმინაციის მსხვერპლად აღიარებაზე დავები და სხვ.).

„ასეთი ბევრი საქმე არის, ერთს გამოვყოფდი, გამოვარჩევ, მაგალითად, სესხებთან, კრედიტთან დაკავშირებით. მე ეხლა კონსულტანტი ვარ, ადვოკატად არ ვინიშნები და ზოგადად, მაგ დროს მიწევს, რომ სამართლებრივი დოკუმენტი მოვუმზადო. და ასე ვთქვათ, მოქალაქეს თავისით უწევს თავის დაცვა სასამართლოში, საკმაოდ რთული შემთხვევებია ზოგი, და კარგი იქნება, თუ გაითვალისწინებენ და მაგაზე დაინიშნება ადვოკატი“.¹⁸⁹

„არის ადმინისტრაციული დავები, სახელმწიფოსთან მიმართებაში, უფლებრივი დავები, ღირსების დავები, რომლებიც არ არის ქონებრივი, არის ინტელექტუალური ან დაკავშირებული პიროვნულ მახასიათებლებს ანიჭებს... აი ამ საკითხებზე შეიძლება იმსჯელოს კანონმა, რომ ცოტათი გაფართოვდეს“.¹⁹⁰

„დევენილობის საკითხებზე კი ვიცავთ ჩვენ მათ, მაგრამ აი, დევნილი თუ მოდის პირად, ქონებრივ საკითხზე, იმას ვერ ვიცავთ. თუ მოდის დევნილი მაინცა და მაინც ამ დევნილობის თემაზე, მაშინ კი ვიცავთ. ეს არ მიმაჩნია მე ლოგიკურად, თუ ვიცავთ, მაინც უნდა ვიცავდეთ როგორც დევნილს, ყველა სამართლებრივ დავაში“.¹⁹¹

იურიდიული დახმარების სამსახურის მუშაობა, ისევე როგორც მისი როლი და ფუნქცია, მთლიანობაში დადებითად შეაფასეს არასამთავრობო ორგანიზაციების ფოკუს ჯგუფის მონაწილეებმა. ამასთანავე, გამოითქვა ზოგადი რეკომენდაცია მისი მანდატის გაფართოებასთან დაკავშირებით.

189 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

190 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

191 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

„ეს ძალიან კარგი სამსახურია და კარგი წამოწყებაა, რაც სახელმწიფომ გააკეთა. უკვე დიდი ხანია არსებობს, მაგრამ ნელ-ნელა ფართოვდება მათი მანდატი და ეს მისასაღმებელია. რა თქმა უნდა, ამას გაეროც აღნიშნავს და სახელმწიფოს მოუწოდებს, რაც შეიძლება გაიზარდოს ამ სტრუქტურის მანდატი“.¹⁹²

გემოაღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ სამართლებრივი პრობლემების გარკვეული ნაწილი, რომელიც მოსახლეობის ყოველდღიურობას შეადგენს, 2018-2021 წლებისთვის დადგენილი მანდატით, იურიდიული დახმარების სფეროში არ ექცეოდა. თავის მხრივ, ეს გარემოება აჩენს კითხვას, რამდენად სწორი და სამართლიანია, რომ იურიდიული წარმომადგენლობის სერვისი მსგავსი ტიპის სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ დავებზე არ მუშაობდეს. ლოგიკურად, უფასო საადვოკატო მომსახურება, რომლის მთავარი დანიშნულებაც ისაა, რომ უზრუნველყოს მართლმსაჯულებაზე მოსახლეობის მაქსიმალურად ფართო ფენების ხელმისაწვდომობა, ამ მიზანს ვერ შეასრულებს ზოგიერთ მწვავე სამართლებრივ პრობლემებზე რეაგირების გარეშე.

თუმცა, საინტერესოა ის ფაქტი, რომ 2018-2021 წლებისთვის იურიდიული დახმარების სამსახურის მანდატის დროებით მომწესრიგებელ ნორმაში არც რაიმე ცვლილება შესულა, და არც მისი მოქმედების ვადა გახანგრძლივებულა. შესაბამისად, 2021 წლის 1-ლი იანვრის შემდეგ სამსახურის მანდატი კონკრეტული დავების კატეგორიებით აღარ არის შემოსაზღვრული და ის შეიძლება გავრცელდეს ნებისმიერ სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეზე, თუ პირი აკმაყოფილებს სხვა კრიტერიუმებს (გადახდისუნარობა, ასევე, საქმის სირთულე და მნიშვნელოვნება). ამდენად, არსებული status quo სამსახურის მანდატის ირგვლივ ამ კუთხით არსებულ პრობლემას ხსნის. მანდატის გაფართოების მხრივ სახელმწიფო ამ შემთხვევაში ორი ალტერნატივის წინაშე დგას: 1) გაუქმდეს სამსახურის მანდატის დროებით მომწესრიგებელი დებულებები და შენარჩუნდეს საადვოკატო მომსახურების განვითარების შესაძლებლობა ნებისმიერ სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეზე; 2) შევიდეს ცვლილებები დროებით მომწესრიგებელ ნორმაში და გაგრძელდეს სამსახურის მანდატის ეტაპობრივი გაფართოების ტენდენცია. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანია, რომ დროებით მომწესრიგებელი ნორმის მოქმედება ტექნიკურად არ გახანგრძლივდეს შინაარსობრივი ცვლილებების გარეშე, რათა იურიდიული დახმარების (საადვოკატო წარმომადგენლობის) მიღმა არ აღმოჩნდეს იმ ტიპის დავები, რომელთა მოგვარებაშიც საზოგადოების ფართო ფენების

¹⁹² კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

მხარდაჭერა კრიტიკულად მნიშვნელოვანია. უნდა ითქვას, რომ სამსახურისთვის სრული მანდატის მინიჭება (პირველი ალტერნატივა) უკეთესი გზა იქნებოდა ინსტიტუციური დაბრკოლებების გამოსარიცხად.

გადახდისუუნარო პირს იურიდიული დახმარების სამსახურის ადვოკატი სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზე შეიძლება დაენიშნოს როგორც იურიდიული დახმარების სამსახურის, ისე სასამართლოს გადანყვეტილებით. როგორც უკვე ითქვა, ორივე შემთხვევაში გადანყვეტილება ეფუძნება შეფასებას, საქმე რამდენად რთული და მნიშვნელოვანია.¹⁹³

გადახდისუუნარობასთან ერთად, „სირთულისა“ და „მნიშვნელოვნების“ კრიტერიუმის შემოტანა დამატებითი ბარიერია უფასო საადვოკატო მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით. საკითხის ამ გზით გადანყვეტა პირის ინტერესებს არ ეხმიანება, რადგან ის მთლიანად მინდობილია იურიდიული დახმარების სამსახურის ან სასამართლოს შეხედულებაზე, ამა თუ იმ საქმის სირთულისა და მნიშვნელობის შესახებ. ბუნდოვანია, რა შემთხვევაში შეიძლება მიიჩნიოს შესაბამისმა ორგანომ ზემოთქმული კუმულატიური პირობები დამაკმაყოფილებლად და რა შემთხვევაში – არა. აღსანიშნავია, რომ იურიდიული დახმარების სამსახურიდან მონოდებულები ინფორმაციის მიხედვით, „სამსახურში მიმდინარე რეფორმის ფარგლებში, რომლის ერთ-ერთი მიმართულება ეხება შიდა დოკუმენტების გადახედვასა და განახლებას, მიმდინარეობს სამსახურის შიდა აქტზე მუშაობა, რომლის მიხედვით დადგინდება სტანდარტი, რა შემთხვევაში ჩაითვლება სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმე რთულად და მნიშვნელოვნად.“¹⁹⁴

თუმცა, ამ რეგულირების მთავარი პრობლემა ნორმის განჭვრეტადობა არ არის. არსებული საკანონმდებლო მოწესრიგების ფარგლებში, სახელმწიფო უფასო საადვოკატო მომსახურებით სარგებლობას (სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზე), მოსახლეობის ყველაზე დაუცველი ფენისთვისაც კი, სათანადოდ არ უზრუნველყოფს. სოციალური და სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეა გამორიცხავს ისეთი წესრიგის არსებობას, სადაც ადამიანებს საკუთარი ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების გამო შეეზღუდებათ სასამართლო დავის მეშვეობით უფლებების დაცვა.

193 CRRC, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზე იურიდიული დახმარების სამსახურის მანდატის გაფართოების პერსპექტივები, 2017, გვ. 9, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3blmDnn>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

194 სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახურისგან მონოდებულები საჯარო ინფორმაცია №გ01/410/2020.

აღსანიშნავია, რომ ევროპის საბჭოსა და ევროკავშირის კანონმდებლობა უშვებს სახელმწიფოების მიერ საქმესთან დაკავშირებით სირთულისა და მნიშვნელობის კომპონენტის (თუმცა, საქართველოს კანონმდებლობისგან განსხვავებით, აქ მკაფიოდ მიეთითება არა ზოგადად საქმის მნიშვნელობაზე, არამედ კონკრეტულად ინდივიდისთვის მის მნიშვნელობაზე) დაწესებას და ამას ცალსახად ადამიანის უფლებების დარღვევად არ მიიჩნევს.¹⁹⁵ თუმცა, აქ გასათვალისწინებელია რამდენიმე გარემოება, კერძოდ: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ მკაფიოდ არის დადგენილი, რომ სამართლებრივი დახმარების განწვევის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას გადამწყვეტი ფაქტორი უნდა იყოს ის, თუ რამდენად შეუძლია ინდივიდს, „წარადგინოს თავისი საქმე სწორად და დამაკმაყოფილებლად, ადვოკატის დახმარების გარეშე“.¹⁹⁶ მაგალითად, როცა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ გამართლებულად მიიჩნია იურიდიულ წარმომადგენლობაზე უარის თქმა, საქმე ეხებოდა საკმაოდ „შეძლებულ და განათლებულ განმცხადებელს“.¹⁹⁷ იმ პირობებში კი, როცა ადამიანი გადახდისუუნაროა, რთულია ვისაუბროთ მის მიერ საქმის სათანადოდ წარმართვაზე, საპროცესო მოქმედებების ჩატარებასა და სხვა შესაძლებლობებზე. გარდა ამისა, საერთაშორისო კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის მაგალითები განხილული უნდა იყოს, როგორც მინიმალურად შესასრულებელი სტანდარტი, ხოლო თუ ეროვნული კანონმდებლობა ადამიანის უფლებების დაცვის კიდევ უფრო მაღალ სტანდარტს დააწესებს, ეს მხოლოდ მისასალმებელია.

არსებული რეგულირების ფარგლებში, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებთან დაკავშირებით არსებული შემზღუდავი კრიტერიუმები არ ეხმიანება სოციალურად გაჭირვებული ფენის რეალურ ინტერესებს. ეს მოთხოვნები დამატებით ბარიერებს ქმნის იმ ადამიანებისთვის, რომელთა სოციალური სტატუსი უკვე უნდა იყოს მათთვის უფასო საადვოკატო მომსახურების განწვევის წინაპირობა. ამდენად, მისაღებად არ უნდა ჩაითვალოს სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ დავებზე უფასო საადვოკატო მომსახურებით სარგებლობისთვის დამატებით „სირთულისა“ და „მნიშვნელოვნების“ კომპონენტის არსებობა.

195 European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ევროპული სასამართლის სახელმძღვანელო, მთარგმნელი: ლაშა ლურსმანაშვილი, თბილისი, 2018, გვ. 93, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3uA4LUr>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

196 იქვე.

197 იქვე, გვ. 94.

4.3.5. სამსახურის ეფექტიან მუშაობასთან დაკავშირებული პრობლემები ადამიანური და ფინანსური გამოწვევების ჭრილში

როგორც აღინიშნა, სისხლის სამართლის საქმეების შემთხვევაში, თუ ბრალდებული გადახდისუნაროა, მისი დაცვის ხარჯებს სახელმწიფო გაიღებს. გარდა ამისა, თუნდაც პირი არ იყოს გადახდისუნარო, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებულია სავალდებულო დაცვას დაქვემდებარებული საქმეების საკმაოდ ფართო სპექტრი.¹⁹⁸ ამ მხრივ, სისხლის სამართლის საქმეების შემთხვევაში, საკანონმდებლო გარანტიები ბევრად მოცულობითია, ვიდრე სამოქალაქო და ადმინისტრაციული საქმეების შემთხვევაში. თუმცა, მართლოდენ ამ ფაქტის მხედველობაში მიღება არასრულ წარმოდგენას შექმნიდა ამ კუთხით სამსახურის გამართული ფუნქციონირების თაობაზე.

როცა საკითხი სისხლის სამართლის პროცესს ეხება, შეჭიბრებითობის პრინციპის გათვალისწინებით, იურიდიული დახმარების სამსახური განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. ამ დროს, მოსამართლე მთლიანად მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებებით ხელმძღვანელობს და მასზე აფუძნებს საბოლოო განაჩენს. ამის გამო, გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მაქსიმალურად თანასწორი, მსგავსი ბერკეტებისა და შესაძლებლობების მქონე მონინაალმდეგეების არსებობას.

ბრალდებულის არასათანადო დაცვა და რესურსების არათანაბარი განაწილება დიდწილად განაპირობებს კიდევ საქმეზე უსამართლო შედეგის დადგომას. სოციალურ, ეკონომიკურ თუ ინსტიტუციურ შესაძლებლობებს შორის არსებული უთანასწორობების პირობებში, შეჭიბრებითმა პროცესმა ლეგიტიმაცია მხოლოდ მაშინ შეიძლება მოიპოვოს, თუ ფაქტობრივი განსხვავებების მიუხედავად, სახელმწიფო უზრუნველყოფს მთელი სასამართლო პროცესის განმავლობაში მხარეთა შესაძლებლობების გათანაბრებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სასამართლო სისტემა, რომელიც შეჭიბრებითობაზეა აგებული, განწირულია არასწორი გადაწყვეტილებების მიღებისთვის და სისტემური უსამართლობის წარმოებისთვის.¹⁹⁹

ლოგიკა, რომ სახელმწიფომ უნდა შეძლოს მხარეებს შორის ფაქტობრივი ძალაუფლებრივი დისბალანსის მეტ-ნაკლები კომპენსირება პროცესის განმავლობაში, სამოქალაქო და ადმინისტრაციული დავების შემთხვევაშიც მოქმედებს. ბუნებრივია, იურიდიული დახმარების სამსახურის მეშვეობით ამ ამოცანის მიღწევაში კონტრიბუციის შეტანა შეუძლებელი იქნება, თუ სამსახურის რესურსები სხვა ტიპის დავებ-

198 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 45-ე და 46-ე მუხლები.

199 Robert P. Mosteller, Failures of the American Adversarial System to Protect the Innocent and Conceptual Advantages in the Inquisitorial Design for Investigative Fairness, North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation, Vol. 36, No. 2, 2011, გვ. 326, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bKCPET>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

ზეც სათანადოდ არ გადანაწილდება. შესაბამისად, კვლევის ამ ნაწილში შემდგომ წარმოდგენილი ინფორმაცია მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმეებით არ შემოიფარგლება.

იურიდიული დახმარების სამსახურში დასაქმებულ ადვოკატთა რაოდენობა და სხვადასხვა ტიპის საქმეების წარმოების კუთხით არსებული გამოცდილება, შესაძლოა, გარკვეულ წარმოდგენას ქმნიდეს მისი ეფექტიანობისა და გამართული ფუნქციონირების თაობაზე.

2020 წლის ოქტომბრის მდგომარეობით, იურიდიული დახმარების სამსახურში დასაქმებულია 140 ადვოკატი (მათ შორის 13 ბიუროს უფროსი). დასაქმებულ 140 ადვოკატს შორის, სისხლის სამართლის მიმართულებით მუშაობს 104 ადვოკატი.²⁰⁰

ბიუროს დასახელება	ადვოკატთა რაოდენობა სრულად	ადვოკატთა რაოდენობა სისხლის სამართლის მიმართულებით
თბილისი	50	37
მცხეთა	5	3
ახალციხე	6	4
გორი	5	3
ზესტაფონი	6	4
თელავი	6	4
სიღნაღი	3	2
ფოთი	5	3
ბათუმი	9	7
ზუგდიდი	6	5
რუსთავი	14	11
ქუთაისი	10	8
ოზურგეთი	2	1

როგორც ჩანს, სამსახურისადმი მაღალი მიმართვიანობის ფონზე, ბიუროებში დასაქმებულ ადვოკატთა რიცხვი ოპტიმალური არ არის. ეს იკვეთება ადვოკატების ყოველთვიური დატვირთულობის მაჩვენებლებიდან, რომელიც ძალიან მაღალია.

200 სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახურისგან მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია №გ01/304/2020.

ბიუროს დასახელება	სისხლის სამართლის მიმართულებით მომუშავე თითოეულ ადვოკატზე ყოველთვიურად განაწილებული საქმეების საშუალო რაოდენობა	სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის მიმართულებით მომუშავე თითოეულ ადვოკატზე ყოველთვიურად განაწილებული საქმეების საშუალო რაოდენობა
თბილისი	10	8
მცხეთა	5	5
ახალციხე	9	4
გორი	10	5
ზესტაფონი	6	5
თელავი	10	4
სიღნაღი	6	3
ფოთი	11	6
ბათუმი	10	8
ზუგდიდი	6	5
რუსთავი	8	8
ქუთაისი	10	13
ოზურგეთი	~201	5

როგორც ვხედავთ, ადვოკატების დატვირთულობა ყოველთვიურად ძალიან მაღალია. ასეთ პირობებში, ლოგიკურია, რომ ფერხდებოდეს მათ მიერ საქმეების სიღრმისეული შესწავლა და ეფექტიანი დაცვის განხორციელება.

ადამიანური და ფინანსური რესურსების პრობლემატურობაზე და, შესაბამისად, ადვოკატების გადატვირთულობაზე ყურადღება გამახვილდა არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლების ფოკუს ჯგუფში, სადაც ერთსულოვანი თანხმობა იყო იმასთან დაკავშირებით, რომ სამსახურს გაძლიერება სჭირდება. ამასთანავე, გამოითქვა მოსაზრება, რომ იურიდიული დახმარების სამსახურის ადვოკატებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, რომ უფრო სიღრმისეულად გაეცნონ იმ ჯგუფების სპეციფიკას, საჭიროებებსა და მოწყვლადობის სტრუქტურულ საფუძვლებს, რომლებთან მუშაობაც უწევთ.

„პირველი, მათი ყველაზე დიდი პრობლემა, რაც მომისმენია, არის, რომ ძალიან ბევრი საქმე აქვთ, მართლა, უზარმაზარი „ვორაქლოუდი“ აქვთ, და ფიზიკურად როგორ ასწრებენ, ესეც დიდი გამოწვევაა ჩემთვის“.²⁰²

201 სისხლის სამართლის საქმეებზე წარმომადგენლობას ახორციელებენ საზოგადოებრივ რეესტრში რეგისტრირებული ადვოკატები. სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახურისგან მონოდებული საჯარო ინფორმაცია №გ01/304/2020.

202 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

„მათ კიდევ უფრო მეტი ვინრო სპეციალიზაცია სჭირდებათ და სათანადო გადამზადების პირობები, იგივე ისეთი უნარ-ჩვევების სწავლება, რაც დაეხმარებათ ფართო ჯგუფებთან ურთიერთობაში იმიტომ, რომ მე რომ მოვედი, დამხვდა უზარმაზარი გამოცდილება ჯგუფთან მუშაობის და გამიზიარეს ეს გამოცდილება და ამის ხარჯზე არის, რომ ვახერხებ ამ ჯგუფთან მუშაობას. და მათთან ჯგუფების სპეციფიკა არ იციან, ვისაც სერვისს აწვდიან და არიან ესეთი შეუიარაღებლები, რაც როგორც კომპეტენციაზე აისახება, ისე ნდობაზეც ახდენს პირდაპირ გავლენას. ამიტომ, მანდ ალბათ უფრო ერთის მხრივ, გადატვირთულობის საკითხი რომ მოიხსნას და, მეორეს მხრივ, სპეციალიზაცია რომ მოხდეს, მივიღებთ სულ სხვა სერვისს“.²⁰³

რაც შეეხება მოქალაქეების ფოკუს ჯგუფის მონაწილეთა დამოკიდებულებებს და შეფასებებს სამსახურის ეფექტიანობასთან დაკავშირებით, ამ შემთხვევაში რესპონდენტთა ნაწილი, რომელმაც სახაზინო ადვოკატის მომსახურება გამოიყენა, მათი პროფესიონალიზმითა და თანაგრძნობის უნარით კმაყოფილია. მხოლოდ ერთ შემთხვევაში თქვა რესპონდენტმა ქვემო ქართლში, რომ უკმაყოფილი იყო, რის გამოც კერძო ადვოკატის დაქირავება გადანყვიტა. უკმაყოფილების მიზეზი კი ადვოკატის მონოღება გახდა, რომლის თანახმადაც, რესპონდენტს ბრალი უნდა ეღიარებინა. რამდენიმე რესპონდენტი ქვემო ქართლში, ზოგადად, უარყოფითად აფასებს სახაზინო ადვოკატების მუშაობას, მიუხედავად იმისა, რომ მათ ეს მომსახურება არ გამოუყენებიათ. მათი აზრით, სახაზინო ადვოკატები არ არიან პროფესიონალები და კლიენტის საქმეს ყურადღებით არ ეკიდებიან. ასევე, ერთი რესპონდენტი სამცხე-ჯავახეთში აღნიშნავს, რომ მის მეგობარს გამოუყენებია სახაზინო ადვოკატის მომსახურება, რომლითაც უკმაყოფილო დარჩა.

მოქალაქეთა ფოკუს ჯგუფების მონაწილეების ნაწილმა ყურადღება გაამახვილა ადვოკატების ფინანსურ მოტივაციაზე და ამ მხრივ გამიჭნა ერთმანეთისგან კერძო და იურიდიული დახმარების სამსახურის ადვოკატები. რამდენიმე რესპონდენტი სამცხე-ჯავახეთში ამბობს, რომ ფინანსური შესაძლებლობის შემთხვევაში, კერძო ადვოკატის აყვანას მიანიჭებდნენ უპირატესობას, რადგან კერძო ადვოკატები, მათი აზრით, საქმეს ანაზღაურების გამო სათანადოდ აწარმოებენ, ხოლო სახაზინო ადვოკატებს მოტივაცია არ აქვთ (ამასთანავე, თბილისის ჯგუფის ერთ-ერთი მონაწილის აზრით, ზოგიერთი კერძო ადვოკატის მთავარი ინტერესი რომ ანაზღაურებაა, სწორედ ეს არის პრობლემა). რაც შეეხება რესპონდენტებს, რომლებმაც ადვოკატის მომსახურებით არ ისარგებლეს, ერთ შემთხვევაში მიზეზი უსახსრობა იყო.

203 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

კერძოდ, რესპონდენტის განმარტებით, მას ადვოკატის დასაქირავებელი თანხა არ ჰქონდა და არჩია, რომ საკუთარი უფლებები, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში, თავად დაეცვა. გარდა ამისა, სისხლის სამართლის საქმის მქონე ერთ-ერთი რესპონდენტის განცხადებით, მას ადვოკატი არ ჰყავდა, თუმცა მისთვის გაურკვეველი დარჩა, თუ რატომ არ დაენიშნა ის.

წარმოდგენილი სტატისტიკური ინფორმაცია და ფოკუს ჯგუფების მონაწილეების შეფასებები იძლევა იმის თქმის საფუძველს, რომ იურიდიული დახმარების სამსახურს გაძლიერება ესაჭიროება, რაც, უპირველესად, ადამიანური და ფინანსური რესურსების მატებაში უნდა გამოიხატოს. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ იურიდიული დახმარების სამსახურის ფარგლებში არსებული რესურსების ოპტიმიზაციისა და ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით რამდენიმე მნიშვნელოვანი რეფორმა მიმდინარეობს. კერძოდ, მონოდებული საჯარო ინფორმაციიდან ირკვევა, რომ 1) იურიდიული დახმარების სამსახურში შეიქმნა განსაკუთრებით მნიშვნელოვან საქმეთა ბიურო. რეფორმის ფარგლებში უნდა შემუშავდეს კრიტერიუმები, რომელთა მიხედვითაც განისაზღვრება, რომელი კატეგორიის საქმეები უნდა დაექვემდებაროს განსახილველად ამ ბიუროს;²⁰⁴ 2) დაგეგმილია ტერიტორიულ ბიუროებში ვიწრო სპეციალიზაციის მიმართულებების განსაზღვრა;²⁰⁵ 3) ადვოკატებს შორის საქმეთა უთანასწორო და არასამართლიანი განაწილების პრობლემის დასაძლევად, მიმდინარეობს საქმისწარმოების მართვის საინფორმაციო სისტემის რეფორმა, რამაც იურიდიული დახმარების სამსახურში ადვოკატებს შორის საქმეების ავტომატური განაწილება და კოორდინირებული მუშაობა უნდა უზრუნველყოს.²⁰⁶

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გაუმართავია მოწვეულ საზოგადოებრივ ადვოკატებს შორის საქმეთა განაწილების მოქმედი სისტემა. რეესტრის ადვოკატებს არ აქვთ საქმეთა წარმოების მართვის ერთიანი საინფორმაციო ელექტრონული სისტემის შევსების ვალდებულება, რაც სამსახურს ართმევს საშუალებას, ფლობდეს სრულყოფილ ინფორმაციას მათ წარმოებაში არსებულ საქმეებზე და, შესაბამისად, გამოთვალოს რეესტრის ადვოკატების დატვირთულობის მაჩვენებელი.²⁰⁷ კვლევის ავტორების აზრით, იურიდიული დახმარების სამსახურში დაგეგმილ შიდა რეფორმებს მნიშვნელოვანი კონტრიბუციის შეტანა შეუძლია სამსახურის უფრო ეფექტიანი ფუნქციონირების მიზნის მიღწევის გზაზე.

204 სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახურისგან მონოდებული საჯარო ინფორმაცია წერილზე №გ05/20.

205 იქვე.

206 იქვე.

207 იქვე.

4.4. თარჯიმანზე ხელმისაწვდომობა

ენობრივი ბარიერის მქონე ჯგუფებისათვის სახელმწიფო სერვისებზე წვდომის საკითხი მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ინსტიტუციური და საკანონმდებლო ბარიერების ერთ-ერთი ნაწილია. საზოგადოების ამ ჯგუფისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, სასამართლო პროცესის მიმდინარეობისას ხელი მიუწვდებოდეს თარჯიმნის კვალიფიციურ მომსახურებაზე. სახელმწიფო უწყებებსა და თარჯიმანთა ბიუროებს მოეთხოვებათ ცნობიერების მაღალი დონე და სისტემური ხედვა სასამართლო პროცესში თარჯიმნების როლსა და მნიშვნელობაზე. ამასთანავე, თავად სასამართლო სისტემაში ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ადეკვატური რაოდენობის კვალიფიციური თარჯიმანი, რომელიც განსხვავებული ენობრივი ჯგუფებისთვის მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის თანაბარ ხარისხს უზრუნველყოფს.²⁰⁸

ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო და ევროპული სტანდარტების თანახმად, თარჯიმნის უფასო დახმარებით სარგებლობის უფლება აღიარებულია სამართლიანი სასამართლო უფლების ნაწილად, როგორც მართლმსაჯულების ჯეროვანი განხორციელების აუცილებელი წინაპირობა და ამ უფლების სუბიექტია პირი, რომელსაც არ შეუძლია გაიგოს ან ვერ საუბრობს სასამართლოში გამოყენებულ ენაზე.²⁰⁹ თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლება არ შემოიფარგლება მხოლოდ სასამართლოში გაკეთებული გეპირი განცხადებებით, არამედ ვრცელდება ნებისმიერ დოკუმენტაციასთან და წინასასამართლო პროცესთან მიმართებაშიც.²¹⁰ ამასთანავე, პირის მიერ თარჯიმნის მომსახურებით სარგებლობა არ არის დამოკიდებული მის ფინანსურ შესაძლებლობებზე და ის უნდა უზრუნველყოს სახელმწიფომ,²¹¹ ხოლო ამ უფლებით სარგებლობის შესაძლებლობა, ისევე როგორც თარჯიმანის ადეკვატურობისა და სიზუსტის კონტროლი, სასამართლოს, როგორც „პროცესის სამართლიანობის საბოლოო გარანტის“, ვალდებულებაა.²¹²

208 Programming for Justice: Access for All, A Practitioner’s Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice, UNDP, 2005, გვ. 157-158

209 საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ, მუხლი 14, პუნქტი 3[f] [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3u8oau3>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021]

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია, მუხლი 6, პუნქტი 3[e] [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3c7EX9Y>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021]

210 „Article 6 § 3 [e] applies not only to oral statements made at the trial hearing but also to documentary material and the pre-trial proceedings“ [Kamasinski v. Austria, §74; Hermi v. Italy[GC], §70; Baytar v. Turkey, §49], European Court of Human Rights, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial [criminal limb], updated on 31 December, 2020, გვ. 99, para. 537, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3c7EX9Y>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021]

211 „The obligation to provide “free” assistance is not dependent upon the accused’s means; the services of an interpreter for the accused are instead a part of the facilities required of a State in organising its system of criminal justice. However, an accused may be charged for an interpreter provided for him at a hearing that he fails to attend“. [Fedele v. Germany [dec.]], იქვე. გვ. 99, para. 542

212 “While it is true that the conduct of the defence is essentially a matter between the defendant and his counsel [Kamasinski v. Austria, § 65; Stanford v. the United Kingdom, § 28], the ultimate guardians of the fairness of the proceedings – encompassing, among other aspects, the possible absence of translation or interpretation for a non-national defendant – are the domestic courts [Cuscani v. the United Kingdom, § 39; Hermi v. Italy [GC], § 72; Katritsch v. France, § 44].” იქვე. გვ. 100, para. 545.

4.4.1. თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლების კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ასპექტები საქართველოში

საქართველოში სამართალწარმოება ხორციელდება სახელმწიფო ენაზე. ამასთანავე, საქმის წარმოებისას, სამართლიანი სასამართლოს უფლებაზე თანაბარი ხელმისაწვდომობის მიზნით, საქართველოს კონსტიტუცია სახელმწიფოს ავალდებულებს, უზრუნველყოს სახელმწიფო ენის არმცოდნე პირებისათვის თარჯიმნის ინსტიტუტით სარგებლობა.²¹³ კონსტიტუციის ეს გარანტია, შესაბამისად, ასახულია სისხლის, ადმინისტრაციული და სამოქალაქო სამართალწარმოების მომწესრიგებელ კანონმდებლობაში.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, პროცესი წარიმართება ქართულ ენაზე, აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში კი ასევე დაშვებულია აფხაზური ენის გამოყენება. შესაბამისად, პროცესის მონაწილე, რომელიც ვერ ფლობს ან არასათანადოდ ფლობს წარმოების ენას, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს თარჯიმნის დახმარებით.²¹⁴ ეს გარანტია, პირველ რიგში, ვრცელდება ბრალდებულზე, სახელმწიფოს ხარჯზე თარჯიმნის მომსახურებით ისარგებლოს დაკავების მომენტში, ბრალდებულად ცნობისთანავე, ასევე, დაკითხვის ან სხვა საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების დროს.²¹⁵ სახელმწიფოს ხარჯზე თარჯიმნის მომსახურებით სარგებლობა შეუძლია მოწმესაც.²¹⁶ თარჯიმანს იძახებენ, როდესაც, ა) პროცესის მონაწილემ არ იცის ან სათანადოდ არ იცის სისხლის სამართლის პროცესის ენა; ბ) საჭიროა სისხლის სამართლის პროცესის ენაზე ითარგმნოს ტექსტი; გ) პროცესის მონაწილეს აქვს შესაძლებლობის იმგვარი შეზღუდვა, რომელიც ფესტური ენის გარეშე მასთან კომუნიკაციას გამოიწვევს.²¹⁷ თარგმნასთან დაკავშირებული ხარჯები (წერილობითი თუ ზეპირი თარგმანი) განეკუთვნება საპროცესო ხარჯს²¹⁸ და ანაზღაურდება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან. მომსახურების საფასურის გადახდა მსჯავრდებულს ეკისრება, თუ თარჯიმანი მისი, ან მისი ადვოკატის მოწვეულია (გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ის სასამართლომ გაათავისუფლა საპროცესო ხარჯების გადახდისგან გადახდისუუნარობის საფუძველით – ვრცლად იხ. თავი 7.3.).²¹⁹ აქვე მნიშვნელოვანია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი თარჯიმნის ვალდებულებად

213 საქართველოს კონსტიტუცია მუხლი 62, პუნქტი 4 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3q9q6x5>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021].

214 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მუხლი 11 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3qvmmtG>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021].

215 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 38, ნაწილი 8.

216 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 49, ნაწილი პირველი, ქვეპუნქტი „ბ“.

217 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 53.

218 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 90, ნაწილი პირველი.

219 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 91, ნაწილი 2.

ითვალისწინებს ჩვენებისა თუ დოკუმენტის ზუსტად და სრულად თარგმნის ვალდებულებას.²²⁰

ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის საქმეზე მიმდინარე ადმინისტრაციულ წარმოებაში თარჯიმნის ინსტიტუტით სარგებლობის შემთხვევებს არეგულირებს საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი, რომლის თანახმად, თარჯიმანს ნიშნავს ის ორგანო ან თანამდებობის პირი, რომლის წარმოებაშიც საქმე იმყოფება. თარჯიმანი კი ვალდებულია, დაკისრებული მოვალეობა სრულფასოვნად შეასრულოს.²²¹

რაც შეეხება სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებას (გარდა ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის შესახებ სამართალწარმოებისა), სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი არეგულირებს თარჯიმნის მონაწილეობას სამოქალაქო საქმის განხილვისას. ეს წესები კი ვრცელდება ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაზეც. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის თანახმად, სამართალწარმოება მიმდინარეობს ქართულ ენაზე და სახელმწიფო ვალდებულია, ქართული ენის არმცოდნე პირს მიუჩინოს თარჯიმანი.²²² თარჯიმნის მომსახურების ანაზღაურება ითვლება საპროცესო ხარჯებში. ამასთანავე, კოდექსი ერთმანეთისგან განასხვავებს კერძო და სახელმწიფო სპეციალურ საექსპერტო დაწესებულებებს და მათთვის ანაზღაურების განსაზღვრის წესს. კერძოდ, სპეციალური დაწესებულებების თარჯიმნები, სასამართლოს დავალებით შესრულებელი სამუშაოსთვის, გასამრჯელოს იღებენ დადებული შეთანხმების საფუძველზე. სახელმწიფო დაწესებულებებისათვის კი, მომსახურების ანაზღაურება ხდება საქართველოს მთავრობის მიერ დადგენილი ნორმებისა და ტარიფების შესაბამისად.²²³

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ კანონმდებლობა არ განსაზღვრავს თარჯიმნის კვალიფიკაციის ან თარგმნის ხარისხის შემოწმების მექანიზმს. სამართლებრივი ენისა და ტერმინოლოგიის სპეციფიკურობისა და სირთულეების გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია, თარჯიმანს ჰქონდეს შესაბამისი კვალიფიკაცია, რათა სამართალწარმოების მონაწილეებისათვის ამგვარი დახმარებით სარგებლობის უფლება არ ატარებდეს ფორმალურ ხასიათს, არამედ უზრუნველყოფდეს საკანონმდებლო მოწესრიგების პრაქტიკაში ეფექტიანად გამოყენების შესაძლებლობას. სწორედ კვალიფიციური და სრულფასოვანი თარგმანი ეხმარება სამართალწარმოების მონაწილეს პროცესის მიმდინარეობის სათანადოდ აღქმაში, ინფორმირებულობასა

220 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 54, მე-2 ნაწილი 2, ქვეპუნქტი „ბ“.

221 საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი, მუხლი 258 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3qowy7c>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021].

222 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 9, ნაწილი 4.

223 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 44, 45.

და პროცესში საკუთარი სტრატეგიის სრულყოფილად განსაზღვრაში.²²⁴ თარჯიმნის კვალიფიკაციისა და თარგმნის ხარისხის შემონეშებასთან დაკავშირებით, გასათვალისწინებელია ევროკავშირის კანონმდებლობა, რომელიც სახელმწიფოებისგან კონკრეტული ზომების გატარებას მოითხოვს თარგმნის სათანადო ხარისხის უზრუნველსაყოფად, რაც ხელს უწყობს სასამართლო პროცესის სამართლიანად წარმართვას და მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გაზრდას.²²⁵

4.4.2. თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლების გამოყენების პრაქტიკა

თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლების საერთაშორისო და ეროვნული სამართლებრივი სტანდარტების მიმოხილვის პარალელურად, მნიშვნელოვანია ამ უფლებით სარგებლობის ქართული პრაქტიკის მიმოხილვა. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა საერთო სასამართლოებში სასამართლო პროცესების წილი, რომლებიც თარჯიმნის მონაწილეობით ჩატარდა. საერთო სასამართლოების დეპარტამენტის მიერ მონოდეტული ინფორმაციის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ როგორც დედაქალაქში, ისე რეგიონებში, საქალაქო (რაიონულ) და სააპელაციო ინსტანციებში თარჯიმნის მონაწილეობით ჩატარებულ პროცესებში მნიშვნელოვანი წილი ეთმობა ეთნიკურ უმცირესობათა ენებზე პროცესის თარგმნას (აზერბაიჯანული, სომხური, რუსული ენები). მაგალითისათვის, 2020 წლის მონაცემებით, თბილისის საქალაქო სასამართლოში თარჯიმნის მომსახურების გამოყენებით ჩატარებული პროცესებიდან, 23.4% ჩატარდა აზერბაიჯანული ენის მცოდნე თარჯიმნის მონაწილეობით, 4.4% – სომხური ენის, 4.9% კი – რუსული ენის მცოდნე თარჯიმნის მონაწილეობით. თბილისის სააპელაციო სასამართლოში ეს მაჩვენებლები შესაბამისად, 9.09%, 20.75% და 0.40% შეადგენს. ეთნიკურ უმცირესობათა ენების მცოდნე თარჯიმნების მონაწილეობით გამართული სასამართლო პროცესების მნიშვნელოვანი მაჩვენებლებია ასევე სხვა რაიონულ და საქალაქო სასამართლოებში და ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოჩეულია აზერბაიჯანული ენა (მაგალითისათვის, რუსთავის საქალაქო სასამართლო – 57%, გორის საქალაქო სასამართლო – 70%, თეთრიწყაროს რაიონული სასამართლო – 67%, ხაშურის რაიონული სასამართლო – 100%).

ამასთანავე, გასათვალისწინებელია თურქული, ინგლისური, სპარსული და ინდური ენების თარჯიმანთა მონაწილეობის მნიშვნელოვანი მაჩვენებლები სასამართლო პროცესებში, როგორც საქალაქო (რაიონულ), ისე სააპელაციო სასამართლოებში.

224 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს კვლევისა და ანალიზის ცენტრი, თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლების საერთაშორისო სტანდარტები, გვ. 14, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3kRwN9s>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021].

225 ევროპის პარლამენტის და საბჭოს 2010 წლის 20 ოქტომბრის 2010/64/EU დირექტივა სისხლის სამართლის პროცესში თარჯიმნის მომსახურებისა და თარგმნის უფლების შესახებ, მუხლი 3 [1], [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3l0FZZq>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021].

მაგალითისათვის, თარჯიმნის მონაწილეობით ჩატარებული სასამართლო პროცესებიდან თბილისის საქალაქო სასამართლოში სასამართლო პროცესების: 11.7% ჩატარდა არაბული ენის თარჯიმნის მომსახურებით, 17.7% – ინგლისური, 5.1% – თურქული, 23.9% – სპარსული, 4.7% კი – ინდური ენის თარჯიმნის მონაწილეობით. ეს მაჩვენებლები უმეტესად იგივეა თბილისის სააპელაციო სასამართლოს შემთხვევაშიც (არაბული – 17.19%, ინგლისური – 0%, თურქული – 7.31%, სპარსული – 23.12%, ინდური – 14.03%).

შესაბამისად, არსებული მონაცემების გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია იმ ხარვეზებისა და გამონკვევების გამოვლენა, რომლებიც სასამართლო პროცესში ენობრივი ბარიერის მქონე ჯგუფებისათვის თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლების რეალიზებას უკავშირდება.

ქართულენოვანი სრულწლოვანი მოსახლეობის რაოდენობრივი კვლევის შედეგების თანახმად, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ბარიერებზე საუბრისას ქართული ენის საკმარისად არცოდნა, როგორც სასამართლოსთვის მიმართვის ხელისშემშლელი ბარიერი, დაასახელა მოსახლეობის 33 პროცენტმა (25% – ნაწილობრივ უშლის ხელს, 8% – ძალიან უშლის ხელს).²²⁶ ეს მაჩვენებლები უფრო დაბალია მოსახლეობის იმ ნაწილის გამოკითხვებში, რომელსაც ბოლო 6 წლის განმავლობაში ჰქონდა სასამართლოსთვის მიმართვის გამოცდილება. კერძოდ, სასამართლოსთვის მიმართვის გამოცდილების მქონეთა 19%-ს მიაჩნია, რომ ქართული ენის საკმარისად გამართულად არცოდნა ხელს უშლის სასამართლოს ხელმისაწვდომობას, 3% კი – ძალიან ხელისშემშლელად მიიჩნევს.²²⁷

ენობრივი ბარიერისა და თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის საჭიროება მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთ ბარიერად დასახელდა მოქალაქეთა ფოკუს ჯგუფებშიც. ერთ-ერთი რესპოდენტის განმარტებით, რადგანაც რამდენიმე წლის წინ ქართული საკმარისად კარგად არ იცოდა, დასჭირდა თარჯიმანი, თუმცა აღნიშნავს, რომ თარჯიმანი პროცესზე მხოლოდ მის ნათქვამს თარგმნიდა, რის გამოც პროცესის ძირითადი შინაარსი რესპოდენტისთვის გაუგებარი რჩებოდა.

ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელ რესპოდენტთა ნაწილის აზრით, თარჯიმნის მომსახურების ხარისხი არაა დამაკმაყოფილებელია, რადგან სასამართლო პროცესისას მიმდინარე საუბრის მხოლოდ მცირე ნაწილს თარგმნის და ზოგჯერ – შეცდომებით. ერთ-ერთი მონაწილე კი, რომელიც ამბობს, რომ ქართული ენა გარკვეულ დონეზე იცის, აცხადებს, რომ თარჯიმანი მოპასუხის საუბრიდან ზოგჯერ მნიშვნელოვან

226 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC] და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], სასამართლო ხელმისაწვდომობა, მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 13 [ხელმისაწვდომია <https://bit.ly/3bSpqtO>; წვდომის თარიღი: 07.03.2021].

227 იქვე, გვ. 20.

დეტალს არ თარგმნიდა. გარდა ამისა, ერთ-ერთი რესპონდენტი იხსენებს მაგალითს, როდესაც თარჯიმანმა დოკუმენტში არასწორად მიუთითა პირის სქესი, ხოლო შეცდომის გამოსწორებას დამატებითი დრო და თანხები დასჭირდა. ეთნიკური უმცირესობის სხვა წარმომადგენლებიც თანხმდებიან, რომ დოკუმენტებში ხშირად სიტყვები არასწორად იწერება, რაც სამართალწარმოების პროცესს საკმაოდ ართულებს.²²⁸

„რაც შეეხება თარჯიმანს, დავუშვათ, მოსამართლე საუბრობს 15 წუთის განმავლობაში, თარჯიმანი მავას ერთი ან მაქსიმუმ ორი წინადადებით მოკლევადიანად გითარგმნის, რომელსაც თავად მნიშვნელოვნად ჩათვლის. მე ესლა ქართულიც მესმის საკმაოდ და იმის თქმა შემიძლია, რომ თარჯიმანი უფრო ფორმალურია, დიდ ენერჯიას არ ხარჯავს.“²²⁹

სასამართლო პროცესში თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლებასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე ისაუბრეს პროფესიულ ფოკუს ჯგუფებში და ერთხმად აღნიშნეს, რომ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის მიმართულებით არსებული ეს დაბრკოლება მწვავედ იჩენს თავს საქართველოში მყოფი ენობრივი ბარიერის მქონე ჯგუფების წარმომადგენლებისათვის. უპირველესად აღსანიშნავია თარჯიმნების სიმცირე, რაც, ერთი მხრივ, ფაქტობრივად შეუძლებელს ხდის გარკვეულ ენებზე, მათ შორის, ეთნიკურ უმცირესობათა ენებზე, თარგმნას, ხოლო, მეორე მხრივ, თარჯიმნების მოძიების სირთულე დროში აჭიანურებს მთლიანად პროცესს. ეთნიკური უმცირესობების ენებთან მიმართებით განსაკუთრებით გამოიკვეთა აზერბაიჯანულენოვანი თარჯიმნების ნაკლებობის საკითხი და აღინიშნა, რომ ხშირად, გაუგებარი მიზეზის გამო, სასამართლო/სამართალდამცავი ორგანოები, სანაცვლოდ, თურქული ენის სპეციალისტებს მიმართავენ.

„სასამართლოში თარჯიმნების პრობლემა სერიოზულად დგას. ... მე აღვნიშნე ჩემს ერთ-ერთ ბენეფიციართან მიმართებაში, რომ აზერბაიჯანული კუთხით რატომღაც იყენებდნენ თურქული ენის თარჯიმნებს. ეს ორი ენა მონათესავე არის, მაგრამ გარკვეული თავისებურებებია, მითუმეტეს, სამართლებრივი ტერმინოლოგიების და ყოფითი ტერმინების თვალსაზრისით... ამიტომ, თარჯიმნების პრობლემა სერიოზულად დგას და თუ გაუმჭობესდება, კარგი იქნება.“²³⁰

228 ვლევა, გვ. 17-18, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC], მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა, თვისებრივი კვლევის შედეგები, 2020, გვ. 17-18.

229 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, სამცხე-ჯავახეთი, 10 ოქტომბერი, 2020.

230 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

„გარდა იმისა, რომ თარჯიმანთან დაკავშირებით არის პრობლემები სასამართლოში, პოლიციის განყოფილებაშიც არის ძალიან დიდი პრობლემები ამ მხრივ, იმიტომ რომ, ვთქვათ დააკავეს უცხოეთის მოქალაქე, კონკრეტულ ფაქტზე სანამ მოხდება მოძიება, შემდეგ იმ მოძიებული თარჯიმნის კვალიფიკაციის შემოწმება, ესმის არ ესმის, თუ არ ესმის, უნდა გააბრუნონ, სხვა მოიძიონ.. ეს არის დროში განვლილი, რაც არის ძალიან შემაფერხებელი და დამაბრკოლებელი.“²³¹

აქვე გასათვალისწინებელია, რომ პროფესიული ფოკუს ჯგუფების წარმომადგენლებმა მიუთითეს სახელმწიფოს ინსტიტუტების მხრიდან არასათანადო, ფორმალისტურ დამოკიდებულებაზე თარჯიმნის მომსახურებით სარგებლობასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით კი, სისხლის სამართლის პროცესში.

„სამწუხაროდ, ძალიან ზერელედ ეკიდებიან პენიტენციური სამსახურის წარმომადგენლები უფლებების განმარტების საკითხს. წინასწარ აწერინებენ ხელს თარჯიმანს და უშვებენ, დანარჩენ პროცედურებს თვითონ აკეთებენ ყველანაირი განმარტების გარეშე. ასეთი ფაქტების შესახებ უთქვამთ ჩემი დაცვის ქვეშ მყოფებს.“²³²

„შესაძლოა, სასამართლომ არც კი გაიზიაროს, როგორც ეს ჩემს შემთხვევაში იყო, როდესაც სამმა ბრალდებულმა განაცხადა, რომ თარჯიმნის მათ არ ესმოდათ და სასამართლომ ეს თარჯიმანი დატოვა სხდომაზე ... თარჯიმანმა თქვა, რომ აზერბაიჯანული იცისო და მორჩა. ანუ სამი ბრალდებულის წინააღმდეგ ერთი თარჯიმნის განმარტება... კი ბატონო, ეს გასაჩივრების ერთ-ერთი საფუძველია, მაგრამ თავშივე თუ გვინდა, რომ პროცესი კარგად წარიმართოს, თარჯიმანი გვჭირდება კვალიფიციური და კარგი“.

პროფესიული ფოკუს ჯგუფების წარმომადგენელთა ძირითადი ნაწილის მითითებით, თარჯიმნების არასაკმარისი რაოდენობის პარალელურად, ერთ-ერთი მწვავე პრობლემაა თავად თარჯიმნების არასათანადო კვალიფიკაცია და იურიდიული ტერმინოლოგიის ნაკლებად ცოდნა, რაც საბოლოო ჯამში გავლენას ახდენს დახმარების საჭიროების მქონე პირის მიერ მიმდინარე პროცესის ადეკვატურად გააზრებასა და საკუთარი უფლებების ეფექტიან დაცვაზე.

231 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

232 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

„მე შევხვედრივარ არაერთ ფაქტს, როცა მოსამართლეს გაუშვია თარჯიმანი დარბაზიდან, რადგან კვალიფიციურ თარგმნას ვერ ახორციელებდა. კვალიფიკაციის პრობლემა არის ხოლმე ყოველთვის, სინქრონულ თარგმნას ვერ ახორციელებენ. მხარეები ვცდილობთ, რომ ნელა ვილაპარაკოთ, თუმცა ამკარად იგრძნობა, რომ ვერ აქვთ სათანადო ცოდნა, განსაკუთრებით, იურიდიული ტერმინოლოგიის კუთხით“.²³³

შესაბამისად, პროფესიულ ფოკუს ჯგუფებში გამოითქვა მოსაზრება, რომ სახელმწიფომ მეტად უნდა მიაქციოს ყურადღება ამ საკითხს და უზრუნველყოს თარჯიმნების სერტიფიცირება სამართლებრივი მიმართულებით და შემდგომ მათი კვალიფიკაციის შემოწმება, რაც, დღეის მდგომარეობით, საკანონმდებლო დონეზე რეგულირებული არ არის.

„რა უნდა გააკეთოს სახელმწიფომ, ცოტა მეტი მოთხოვნები უნდა დააწესოს ამ თარჯიმნების ბიუროების მიმართ, მეტი კვალიფიციურობით უნდა ჩაატარონ კონკურსები, რათა მიიღონ კვალიფიციური თარჯიმნები და ამით, პირველ რიგში, როგორც ჩვენი მოქალაქეების უფლებები იქნება დაცული ადეკვატური მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობით, ისე უცხოელი მოქალაქეების“.²³⁴

„ეხლა არ ვიცი, მე მგონი რაღაც სერტიფიცირებული თარჯიმნის სისტემა არსებობს, მაგრამ როგორც ჩანს, ესეც ისეთია, მეტნაკლებად თითქოს და ქალაქებში არსებული, არ ვიცი რამდენად ეს სტანდარტი დაცულია ხოლმე ხშირად და თარჯიმნების ხარისხი რუსულ, ინგლისურ და თურქულ ენებში კიდევ მეტნაკლებად შესაძლოა შეესაბამებოდეს რაღაც მოთხოვნებს, მაგრამ აი ცოტა ისეთ ენებზე, სადაც ვთქვათ, ნაკლები გამოცდილებაა და მოთხოვნაც არის, ალბათ მეტია სამუშაო და ეს პრობლემა გვაქვს“.²³⁵

ბოლოს, პროფესიულ ფოკუს ჯგუფებში ყურადღება გაამახვილეს სახელმწიფოს მხრიდან თარჯიმნის ინსტიტუტის გაძლიერების მიმართულებით არასათანადო რესურსის გამოყოფაზე, რამდენადაც ანაზღაურების სიმცირე უშუალო კავშირშია თარჯიმნების არასაკმარის რაოდენობასა და კვალიფიკაციის პრობლემასთან.

233 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

234 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

235 კაცი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

„თარჯიმნების სერიოზული პრობლემა გვაქვს... მე როგორც მივხვდი, უხარისხო მომსახურება ამ ნაწილში განპირობებულია მატერიალური მდგომარეობით, სახელმწიფო არ იღებს ისეთ ხარჯს, რაც უღირს კვალიფიციურ თარჯიმანს, რომ ამ სისტემაში დაიწყოს მუშაობა. ის თარჯიმანთა ბიურო, რომელიც სასამართლოს ემსახურება, არ არის მონოდების სიმალღებზე, არ ყავთ კვალიფიციური თანამშრომლები“.²³⁶

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლება სამართლიანი სასამართლოს უფლების განუყოფელი ნაწილია. ეს უფლებრივი კომპონენტი მხოლოდ დაცვის უფლების ნაწილი არ არის. ის მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობისა და ჯეროვანი განხორციელების აუცილებელი წინაპირობაა იმ პირებისათვის, რომლებიც კულტურული და ენობრივი განსხვავების გამო, სამართალწარმოების სახელმწიფო ენაზე წარმართვის პროცესში სრულფასოვნად ვერ მონაწილეობენ. ამასთანავე, თარჯიმნის მომსახურების ხელმისაწვდომობითა და მისი კვალიფიციურობით დაინტერესებული უნდა იყოს სამართალწარმოების პროცესის თითოეული მონაწილე, მათ შორის, რა თქმა უნდა, სასამართლო, რომელიც სამართალწარმოების სფეროს მიუხედავად, სამართლიანობის და მართლმსაჯულების სათანადოდ განხორციელების მთავარი გარანტიაა. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, სახელმწიფოს ჰქონდეს სისტემური და თანმიმდევრული ხედვა/პოლიტიკა და შექმნას იმგვარი სამართლებრივი წესრიგი, რომელშიც თარჯიმნის დახმარებით სარგებლობის უფლება სრულყოფილად იქნება რეალიზებული.

4.5. საქმის განხილვის ვადები, სასამართლოთა გადატვირთულობა და მოსამართლეების რაოდენობა

„დაგვიანებული მართლმსაჯულება, მართლმსაჯულებაზე უარის ტოლფასია“.²³⁷ სწორედ ამიტომაც, შეუძლებელია ვისაუბროთ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობაზე, თუ ქვეყანაში არ არის სასამართლო პროცესების დროულად, გონივრულ ვადებში განხილვის შესაძლებლობა. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია სამართლიანი სასამართლოს უფლებაში მოიაზრებს საქმის გონივრულ ვადაში

236 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩაბარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

237 „Justice delayed is justice denied“ – სამართლებრივი მაქსიმა, რომელიც ხშირად გამოიყენება სამართლიანი სასამართლოს უფლებაზე მსჯელობისას, როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განწყვეტილებებში, ისე აკადემიურ წყაროებში. მაგალითისათვის იხ.: Vazagashvili and Shanava v. Georgia, no. 50375/07, § 89, 18 July 2019; ასევე, Martin Kuijer, The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings, Human Rights Law Review 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 777.

განხილვის უფლებასაც²³⁸ და ამით ყურადღებას ამახვილებს მართლმსაჯულების განხორციელებისას პროცესის შეუფერხებლად და დროულად წარმართვის მნიშვნელობაზე. გაჭიანურებულმა პროცესებმა, შესაძლოა, ეჭვქვეშ დააყენოს როგორც საზოგადოების ნდობა დავების გადაწყვეტის მშვიდობიან გზებთან დაკავშირებით, ისე მთლიანად სასამართლოს სისტემის ეფექტიანობა და მის მიმართ სანდოობა.²³⁹ მეორე მხრივ, სამართლიანი სასამართლოს უფლებით სარგებლობის შესაფასებლად გონივრული ვადის კრიტერიუმად დადგენა, შესაძლოა, ემსახურობდეს პროცესის ზედმეტად სწრაფად მიმდინარეობისას სამართალწარმოების ხარისხის გაუარესების საფრთხის თავიდან აცილებას.

სწორედ იმისათვის, თუ რა მიიჩნევა საქმის განხილვის გონივრულ ვადად, წინამდებარე ქვეთავი ანალიზებს პროცესის ხანგრძლივობასთან დაკავშირებულ სტანდარტებს და ამ ფონზე გამოყოფს ამ მიმართულებით საქართველოში არსებულ პრობლემურ საკითხებს, აფასებს მათ გამომწვევ მიზეზებსა და გადაჭრის შესაძლო გზებს.

4.5.1. პროცესის ხანგრძლივობა – საერთაშორისო სტანდარტები

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა, საქმის სპეციფიკიდან გამომდინარე, განასხვავებს სამოქალაქო საქმეებისა და სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვისათვის დადგენილ სტანდარტებს. იმისათვის, რათა დადგინდეს, იყო თუ არა განხილვის ვადა გონივრული, საჭიროა იმის ცოდნა, თუ რა მომენტიდან იწყება და როდის სრულდება მისი გამოანგარიშება.

სამოქალაქო საქმეში პროცესის ხანგრძლივობის გამოანგარიშება იწყება სასამართლოში სარჩელის შეტანის მომენტიდან, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც კონკრეტული ტიპის საქმის სასამართლო განხილვის დაწყებისათვის აუცილებელი წინაპირობაა ადმინისტრაციული ორგანოსთვის მიმართვა. ამ შემთხვევაში ადმინისტრაციულ ორგანოსთან სავალდებულო კომუნიკაცია ჩაითვლება პროცესის მიმდინარეობის ვადაში.²⁴⁰ რაც შეეხება სისხლის სამართლის საქმეებს, განსხვავებით სამოქალაქო სამართლის საქმეებისაგან, განხილვის გონივრული ვადის ათვლა არ

238 ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლი 6, ნაწილი 1.

239 Martin Kuijer, *The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings*, *Human Rights Law Review* 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 777.

240 Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial [civil limb], გვ. 82, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3tzlshU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021]. Further see: [Poiss v. Austria, § 50; Bock v. Germany, § 35] König v. Germany, § 98; X v. France, § 31; Schouten and Meldrum v. the Netherlands, § 62; Kress v. France [GC], § 90] Golder v. the United Kingdom, § 32 in fine; Erkner and Hofauer v. Austria, § 64; Vilho Eskelinen and Others v. Finland [GC], § 65; Blake v. the United Kingdom, § 40]. For the case of a civil-party claim, see Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], §§ 207-208, and Koziy v. Ukraine, § 25]

არის მიზმილი სასამართლო განხილვების უშუალო დაწყებასთან, არამედ ათვლის წერტილად მიიჩნევა პირისთვის „ბრალის წაყენება“²⁴¹/მისი დაკავება შესაბამისი ორგანოს მიერ. აქ იგულისხმება ყველა ის შემთხვევა, როდესაც პირისთვის ცნობილი ან/და აღქმადი ხდება ბრალი, ან როდესაც მასზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საგამოძიებო თუ წინასაგამოძიებო მოქმედებები. სისხლის სამართლის საქმეებში ამ სტანდარტის ასეთი გაფართოება გამომდინარეობს ბრალის წაყენების ინტენსივობიდან და იმ ზიანის სპეციფიკიდან, რაც ადამიანს ბრალდების ქვეშ ხანგრძლივად ყოფნამ შეიძლება მოუტანოს.²⁴² სწორედ აქედან გამომდინარე, არსებობს შემთხვევები, როდესაც ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ გონივრული ვადის ათვლის წერტილად წინასწარი გამოძიების ინიცირების მომენტი, ან პირის მოწმის სახით დაკითხვის დრო მიიჩნია, ან როდესაც უკვე არსებობდა ეჭვი, რომ ამ პირმა ჩაიდინა დანაშაულებრივი ქმედება.²⁴³

გონივრული ვადის სტანდარტზე მსჯელობისას ასევე მნიშვნელოვანია სასამართლო განხილვის საბოლოო ეტაპის შეფასებაც. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სტანდარტის თანახმად, მიმდინარეობდა თუ არა საქმე გონივრული ვადის დაცვით, შესაძლებელია შეფასდეს მთლიანობაში, მათ შორის, გასაჩივრების ყველა მექანიზმის გამოყენების შემდეგ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე. ამრიგად, გონივრული ვადის დაცვის მოთხოვნა ვრცელდება სასამართლო განხილვის ყველა იმ ეტაპზე, რომელიც მიზნად ისახავს დავის მოგვარებას/სისხლის სამართლის საქმის გადაწყვეტას.²⁴⁴ სამოქალაქო საქმეებში, სააპელაციო პროცედურებთან ერთად, ამ ვადაში განიხილება სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენის აღსრულების მიმდინარეობაც. აღსრულება პროცესის განუყოფელი ნაწილია, რომელიც უზრუნველყოფს პროცესით მიღწეული შედეგის ეფექტიანობასა და უფლების დაცვის რეალიზებას.²⁴⁵

241 „ბრალის წაყენება“/ „ბრალი“, ამ შემთხვევაში უნდა გავიგოთ იმ მნიშვნელობით, რომელსაც სასამართლო ადგენს და არა კონკრეტული ქვეყნის პროცედურული წესების მიხედვით [Article 6 § 1, მაგალითისთვის იხილეთ *McFarlane v. Ireland* [GC], § 143] – Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial [criminal limb], გვ. 57, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/32BmvlU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

242 Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial [criminal limb], გვ. 56, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/32BmvlU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021]. ასევე, იხ.: *Mamič v. Slovenia* [no. 2], §§ 23-24; *Liblik and Others v. Estonia*, § 94; *Neumeister v. Austria*, § 18; *Deweere v. Belgium*, § 42; *Kart v. Turkey* [GC], § 68; *Wemhoff v. Germany*, § 19.

243 Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial [criminal limb], გვ. 56, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/32BmvlU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021]. ასევე, იხ.: *Ringeisen v. Austria*, § 110; *Šubinski v. Slovenia*, §§ 65-68; *Kalēja v. Latvia*, § 40.

244 Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial [civil limb], გვ. 82, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3tzlshU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021]. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial [criminal limb], გვ. 57, ასევე, იხ.: *König v. Germany*, § 98 in fine [Poiss v. Austria, § 50] [Delcourt v. Belgium, §§ 25-26; *König v. Germany*, § 98; *V. v. the United Kingdom* [GC], § 109]. [*Robins v. the United Kingdom*, §§ 28-29] [*Neumeister v. Austria*, § 19].

245 Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial [civil limb], გვ. 82, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3tzlshU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021]. ასევე, იხ.: *Martins Moreira v. Portugal*, § 44; *Silva Pontes v. Portugal*, § 33; *Di Pede v. Italy*, § 24; *Estima Jorge v. Portugal*, §§ 36-38.

ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული სასამართლოს პრეცედენტები საქმის განხილვისათვის არ განსაზღვრავს კონკრეტულ ფიქსირებულ დროის ლიმიტებს, არამედ ყურადღებას ამახვილებს თითოეული შემთხვევის საქმის გარემოებებზე. სისხლის სამართლის პროცესი მაინც ტენდენციურად უფრო მკაცრად ფასდება, ვიდრე სამოქალაქო/ადმინისტრაციული პროცესი. სტრასბურგის სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, შეფასებისათვის ძირითადად გამოიყენება შემდეგი ოთხი კრიტერიუმი:

(1) შემთხვევის პერსონალური მნიშვნელობა მომჩივნისათვის – მაღალი ინდივიდუალური მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართლის პროცესს, როცა პირი დაპატიმრებულია, პროცესს საოჯახო სამართალში, გარკვეულ შემთხვევებში, საკუთრების საკითხებს და საარსებო პირობებთან დაკავშირებულ შრომით სამართლებრივ დავებს. მაღალი მნიშვნელობის მქონე პროცესის ერთ-ერთი მაგალითი იყო საჩივარი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით სისხლის გადასხმის გამო, რამაც გამოიწვია შიდსის ინფექციის შეყრა.²⁴⁶

(2) შემთხვევის სირთულე – ეს ასპექტი შეიძლება უკავშირდებოდეს როგორც ფაქტობრივ, ისე სამართლებრივ გარემოებებს. სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, სხვა ფაქტორებთან ერთად, საქმის სირთულეს განაპირობებს შემდეგი გარემოებები:

- ფაქტების ბუნება, რომელიც საქმის შედეგად უნდა დადგინდეს;
- საქმეში მონაწილე ბრალდებულთა და მონშეთა რაოდენობა;
- საერთაშორისო ელემენტები (მაგალითად, სამართლებრივი ურთიერთდახმარების ფარგლებში ქვეყნის შიგნით ან/და მის გარეთ ჩატარებული საგამოძიებო მოქმედებები);
- საქმის სხვა საქმესთან გაერთიანება;
- პროცედურებში სხვა პირთა ჩართულობა.²⁴⁷

(3) მომჩივნის ქცევა – ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ამონშებს თავად აპლიკანტის როლს სასამართლო განხილვის გაჭიანურებაში, თუმცა, ეს არ ნიშნავს, რომ მისი მხრიდან ყველა შესაძლო სამართლებრივი მექანიზმის გამოყენება

246 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1998 წლის 30 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე, F. E. v. FRA, განაცხადი 38212/97, 53-ე და 57-ე პუნქტები. მერაბ ტურავა, ავტორთა კოლექტივი, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2013, გვ. 538; ასევე, იხ: Martin Kuijer, The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings, Human Rights Law Review 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 781-782.

247 Martin Kuijer, The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings, Human Rights Law Review 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 781. Ferantelli and Santangelo v Italy 1996-III; 23 EHRR 288; Boddaert v Belgium A 235-D [1992]; 2 EHRR 242, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1998 წლის 26 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე, Pafitis და სხვ. v. GRE, განაცხადი 20323/92, 91-ე პუნქტი. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 1997 წლის 21 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე, Guillemin v. FRA, განაცხადი 19632/92, 42-ე პუნქტი. კონსტიტუციის კომენტარი; გვ. 539.

ცუდად აღიქმება.²⁴⁸ ქვეყნის მაგალითებს, რომლებიც იწვევს ვადების გაჭიანურებას, წარმოადგენს რეგულარულად მოსამართლის აცილებები, მუდმივი შუამდგომლობები პროცესის გადადების თაობაზე ან ადვოკატის ხშირი შეცვლა. მთლიანობაში, მომჩივნის ქცევა უნდა იყოს ბუნებრივი და გასაგები. მან ყველა პროცესუალურ საკითხზე უნდა გამოიჩინოს გონივრული წინდახედულობა. სისხლის სამართლის პროცესში არ არის აუცილებელი არავითარი აქტიური თანამშრომლობა სახელმწიფო ორგანოებთან, მაგრამ გაქცევა (მიმალვა) და სხვა მსგავსი მოქმედებები უარყოფითად ფასდება.²⁴⁹

(4) სახელმწიფო ორგანოების მიერ განხილვის გაჭიანურება – ეროვნულ სასამართლოებს ეკისრებათ განსაკუთრებული მისია, უზრუნველყონ პროცესის ყველა მონაწილის შეუფერხებელი, პროაქტიული მოქმედება.²⁵⁰ სამართალწარმოების მიმდინარეობისას დაუშვებელია დიდი შუალედები.²⁵¹ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ უარყო სამთავრობო არგუმენტები იმის თაობაზე, რომ ეროვნული სასამართლოები ვერ უმკლავდებიან დატვირთვას არასათანადო დაკომპლექტების ან მოსამართლეთა არასაკმარისი რაოდენობის გამო. სახელმწიფო ვალდებულია, ორგანიზება გაუწიოს სამართლებრივ სისტემას ისე, რომ უზრუნველყოს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მოთხოვნების დაცვა.²⁵² მეტიც, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, როდესაც საქმე გვაქვს არაერთი კონკრეტული მოსამართლის მიერ საქმის გაჭიანურებასთან, არამედ, როდესაც კონკრეტულ სახელმწიფოში სასამართლო განხილვის „გონივრულ ვადაში“ დასრულების მოთხოვნა სისტემურად ირღვევა, ეს სამართლიანი სასამართლოს უფლების დარღვევის „დამამძიმებელ გარემოებად“ მიიჩნევა.²⁵³ კერძოდ, თუ ქვეყანაში არსებობს მსგავსი ადმინისტრაციული პრაქტიკა, მტკიცების ტვირთი ევროპულ სასამართლოში საქმის განხილვისას გადადის სახელმწიფოზე, შესაბამისად, ადამი-

248 Martin Kuijer, *The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings*, *Human Rights Law Review* 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 782.

249 ავტორთა კოლექტივი, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2013, გვ. 539.

250 Martin Kuijer, *The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings*, *Human Rights Law Review* 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 782. *Salesi v Italy A 257-E* [1993] at para 24. Cf. *Cuscani v United Kingdom* 36 EHRR 11 stated: 'the trial judge is the ultimate guardian of fairness'.

251 ავტორთა კოლექტივი, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2013, გვ. 539.

252 Martin Kuijer, *The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings*, *Human Rights Law Review* 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 782. *Salesi v Italy A 257-E* [1993] at para 24. Cf. *Cuscani v United Kingdom* 36 EHRR 11 stated: 'the trial judge is the ultimate guardian of fairness'.

253 Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial [civil limb], გვ. 82, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3tzlshU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021]. Further see: *H. v. France*, § 58; *Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, § 61; *Scordino v. Italy* [no. 1] [GC], § 22; *Bottazzi v. Italy* [GC], § 22; *Scordino v. Italy* [no. 1] [GC], § 225.

ანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, იმოქმედებს იმ პრეზუმფციით, რომ დაირღვა საქმის განხილვის ვადები, თუკი ქვეყანა საპირისპიროს არ დაამტკიცებს.²⁵⁴

4.5.2. პროცესის ხანგრძლივობა — ქართული რეალობა

საქართველოს კონტექსტში, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გაეროს განვითარების პროგრამისა (UNDP)²⁵⁵ და გაეროს ნარკოტიკებისა და დანაშაულის ოფისის (UNODC)²⁵⁶ მიერ 2016 წელს გამოცემული ერთობლივი კვლევა, რომლის თანახმადაც, საქართველოში სასამართლოსადმი მიმართვის კუთხით გამოვლენილი ოთხი ყველაზე მნიშვნელოვანი დაბრკოლებიდან, ერთ-ერთი სწორედ საქმეთა სასამართლო განხილვის ხანგრძლივობაა.²⁵⁷

მოქალაქეების ფოკუს ჯგუფების მონაწილეების გამოცდილებები საქმის წარმოების ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით, განსხვავებულია. მცირე ნაწილის შემთხვევაში საქმის დასრულებას სულ რამდენიმე დღე დასჭირდა. ძირითადი ნაწილის შემთხვევაში კი, საქმის წარმოება რამდენიმე თვე, ზოგიერთ შემთხვევაში, ერთ წელზე მეტ ხანს გაგრძელდა. აღსანიშნავია, რომ ყველა ის საქმე, რომელსაც წელზე მეტი დრო დასჭირდა, სისხლის სამართლის საქმე იყო. მონაწილეების ძირითადი ნაწილი ფიქრობს, რომ მათი საქმეები შეიძლებოდა უფრო ადრე დასრულებულიყო, თუმცა სასამართლომ ეს არ/ვერ გააკეთა, ამის მიზეზად კი მონაწილეებმა შემდეგი ფაქტორები დაასახელეს:

- მოპასუხე მხარედ გავლენიანი პირის, მაგალითად, საფინანსო ინსტიტუტის ყოფნა (რესპონდენტთა აზრით, ძლიერი მხარე პროცესებს მარტივად იგებს, ასეთ სიტუაციაში პროცესები სწრაფად სრულდება, სხვა შემთხვევაში – არა);
- სასამართლოს მცდელობა, რომ გავლენიანი მხარის სასარგებლო გადაწყვეტილება გამოიტანოს;
- დროში განწელილი პროცესებით ბრალდებულზე გენოლა, რომ აღიაროს დანაშაული;
- მხარეთა გამოუცხადებლობა;
- მოპასუხე მხარის მიერ დროულად ვერ/არ შესრულებული პასუხისმგებლობა, მაგალითად, დაზარალებულისთვის თანხის ვერ გადახდა;

254 Martin Kuijer, The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings, *Human Rights Law Review* 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 778.

255 United Nations Development Programme.

256 United Nations Office on Drugs and Crime.

257 Global Study on Legal Aid Country Profiles, [UNDP, UNODC], 2016, გვ. 310, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dENseF>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

- მოსამართლის პრაქტიკისთვის შინაარსობრივად ახალი, განსხვავებული საქმის განხილვა (რესპონდენტის განმარტებით, ასეთ დროს მოსამართლეს საქმის შესასწავლად მეტი დრო სჭირდება);
- მართლმსაჯულების სისტემაში არაპროფესიონალების ყოფნა;
- სასამართლოში საქმეთა დიდი რაოდენობა;
- ტექნიკური და პროცესუალური მხარეებისთვის დათმობილი დრო, მაგალითად, ექსპერტიზა, ფაქტების მოძიება და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ სამცხე-ჯავახეთში სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმეების მქონე ჯგუფში გამოითქვა მოსაზრებები, რომ სასამართლოში საქმის წარმოების დროულად დასასრულებლად ნაცნობების ჩარევაა საჭირო. ერთ-ერთი მონაწილის განცხადებით კი, მას ეს ხერხი სასამართლო პროცესის დროულად ჩასანიშნად გამოუყენებია.

„ჩვენ საქმეს 3 თვის განმავლობაში რომ არავინ ყურადღება არ მიაქცია და პროცესიც არ იყო ჯერ დანიშნული, ისევ, იძულებული ვიყავით, ნაცნობები მოგვეძებნა და მათი მეშვეობით გვემოქმედა, რომ პროცესი მაინც დაენიშნათ. ნაცნობი რომ არა, ჩვენი საქმე კიდევ რამდენ ხანს დარჩებოდა ევრე, ღმერთმა უწყის“.²⁵⁸

პროფესიულ ჯგუფებთან დისკუსიის მიმდინარეობისას ადვოკატები/იურისტები ერთხმად აღნიშნავდნენ, რომ სასამართლო საქმეების გაჭიანურება და განხილვის ხანგრძლივი ვადები ერთ-ერთი უმთავრესი გამოწვევაა მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის მიმართულებით. ფოკუს ჯგუფების მსვლელობისას ადვოკატები/იურისტები მიუთითებდნენ, რომ ვადების გაჭიანურების გამო იქმნება სხვადასხვა სახის პრობლემა. მათ შორის, ყველაზე ხშირად, მხარეს საერთოდ უქრება ინტერესი დავის მიმართ, რადგან მისთვის მნიშვნელოვანი სწორედ დროული განხილვა იყო. უკიდურეს შემთხვევაში, არის მხარეთა გარდაცვალების შემთხვევებიც კი. პროფესიული ჯგუფების შეფასებით კი, ასეთი შემთხვევები უწყობს სწორედ ხელს მართლმსაჯულების სისტემისადმი ნდობის გაქრობას, რასაც შედეგად მოჰყვება არაფორმალური მართლმსაჯულებისკენ გადახრა.

258 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სასამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, სამცხე-ჯავახეთი, 10 ოქტომბერი, 2020.

„სოციალურად დაუცველი, რომელსაც შეუწყდა სოციალური შემწეობა, ჯერ ისედაც როგორი მოწყვლადი კატეგორიაა და მერე პლიუს, ის ელოდება სამი ინსტანცია და მინიმუმ ერთი წელი გრძელდება ეს დავა. ჯერ უნდა გაიაროს შიდა გასაჩივრების საკითხი, მერე წავიდეს სასამართლოში, მოიაროს სამი ინსტანცია და, ღმერთმა ყველა კარგად ამყოფოს, მაგრამ მე მქონია შემთხვევა, იმდენად გაინელა პროცესი, რომ ვერც მოესწრო ადამიანი. მრჩება შთაბეჭდილება და თვითონ მოქალაქეებსაც აღუნიშნავთ, ამასთან დაკავშირებით, რომ ალბათ ელოდება ქვეყანა ჩვენს გარდაცვალებას“.²⁵⁹

„ხანდახან ვკარგავთ უბრალოდ მოსარჩელეს, ვკარგავთ საერთოდ ინტერესს და, შესაბამისად, უბრალოდ იმიტომ, რომ საჩივარი გვაქვს სააპელაციო სასამართლოში წარდგენილი იძულებული ვხვდებით, რომ ბოლომდე გავყვეთ ამ საქმეს. ეს ყველაფერი შედეგად გვაძლევს იმას, რომ მოქალაქეები ან საერთოდ არ მიმართავენ სამართალწარმოების ამ ხერხს და თვითონ, თავისი ძალებით ცდილობენ მოგვარებას, ან მიმართავენ, მაგრამ მოგვიანებით უკვე ხვდებიან, რომ არასწორი იყო უკვე, ან არ არის ეფექტური და ეკარგებათ ნდობა შესაბამისად“.²⁶⁰

გაჭიანურებულ სასამართლო პროცესებს სასამართლო სისტემის წინაშე მდგარ ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად აღიარებს თავად სასამართლო ხელისუფლებაც. ამას კი უპირველეს ყოვლისა მოსამართლეთა სიმცირითა და სასამართლოების საქმეებით გადატვირთვით ხსნის.²⁶¹ კერძოდ, სასამართლო სისტემის სტრატეგია²⁶² და საქმიანობის 2017-2020 წლების ანგარიში²⁶³ მიუთითებს, რომ ბოლო ათწლეულის განმავლობაში სისტემატურად იზრდება სასამართლოში მიმართვიანობა, განსაკუთრებით – სამოქალაქო საქმეების მიმართულებით, რაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საქმეთა დასრულების და ნაშთის სახით დარჩენილ საქმეთა მაჩვენებლის ზრდაზე.²⁶⁴ ჯერ კიდევ 2017 წელს, სასამართლო სტრატეგიის მიღებისას, სასამართლო სისტემა მიუთითებდა, რომ მოსამართლეთა და სასა-

259 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

260 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

261 სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგია, გვ. 6, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3gp8nUj>]; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

262 იქვე, გვ. 19.

263 სასამართლო სისტემის საქმიანობის ანგარიში, 2017-2019, გვ. 26, [ხელმისაწვდომია: <http://hcoj.gov.ge/>]; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

264 კერძოდ: 2016 წელს პირველი ინსტანციის სასამართლოებში შემოსული საქმეების რაოდენობა 2005 წელთან შედარებით სამჯერ, ხოლო 2010 წელთან შედარებით ორჯერ გაიზარდა. ხოლო, 2018 წელს სულ შემოვიდა 225 449 საქმე, რაც 2017 წლის მონაცემთან შედარებით [206 533] 18 916 საქმით მეტია.

მართლო მოხელეთა არასაკმარისი რაოდენობის გამო, ვერ მიიღწეოდა ხარისხიანი და სწრაფი მართლმსაჯულება, რაც განაპირობებდა სასამართლოში ნაშთად დარჩენილ მრავალ საქმეს, საქმეთა განხილვის საპროცესო ვადების დარღვევას, გადაწყვეტილების მომზადების ვადების დარღვევას, გადაწყვეტილებათა არასათანადო დასაბუთებას და ა.შ.²⁶⁵ ამ მიზნით, სასამართლო სისტემის სტრატეგიასა და სამოქმედო გეგმაში, საერთო სასამართლოების სისტემაში მოსამართლეთა და სასამართლო მოხელეთა დატვირთვის პერიოდული გაანალიზებისა და საჭიროებისამებრ მათი რაოდენობის რაციონალიზაციისთვის, ასევე, საქმეთა მოცულობის შეფასების სისტემის შესამუშავებლად და სასამართლოში იმ სამართალწარმოების პროცესის ვადებთან დაკავშირებული პრობლემებისა და შესაძლებლობების გამოსავლენად, რომლებიც, შესაძლოა, აფერხებდეს სისტემის ეფექტიანობასა და პროცესის ოპტიმიზაციას, აქტივობები გაინერა.²⁶⁶ თუმცა, ეს პროცესი კვლევის ეტაპზე შეჩერდა და კვლევის მიგნებების პრაქტიკაში შესრულება ჯერ არ დაწყებულა, შესაბამისად, რეალური შედეგები ამ მიმართულებით დღემდე არ არის მიღწეული.

სტრატეგიის შესრულების ფარგლებში ჩატარებული კვლევების შედეგად გამოიკვეთა, რომ გარდა მოსამართლეთა სიმცირისა და გაზრდილი მიმართვიანობისა, პრობლემურია სასამართლოსთვის გამოყოფილი ბიუჯეტი, სასამართლოს მოხელეთა რაოდენობა, სასამართლო შენობების, მათი აღჭურვილობის, საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და სხვა მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებების განვითარების არასაკმარისი დონე.²⁶⁷ შესაბამისად, პროექტის გუნდმა შემდგომ ქვეთავებში ერთობლიობაში გააანალიზა ყველა ეს ძირითადი საკითხი და გამოიკვეთა ძირითადი პრობლემური მიმართულებები, რომელთა დახვეწაც აუცილებელია საქართველოში დროული მართლმსაჯულების მისაღწევად.

4.5.2.1. სასამართლოს გადატვირთულობა და მოსამართლეთა რაოდენობა

გაჭიანურებული სასამართლო პროცესების მიმართულებით მოსამართლეებისა და სასამართლო მოხელეთა რაოდენობის ოპტიმიზაციას არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმისათვის, რათა ისინი ახერხებდნენ დაკისრებული ამოცანებისა და მოვალეობების გონივრულ ვადაში შესრულებას, საქმიანობის მაღალი ხარისხის შენარჩუნებით.

265 სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგია, გვ. 20, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3gp8nUI>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

266 იქვე, სტრატეგიული მიზანი 4.2.

267 სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგია, გვ. 20, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3gp8nUI>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

სტრატეგიის შესრულების ფარგლებში, სასამართლოების, მოსამართლეების და სასამართლოს თანამშრომლების ოპტიმალური რაოდენობის²⁶⁸ განსაზღვრის თაობაზე ექსპერტის მიერ ჩატარებული კვლევის თანახმად,²⁶⁹ რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ანალიზის 3 სხვადასხვა მოდელით დაჯგუფების შედეგად მიღებული ერთობლივი საბოლოო დასკვნით, გადატვირთულობის პრობლემის აღმოსაფხვრელად, საქართველოში მოსამართლეების რაოდენობა უნდა იყოს 380-დან და 450-მდე (საქართველოსთვის გონივრული სამიზნე იქნება მოსამართლეების რაოდენობის დადგენა ამ დიაპაზონში, საშუალო მაჩვენებელია – 415 მოსამართლე. ამ შემთხვევაშიც კი, დატვირთულობის ამჟამინდელი მონაცემების²⁷⁰ გათვალისწინებით, საქართველოს სასამართლოები უფრო დატვირთულები იქნებიან იმ ქვეყნებთან შედარებით, სადაც სასამართლო სისტემები კარგად მუშაობს.).²⁷¹ მოსამართლეების საჭირო რაოდენობის განსაზღვრისას ტრადიციული მიდგომის გამოყენების ნაცვლად, რაც 100 000 მოსახლეზე მოსამართლეთა რაოდენობის მიხედვით გამოანგარიშებას გულისხმობს, მაქსიმალური ეფექტიანობისათვის, ექსპერტმა ოპტიმალური რაოდენობის დასათვლელად შემოგვთავაზა შედარებითი ანალიზის მოდელი. ამის შედეგად შესაძლებელი გახდა ანალიზის პროცესში რაოდენობრივ მონაცემებთან ერთად გათვალისწინებულიყო ევროპის სხვა ქვეყნებში არსებული მოსამართლეთა რაოდენობრივი მონაცემები რიგ ისეთ სოციალურ-ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ ცვლადებთან ერთობლიობაში, როგორცაა, მაგალითად, სასამართლო სისტემების მოწყობას შორის არსებული განსხვავებები და კონკრეტულ ქვეყანაში სასამართლოს მომსახურებაზე მოთხოვნის (სასამართლოს დატვირთულობას) განმაპირობებელი შინაარსობრივი კომპონენტები.

2017 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით, სააპელაციო და რაიონულ/საქალაქო სასამართლოებში იყო მოსამართლის 338 საშტატო ერთეული, რაც დღეის მდგომარეობით გაიზარდა და განისაზღვრა 387 საშტატო ერთეულით.²⁷² რაც შეეხება უზენაეს სასამართლოს, საქართველოს კონსტიტუციით მოსამართლეთა რაოდენო-

268 იესპერ ვიტრუპი, საქართველოში მოსამართლეების საჭირო რაოდენობის შეფასება, USAID/PROLoG, აგვისტო, 2018.

269 სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგიის 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმის პროგრესის ანგარიში, საანგარიშო პერიოდი: ივნისი 2017 – ივნისი 2018, გვ. 10, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3epnxFU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021]. საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგიის 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმის შესრულების პროგრესის მეორე წლიური ანგარიშის პროექტი, საანგარიშო პერიოდი: ივნისი 2018 – ივნისი 2019, მოგვეწვდოდა საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2020 წლის 10 მარტის №242/668-03-ო წერილით.

270 კვლევა სასამართლოში არსებულ დატვირთვის იღებს როგორც მოცემულობას და კითხვებს არ სვამს იმაზე, თუ შინაარსობრივი თვალსაზრისით რა ქმედითი მექანიზმები შესაძლოა გადაიდგას მის შესამცირებლად. მაგალითად, სისხლის სამართლის საქმეების მცირე მნიშვნელობის საფუძვლით შეწყვეტისა თუ განრიდების გამოყენების პრაქტიკები, შესაძლოა, დაინახონ, როგორც სასამართლოს განტვირთვის გზა, თუმცა ეს საკითხები ქართულ რეალობაში არც ერთ არსებულ კვლევაში დაფარული არ არის.

271 იესპერ ვიტრუპი, საქართველოში მოსამართლეების საჭირო რაოდენობის შეფასება, USAID/PROLoG, აგვისტო, 2018.

272 საქართველოს იუსტიციის საბჭო, საჯარო ინფორმაციის წერილი.

ბა განისაზღვრა 28-ით. შესაბამისად, საერთო სასამართლოების სისტემაში დღეის მდგომარეობით ჯამში მოსამართლეთა საშტატო რაოდენობა არის 415, რაც უთანაბრდება კვლევის შედეგად განსაზღვრულ საშუალო მედიანურ ნიშნულს. თუმცა, მიუხედავად ამ პრობლემის საბჭოს მიერ აღიარებისა, დღემდე გამოწვევად რჩება, რომ სასამართლო სისტემაში არსებული მოსამართლის ვაკანტური პოზიციები არ არის შევსებული. ამ პირობებში განსაკუთრებით საგულისხმოა ის, რომ საერთო სასამართლოების სისტემაში დღეის მდგომარეობით 330 მოსამართლეა (უზენაესი – 21, პირველი/მეორე ინსტანცია – 309); საშტატო ნუსხით გათვალისწინებულ რაოდენობასა და რეალურ მაჩვენებელს შორის რაიონულ/საქალაქო და სააპელაციო სასამართლოებში სხვაობა 85 ვაკანტურ ადგილს შეადგენს.²⁷³

მოსამართლეთა გადატვირთულობისა და საქმეთა სიმრავლის მიუხედავად, იუსტიციის უმაღლესმა საბჭომ ბოლო 4 წლის განმავლობაში მხოლოდ 4-ჯერ გამოაცხადა პირველ და მეორე ინსტანციებში მოსამართლეთა შერჩევა-დანიშვნის კონკურსი. 2017-2019 წლებში ჩატარდა მოსამართლეობის კანდიდატების შესარჩევი მხოლოდ 2 კონკურსი. აქვე მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ამ კონკურსების შედეგად დანიშნულ პირთა უმრავლესობა უკვე მოქმედი მოსამართლე გახლდათ (გამოსაცდელი ვადით დანიშნული ან/და უვადოდ დანიშვნის შემოღებამდე დანიშნული პირები, რომელთაც გაუვიდათ სამოსამართლო უფლებამოსილების ვადა და ხელახლა დაინიშნენ), შესაბამისად, სასამართლო სისტემაში მოსამართლეთა რაოდენობის მატების მიმართულებით ამ ყოველივეს ხელშესახები შედეგები არ მოუტანია.²⁷⁴ შესაბამისად, გაურკვეველია, მაშინ როცა საბჭო დღემდე ამტკიცებს, რომ არსებული სამოსამართლო შტატების რაოდენობა ვერ აკმაყოფილებს მინიმალურ ოპტიმალურ სტანდარტებს და საჭიროა მისი რაოდენობის მინიმუმ 100 ერთეულით გაზრდა,²⁷⁵ და როდესაც პირველი და მეორე ინსტანციის სასამართლოებში როგორც საშტატო ერთეულების დადგენის, ასევე არსებულ შტატებზე შერჩევა-დანიშვნის პროცესის გამოცხადების უფლებამოსილება სრულად საბჭოს ხელშია, რა აფერხებს მოსამართლეთა ოპტიმალური რაოდენობისთვის მისაღწევად მინიმალური ნაბიჯების გადადგმას.

273 საქართველოს იუსტიციის საბჭო, საჯარო ინფორმაციის წერილი.

274 პირველი კონკურსის შედეგად თანამდებობაზე განწესდა 34 მოსამართლე, რომელთაგან 15 იყო სკოლის მსმენელი, 1 ყოფილი მოსამართლე, ხოლო 18 მოქმედი მოსამართლე. მეორე შემთხვევაში თანამდებობაზე განწესდა 32 მოსამართლე, რომელთაგან 3 იყო სკოლის მსმენელი, 2 ყოფილი მოსამართლე, ხოლო 27 მოქმედი მოსამართლე. სასამართლო სისტემის საქმიანობის ანგარიში, 2017-2019, გვ. 25, [ხელმისაწვდომია: <http://hcoj.gov.ge/>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

275 სასამართლო სისტემის საქმიანობის ანგარიში, 2017-2019, გვ. 49, [ხელმისაწვდომია: <http://hcoj.gov.ge/>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

4.5.2.2. საქმეთა წონების განსაზღვრის სისტემის საჭიროება

საქმეთა წონების დადგენა საკმაოდ რთული პროცესია, თუმცა შესაბამისი სისტემის დანერგვა აუცილებელია როგორც საქმეთა გაჭიანურების გამომწვევი მიზეზების სწრაფად და შედეგიანად შესაფასებლად, ისე სასამართლოების დატვირთულობის უკეთესად გასაზომად და მოსამართლეთა სხვადასხვა სასამართლოებში ეფექტიანად გასანაწილებლად. საუკეთესო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ის ქვეყნები, სადაც საქმეთა შენონის სისტემა უკვე არსებობდა, ეტაპობრივად გადადიან საქმეთა შენონის ახალი „გონიერი“ მიდგომის დანერგვაზე. იქიდან გამომდინარე, რომ საქართველოში საქმეთა წონების განსაზღვრის სისტემა არასდროს არსებულა, კიდევ უფრო რთულდება მსჯელობა საქმეთა გონიერი შენონის მოდელის დანერგვაზე.

მიუხედავად ზემოაღნიშნული მსჯელობისა, კვლევა წარმოადგენს საქართველოსთვის შესაძლო ეფექტიან მოდელს.²⁷⁶ შემოთავაზებული საქმეთა შენონის გონიერი სისტემა მდგომარეობს კომპიუტერული ალგორითმების გამოყენებაში, რაც ამცირებს საქმეთა წონების დასადგენად საჭირო სამუშაოს მოცულობას. საქმეთა ტრადიციული შენონა გულისხმობს წონების ზუსტი (ფიქსირებული) ციფრებით განსაზღვრას.²⁷⁷ ამისგან განსხვავებით, გონიერი წონების სისტემის დროს წონები განისაზღვრება არა ფიქსირებული ქულით, არამედ ქულების დიაპაზონით ან მეტობა-ნაკლებობით.²⁷⁸ რადგანაც დახარჯული დროის ყველაზე საუკეთესო გათვლებით და ექსპერტთა ჯგუფების შეფასებებითაც კი, რთულია ზუსტად განისაზღვროს კონკრეტულ საქმეთა კატეგორიების წონების ურთიერთშეფარდება, „გონიერი“ შენონის პრინციპის თანახმად, წონების შეფასებისას გაურკვევლობის ელემენტის დაშვებით შესაძლებელი ხდება არსებული საშტატო ერთეულების სასამართლოებს შორის ეფექტიანად გადანაწილების უფრო რეალისტური მიდგომის არჩევა.²⁷⁹ მოსამართლეთა ოპტიმალური (ყველაზე დაბალანსებული) გადანაწილების შესაფასებლად, საქმეთა „გონიერი“ შენონის სისტემა გულისხმობს რამდენიმე განმეორებითი ეტაპის გავლას,²⁸⁰ იმისათვის რათა ალგორითმმა თავად შეარჩიოს ისეთ კომბინაცია, რომელიც კონკრეტულ სასამართლოს საუკეთესო ტრილში წარმოაჩენს.²⁸¹ შესაბამისად, საქმეთა გონიერი წონების სისტემა ავლენს ყველა იმ გადაყვანის საჭიროებას, რაც აუცილებელია სასამართლოებში დატვირთულობის დასაბალანსებლად.²⁸²

276 იესპერ ვიტრუპი, მოსამართლეთა და აპარატის თანამშრომლების გადანაწილება საქართველოს სასამართლოებში, ფაზა II, თებერვალი, 2020.

277 იქვე, გვ. 6.

278 იქვე, გვ. 6.

279 იქვე, გვ. 15.

280 იქვე, გვ. 18.

281 იქვე, გვ. 7.

282 იქვე, გვ. 8. და დანართი A.

კვლევაში შემოთავაზებული საქმეთა შენონის ძირითადი მოდელი, იყენებს 2016–დან 2018 წლამდე სამწლიანი პერიოდის მონაცემებს სასამართლოში შესულ საქმეებთან მიმართებით. ეს მოდელი პროგნოზირებს, თუ როგორი უნდა იყოს მოსამართლეთა სამართლიანი/დაბალანსებული გადანაწილება, თუ საქმეთა რაოდენობა იგივე დარჩება და მოსამართლეთა საერთო რაოდენობა 415-ს გაუთანაბრდება (წინასწარ დადგენილი დიაპაზონის მედიანური მაჩვენებელი).²⁸³ ისეთ ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, სადაც საქმეთა შენონის არანაირი წინა სისტემა არ არსებულა, საქმეთათვის გონიერი წონების მინიჭებისათვის გასაშუალოებული რაოდენობის დადგენაც კი რთულია. აქედან გამომდინარე, საქმეთა შენონის ძირითადი მოდელის შეცდომებისაგან დასაცავად და ძირითადი მოდელით მიღებული შედეგების დასადასტურებლად, კვლევამ ძირითად მოდელთან ერთად განიხილა სხვა დამატებითი მოდელებიც.²⁸⁴ ასევე, სტატისტიკის უზუსტობის რისკის გათვალისწინებით, კვლევამ გაითვალისწინა ისეთი ალტერნატიული მოდელებიც, რომლებიც საქმეთა რაოდენობაზე არ ყოფილა მიბმული.²⁸⁵

კვლევის შედეგად, საქართველოს სასამართლოებში საქმეთა გონიერი წონების სისტემის სხვადასხვა მოდელის გამოყენებით დადგინდა პირველი ინსტანციის სასამართლოებში მოსამართლეთა რაოდენობის გაზრდის მწვავე საჭიროება. პრიორიტეტულია პირველი ინსტანციის სასამართლოებში არსებული ვაკანტური ადგილების შევსება და ყურადღების გამახვილება პირველ რიგში იმ სასამართლოებზე, სადაც ყველაზე დიდია სხვაობა დატვირთულობასა და მოსამართლეთა ამჟამინდელ რაოდენობას შორის.²⁸⁶ გარდა ამისა, კვლევის თანახმად, პირველი ინსტანციის და ზედა ინსტანციების სასამართლოების დატვირთულობის ერთმანეთთან შედარების სირთულიდან (სასამართლო კოლეგიების არსებობა) გამომდინარე, ზემდგომი სასამართლოების შეფასებასთან დაკავშირებით, შესაძლოა, არსებობდეს გარკვეული ცდომილება, თუმცა არსებული გაანგარიშებებით, მოსამართლეების რაოდენობა შეიძლება გაიზარდოს უზენაეს სასამართლოში, ხოლო ორ სააპელაციო სასამართლოს ამჟამად შეიძლება ზედმეტი მოსამართლეებიც კი ჰყავდეს.²⁸⁷ შესაბამისად, ოპტიმალური გადანაწილების დასადგენად სისტემას მინიმუმ 85 მოსამართლე უნდა დაემატოს და შემდეგ იმის დასადგენად, სასამართლოებს შორის სამუშაო დატვირთვების განსხვავება ამართლებს თუ არა გადანაწილების ცვლილება, სასამართლო საქმეებისთვის წონის მინიჭების „გონიერი“ სისტემა უნდა გამოიყენებოდეს.²⁸⁸

283 იქვე, გვ. 8.

284 იქვე, გვ. 9 და დანართი C.

285 იქვე, გვ. 9 და დანართი D.

286 იქვე, გვ. 9.

287 იქვე, გვ. 9.

288 იქვე, გვ. 8.

4.5.2.3. საქმეთა გაჭიანურების ეფექტიანი მენეჯმენტი

საქმეთა გაჭიანურება და, შესაბამისად, დავალიანება შეიძლება გამოწვეული იყოს სამუშაოს არაეფექტიანი ორგანიზაციით და არა ისეთი გადატვირთულობით, რაც საქმეთა რაოდენობითა და მოსამართლეების ნაკლებობით აიხსნება.²⁸⁹ ამ მიმართულებით, სასამართლო სისტემამ, სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის საფუძველზე, აიღო ვალდებულება ემუშავა სასამართლოს საქმიანობის ეფექტიანობის გასაზრდელად, თუმცა სასამართლოს საქმიანობის ეფექტიანობის შეფასებისა და მონიტორინგის მექანიზმის განვითარების მიზნით CEPEJ-ის სტანდარტებისა და ანგარიშების შესწავლა/განზოგადება, ასევე, სასამართლოების საქმიანობის შეფასების კრიტერიუმების, შეფასების სტატისტიკურ-ანალიტიკური ანგარიშების ერთგვაროვანი წარმოებისა და შემდგომი რეაგირების მექანიზმის დახვეწა, დღემდე არ დასრულებულა.

4.5.2.3.1. სპეციალიზაციების მიხედვით საქმეთა განხილვისა და შემთხვევითობის პრინციპით საქმეთა ელექტრონული განაწილება

სასამართლოებში შემოსულ საქმეთა მზარდი რაოდენობის მართვის, ასევე, ნაშთად დარჩენილი საქმეების შესამცირებლად, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილებებით, მოსამართლეთა ვიწრო სპეციალიზაციები განსაზღვრულია თბილისის საქალაქო და სააპელაციო სასამართლოებში.²⁹⁰ იუსტიციის უმაღლესი საბჭო განსაკუთრებით ამახვილებს ყურადღებას იმ შედეგებზე, რომელიც დადგა ვიწრო სპეციალიზაციის განხორციელების შედეგად, კონკრეტულ სამოქალაქო დავებთან²⁹¹ მიმართებით, რომლებიც კვლევების თანახმად,²⁹² ყველაზე პრობლემური აღმოჩნდა საქმეთა გაჭიანურების კუთხით. ამ ანგარიშის მიზანი არ

289 იესპერ ვიტრუბი, საქართველოში მოსამართლეების საჭირო რაოდენობის შეფასება, USAID/PROLoG, აგვისტო, 2018, გვ. 46; იესპერ ვიტრუბი, მოსამართლეთა და აპარატის თანამშრომლების გადანაწილება საქართველოს სასამართლოებში, ფაზა II, თებერვალი, 2020, გვ. 42.

290 იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2018 წლის 30 აპრილის №1/175 გადაწყვეტილება „თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა, ადმინისტრაციულ საქმეთა და სისხლის სამართლის საქმეთა პალატაში მოსამართლეთა ვიწრო სპეციალიზაციის განსაზღვრის შესახებ“; საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2017 წლის 24 ივლისის №1/233 გადაწყვეტილება „თბილისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა საგამოძიებო, წინასასამართლო სხდომისა და არსებითი განხილვის კოლეგიაში მოსამართლეთა ვიწრო სპეციალიზაციის განსაზღვრის შესახებ“; „თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა და ადმინისტრაციულ საქმეთა კოლეგიებში მოსამართლეთა ვიწრო სპეციალიზაციის განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2006 წლის 3 ოქტომბრის №1/92-2006 გადაწყვეტილება.

291 არასაბანკო სადევმოზიტო დაწესებულებების – კვალიფიციური საკრედიტო ინსტიტუტების მიერ დადებული სესხის ხელშეკრულებიდან წარმოშობილი დავები, თუ სარჩელის ფასი არ აღემატება 5 000 ლარს და კომერციული დავები – ნებისმიერი სამოქალაქო სამართლებრივი კატეგორიის ქონებრივ-სამართლებრივი დავა, გარდა საოჯახო-სამართლებრივი, დელიქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებისა და მორალური ზიანის ანაზღაურების შესახებ სარჩელებისა, თუ სარჩელის ფასი აღემატება 500 000 ლარს.

292 ბ. ლედუკი, „საქართველოს სასამართლოებში საქმეთა გაჭიანურებისა და დაგროვების შეფასება“, USAID/PROLoG, ნოემბერი, 2018.

არის კონკრეტულ სპეციალიზაციაში არსებულ საქმეთა დატვირთულობის და სპეციალიზაციის შექმნის შემდგომი განხილვის ვადის შეფასება, თუმცა თავად იუსტიციის საბჭოს მიერ გავრცელებული მონაცემები შეეხება მხოლოდ თბილისის 2 სასამართლოს, შესაბამისად, ამით შეუძლებელია შეფასდეს ვინრო სპეციალიზაციების ეფექტიანობა სასამართლოთა დატვირთულობის შემცირების მიმართულებით, მეორე მხრივ კი, თუნდაც დაშვება გაკეთდეს ამ მიდგომის ეფექტიანობაზე, მხოლოდ ამ 2 სასამართლოში პრობლემის გადაჭრა საკმარისი არ არის მთელი ქვეყნის მასშტაბით არსებულ სასამართლოებში საქმეთა გაჭიანურების აღმოსაფხვრელად.²⁹³ მნიშვნელოვანია ისიც, რომ საქმეთა გონიერი შენონის სისტემა გამოიყენებოდა არა მხოლოდ სხვადასხვა სასამართლოებს შორის საქმეთა განაწილებისათვის, არამედ კოლეგიებსა და პალატებში (ასევე, არსებობის შემთხვევაში, ვინრო სპეციალიზაციებში) მოსამართლეთა რაოდენობის განსაზღვრისთვისაც, რაც დღეისთვის ასევე არ არის დანერგილი.

საქმეთა ნონების განსაზღვრასა და ვინრო სპეციალიზაციებში/კოლეგიებში/პალატებში/სასამართლოებში გადანაწილებას აზრი დაეკარგება, თუ საქმეთა განაწილების სისტემა ეფექტიანად არ იმუშავებს. მართლმსაჯულების რეფორმის „მესამე ტალღის“ ფარგლებში, „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონში შევიდა ცვლილება, რომლის თანახმად, რაიონულ (საქალაქო), სააპელაციო და უზენაეს სასამართლოებში მოსამართლეთა შორის საქმეები ნაწილდება ავტომატურად, ელექტრონული სისტემის მეშვეობით, შემთხვევითი განაწილების პრინციპის დაცვით. 2017 წლის ბოლოსათვის საქმისწარმოების ელექტრონული სისტემა დაინერგა და ამოქმედდა ყველა საერთო სასამართლოში.²⁹⁴ საქმეთა შემთხვევითი განაწილება ელექტრონული სისტემის საშუალებით მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის გარდა, ხელს უნდა უწყობდეს მოსამართლეთა თანაბარ დატვირთულობას და შესაბამისად, უზრუნველყოფდეს საქმის სწრაფ წარმოებას.²⁹⁵ თუმცა, რთულია ითქვას, რომ საქართველოში საქმისწარმოების ელექტრონულმა სისტემამ მართლმსაჯულება უფრო დროული და ეფექტიანი გახადა. მართალია, ელექტრონული სისტემის მეშვეობით საქმეთა ავტომატური განაწილება, ეფუძნება მოსამართლეთა შემთხვევითი შერჩევის პრინციპს, თუმცა მოდელი ხარვეზიანია. სისტემის მონიტორინგის შემდგომ გამოიკვეთა შემდეგი გამოწვევები:

293 მეორე პროგრესის ანგარიშის პროექტი; დღესდღეობით, თბილისის საქალაქო სასამართლოში მსგავსი კატეგორიის საქმეებს განიხილავს 5 მოსამართლე. [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3sMOCed>, <https://bit.ly/3edrXQU>, <https://bit.ly/3vbCvqz>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

294 ორგანულ კანონში შესული ცვლილებების საფუძველზე, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესმა საბჭომ 2017 წლის 1 მაისს მიიღო №1/56 გადაწყვეტილება „საქართველოს საერთო სასამართლოებში საქმეთა ავტომატურად, ელექტრონული სისტემის მეშვეობით განაწილების წესის დამტკიცების შესახებ“.

295 სტრატეგია, სასამართლო სისტემის საქმიანობის ანგარიში, 2017-2019, გვ. 27, [ხელმისაწვდომია: <http://hcoj.gov.ge/>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021]. გაეროს ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო [UNODC], რეკომენდაციები მართლმსაჯულების მიუკერძოებლობის და შესაძლებლობების გაძლიერება, გაეროს ოფისი, ნიუ იორკი, 2011 [Resource Guide on Strengthening Judicial Integrity and Capacity].

- სასამართლოში საქმეთა ელექტრონული განაწილების სისტემის მიერ მოსამართლეებს შორის საქმეთა განაწილებისას, კვლავ არ არის გათვალისწინებული საქმის სირთულე და წონა, რაც აუცილებელია მოსამართლეთა თანაბარი და სამართლიანი დატვირთვისთვის;
- სასამართლოს თავმჯდომარეს შეუძლია თვითნებურად გაზარდოს/შემციროს მოსამართლეთა დატვირთულობის მაჩვენებელი;²⁹⁶
- ის მოსამართლეები, რომლებიც სასამართლოში ასევე იკავებენ სასამართლოს/კოლეგიის/პალატის თავმჯდომარის/მოადგილის თანამდებობებს, აგრეთვე იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მოსამართლე წევრები, მკვეთრად უპირატეს მდგომარეობაში იმყოფებიან სხვა მოსამართლეებთან შედარებით, რადგან საქმეთა ელექტრონული განაწილების წესი ამ პირებისთვის შეღავათიან დატვირთულობას ითვალისწინებს. მოსამართლის დატვირთულობა განსაკუთრებით მცირდება, თუკი ის ერთდროულად საბჭოს წევრიც არის და სხვა ადმინისტრაციული თანამდებობაც უკავია;
- მართალია, კონკრეტულ სასამართლოში ვინრო სპეციალიზაციის განსაზღვრის თაობაზე გადაწყვეტილებას იუსტიციის უმაღლესი საბჭო იღებს, თუმცა სასამართლოს თავმჯდომარე კვლავ უფლებამოსილია, განსაზღვროს სასამართლოს ვინრო სპეციალიზაციის შემადგენლობა, მათ შორის, მათი რაოდენობრივი გადანაწილება.²⁹⁷

საქმეთა მართვის და განაწილების ელექტრონული სისტემის ეს ხარვეზები, გარდა იმისა, რომ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის მიმართულებით რისკების შემცველია, მოქმედებს სასამართლოს საქმიანობის ეფექტიანობაზე და ხელს უშლის როგორც მოსამართლეთა, ისე მთლიანად სისტემის პროდუქტიულობას. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, დადგინდეს ერთ მოსამართლეზე გასანაწილებელ საქმეთა გონივრული რაოდენობა, საქმის კატეგორიის და სირთულისა და სხვა კრიტერიუმების მიხედვით. ასევე, მოსამართლეთა დატვირთულობის შეცვლის უფლებამოსილება მკაცრ რეგულირებას დაეჭვმდებაროს და ვინრო სპეციალიზაციებში მოსამართლეთა გადანაწილება ასევე დაეფუძნოს საქმეთა გონიერი შეწონის სისტემას.

296 საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილება, №1/56, მუხლი 5. [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3aBAuLc>; წვდომის თარიღი: 17.02.2021].

297 საქმეთა ელექტრონული განაწილების სისტემა სასამართლოში, EMC, 2020, გვ. 9. [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2P7O4Qm>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

4.5.2.3.2. პერსონალის ნაკლებობა, ინფრასტრუქტურული გამოწვევები და სხვა ადმინისტრაციული პრობლემები

საქმეთა გაჭიანურების პრევენციისა და სასამართლოს საქმიანობის ეფექტიანობის გასაზრდელად, შესაძლოა მიზანშეწონილი იყოს მეტი სამუშაოს არამოსამართლე თანამშრომლებზე განაწილება.²⁹⁸ ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია, არამოსამართლე თანამშრომელთა სასამართლოებში გადანაწილების შეფასებაც, რისთვისაც აუცილებელია მოსამართლეთათვის საქმეთა გონივრული წონების დადგენის პარალელურად, იუსტიციის უმაღლესმა საბჭომ შეიმუშაოს საქმეებისთვის წონის მინიჭების სპეციალური მეთოდიკა არამოსამართლე თანამშრომელთათვის.²⁹⁹ მართალია, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო ხშირად მიუთითებს არამოსამართლე თანამშრომელთა შტატების გაზრდის საჭიროებაზე იმ რაიონულ/საქალაქო სასამართლოებში, სადაც საქმეთა ჭარბი ნაკადი შეინიშნება,³⁰⁰ თუმცა ამ მიმართულებით ქმედითი ნაბიჯები ჭერჯერობით არ გადადგმულა.

იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს არგუმენტაციით, საქმეთა გაჭიანურებას ასევე იწვევს სასამართლო სისტემის მატერიალურ-ტექნიკური და ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის განვითარების არასაკმარისი დონე. კერძოდ, სასამართლოს პრიორიტეტების შესაბამისად, პერმანენტულად განსაახლებელია მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. სასამართლოებში სასამართლო სხდომის დარბაზები და მოსაცდელი სივრცეები მცირეა. საქმეთა მზარდი ნაკადის პირობებში პრობლემას წარმოადგენს სასამართლო პროცესების ხშირი გადადება, რაც ართულებს მხარეთა მონაწილეობით დადგენილი სასამართლო სხდომების გრაფიკების დაცვას და საბოლოოდ, აჭიანურებს სამართალწარმოების ვადებს. ამ პრობლემის გადაჭრის გზად კი, უთითებს სამშენებლო სამუშაოებს, რომელიც თბილისის საქალაქო სასამართლოს ტერიტორიაზე მიმდინარეობს.³⁰¹

პროფესიულ ფოკუს ჯგუფში გამოიკვეთა მოსაზრება, რომ პანდემიის პირობებში კიდევ უფრო პრობლემური გახდა გაჭიანურების საკითხი, რადგანაც მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებების სიმცირე და ეფექტიანი მენეჯმენტის სისტემის არარსებობა ონლაინ პროცესებმა მეტად თვალსაჩინო გახადა.

298 იესპერ ვიტრუპი, საქართველოში მოსამართლეების საჯირო რაოდენობის შეფასება, USAID/PROLoG, აგვისტო, 2018, გვ. 47.

299 იესპერ ვიტრუპი, მოსამართლეთა და აპარატის თანამშრომლების გადანაწილება საქართველოს სასამართლოებში, ფაზა II, თებერვალი, 2020, გვ. 9 და დანართი E.

300 სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგიის 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმის პროგრესის ანგარიში, საანგარიშო პერიოდი: ივნისი 2017 – ივნისი 2018, გვ. 10, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3epnxFU>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

301 იქვე.

„ეხლა კიდევ უფრო გადატვირთულები არიან იმ მდგომარეობიდან გამომდინარე, რაც შექმნილია პანდემიასთან დაკავშირებით და დისტანციური ჩართვები და სისხლის სამართალზე, განსაკუთრებით, საპატიმრო საქმეებზე, ციხიდან ჩართვები რასაც იწვევს და იქ არის ტექნიკური პრობლემები, რომლებიც მათ რიგში დგომას მოითხოვს და ამის გამო თანაბარ დროში ჯერ ესეც ვერ იგულისხმება და აქვე მინდა ხაზი გავუსვა, რომ სისხლის სამართალში კიდევ უფრო, ანუ პრაქტიკულად სამოქალაქოში ხომ არის ეს პრობლემები, გასაგებია, მაგრამ სისხლში კიდევ არა საპატიმროს საქმეებზე, საქმის განხილვები კიდევ უფრო გაიწვია იმიტომ, რომ მთელი ყურადღება მაინც გადატანილია საპატიმრო საქმეების განხილვაზე. მე ვთვლი, რომ ეს არის ალბათ მოსამართლეთა სიმცირის და გადატვირთულობის ბრალი“.³⁰²

4.5.2.4. საქმის გონივრულ ვადაში განხილვის დარღვევისას უფლების აღდგენის ეფექტიანი საშუალებები

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი იმის შესაფასებლად, თუ რამდენად აქვს კონკრეტულ ქვეყანას სისტემური ხედვა გაჭიანურებული სასამართლო პროცესების პრობლემასთან დაკავშირებით, არის იმის შემოწმება, არსებობს თუ არა სამართლიან სასამართლოზე უფლების ამ ასპექტთან მიმართებით უფლების აღდგენის ეფექტიანი საშუალებები. საერთაშორისო პრაქტიკის ანალიზით, შესაძლებელია ორი ასეთი საშუალების გამოყოფა: (1) ღონისძიებები, რომლებიც ბუნებით არის დამდგარი ზიანის გამოსწორებისაკენ ან/და დამდგარ შედეგზე რეაგირებისკენ მიმართული და (2) ღონისძიებები, რომლებიც პრევენციული შინაარსისაა. როგორც ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს, ისე გაეროს უფლებათა კომიტეტის გადანიშნულებებიდან ჩანს, რომ ამ უფლების აღდგენის ეფექტიან საშუალებად ამ ტიპის ღონისძიებათა ერთობლიობა უფრო განიხილება, ვიდრე რომელიმე ერთი კონკრეტული სახე.

მაგალითისათვის, პირველი ტიპის ღონისძიებებში შეგვიძლია მოვიზიაროთ, როგორც კომპენსაციის გადახდის ვალდებულება, ისე, თუ კონკრეტული გაჭიანურება დაკავშირებული იყო მოსამართლის ბრალეულობასთან, მის მიმართ დისციპლინური წარმოების წამოწყებაც კი. მოსამართლეებს ვალდებულება აქვთ, აქტიურად გააკონტროლონ, რომ სასამართლო პროცესების მიმდინარეობა შეესაბამებოდეს გონივრული ვადის სტანდარტებს. სტრასბურგის პრევენციული სამართლის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ მათ იმის მოვალეობაც კი აქვთ, რომ დააზღვიონ

302 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

მხარეთა მიერ განზრახ გაჭიანურების მცდელობები და მიიღონ ყველა ზომა ამის აღსაკვეთად. მართალია, დისციპლინური ზომების გამოყენებისას განსაკუთრებული სიფრთხილეა საჭირო, რადგანაც, შესაძლოა, ამან მოსამართლეთა დამოუკიდებლობას შეუქმნას საფრთხე. თუმცა, სასამართლო დამოუკიდებლობა არ ნიშნავს ანგარიშვალდებულების ნაკლებობას. მნიშვნელოვანია, ანგარიშვალდებულების სისტემა იყოს გამართული და არ იძლეოდეს დისციპლინირების მექანიზმის ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობას. აუცილებელია, რომ დისციპლინირება არ გამოიყენებოდეს, როდესაც გაჭიანურება გამომწვეულია მოსამართლის გადატვირთულობით ან/და სხვა ისეთი სისტემური პრობლემით, რომელიც კონკრეტული ერთი ინდივიდუალური მოსამართლის ქცევასთან არ არის დაკავშირებული.³⁰³

რაც შეეხება პრევენციულ საშუალებებს, მათი შემუშავება უნდა ეფუძნებოდეს არსებული პრობლემებისა და გაჭიანურების გამომწვევი მიზეზების დეტალურ ანალიზს. თუმცა, ამ მიმართულებით მთავარი გამომწვევაა სწორედ ის, რომ მრავალ ქვეყანაში, ასევე საქართველოშიც, არ არის ერთიანი მეთოდოლოგია და საკმარისი სტატისტიკური მონაცემები იმის გასაანალიზებლად, თუ კონკრეტულად რომელ ეტაპზე და რატომ ხდება საქმეთა გაჭიანურება. ძირითადი პრევენციული მექანიზმები, რომლებსაც მრავალი ქვეყნის გამოცდილება იცნობს, არის (1) კანონმდებლობით საქმეთა განხილვის ფიქსირებული ვადების დადგენა და (2) მექანიზმები, რომლებიც მხარეს აძლევს საშუალებას მოითხოვოს ზემდგომი სასამართლოსაგან, რომ საქმის განხილველ ქვედა ინსტანციის სასამართლოს დაეკისროს ვალდებულება, გადადგას კონკრეტული საპროცესო ნაბიჯი ან კონკრეტულ ვადაში განიხილოს საქმე.³⁰⁴ საქართველოში გამოყენებულია პირველი მიდგომა, რომლითაც კონკრეტულ შემთხვევებში (თუმცა არა ყოველთვის) არის შესაბამისი ვადები დანესებული საქმის განხილვის ეტაპებისათვის, პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ეს ჩანაწერი ვერ ასრულებს პრევენციულ ფუნქციას და საქმეთა გაჭიანურება მაინც დიდ გამომწვევას წარმოადგენს. ასევე, მნიშვნელოვანია იმის გააზრება, რომ საქმეთა განხილვაზე დანესებული მკაცრი ვადები და ვადების დარღვევისთვის დადგენილი ფორმალური ან არაფორმალური სანქციები წარმოშობს უხარისხო და ნაჩქარევი გადაწყვეტილებების გამოტანის რისკს.³⁰⁵

რადგან საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი მიდგომა სწორედ ფიქსირებული ვადებისა და ვადების დარღვევისათვის დისციპლინური პასუხისმგებლობის დაკისრებას მოიაზრებს სამართლებრივი დაცვის ქმედით საშუალებებად, მნიშვნე-

303 Martin Kuijer, The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings, *Human Rights Law Review* 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 794.

304 იქვე, გვ. 793.

305 იესპერ ვიტრუპი, საქართველოში მოსამართლეების საჯირო რაოდენობის შეფასება, USAID/PROLoG, აგვისტო, 2018, გვ. 46; იესპერ ვიტრუპი, მოსამართლეთა და აპარატის თანამშრომლების გადანაწილება საქართველოს სასამართლოებში, ფაზა II, თებერვალი, 2020, გვ. 42.

ლოვანია, სწორედ ამ ასპექტების ეფექტიანობის დადგენა. კერძოდ, დისციპლინური გადაცდომისა მოსამართლის მიერ საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობით დადგენილი ვადის არასაპატიო მიზეზით არსებითად დარღვევა. ამ ვადის დარღვევის მიზეზი არასაპატიოდ არ ჩაითვლება, თუ მოსამართლემ ამ ვადის დაცვა ობიექტურ გარემოებათა (საქმეთა სიმრავლე, საქმის სირთულე და სხვ.) გამო ვერ შეძლო.³⁰⁶

უპირველეს ყოვლისა, კანონში მოცემული ფორმულირება, რითაც საქმისწარმოების გაჭიანურება მხოლოდ საპროცესო ვადების დარღვევას უკავშირდება, არასწორია, ვინაიდან საქმისწარმოება, შესაძლებელია, საქმის განხილვის ვადის დაცვითაც გაჭიანურდეს.³⁰⁷

მეორე მხრივ, არსებობს მოსაზრება, რომ მოსამართლის მიერ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით განსაზღვრული საქმის დასრულების ვადის დარღვევის შემთხვევაში არაეფექტიანია მოსამართლის დისციპლინური პასუხისმგებლობის მექანიზმი, რადგან მოსამართლეებმა წინასწარ იციან, რომ მათ არ დაეკისრებათ პასუხისმგებლობა და ამის გამო, საქმეებს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის სერიოზული დარღვევებით განიხილავენ.³⁰⁸

„ჩემს კოლეგას ჰქონდა, რომ სწორედ ვადებთან დაკავშირებით გაასაჩივრა საბჭოში, კი უფლება აქვს, გაასაჩივრა, მაგრამ რაა მერე? შედეგი არ დადგა, როგორც მე ვიცი შესაბამისი, იქიდან გამომდინარე, რომ ვაგებით ეკიდება თვითონ სასამართლოც, ან იუსტიციის საბჭოც იმ თემატიკას, რომ ნუ გადატვირთულია სასამართლო, ბევრი საქმეებია და ასე შემდეგ. ფაქტია, რომ ეს ტვირთად აწვება მოქალაქეებს“.³⁰⁹

ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია პრაქტიკა, როდესაც მოსამართლეები კანონით დადგენილ ვადას კანონის სანინაალმდევოდ აგრძელებენ განჩინებით, ხოლო იუსტიციის უმაღლესი საბჭო ამ პრაქტიკას სრულიად დაუსაბუთებლად კანონიერად მიიჩნევს. მსგავსი პრაქტიკა გამოიკვეთა მრავალ სხვა საკითხთან დაკავშირებით, როგორცაა, შემთხვევები, როდესაც საბჭომ საპატიოდ/კანონიერად მიიჩნია: საქ-

306 „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 751, პუნქტი 8, ქვეპუნქტი ვ.ა.

307 უფლებები საქართველო, დამოუკიდებელი ინსპექტორისა და იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს საქმიანობის მონიტორინგი დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესში, 2021, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3gs7xGB>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

308 იესპერ ვიტრუპი, საქართველოში მოსამართლეების საჯირო რაოდენობის შეფასება, USAID/PROLoG, აგვისტო, 2018, გვ. 48.

309 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

მის ერთი მოსამართლიდან მეორე მოსამართლეზე გადაცემისას საპროცესო ვადების დინების თავიდან ათვლა; პროცესის გადადება მრავალგზის მხარეთა მორიგების მიზნით, როდესაც მხარე ცალსახად აცხადებს, რომ არ არსებობს მორიგების ნება და სხვ. ასევე, მართალია, საქმის განხილვის გაჭიანურებაზე მსჯელობისას იუსტიციის საბჭო ხშირად იხილავს, თუ რა სახის მოქმედებებს მიმართა მოსამართლემ საქმეში, როგორია მისი დატვირთულობა. თუმცა, ზოგ შემთხვევებში, ვადის დარღვევა საპატიოდ არის ცნობილი მხოლოდ მოსამართლის დატვირთულობიდან გამომდინარე.³¹⁰

პროფესიულ ჯგუფებთან ფოკუს ჯგუფების მიმდინარეობისას, მონაწილეებმა აღნიშნეს, რომ საკანონმდებლო დონეზე დადგენილი ვადები პრაქტიკაში მხოლოდ მხარეებისთვის მოქმედებს და არა თავად სასამართლოსთვის, რომელიც მუდმივად არღვევს ამ ვადებს. ეფექტიანი მენეჯმენტის პრობლემად შეიძლება ჩაითვალოს ასევე კიდევ ერთი დასახელებული მიზეზი, რომელიც საქმის განხილველ მოსამართლეთა ხშირ ცვლილებას მიემართება, და რომელიც ხანგრძლივი ვადით იწვევს სასამართლო განხილვების გაჭიანურებას.

„ერთადერთი საპროცესო ვადა დარჩა, რომ დროზე შეიტანო სარჩელი სასამართლოში და არ დაავიანო. დანარჩენი ვადები, რამდენ ხანში უნდა განიხილოს და ასე შემდეგ და ასე შემდეგ, ჩათვალეთ, რომ არაფერი არ არსებობს და ბენეფიციარები როდესაც გვირეკავენ, ხომ გაქვთ ეს ვადა და ჩვენ ვეუბნებით, რომ არ ვიცით, ვერაფერს ვერ გეტყვით“.³¹¹

„მე მაქვს, მაგალითად, ერთი საქმე ერთ-ერთ რაიონულ სასამართლოში ქონების დაბრუნებასთან დაკავშირებით, რომელიც 2014 წელს დაიწყო, 6 წელია ვედავებით და მოსამზადებელ ეტაპს ვერ გავცდით იმიტომ, რომ ჯერ იხილავდა ერთი მოსამართლე, მერე გადაენერა მეორე მოსამართლეს, იმან ხელახლა დაიწყო, მერე გადაენერა მესამე მოსამართლეს, მერე შეიცვალა რამოდენიმეჯერ წარმომადგენელი მიზანმიმართულად მონინაალმდევე მხარემ და ეს მიზეზი საკმარისი აღმოჩნდა, რომ გადადებულიყო სასამართლო პროცესი“.³¹²

310 უფლებები საქართველო, დამოუკიდებელი ინსპექტორისა და იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს საქმიანობის მონიტორინგი დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესში, 2021, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3gs7xGB>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

311 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

312 კაცი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

ზემოაღნიშნული მსჯელობა ადასტურებს, რომ საქართველოს კანონმდებლობა, სამართალწარმოების გაჭიანურების შემთხვევაში, არ ითვალისწინებს ქმედითი სამართლებრივი დაცვის საშუალებას და დისციპლინური ორგანოები პრაქტიკაში არც სამართალწარმოებას აჩქარებენ და არც კომპენსაციას გასცემენ.³¹³ შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ მოსამართლის მიერ სამართალწარმოების გაჭიანურების თაობაზე დისციპლინური წარმოების ინიცირების შესაძლებლობა არსებობს და ასევე, კანონმდებლობით დადგენილია საქმის განხილვის ვადები, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მნიშვნელობით, ეს ვერ ჩაითვლება სამართლებრივი დაცვის ქმედითი საშუალებების სისტემის არსებობად.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ მხოლოდ ისეთი გადაწყვეტილებები, რომელთაც დიდი საბიუჯეტო სახსრები სჭირდება (მაგალითად, მოსამართლეთა რაოდენობის ზრდა), არ არის ერთადერთი ეფექტიანი საშუალება სასამართლო პროცესების გაჭიანურების თავიდან ასაცილებლად. კერძოდ, წინა ქვეთავებში ნახსენები მოსამართლეების არსებული რაოდენობის ეფექტიანი მენეჯმენტის აუცილებლობის გარდა, საჭიროა საკანონმდებლო ხელისუფლებამ ისე მოაწესრიგოს სამართლებრივი ბაზა, რომ აღმოფხვრას ყველა ის გაჭიანურება, რაც პროცესუალური წესების გაუმართაობით არის გამოწვეული.³¹⁴ ამის ნათელი მაგალითია, საქმეთა ნაკადის შემცირების მიზნით, სამოქალაქო საპროცესო, ადმინისტრაციულ საპროცესო კოდექსსა და „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონში შესული საკანონმდებლო ცვლილებები, რომელთა თანახმად, გაიზარდა მაგისტრატ მოსამართლეთა პირველი ინსტანციით განსახილველ საქმეთა რაოდენობა. ცვლილებები ასევე შეეხო სააპელაციო სასამართლოში ქონებრივ-სამართლებრივ დავათა განხილვის წესს და სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატების მოსამართლეთა მიერ დავების ერთპიროვნულად განხილვის შესაძლებლობას. ამასთანავე, ცვლილებებით გაიზარდა ადმინისტრაციულ საქმეებზე სააპელაციო სასამართლოს მოსამართლის მიერ ერთპიროვნულად განსახილველ საქმეთა რაოდენობა. შედეგად, თბილისის სააპელაციო სასამართლოში საქმეთა ერთპიროვნულად განხილვის მაჩვენებელი 2017 წელს თუ 49.2%-ს წარმოადგენდა, 2018 წელს ეს მაჩვენებელი 68.7%-მდე გაიზარდა.³¹⁵

პროფესიული ფოკუს ჯგუფის მიმდინარეობისას ასევე გამოიკვეთა მოსაზრება, რომ ხშირად „კანონიც ხელს უწყობს იმას, რომ გაჭიანურდეს საქმის განხილვა, განსა-

313 უფლებები საქართველო, დამოუკიდებელი ინსპექტორისა და იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს საქმიანობის მონიტორინგი დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესში, 2021, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3gs7xGB>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

314 Martin Kuijer, The Right to a Fair Trial and the Council of Europe's Efforts to Ensure Effective Remedies on a Domestic Level for Excessively Lengthy Proceedings, Human Rights Law Review 13:4, Oxford University Press, 2013, გვ. 793.

315 2017 წელს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატამ კოლეგიური შემადგენლობით განიხილა საქმეთა 50.8%.

კუთრებით, არასაპატიმრო საქმეებზე სისხლის სამართალში, რაც, რა თქმა უნდა, სამართლიანობის განცდას არ ტოვებს“.³¹⁶ როგორც აღინიშნა, მოსამართლემ უნდა იზრუნოს მხარეთა მიერ საქმის გაჭიანურების მცდელობების აღკვეთაზე. პროფესიულ ჯგუფებში არსებობს მოსაზრება, რომ ამისათვის აუცილებელია ცვლილებების შეტანა კანონმდებლობაში, რომლებიც გააძლიერებს მოსამართლის მიერ საქმის მართვის უფლებამოსილებებს.³¹⁷

პროფესიულ ჯგუფებთან ჩატარებული დისკუსიის დროს გამოკვეთილი საკითხების შეჭამებისას, მონაწილეებმა აღნიშნეს, რომ თუ საქმეთა გაჭიანურებას უფრო ფართოდ შევხედავთ, დავინახავთ, რომ ის მჭიდროს არის დაკავშირებული სასამართლოების სისტემაში არსებულ ზოგად მდგომარეობასთან. კერძოდ, როგორ ხდება სასამართლო სისტემის მენეჯმენტი, მოსამართლეთა შერჩევა/დანიშვნა თუ მათი დისციპლინირება, ამიტომაც, მონაწილეები საუბრობდნენ კომპლექსური მიდგომის აუცილებლობაზე.

4.6 სასამართლო პროცესის თანმდევი გამოწვევები მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით

4.6.1. შეჯიბრებითი პროცესი და სამართლიანობის საკითხი

სასამართლო პროცესის სამართლიანობის საკითხი უშუალოდ უკავშირდება იმ მოდელის გამართულ ფუნქციონირებას, რომელსაც ეფუძნება დავების გადაწყვეტის ესა თუ ის სისტემა. საქართველოს კონსტიტუცია მიუთითებს, რომ „სამართალწარმოება ხორციელდება მხარეთა თანასწორობისა და შეჯიბრებითობის საფუძველზე“.³¹⁸

თავდაპირველად უნდა აღინიშნოს, რომ შეჯიბრებითობის პრინციპზე მკაფიო ხაზგასმის მიუხედავად, სწორი არ იქნებოდა იმის თქმა, თითქოს კონსტიტუცია გამოირიცხავდეს ინკვიზიციურობის ელემენტის შეტანას სამოქალაქო, სისხლის ან ადმინისტრაციულ პროცესში. საქართველოში ეს ამ უკანასკნელის თავისებურებებთან დასტურდება. ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი ეყრდნობა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის იმ დებულებას, რომელიც შეჯიბრებითი სამართალწარმოების აუცილებლობას ადგენს³¹⁹ და ასევე მიუთითებს, რომ „სასამართლო უფლებამო-

316 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

317 იესპერ ვიტრუპი, "საქართველოში მოსამართლეების საჯირო რაოდენობის შეფასება", USAID/PROLoG, აგვისტო, 2018, გვ. 47.

318 საქართველოს კონსტიტუცია, 62-ე მუხლის მე-5 პუნქტი.

319 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მე-4 მუხლი.

სილია თავისი ინიციატივით მიიღოს გადაწყვეტილება დამატებითი ინფორმაციის ან მტკიცებულების წარმოსადგენად“.³²⁰

„შეჯიბრებითობის“ პრინციპის შესახებ განმარტებები საკონსტიტუციო სასამართლო-საც აქვს გაკეთებული. სასამართლოს მსჯელობის თანახმად, „შეჯიბრებითობის პრინციპი ეფუძნება მხარეთა თანაბარ შესაძლებლობას, აღიჭურვონ სათანადო საპროცესო ინსტრუმენტებით და გამოიყენონ ისინი საიმისოდ, რათა წარადგინონ მათი პოზიციების სასარგებლო არგუმენტები. იმავდროულად, ამ პრინციპის უმთავრესი მიზანი არის სწორი გადაწყვეტილების მიღების ხელშეწყობა და ამ მიზნისთვის ეს პრინციპი ეყრდნობა ორივე მხარის მიერ არგუმენტების თავისუფლად წარდგენის შესაძლებლობას“.³²¹ ამ გაგებით, შეჯიბრებითობის თაობაზე კონსტიტუციური ჩანაწერის მიზანი მხარეთა შორის თანაბარი საპროცესო გარანტიების უზრუნველყოფაა.

შეჯიბრებითობასთან მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული „თანასწორობის“ ცნებაც, რაც საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობის თანახმად, გულისხმობს „სამართალწარმოების მხარეებისათვის თანაბარი გონივრული შესაძლებლობების მინიჭებას, მოიპოვონ და წარმოადგინონ მტკიცებულებები. მხარეთა თანასწორობა ფარდობითი ხასიათისაა და მოწინააღმდეგე მხარესთან შედარების მიზანია სამართლიანი ბალანსის უზრუნველყოფა მხარეებს შორის“.³²²

შესაბამისად, შეჯიბრებითი პროცესის მიზანია, მხარეთა პროცედურული თანასწორობის მიღწევის გზით საქმეზე სამართლიანი შედეგის დადგომა. ამასთანავე, აღიარებულია, რომ სამართლიანი შეჯიბრებითი პროცესის ფუნდამენტი მხარეთა სამართლებრივი წარმომადგენლობის უზრუნველყოფაა. სისხლის სამართლის პროცესის მაგალითზე ეს პრინციპი კარგად არის გამოთქმული შემდეგ ფრაზაში: „შეჯიბრებითი სისტემის საფუძველი ისაა, რომ საქმის ორივე მხარის საუკეთესო წარმომადგენლობით მიიღწევა უმაღლესი მიზანი – დამნაშავეს მსჯავრდება და უდანაშაულოს თავისუფლება“.³²³

მხარეთა თანასწორი წარმომადგენლობის მიღწევა არანაკლებ მნიშვნელოვანია სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ პროცესშიც. ამ საკითხზე ისაუბრეს მოქალაქე-

320 საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, მე-4 მუხლი.

321 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება [№1/8/594] საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II – სამოტივაციო ნაწილი, პარაგრაფი 28, 2016, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3IKqncE>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

322 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება [№1/1/650,699] საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ნადია ხურციძე და დიმიტრი ლომიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II – სამოტივაციო ნაწილი, პარაგრაფი 9, 2017, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3rhLRPp>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

323 Robert გვ. Mosteller, Failures of the American Adversarial System to Protect the Innocent and Conceptual Advantages in the Inquisitorial Design for Investigative Fairness, North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation, Vol. 36, No. 2, 2011, გვ. 326, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3vS45ui>; წვდომის თარიღი: 24.01.2021].

ბის ფოკუს ჯგუფებში. მაგალითად, თბილისის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე ჯგუფში ზოგიერთმა მონაწილემ ყურადღება გაამახვილა სასამართლოში საქმის მქონე პირის სამართლებრივ ცოდნასა და ადვოკატის კვალიფიკაციაზე. მათი თქმით, ძალაუფლების მქონე ადამიანებს მაღალკვალიფიციური ადვოკატები ჰყავთ დაქირავებული, რომლებიც ცოდნითა და გამოცდილებით საქმეებს თავის სასარგებლოდ ატრიალებენ. ეს მონაწილეები მიიჩნევენ, რომ ამ დროს უფრო დიდ როლს ადვოკატის პროფესიონალიზმი და კლიენტის საქმეში ჩახედულობა თამაშობს, ვიდრე რაიმე სახის გავლენა.

მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კონცეფციისთვის მხარეთა შორის შეჭიბრებითობისა და თანასწორობის პრინციპები უმნიშვნელოვანესია. ამავე დროს, ხელმისაწვდომობის კონცეფციას და საკითხის შესახებ ჰოლისტურ მიდგომას უფრო ფართო პერსპექტივები შემოაქვს, რომელიც, გარდა მხარეთა თანასწორი წარმომადგენლობისა და გარანტიებისა, გულისხმობს პროცესის სხვა მონაწილეების – მოსამართლეების, დაზარალებულებისა თუ მონმეების – როლის, უფლებებისა და შესაძლებლობების კომპლექსურად გააზრებას. ჰოლისტური მიდგომის მიზანია „მართლმსაჯულების სოციალური დაცვის მოდელის“ ჩამოყალიბება, სადაც მოსამართლეები, პროკურორები და დაცვის მხარე მსჯავრდების ადმინისტრირებას კი არ ახდენენ, არამედ ერთობლივად მუშაობენ მართლმსაჯულების სოციალური მიზნის მისაღწევად.³²⁴ ამ დროს, ბრალდებულთა დევნისა და დასჯის ნაცვლად, მართლმსაჯულების სისტემა ცდილობს, რომ „დასრულდეს დაკავების, დაპატიმრების, გათავისუფლებისა და კვლავ დაკავების ციკლური წრებრუნვა“.³²⁵

მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ფართო შინაარსი კარგად აქვს გამოხატული საკონსტიტუციო სასამართლოს, რომელიც თავის მსჯელობაში აღნიშნავს: „სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლება ინდივიდის უფლებების და თავისუფლებების დაცვის, სამართლებრივი სახელმწიფოსა და ხელისუფლების დანაწილების პრინციპების უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანესი კონსტიტუციური გარანტიაა. ის ინსტრუმენტული უფლებაა, რომელიც, ერთი მხრივ, წარმოადგენს სხვა უფლებებისა და ინტერესების დაცვის საშუალებას, ხოლო, მეორე მხრივ, ხელისუფლების შტოებს შორის შეკავებისა და განონასწორების არქიტექტურის უმნიშვნელოვანეს ნაწილს. ინდივიდების სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობა ის საშუალებაა, რომელიც ახდენს სასამართლო ხელისუფლების განხორციელების ინიცირებას და, შესაბამისად, ამ მხრივ, მისი კონსტიტუციური წონა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ზოგადად სასამართლო ხელისუფლების ეფექტურად განხორციელებასთან. [...] ამ

324 Albert Currie, *Riding the Third Wave: Rethinking Criminal Legal Aid within an Access to Justice Framework*, The Evolution of Access to Justice, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3faVZHH>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

325 იქვე.

უფლების განხორციელება სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპს უკავშირდება და მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მის არსს“.³²⁶

შესაბამისად, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის შემოფარგვლა მხოლოდ იურიდიული დახმარების კონტექსტით, გაუმართლებელია. მართოდენ საპროცესო წარმომადგენლობის უზრუნველყოფა, ყოველგვარი სხვა სოციოეკონომიკური და ინსტიტუციური დაბრკოლებების მხედველობაში მიუღებლად, ვერ იქნება სამართლიანი პროცესის გარანტი. მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის იდეაზე საუბრისას, ერთი მხრივ, დღის წესრიგში უნდა იდგეს როგორც სასამართლო სისტემის, ისე პროკურატურის, პოლიციის, პენიტენციური სისტემის და სხვა რგოლების რეფორმირების საკითხი,³²⁷ ხოლო მეორე მხრივ, ამ მსჯელობაში უნდა შემოვიდეს ის სოციალური ცვლადები, რომლებიც ისტორიულად გავლენას ახდენდნენ ინდივიდებისა თუ ჯგუფების მართლმსაჯულების წვდომის ხარისხზე. ასეთი სოციალური ცვლადებია კლასი, რასა, შებენიერი შესაძლებლობები, გენდერი, სექსუალური ორიენტაცია და სხვ.³²⁸

ამდენად, სამართლიანობისა და თანასწორობის საკითხი, ფუნდამენტურ დონეზე, უნდა განისაზღვროს სწორედ იმის მიხედვით, თუ რა სისტემას, გარანტიებს და როგორ პროცედურულ მოწესრიგებას გვთავაზობს პროცესი და დამკვიდრებული პრაქტიკა. ამ შემთხვევაში, აქცენტი გაკეთდება რამდენიმე მნიშვნელოვან საკითხზე, რომელიც მხარეთა თანასწორობისა და შეჭიბვებითობის ჭრილში მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის პრობლემას არსებითად უკავშირდება. ბუნებრივია, კვლევის კონკრეტული ფოკუსიდან და მიზნებიდან გამომდინარე, წინამდებარე მასალას ვერ ექნება პრეტენზია, რომ ის ყველა პროცესუალურ პრობლემას გამოავლენს და გააანალიზებს.

4.6.1.1. დაცვის მხარე და მოწმეები

ბრალდებულის უფლებების დაცვა ცენტრალური მნიშვნელობის საკითხია სისხლის სამართლის პროცესში. მართლმსაჯულების სისტემამ უნდა უზრუნველყოს დაცვის მხარის წვდომა იმ მექანიზმებსა და ბერკეტებზე, რომლებიც აუცილებელია სიმართლისა და სამართლიანობის ძიებაში მნიშვნელოვანი კონტრიბუციის შესატანად და ბრალდებულის უფლებების სრულფასოვნად დასაცავად. საკითხი განსაკუთრე-

326 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება [№1/3/421,422] საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II, პარაგრაფი 1, 2009, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2Qph8TF>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

327 Access to Justice, Practice Note, UNDP, 2004, გვ. 15, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2PpQr0Q>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

328 What is Access to Justice? Five Different Ways of Considering Access to Justice, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3fc5170>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

ბით აქტუალურია შეჯიბრებითი პროცესის პირობებში, სადაც დაცვის უფლება და მხარეთა შორის თანასწორობის უზრუნველყოფა ამ სისტემის სამართლიანი ფუნქციონირების ფუნდამენტი. დაცვის უფლების მნიშვნელობა განმარტებული აქვს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსაც, რომელიც აღნიშნავს: „დაცვის უფლების არსი იმაში მდგომარეობს, რომ პირს, რომლის მიმართაც გარკვეული პროცესუალური ზომები ტარდება, უნდა გააჩნდეს შესაბამის პროცედურასა და მის შედეგზე ეფექტური ზეგავლენის მოხდენის შესაძლებლობა“.³²⁹ ამასთანავე, ის არ შემოიფარგლება სისხლის სამართლის სფეროთი და ვრცელდება სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებებზეც.³³⁰ გარდა ამისა, საკონსტიტუციო სასამართლო ყურადღებას ამახვილებს დაცვის უფლების პრაქტიკაში რეალურად განხორციელებადობის მნიშვნელობაზე. კერძოდ, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პოზიციებზე დაყრდნობით, საკონსტიტუციო სასამართლო აღნიშნავს, რომ „კონვენცია მონოდებულია უზრუნველყოს არა თეორიული ან ილუზორული უფლებები, არამედ მათი პრაქტიკული და ეფექტური განხორციელება. ეს განსაკუთრებით სამართლიანია დაცვის უფლებასთან მიმართებით, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უკავია დემოკრატიულ საზოგადოებაში, ისევე როგორც თავად უფლებას სამართლიან სასამართლოზე, რომლიდანაც ის გამომდინარეობს“.³³¹

ბრალდებულის ინტერესების სათანადოდ დაცვის კუთხით, საქართველოში რამდენიმე პრობლემური ასპექტის გამოყოფა შეიძლება. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა ბრალდებულისთვის უფლებების განმარტებას უკავშირდება. მხარეთა შორის თანასწორობის მისაღწევად აუცილებელია, რომ ბრალდებულებს სრული ინფორმაცია ჰქონდეთ საკუთარ უფლებებზე. მნიშვნელოვანია, რომ „პირმა იცოდეს მისი წარმომადგენლობითი უფლების [...] შესახებ, როდესაც მას არ შეუძლია ამ ხარჯის გაწევა; და რომ პირს, რომელიც ჩვენებას იძლევა, ესმოდეს, რომ მას აქვს უფლება არ მისცეს ჩვენება საკუთარი თავის წინააღმდეგ“.³³² ხშირია შემთხვევები, როცა ბრალდებულებისთვის შესაბამისი ინფორმაციის მიუწოდებლობა, პროცესის მიმდინარეობისას, დაცვის მხარის ბრალდების მხარესთან შედარებით არათანაბარ პოზიციებში ყოფნის საფუძველი ხდება.³³³ ბრალდებულების მიერ მათი უფლებების სრულად გაცნობიერება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როდესაც საქმე ეხება

329 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება [№1/2/503,513] საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან იმორია და დავით-მიხეილი შუბლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II – სამოტივაციო ნაწილი, პარაგრაფი 55, 2013, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3d0Ezuc>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

330 იქვე, პარაგრაფი 56.

331 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება [№1/8/594] საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II – სამოტივაციო ნაწილი, პარაგრაფი 39, 2016, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3vWHuN1>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

332 ეუთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 91-92, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3fPnryj>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

333 იქვე, გვ. 10.

დუმილისა და საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმის უფლების შესახებ განმარტებების მიცემას.³³⁴ აღსანიშნავია, რომ განმარტებების მიცემა მათი სტატუსის შესაბამის უფლებებსა და ვალდებულებებზე, არანაკლებ მნიშვნელოვანია დაზარალებულებისა და მოწმეებისათვის.

ამ ნაწილში ასევე აღსანიშნავია, რომ ხშირად პოლიცია დაკავების ოქმს პოლიციის შენობაში ადგენს იმის მიუხედავად, ჰქონდა თუ არა მას საშუალება, ოქმი ადგილზე შეედგინა.³³⁵ შესაბამისად, დროში ინელება დაკავებულისთვის საკუთარი უფლებების გაცნობის პროცესი.³³⁶ გარდა ამისა, არსებობს შემთხვევები, როცა გამომძიებელს დაკავებული შეცდომაში შეჰყავს და მას მონმის სახით კითხავს არა მხოლოდ მაშინ, როცა არსებობს საკმარისი მტკიცებულება ბრალის წასაყენებლად, არამედ მაშინაც კი, როდესაც პირი აღიარებს დანაშაულს და მტკიცებულება ამყარებს მის განცხადებას.³³⁷ ხშირად გამომძიებლები ცდილობენ, რომ დაკავებულისგან რაც შეიძლება მეტი ინფორმაცია მიიღონ, თუნდაც ეს პოტენციურად, პირდაპირ ან ირიბად, დანაშაულის დაბრალებას გულისხმობდეს.³³⁸ დაკავებული კი აღელვებისა და საკუთარი უფლებების არცოდნის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ მას წერილობით განუმარტავენ საკუთარ უფლებებს, ხშირად თავს იკავებს ადვოკატის ყოლის უფლების გამოყენებისაგან.³³⁹

დაკავებულისთვის უფლებების განმარტება და სხვა საპროცესო გარანტიებით ადეკვატურად სარგებლობა გამოწვევაა ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების დროსაც. ეს საკითხი ნათლად გამოჩნდა 2019 წლის 20-21 ივნისის მოვლენებისას. კერძოდ, დაკავებულებს ხშირ შემთხვევაში არ განემარტებოდათ დაკავების საფუძვლები და უფლებები, ასევე, ზოგჯერ ვერ სარგებლობდნენ დარეკვისა და სამედიცინო დახმარების მიღების უფლებით.³⁴⁰ გარდა ამისა, დაკავებულებს ეზღუდებოდათ ადვოკატთან ჯეროვანი კომუნიკაციის შესაძლებლობა. კერძოდ, „სხდომის დაწყებამდე დაკავებული პირები განთავსებულნი იყვნენ სასამართლოს სპეციალურ ოთახებში (ზოგიერთ შემთხვევაში ისინი სასამართლოს ეზოში პოლიციელთა მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფებოდნენ) და ადვოკატები მათთან პირველ კომუნიკაციას მხოლოდ სასამართლო დარბაზში შეყვანის შემდეგ, პროცესის და-

334 იქვე, გვ. 92.

335 ბესარიონ ბოხაშვილი, გიორგი მშენიერაძე და სხვები, ეჭვმიტანილთა საპროცესო უფლებები საქართველოში, 2016, გვ. 54, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/31dPPHl>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

336 იქვე.

337 იქვე, გვ. 59.

338 იქვე.

339 იქვე, გვ. 55.

340 საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [საია], დაკარგული თვალის მიღმა – 20-21 ივნისის მოვლენების სამართლებრივი შეფასება, 2019, გვ. 76-78, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3fb0dOY>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

წყებამდე რამდენიმე წუთით ადრე ახერხებდნენ“.³⁴¹ საბოლოოდ, ამგვარმა პრაქტიკამ დაკავებულების დაცვის უფლებას მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენა. ამასთანავე, ეს და სხვა პრობლემები დამახასიათებელია ზოგადად ადმინისტრაციული სამართალდარღვევების საქმეებისთვის.³⁴² ამიტომ, სამართალდამცავი უწყებების წარმომადგენელთა ამგვარი მიდგომები არ შეიძლება განიხილებოდეს იზოლირებულად. ადმინისტრაციული დაკავების თანმდევი მანკიერი პროცესები, რომლებიც დაცვის მხარეს აშკარად არათანაბარ მდგომარეობაში აყენებს და საპროცესო უფლებების დარღვევის მაღალი რისკების მატარებელია, მთლიანად ადმინისტრაციული კანონმდებლობისა და დამკვიდრებული პრაქტიკის ხარვეზიან ბუნებაზე მიუთითებს.³⁴³

ბრალდებულის უფლებას და დასაცავ ინტერესს წარმოადგენს მის მიერ პროცესზე დასწრების შესაძლებლობა. ამ უფლებას აღიარებს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი.³⁴⁴ თუმცა, აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ განსაზღვრავს პროცედურას ან კრიტერიუმებს, რომლებიც საჭიროა ბრალდებულის მიერ სასამართლოსთვის გამიზნულად თავის არიდების ან პირიქით, ბრალდებულის მიერ წარმოდგენილი თავის არიდების საპატიო მიზეზის დასადგენად.³⁴⁵ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ მოითხოვს სასამართლოსგან იმის დადასტურებას, რომ ბრალდებულის გამოძახება სწორად მოხდა და რომ ამ უკანასკნელმა მკაფიოდ განაცხადა უარი სასამართლოში გამოცხადების უფლებაზე, პროცესის მის დაუსწრებლად ჩატარებამდე.³⁴⁶ ამდენად, შესაძლოა დაირღვეს ის პრინციპული საკითხი, რომ „არავინ არ შეიძლება გასამართლდეს მისი გამოძახების პროცედურის ჩატარებამდე... თუ არ არის დადგენილი, რომ პირმა განზრახ აარიდა თავი მართლმსაჯულებას...“.³⁴⁷

საქართველოში გამოწვევას წარმოადგენს ბრალდებულის დაცვისთვის საკმარისი დროითი რესურსის მინიჭება. არსებობს შემთხვევები, როცა სასამართლო არ აძლევს ბრალდებულს ან დაცვის ადვოკატს საკმარის დროს საქმის მოსამზადებლად. ევროპის საბჭოსა და ევროკავშირის კანონმდებლობის თანახმად, ბრალდებულს ან ეჭვმიტანილ პირს, საკუთარი დაცვის მოსამზადებლად, ადეკვატურ დროსა და საშუ-

341 იქვე, გვ. 83.

342 ადმინისტრაციული სამართალდარღვევათა კანონმდებლობა არღვევს ფუნდამენტურ უფლებებს, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3skETdE>; ნდომის თარიღი: 24.03.2021].

343 იქვე, გვ. 79.

344 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 38-ე მუხლის მე-14 პუნქტი: „ბრალდებულს უფლება აქვს: მონაწილეობა მიიღოს მისი ბრალდების საქმის გამოძიებაში, ასევე უშუალოდ ან დისტანციურად, ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით – სასამართლო განხილვაში“.

345 ეუთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 98.

346 იქვე.

347 იქვე.

ალეებზე ხელმისაწვდომობის უფლება აქვს.³⁴⁸ საკითხი განსაკუთრებით პრობლე-
მურია მაშინ, როცა დაცვის მხარეს არ აქვს ადეკვატური დრო ბრალდების მხარის
მონშის ჭვარედინი დაკითხვის მოსამზადებლად,³⁴⁹ რადგან ამ მექანიზმს ცენტრა-
ლური ადგილი უკავია შეჭიბრებით პროცესში სიმართლის დადგენისათვის. ჭვარე-
დინი დაკითხვის მთავარი მიზანი უსაფუძვლო, გამოგონილი ჩვენებების აღმოჩენა
და გაქარწყლებაა, რათა მტკიცებულების თაობაზე გადაწყვეტილება მისი სისწორი-
სა და სანდოობის სიღრმისეული გამოკვლევით მიიღწეს.³⁵⁰

სასამართლოს საქმის წარმართვის ფუნქცია აკისრია, შესაბამისად, ზემოაღნიშ-
ნული პრობლემის მოგვარების ტვირთიც მას აწევს. მართალია, მტკიცებულებათა
რიგითობის, ასევე, მონშეთა გამოცხადების დროის და რიგითობის განსაზღვრა
მხარეების პრეროგატივაა, თუმცა ამან არ უნდა შეაფერხოს მოსამართლეები, დაა-
ვალდებულონ ბრალდების მხარე, რომ საქმის განხილვის წინ გაამჟღავნოს ეს ინ-
ფორმაცია.³⁵¹ ეს დაცვის მხარეს მისცემს საკმარის დროს და პირობებს საქმის მოსა-
მზადებლად. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მიუთითებს, რომ მხარეებს
პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე, მოთხოვნის შემთხვევაში, მტკიცებულებათა გაც-
ვლის ვალდებულება აქვთ.³⁵² მტკიცებულებების გაცვლა სავალდებულოა წინასასა-
მართლო სხდომამდე 5 დღით ადრეც.³⁵³ ამის მიუხედავად, არ არსებობს მკაფიო
ვალდებულება მტკიცებულებების რიგითობის და მონშეთა გამოცხადების დროისა და
რიგითობის შესახებ ინფორმაციის წინასწარი გამჟღავნების თაობაზე. ლოგიკურად,
სასამართლოს ეს ფუნქცია კოდექსის სისტემური განმარტების საფუძველზე ისედაც
უნდა ჰქონდეს, თუმცა საჭიროა უფრო მკაფიო საკანონმდებლო გარანტიების გაჩე-
ნა.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც პროცესის სრულყოფილად წარ-
მართვისა და სამართლიანი შედეგის დადგომისთვის ხელის შემშლელ გარემოებას
წარმოადგენს, მტკიცებულებების სანდოობის დადგენის თვალსაზრისით არასათა-
ნადო გარანტიებია. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ განსაზღვრავს
მტკიცებულებების თაობაზე საკმარისად მკაფიო წესებს, კერძოდ, რა ტიპის ინფორ-
მაციის გამოყენებაა შესაძლებელი მონშის ჭვარედინი დაკითხვისას და როგორ

348 European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ევროპული სამართლის სახელმძღვანელო, მთარგმნელი: ლაშა ლურსმანაშვილი, თბილისი, 2018, გვ. 123.

349 უთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 96.

350 თორნიკე გერლიანი, შეჭიბრებითი სისხლის სამართლის პროცესის კრიტიკისთვის: ბარიერები სიმართლის დადგენის გზაზე, EMC, 2019, გვ. 6, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3w3CEOr>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

351 უთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 96.

352 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 83-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

353 იქვე, 83-ე მუხლის მე-6 ნაწილი.

უნდა გამოიყენებოდეს ეს ინფორმაცია.³⁵⁴ ამავე დროს, არ არსებობს პროცედურა, რომელიც დაადგენდა, თუ როგორ უნდა შეფასდეს მონმის სანდოობა, ან განმარტავდა, თუ რა მიიჩნევა ამ კუთხით დასაშვებ მტკიცებულებად.³⁵⁵

მიიჩნევა, რომ მტკიცებულებებთან დაკავშირებით არსებობს რამდენიმე სხვა მნიშვნელოვანი პრობლემაც. პირველ რიგში, ბუნდოვანია თავად მტკიცებულების ცნება, რომლის განსაკუთრებით ფართო შინაარსი შესაძლებელს ხდის ზოგიერთი საპროცესო დოკუმენტის მტკიცებულებად მიჩნევას (მაგალითად, მოსამართლის განჩინება ჩხრეკის ჩატარებაზე, დაკავების ოქმი ან ბრალდების შესახებ დადგენილება).³⁵⁶ ნორმის ბუნდოვანების გამო, არაერთგვაროვანია სასამართლო პრაქტიკაც ამ საპროცესო დოკუმენტების დაუშვებლად ცნობის და საქმიდან ამორიცხვის თაობაზე.³⁵⁷

პრობლემურია კომპიუტერული სისტემიდან ინფორმაციის გამოთხოვის წესიც. 2017 წლამდე სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მხოლოდ ბრალდების მხარეს ანიჭებდა უფლებამოსილებას, სასამართლოსთვის მიემართა ამ ტიპის ინფორმაციის გამოთხოვის შუამდგომლობით. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ძალადაკარგულად გამოცხადდა შესაბამისი მუხლის ის ნორმატიული შინაარსი, რომელიც გამორიცხავს დაცვის მხარის მიერ კომპიუტერულ სისტემაში ან კომპიუტერულ მონაცემთა შესანახ საშუალებაში შენახული ინფორმაციის ან დოკუმენტის გამოთხოვისთვის სასამართლოსათვის მიმართვის შესაძლებლობას.³⁵⁸ მიუხედავად საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების მნიშვნელობისა, აღსანიშნავია, რომ ამ ტიპის საგამოძიებო მოქმედებები ხორციელდება ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისთვის დადგენილი წესით, რაც ბრალდების მხარის სასარგებლოდ არღვევს შეჭიბრებითობისა და თანასწორობის პრინციპებს.³⁵⁹

გარდა ზემოთქმულისა, პრობლემად მიიჩნევა წინასასამართლო სხდომაზე აშკარად არარელევანტური მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობისთვის შუამდგომლობის დაყენების შეუძლებლობა;³⁶⁰ არსებით სხდომაზე მტკიცებულებათა დაუშვებლად

354 ეუთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 11.

355 იქვე, 11.

356 დავით კვაჭანტირაძე, ქეთევან ჩომახაშვილი და სხვები, მხარეთა თანასწორობისა და შეჭიბრებითობის პრინციპის გაძლიერება მტკიცებულებათა მოპოვების, წარდგენისა და გამოკვლევის პროცესში, 2018, გვ. 6, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/31boGvB>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

357 იქვე.

358 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 136-ე მუხლი.

359 დავით კვაჭანტირაძე, ქეთევან ჩომახაშვილი და სხვები, მხარეთა თანასწორობისა და შეჭიბრებითობის პრინციპის გაძლიერება მტკიცებულებათა მოპოვების, წარდგენისა და გამოკვლევის პროცესში, 2018, გვ. 10.

360 იქვე, გვ. 22.

ცნობის შესახებ შუამდგომლობის დაყენებისთვის არსებული შეზღუდვები;³⁶¹ ასევე, წინასასამართლო სხდომაზე მტკიცებულების დაუშვებლობაზე უარის თქმის შესახებ მიღებული განჩინების მხარის მიერ გასაჩივრების შეუძლებლობა.³⁶²

მხარეთა თანასწორობისა და შეჭიბველობის უზრუნველსაყოფად, ისევე როგორც საქმეზე ტექნიკური დასადგენად, დიდი მნიშვნელობა აქვს ირიბი მტკიცებულების დასაშვებობის კანონმდებლობით სათანადო მოწესრიგებას. საქართველოში ამ მხრივ ცენტრალური როლი დაიკავა საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 22 იანვრის გადაწყვეტილებამ, რომელმაც არაკონსტიტუციურად ცნო სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისი მუხლის ის ნორმატიული შინაარსი, რომლითაც შესაძლებელი იყო პირის ბრალდებულად ცნობა ან მის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანა ირიბი ჩვენების საფუძველზე.³⁶³ საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობის თანახმად, „ირიბი ჩვენება, ზოგადად, ნაკლებად სანდო მტკიცებულებაა, მისი გამოყენება შეიცავს პირის ბრალეულობასთან დაკავშირებით მცდარი აღქმის შექმნის საფრთხეს და, ამდენად, შეიძლება დასაშვები იყოს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში, კანონით გათვალისწინებული მკაფიო წესისა და სათანადო კონსტიტუციური გარანტიების უზრუნველყოფის პირობებში და არა მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით განსაზღვრული ზოგადი წესით“.³⁶⁴

ირიბი ჩვენების დასაშვებობა და გამოყენება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, ორ ეტაპზეა შესაძლებელი. პირველი, წინასასამართლო სხდომაზე, სადაც პირმა უნდა მიუთითოს ინფორმაციის წყარო,³⁶⁵ და მეორე – არსებითი განხილვისას, სადაც ის უნდა დადასტურდეს სხვა ისეთი მტკიცებულებით, რომელიც არ არის ირიბი ჩვენება.³⁶⁶ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ ადგენს კრიტერიუმებსა და პროცედურას, რომელთა საფუძველზე განჭვრეტადი იქნებოდა ირიბი ჩვენების დასაშვებობისა და გამოყენების წესი სხვადასხვა საპროცესო მოქმედების განხორციელებისას (მაგალითად, აუცილებელია თუ არა, რომ ირიბი ჩვენებაში მოყვანილი ყველა ფაქტობრივი გარემოება ინდივიდუალურად დასტურდებოდეს სხვა მტკიცებულებით, თუ ჩვენების ზოგადი შინაარსის დადასტურებაც საკმარისია მის ვარგისად მისაჩნევად; საკითხს ავტონომიურად წყვეტს მოსამართლე, თუ საჭიროა

361 იქვე, გვ. 24.

362 იქვე, გვ. 25.

363 ირინე ურუშაძე, ირიბი ჩვენება, როგორც მტკიცებულება სისხლის სამართლის პროცესში – საერთო სასამართლოების პრაქტიკის კვლევა, 2015, გვ. 10, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3vUitlQ>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

364 საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება [№1/1/548] საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ზურაბ მიქაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II – სამოტივაციო ნაწილი, პარაგრაფი 52, 2015, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3IK7cjin>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

365 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 76-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

366 იქვე, მე-3 ნაწილი.

მხარის შუამდგომლობა; რა ხდება მაშინ, როცა ირიბ ჩვენებაში მოყვანილი ფაქტების მხოლოდ ნაწილი მყარდება სხვა მტკიცებულებებით და სხვ.).³⁶⁷

ზემოაღნიშნული ბუნდოვანი რეგულირებების გარდა, კანონმდებლობაში ჯერ კიდევ არ შესულა ცვლილებები, რომელთა განხორციელების საჭიროებაც უშუალოდ გამომდინარეობდა საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებიდან. კერძოდ, როგორც აღინიშნა, საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობის თანახმად, პირის ბრალდებულად ცნობისას ან მის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანისას, ირიბი ჩვენების გამოყენება დასაშვებია უნდა იყოს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში. არსებულ ვითარებაში, როცა კანონმდებლობაში არ ასახულა რაიმე დამატებითი რეგულირებები, ირიბი ჩვენების გამოყენება საერთოდ დაუშვებელია როგორც პროკურატურის მიერ საბრალდებო დასკვნის შედგენის, ისე სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანისას.³⁶⁸ ამ ნაწილში ასევე ყურადსაღებია საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის მიწერულს მიღებული გადაწყვეტილებაც საქმეზე, „გიორგი ქებურია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“. სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო სისხლის სამართლის კოდექსის ის ნორმები, რომლებიც გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანის შესაძლებლობას მხოლოდ ოპერატიული ინფორმაციის საფუძველზე მოპოვებულ მტკიცებულებაზე დაყრდნობით იძლეოდა.³⁶⁹ სასამართლოს თქმით, „პოლიციელის ჩვენება, რომელიც არსებითად ემყარება და იმეორებს ინფორმანტის/კონფიდენტის მიერ მისთვის მიწოდებულ ოპერატიულ ინფორმაციას, არ შეიძლება საფუძვლად დაედოს გამამტყუნებელ განაჩენს. სამართალდამცავის ამგვარი ჩვენება, თავისი შინაარსით, არის ირიბი მტკიცებულება, რომელიც ნაკლები სანდოობითა და უტყუარობის დაბალი ხარისხით ხასიათდება“.³⁷⁰

გარდა ზემოთქმულისა, საქართველოში მნიშვნელოვანი პრობლემაა დაკავებისა და ჩხრეკა-ამოღების ღონისძიებების კანონიერების შეფასების საკითხები. მოსამართლეთა განმარტებით, ისინი სასამართლო სხდომამდე განიხილავენ დაკავების კანონიერებას და აფასებენ მის საფუძვლებს.³⁷¹ თუმცა ეს საკითხი საჯაროდ არ განიხილება, მოსამართლეები კი მხოლოდ და მხოლოდ ბრალდების მხარის მიერ დაკავების ოქმში მითითებულ პოზიციას ეყრდნობიან.³⁷² ნიშანდობლივია, რომ უმრავლეს შემთხვევაში,

367 გურამ იმნაძე, ირიბი ჩვენების გამოყენების წესი [შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი], 2015, გვ. 23, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/36WIEho>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

368 იქვე, გვ. 27.

369 საკონსტიტუციო სასამართლომ EMC-ის სარჩელი ნაწილობრივ დააკმაყოფილა, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/397g8Ks>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

370 იქვე.

371 თამარ ბოჭორიშვილი და ფატიმა ჩაფიჩაძე, სისხლის სამართლის პროცესების მონიტორინგის ანგარიში №14 [თბილისის, ქუთაისის, ბათუმის, გორის, რუსთავისა და თელავის სასამართლოებში], საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, 2020, გვ. 41, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3de8aSB>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

372 იქვე.

სასამართლო სხდომაზე არ მონაწილეობა დაკავების კანონიერება.³⁷³ დაკავების კანონიერებაზე სასამართლო ძირითადად მხოლოდ მაშინ მსჯელობს, თუ მას სპეციალურად ამ მიზნით დაცვის მხარე შუამდგომლობით მიმართავს,³⁷⁴ თუმცა, ასეთ დროსაც კი, არის შემთხვევები, როცა სასამართლო საკითხს შაბლონურად აფასებს.³⁷⁵

დაკავების კანონიერების შეფასების მსგავსად, პრობლემურად მიიჩნევა ჩხრეკა-ამოღების კანონიერების შეფასების დამკვიდრებული პრაქტიკა. მიდგომები ამ შემთხვევაშიც შაბლონურია და, უმრავლეს შემთხვევაში, არ შეიცავს საგამოძიებო მოქმედებების საფუძვლად გამოყენებული ფაქტობრივი მონაცემების შესახებ რაიმე არგუმენტაციას.³⁷⁶ იმ შემთხვევებში, როცა მოსამართლეები არ აკმაყოფილებენ პროკურორის შუამდგომლობებს სასამართლოს ნებართვის გარეშე ჩატარებული საგამოძიებო მოქმედების დაკანონების თაობაზე, მიზეზი, როგორც წესი, პროცედურული დარღვევებია (სასამართლოსთვის მიმართვისთვის დადგენილი ვადის გადაცილება) და არა შესაბამისი ღონისძიების შინაარსობრივი ხარვეზები.³⁷⁷ მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ჩხრეკა-ამოღების ღონისძიებების კანონიერებისა და დასაშვებობის საკითხებთან მიმართებით, არსებითად ახალი სტანდარტები დადგინდა საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, საქმეზე, „გიორგი ქებურია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“. კერძოდ, საკონსტიტუციო სასამართლომ, შემდეგ ორ საკითხთან მიმართებით დაადგინა, რომ:

- „აუცილებელია, უშუალოდ ჩხრეკის ჩატარების პროცესი და მოპოვებული მტკიცებულება, გამყარებული იყოს სხვა ნეიტრალური მტკიცებულებით, იქნება ეს ჩხრეკის ამსახველი ვიდეო-ჩანაწერი, ამ საგამოძიებო მოქმედებაზე ნეიტრალური დამსწრე პირის ჩვენება, ან სხვა ობიექტური მტკიცებულება. სხვა შემთხვევაში, ოპერატიული ინფორმაციის საფუძველზე მოპოვებული მტკიცებულება არ უნდა დაიშვას სისხლის სამართლის საქმეზე;
- იმ შემთხვევაშიც, როცა ჩხრეკის შედეგად სამართალდამცავებმა ამოიღეს უკანონო ნივთი, თავისთავად ეს ფაქტი არ უნდა გახდეს სასამართლოს ნებართვის გარეშე ჩატარებული ჩხრეკის დაკანონების საფუძველი. საკონსტიტუციო სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ჩხრეკის შედეგი არ არის რელევანტური იმის შესაფასებლად, თუ რამდენად დასაბუთებული იყო გადაუდებელი აუცილებლობით ჩატარებული ჩხრეკა“.³⁷⁸

373 საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის 2019-2020 წლების მონიტორინგის შედეგების მიხედვით, 518 შემთხვევიდან 448-ში [86%], სასამართლო სხდომაზე არ მომხდარა დაკავების კანონიერების შემოწმება. იქვე.

374 იქვე.

375 იქვე.

376 იქვე, გვ. 49-50.

377 თამარ ბოჭორიშვილი და ფატიმა ჩაფიჩაძე, სისხლის სამართლის პროცესების მონიტორინგის ანგარიში №14, 2020, გვ. 50.

378 საკონსტიტუციო სასამართლომ EMC-ის სარჩელი ნაწილობრივ დააკმაყოფილა, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/397g8Ks>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

4.6.1.2. დაზარალებულის უფლებები

დაზარალებულის უფლებებისა და მისი ინტერესების დაცვა, ასევე, დაზარალებულის როლის დანახვა სისხლის სამართლის პროცესის შემადგენელ მნიშვნელოვან კომპონენტად, სამართლიანი მართლმსაჯულების აუცილებელი ნაწილია. გარდა იმისა, რომ დაზარალებულს აქვს სამართლიანობის მიღწევის ბუნებრივი ინტერესი, მისი ეს ინტერესი ამავე დროს არის საზოგადოებრივი სიკეთეც.

მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა დაზარალებულებისთვის მოიცავს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიან ღონისძიებებზე წვდომას, სასამართლო პროცესებში მონაწილეობას, პატივისცემითა და ღირსებით მოპყრობას, დაცვას, კომპენსაციას, დახმარებას, ასევე, იურიდიულ და ფსიქოლოგიურ მხარდაჭერას.³⁷⁹ სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის როლი კარგად წარმოაჩინა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ: „დაზარალებული თავისი ინტერესით ბუნებრივად არის უფრო მეტი, ვიდრე უბრალოდ მოწმე, რაც, თავისთავად, მოითხოვს მის სათანადო და საკმარის ჩართულობას პროცესში. დაზარალებული ინფორმირებული უნდა იყოს საქმის მსვლელობის შესახებ მის ყველა ეტაპზე, ყველა კატეგორიის დანაშაულზე ჰქონდეს შესაძლებლობა, გაასაჩივროს, მათ შორის, სასამართლოში, დაზარალებულად ცნობასა და დევნის დაწყებაზე უარის თქმის, ისევე როგორც დევნის/გამოძიების შეწყვეტის შესახებ პროკურორის გადანყვეტილება, მიიღოს სისხლის სამართლის საქმის მასალების ასლები, თუ ეს არ ეწინააღმდეგება გამოძიების ინტერესებს, უნდა მიეცეს პროცესზე დასწრების და განცხადებების, მოსაზრებების, მტკიცებულებების წარდგენის შესაძლებლობა. დანაშაულის მსხვერპლს, როგორც წესი, აქვს სურვილი და მისწრაფება, სისხლის სამართლის პროცესში მოისმინონ მისი ისტორია, განიხილონ და მხედველობაში მიიღონ მისი პოზიცია. დაზარალებულმა თავი უნდა იგრძნოს დაკმაყოფილებულად, ვინაიდან ის არის დანაშაულის ყველაზე პირდაპირი, უშუალო ობიექტი“.³⁸⁰

ზოგადად უნდა ითქვას, რომ ამ მხრივ, დაზარალებულებისთვის საქართველოში არსებობს გარკვეული საპროცესო გარანტიები. ამასთანავე, დაზარალებულის უფლებებთან დაკავშირებით, ყველაზე ხშირად სახელდება სტატუსის მინიჭების ხარვეზები და საქმის მასალების გაცნობის შესაძლებლობების ლიმიტირება. პირველთან დაკავშირებით, კანონმდებლობა იძლევა თვითნებური განმარტების შესაძლებლობას, რასაც პრაქტიკაში, პროკურორი დაზარალებულის სტატუსის მინიჭებაზე დაუსაბუთებელი უარის თქმის საფუძვლად იყენებს ხოლმე. ამის გამო, დაზარალებულისთვის გაურკვევე-

379 ეუთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 143.

380 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადანყვეტილება [№1/8/594] საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ხათუნა შუბითიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II – სამოტივაციო ნაწილი, პარაგრაფი 52.

ლი რჩება სტატუსზე უარის თქმის მიზეზი.³⁸¹ მეორე შემთხვევაში, ბუნდოვანია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის დათქმა, რომლის მიხედვითაც, „გამოძიების ინტერესების“ მოტივით დაზარალებულს შეიძლება უარი ეთქვას საქმის მასალების გაცნობაზე.³⁸² ასეთი ზოგადი და აბსტრაქტული ჩანაწერი ხშირად ხდება დაზარალებულის ბუნებრივი ინტერესისა და უფლების უგულვებელყოფის საფუძველი.³⁸³

დაზარალებულის უფლებებთან მიმართებით, ფოკუს ჯგუფებიდან სპეციფიკურად ლგბტქ თემთან დაკავშირებით გამოიკვეთა, რომ არსებობს პერსონალური ინფორმაციის დაცულობის პრობლემა, რაც პირდაპირ უკავშირდება რევიქტიმიზაციას და მის მძიმე შედეგებს.

„მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით ლგბტ თემს აქვს ორი უმნიშვნელოვანესი პრობლემა, ეს არის „ქამინგ აუთი“/რევიქტიმიზაცია და პერსონალური მონაცემების უკანონო დამუშავება, რომელიც უფრო ეხება სამართალდამცავ უწყებას და იმდენად არ ეხება სასამართლოს იმიტომ, რომ სასამართლო გადანყვეტილება საჭაროა და ა.შ. ჩვენ გვქონდა პრაქტიკაში ერთი საქმე, როდესაც სამოქალაქო პროცესზე ვითხოვდით პროცესის დახურვას იმ მოტივით, რომ მოსარჩელეს ემუქრებოდა იძულებითი „ქამინგ აუთი“ და შესაძლოა ამით მას და მის ოჯახის წევრებს მისდგომოდათ ზიანი. ვასაბუთებდით ევროსასამართლოს პრაქტიკით, თუმცა სასამართლომ უარი გვითხრა პროცესის დახურვაზე. ეს იმის პარალელურად, რომ სხვა დროს პროცესი დაგვიხურავს იგივე მოტივით და იგივე საფუძველით. ანუ ამაზეც არ არსებობს ერთგვაროვანი პრაქტიკა და ესეც ძალიან გვანუხებს, რომ საერთო სასამართლოების შესახებ კანონში ჩანაწერი გახდეს ცოტა უფრო გასაგები“.³⁸⁴

გემოაღნიშნული მსჯელობა იმის თქმის საფუძველს იძლევა, რომ საქართველოში დაზარალებულთათვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით არის გარკვეული პრობლემები როგორც საკანონმდებლო მოწესრიგების, ისე პრაქტიკის თვალსაზრისით. მნიშვნელოვანია, რომ დასახელებული მიმართულებებით, დაზარალებულის უფლებების შესახებ უფრო მკაფიო საკანონმდებლო მოწესრიგება და შესაბამისი გარანტიები არსებობდეს.

381 EMC დაზარალებულის სტატუსის მინიჭების თვითნებურ პრაქტიკას საკონსტიტუციო სასამართლოში ასაჩივრებს, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3cXKDng>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

382 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 57-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის „თ“ ქვეპუნქტი.

383 EMC დაზარალებულის სტატუსის მინიჭების თვითნებურ პრაქტიკას საკონსტიტუციო სასამართლოში ასაჩივრებს, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3cXKDng>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

384 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

4.6.1.3. მოსამართლის როლი და სასამართლო გადაწყვეტილებების დასაბუთება

შეჯიბრებითი პროცესი, მისი ბუნებიდან და ფუნდამენტური პრინციპებიდან გამომდინარე, თავისთავად მიდრეკილია მოსამართლის როლის შემცირებისკენ.³⁸⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობის თანახმად, შეჯიბრებით სისხლის სამართლის პროცესში „მინიმალიზებულია სასამართლოს შინაარსობრივი ჩართულობა საქმის გარემოებების გამორკვევაში“.³⁸⁶ შეჯიბრებითმა პროცესმა თავის მიზანს (რაც, საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობის თანახმად, სწორი გადაწყვეტილების მიღების ხელშეწყობაში მდგომარეობს)³⁸⁷ რომ მიაღწიოს, უპირველესად ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი დაცვის უფლება უნდა იყოს გარანტირებული. ამის მიუხედავად, აუცილებელია შეჯიბრებით პროცესში მოსამართლის მნიშვნელოვანი როლის დანახვაც მართლმსაჯულებაზე და სამართლიან სასამართლოზე ხელმისაწვდომობის კრილში.

შეჯიბრებითი პროცესის პირობებში მოსამართლეს ვერ ექნება გამოკვეთილად აქტიური როლი. ამ სისტემაში მას სპეციფიკური, არბიტრის ფუნქციების განხორციელება ევალება.³⁸⁸ ამის მიუხედავად, მოსამართლეთა და ადვოკატთა ნაწილი საქართველოში მიიჩნევს, რომ სწორედ რეალური შეჯიბრებითობის მისაღწევად, საჭიროა მოსამართლეს დამატებითი ბერკეტები მიენიჭოს.³⁸⁹ მიიჩნევა, რომ მოსამართლეები შეჯიბრებით პროცესში საკუთარ ფუნქციას ზედმეტად ფორმალურად უყურებენ, რაც მათი როლის დაკნინების, პრაქტიკაში კი, ბევრი ხარვეზის საფუძველია.³⁹⁰

ამ მხრივ მოსამართლის როლის მნიშვნელობაზე არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენელთა ფოკუს ჯგუფის რამდენიმე მონაწილემაც გაამახვილა ყურადღება. მათი თქმით, შეჯიბრებითი პროცესის მიუხედავად, მოსამართლის მნიშვნელობა როგორც ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის გზაზე, ისე მხარეთა ძალაუფლებრივი დისბალანსის გასაწონასწორებლად, უფრო უნდა გამოიკვეთოს.

385 Bruno Deffains and Dominique Demougin, The inquisitorial and the adversarial procedure in a criminal court setting, *Journal of Institutional and Theoretical Economics* [JITE], 2008, გვ. 5, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3ciOGeK>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

386 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება [№1/4/809] საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ტიტოვო ჩორგოლიანი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II – სამოტივაციო ნაწილი, პარაგრაფი 6, 2018, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/398gb92>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

387 იქვე, პარაგრაფი 5.

388 EMC, CRRC და IDFI, მოსამართლის როლი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში, თვისებრივი კვლევის შედეგები, 2019, გვ. 14, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3tQUlS5>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

389 იქვე, გვ. 15.

390 იქვე, გვ. 14-16.

„ასეთი შეჯიბრობითობის პრინციპი ტრადიციულად სამოქალაქო სამართალშიც აღარ გვაქვს, პირიქით, იქაც სასამართლო როდესაც ხედავს რომ ძლიერი მხარე და სუსტი მხარეა, საკრედიტო დანესებულებაა, ბანკია, რაღაცა კუთხით შეიძლება გაამართლოს, რომ რაღაცა რჩევა მისცეს მეორე მხარეს, და სისხლის სამართალში ძალიან ცუდი ტენდენცია დამკვიდრდა“.³⁹¹

ზემოთქმული პრობლემის ერთ-ერთ შესაძლო გადაწყვეტის გზად მიიჩნევა მოსამართლისთვის მხარეთა თანხმობის გარეშე, გარკვეულ შემთხვევებში, კითხვის დასმის შესაძლებლობის მინიჭება.³⁹² მიუხედავად იმისა, რომ ამ ტიპის ფუნქციის მინიჭება თანმდევი რისკების მატარებელია, სათანადო საკანონმდებლო მოწესრიგების პირობებში, მხარეებს შორის ინსტიტუციური და ფინანსური დისბალანსის კომპენსირებისა და სიმართლის დადგენის ინტერესის გათვალისწინებით, მოსამართლეზე დაყრდნობა, შესაძლოა, ღირებული ალტერნატივა იყოს. აღსანიშნავია, რომ საკითხის ახლებურმა რეგულირებამ უნდა დააზღვიოს დღეს არსებული გაუგებრობები. კერძოდ, არსებობს შემთხვევები, როცა მოსამართლეები მხარეთა თანხმობის გარეშე კითხვის დასმის უფლებას დღესაც იყენებენ.³⁹³ არსებული საკანონმდებლო მოწესრიგების პირობებში (როდესაც არ არის განსაზღვრული, რა შემთხვევებში შეუძლია მოსამართლეს კითხვის დასმის უფლების გამოყენება), ამ მექანიზმის ინტენსიურად გამოყენების პრაქტიკამ, შესაძლოა, უარყოფითი გავლენა იქონიოს მხარეთა თანახმობის პრინციპის დაცვაზე და მოსამართლეთა ტენდენციურობის საფრთხეები წარმოშვას. ამდენად, ამ საკითხზე მსჯელობა და უკეთესი საკანონმდებლო მოწესრიგების ძიება სახელმწიფოსთვის მნიშვნელოვანი უნდა გახდეს.

კიდევ ერთი საკითხი, სადაც მოსამართლის როლის გაძლიერება შეიძლება იყოს საჭირო, საპროცესო შეთანხმებას უკავშირდება. მიუხედავად იმისა, რომ მოსამართლეს შეუძლია საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე უარი თქვას, იურისტების ნაწილი მიიჩნევს, რომ საპროცესო შეთანხმებაში მოსამართლის მიერ ცვლილებების შეტანის შესაძლებლობის მინიჭება დადებით გავლენას იქონიებს როგორც ბრალდებულის ინტერესებზე, ისე ზოგადად სამართლიანი სასჯელის დაკისრების მიზნებზე.³⁹⁴

391 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

392 EMC, CRRC და IDFI, მოსამართლის როლი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში, თვისებრივი კვლევის შედეგები, 2019, გვ. 15.

393 მერაბ ქართველიშვილი, სისხლის სამართლის პროცესების მონიტორინგის ანგარიში №13 [თბილისის, ქუთაისის, ბათუმის, გორისა და თელავის სასამართლოებში], 2019, გვ. 84, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3cjGbQO>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

394 EMC, CRRC და IDFI, მოსამართლის როლი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში, თვისებრივი კვლევის შედეგები, 2019, გვ. 17.

სამართლიანი სასჯელის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯი იქნება მოსამართლისთვის, გარკვეულ შემთხვევებში, სასჯელის არსებული მინიმალური ზღვრების მიღმა ლავირების შესაძლებლობაც (საპროცესო შეთანხმების გარდა). მოსამართლეების პოზიციით, ზოგჯერ ისინი ხედავენ რიგ ინდივიდუალურ შემამსუბუქებელ გარემოებებს (მაგალითად, ჯანმრთელობა, ოჯახური მდგომარეობა, პიროვნული მახასიათებლები) და კანონით გათვალისწინებულ მინიმალურ ზღვარსაც გადაჭარბებულ სასჯელად მიიჩნევენ.³⁹⁵ არსებობს მოსაზრება, რომ ეს მიდგომა შეამცირებს საპროცესო შეთანხმების იმ რისკსაც, რომელიც ბრალდების ინტერესების გატარებას უკავშირდება.³⁹⁶ ამასთანავე, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ მოსამართლისთვის ამ ფუნქციის მინიჭება განსაკუთრებით აქტუალურია არსებული მკაცრი სასჯელის პირობებში.³⁹⁷

მოსამართლეების როლის გაძლიერება მათთვის დამატებითი ბერკეტების მინიჭების გზით, მნიშვნელოვანია, მაგრამ მხოლოდ ეს, თუ არსებითად არ გარდაიქმნა თავად სასამართლო გადაწყვეტილებების სტანდარტები და დამკვიდრებული მიდგომები, ბოლომდე ვერ უპასუხებს თანასწორი და სამართლიანი პროცესის წინაშე არსებულ გამოწვევებს. ამ გაგებით, დასაბუთებული სასამართლო გადაწყვეტილების მოთხოვნა მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობისა და სამართლიანი სასამართლოს უფლების საკვანძო კომპონენტია.³⁹⁸ ეს საკითხი მჭიდრო კავშირშია აპელაციის უფლებასთანაც. დასაბუთებული გადაწყვეტილება საქმის სწორად განხილვის მაჩვენებელია, რაც გავლენას ახდენს მხარეების გადაწყვეტილებაზე, მიმართონ შესაბამის და ეფექტიან აპელაციას.³⁹⁹ გადაწყვეტილებების დასაბუთებულობის მოთხოვნის ამოსავალი წერტილი არა მხოლოდ ის არის, რომ დავის გადაწყვეტისას მხარეებს სამართლებრივი სიცხადის განცდა შეუქმნას, არამედ ისიც, რომ ხელი შეუწყოს სოციალური მშვიდობის განმტკიცებას.⁴⁰⁰ სასამართლო გადაწყვეტილებით, ლეგალისტური საკითხების გარდა, ყურადღება უნდა გამახვილდეს არასამართლებრივ კონცეფციებსა და დავის კონტექსტისთვის ყურადსაღებ რეალობებზე, როგორცაა, მაგალითად, ეთიკური ან სოციოეკონომიკური მსაზღვრელები.⁴⁰¹

დასაბუთებული გადაწყვეტილების მოთხოვნა არ გულისხმობს, რომ სასამართლოებს თითოეულ წარმოდგენილ მტკიცებულებაზე დეტალური ახსნა-განმარტების გაკე-

395 იქვე, გვ. 19.

396 იქვე.

397 იქვე, გვ. 20.

398 European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ევროპული სამართლის სახელმძღვანელო, მთარგმნელი: ლაშა ლურსმანაშვილი, თბილისი, 2018, გვ. 65.

399 იქვე, გვ. 65-66.

400 Consultative Council of European Judges [CCJE], Opinion no.11 [2008] on the quality of judicial decisions, 2008, §7, გვ. 3, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3rfAibh>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

401 იქვე, §22, გვ. 5.

თება ევალებათ.⁴⁰² ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ გადაწყვეტილებების დასაბუთებულობის ძირითადი ასპექტები ნათლად ჩამოაყალიბა საქმეში, *Taxquet v. Belgium* (2010), სადაც აღნიშნულია: „ეროვნულმა სასამართლოებმა საკმარისი სიცხადით უნდა განმარტონ საფუძვლები, რომლებსაც აყრდნობენ საკუთარ გადაწყვეტილებას... დასაბუთებული გადაწყვეტილება ასევე ემსახურება მიზანს, ნათელი გახადოს მხარეებისთვის, რომ მათ [არგუმენტებს] მოუსმინეს, რაც ხელს უწყობს გადაწყვეტილების ორმხრივ აღიარებას. გარდა ამისა, მოსამართლეები ვალდებული არიან, საკუთარი მოტივაცია ობიექტურ არგუმენტებზე დააფუძნონ და დაცვის მხარის უფლებები დაიცვან. თუმცა, მოტივაციათა წარმოჩენის ვალდებულების მასშტაბი ერთგვაროვანი არ არის. ის იცვლება გადაწყვეტილების ბუნების შესაბამისად და, ამიტომაც, უნდა განისაზღვროს საქმის კონკრეტული გარემოებების შუქზე... მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლო არ არის ვალდებული, დეტალური პასუხი გასცეს ყველა წამოჭრილ შეკითხვას..., გადაწყვეტილებიდან ცხადად უნდა იკვეთებოდეს, რომ მან საქმის ყველა არსებით გარემოებას უპასუხა“.⁴⁰³

ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭო (CCJE) მიუთითებს, რომ დასაბუთებული გადაწყვეტილებების პრაქტიკას რამდენიმე განსხვავებული ფაქტორი აფუძნებს და ის არ არის დამოკიდებული მართლოდენ ინდივიდუალურ მოსამართლეზე.⁴⁰⁴ ასეთი წინაპირობები შეიძლება შიდა და გარე ფაქტორებად დაიყოს. გარე ფაქტორებია: კანონმდებლობის გამართულობა და სიცხადე;⁴⁰⁵ მართლმსაჯულების სისტემის განვითარებისთვის გამოყოფილი საკმარისი ადამიანური და ფინანსური რესურსების არსებობა;⁴⁰⁶ მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩართული სხვადასხვა აქტორების (პოლიცია, პროკურატურა, დაცვის მხარე და ა.შ.) და მათი როლის სათანადო გააზრება და ინტერაქცია;⁴⁰⁷ თოთოეული ამ აქტორის პროფესიული თუ ეთიკური ზრდისთვის სათანადო ტრენინგებისა და სერვისების მიწოდება.⁴⁰⁸ შიდა ფაქტორებში გამოყოფენ მოსამართლეთა პროფესიონალიზმს; საქმის განხილვის პროცედურების სამართლიანობას, სიცხადესა და გამჭვირვალობას; ასევე, მხარეთა მოსმენას ღიაობისა და თანასწორობის პრინციპების დაცვით.⁴⁰⁹

402 ეუთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 115-116.

403 Jeremy McBride, *Human Rights and Criminal Procedure, the case law of the European Court of Human Rights*, 2nd edition, Council of Europe, 2018, გვ. 383, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2NNS5Jb>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

404 Consultative Council of European Judges [CCJE], *Opinion no.11 [2008] on the quality of judicial decisions*, 2008, §10, გვ. 3.

405 იქვე, §11, გვ. 3.

406 იქვე, §14, გვ. 4.

407 იქვე, §15, გვ. 4.

408 იქვე, §16-19, გვ. 4-5.

409 იქვე, გვ. 5-6.

უნდა ითქვას, რომ კვლევის ფარგლებში არ გაანალიზებულა სასამართლოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების დასაბუთებულობის ხარისხი, თუმცა, ამ საკითხზე სხვადასხვა დროს ყურადღებას ამახვილებდნენ საერთაშორისო თუ ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციები. სხვადასხვა პერიოდში განსხვავებული ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული სასამართლო მონიტორინგის შედეგები და კვლევები აჩვენებს, რომ საქართველოში არცთუ იშვიათია სასამართლოების მიერ პროცესის სხვადასხვა ეტაპზე მიღებული გადაწყვეტილებების არასათანადო დასაბუთების პრაქტიკა.⁴¹⁰

ეუთოს 2014 წლის სასამართლო პროცესების მონიტორინგის შედეგების თანახმად (რომელიც შეეხებოდა ყოფილი მაღალჩინოსნების, ჯამში, 14 საქმეს), გადაწყვეტილებების სათანადო მოტივაციისა და დასაბუთების თვალსაზრისით გამოვლინდა სამი ძირითადი პრობლემა: მტკიცებულებების არასაკმარისი ან არაადეკვატური შეფასება; სამართლებრივი ანალიზის სიმწირე; და სასჯელის შეფარდებისთვის გამოყენებული ფაქტორების შეფასების ნაკლებობა.⁴¹¹

პირველთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ ანგარიშის თანახმად, ხშირად არ იყო სათანადოდ ახსნილი ამა თუ იმ მტკიცებულების სარწმუნოდ მიჩნევის საკითხები.⁴¹² ერთ შემთხვევაში, განაჩენი მხოლოდ გამოძიების ეტაპზე მოწმეთა მიერ გაკეთებულ განცხადებებს ეფუძნებოდა (სასამართლო პროცესზე დაკითხვის გარეშე).⁴¹³ მთლიანობაში, სასამართლოები ხშირად მხარეთა არგუმენტებს სათანადოდ ვერ აფასებდნენ, ან მათ არათანაბარ ყურადღებას უთმობდნენ.⁴¹⁴ ეს საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანის შემთხვევაში. ამ დროს დასაბუთებულობის მოთხოვნა უფრო მკაცრია, რადგან სასამართლო გადაწყვეტილებებში ცხადად უნდა იკითხებოდეს, თუ რის საფუძველზე დაედო პირს მსჯავრი.⁴¹⁵ როგორც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო აღნიშნავს, „სასიცოცხლოდ აუცილებელია, რომ სახელმწიფოს ლეგიტიმური უფლება, განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა, აღასრულოს მართლმსაჯულება, არ იქნეს დასუსტებული ისეთი მტკიცებულებითი სტანდარტით, რომელიც მიუკერძოებელ ადამიანს, საზოგადოებას გაუჩენს ეჭვს უდანაშაულო პირის მსჯავრდების შესახებ. ასევე აუცილებელია, რომ თავისუფალ საზოგადოებაში თითოეულ პირს ჰქონდეს იმის რწმენაცა და სამართლებრივი გარანტიაც, რომ სახელმწიფო არ მოახდენს მის მსჯავ-

410 ამ მხრივ, კვლევაში გამოყენებულია ეუთოს, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრის [EMC] და საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის [საია] მიერ სხვადასხვა პერიოდში გამოცემული კვლევები და მონიტორინგის ანგარიშები.

411 ეუთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 117.

412 იქვე, გვ. 118.

413 იქვე, გვ. 118.

414 იქვე, გვ. 119.

415 იქვე, გვ. 116.

რდებას, თუკი სამართლიანი სასამართლო პროცესის შედეგად, ყველაზე მაღალი დამატერებლობით (სიზუსტით) არ დარწმუნდება პირის ბრალეულობაში“.⁴¹⁶

რაც შეეხება დანარჩენ ორ პრობლემას, ანგარიშის თანახმად, ერთი მხრივ იყო შემთხვევები, როცა განაჩენები არ შეიცავდა დანაშაულის ელემენტების განმარტებას ან ფაქტების გონივრულ ეჭვის მიღმა დადგენის დასაბუთებას, მეორე მხრივ კი, მოსამართლეები ხშირად მხოლოდ სასჯელის შეფარდების პრინციპებზე ამხვილებდნენ ყურადღებას და გვერდს უვლიდნენ კონკრეტული საქმის ფაქტორების ანალიზს.⁴¹⁷ გადანყვეტილებების დასაბუთებულობის პრობლემატიკაზე მიუთითებს სხვა კვლევაც ნარკოტიკულ დანაშაულებთან დაკავშირებით, სადაც აღნიშნულია, რომ „2017 წლის სასამართლო პრაქტიკის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა, სწორედ გახმაურებულ სისხლის სამართლის საქმეებსა და სხვა, (რიგით) საქმეებში მართლმსაჯულების განხორციელების ხარისხის არსებითი სხვაობა იყო. აღნიშნული კი ვლინდებოდა განაჩენთა დასაბუთების ხარისხში, მტკიცებულებების შეფასებისას სასამართლოს არაერთგვაროვან მიდგომებში, სასამართლოს მხრიდან პრობლემური საკითხების იდენტიფიცირების, კრიტიკულად შეფასების პროცესსა და საქმის გადანყვეტისას გამოყენებულ სტანდარტში“.⁴¹⁸

მსგავსი პრობლემებზე, ორგანიზაციები განსხვავებული ტიპის სისხლის სამართლის საქმეების შეფასების დროსაც საუბრობენ. ამის ნათელი მაგალითია სოციალური გაჭირვებით განპირობებული დანაშაულები,⁴¹⁹ რომელთა შემთხვევაშიც ხშირად ვერ საბუთდება აღკვეთის ღონისძიების ამა თუ იმ სახისა და განაჩენით კონკრეტული სასჯელის გამოყენების მიზანშეწონილობა. ეს საკითხი, გარდა იმისა, რომ კრიტიკულად მნიშვნელოვანია სამართლიანობის თვალსაზრისით (რადგან დასაბუთებული გადანყვეტილების აუცილებელი კომპონენტია, რომ სასჯელი პროპორციული იყოს პიროვნებასთან და დანაშაულის სიმძიმესთან მიმართებით, ხოლო მოსამართლეებმა სათანადოდ უნდა დაასაბუთონ სასჯელის ტიპი და სიმძიმე),⁴²⁰ ის ნათლად მიუთითებს მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის სოციალურ განზომილებაზეც. მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა, მათ შორის, უნდა გულისხმობდეს იმგვარი სისტემისა და პრაქტიკის შექმნას, რომელიც მორგებული იქნება მოსახლეობის მონყვლადი და გაჭირვებული ფენების ინტერესებზე და კიდევ უფრო არ დაამძიმებს მათ სოციალურ ყოფას.

416 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 22 იანვრის №1/1/548 გადანყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე ზურაბ მიქაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-41-43.

417 ეუთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 119-120.

418 ანა ნასრაშვილი, ნარკოპოლიტიკა საქართველოში [შეჩერებული რეფორმა და ახალი ტენდენციები], ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], თბილისი, 2019, გვ. 64.

419 იხ.: მერაბ ქართველიშვილი, სისხლის სამართლის პროცესების მონიტორინგის ანგარიში №13, 2019, გვ. 108-112.

420 ეუთო, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ბიურო, სასამართლო პროცესის მონიტორინგის ანგარიში საქართველო, 2014, გვ. 120.

ამ მხრივ, საერთო სასამართლოებში ბოლო წლებში განხორციელებული არაერთი მონიტორინგის ანგარიში ადასტურებს, რომ მოსამართლეები აღკვეთის ღონისძიებასა და სასჯელის თაობაზე გადაწყვეტილების მიღებისას ნაკლებად ითვალისწინებენ პირის სოციალურ მდგომარეობას, ქმედების მცირე მნიშვნელობას, დანაშაულის ჩადენის მოტივს და განმაპირობებელ ფაქტორებს. საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის დაკვირვებით (რომელიც მოიცავდა საანგარიშო პერიოდში⁴²¹ 25 ბრალდებულის პირველი წარდგენის სხდომაზე დასწრებას), იმ საქმეებზე, სადაც ჩადენილი ქმედების მიზეზი იყო გაჭირვება, სასამართლომ აღკვეთის ღონისძიების სახით, ყველა შემთხვევაში გირაო ან პატიმრობა გამოიყენა და არცერთ შემთხვევაში პირადი თავდებობა, ან არ დაუტოვებია პირი აღკვეთის ღონისძიების გარეშე.⁴²² სასამართლომ დააკმაყოფილა პროკურორის ყველა (9) შუამდგომლობა პატიმრობის გამოყენების თაობაზე.⁴²³ გარდა ამისა, მონიტორინგის ამავე ანგარიშის თანახმად, საპროცესო შეთანხმების დადების შესახებ 20 სხდომიდან, სადაც ნათლად იკვეთებოდა, რომ ბრალდებულის მიერ ჩადენილი ქმედება გამომდინარეობდა სოციალური გაჭირვებიდან, 6 შემთხვევაში სასამართლოს შეეძლო, არ დაემტკიცებინა საპროცესო შეთანხმება ქმედების მცირე მნიშვნელობიდან გამომდინარე (თავის მხრივ, პროკურორსაც შეეძლო ამავე ქმედებების გამო არ დაეწყო სისხლისსამართლებრივი დევნა ან შეეთავაზებინა პირისთვის განრიდების მექანიზმის გამოყენება).⁴²⁴

მსგავსი მიდგომები, ერთი მხრივ, ნაკლებად ჰუმანურია დანაშაულის მცირე მნიშვნელობის გათვალისწინებით, მეორე მხრივ კი, დაუსაბუთებელი და სასჯელის მიზნებთან შეუსაბამოა, რადგან არ ითვალისწინებს ქმედების გამომწვევ ფაქტორებს და, მეტიც, კიდევ უფრო ამძაფრებს ამ ფაქტორების ზეგავლენას (ფინანსური სიღუბე, რომელშიც პირი იმყოფება, ღრმავდება). საბოლოოდ, ეს შესაძლოა ახალი დანაშაულის ჩადენისთვის ბიძგის მიმცემი აღმოჩნდეს. ეს ტენდენცია 2019-2020 წლებშიც გაგრძელდა.⁴²⁵

აღსანიშნავია, რომ საპროცესო შეთანხმების გამოყენებისას მოსამართლეთა მიდგომები ზოგადად, ნებისმიერი სახის სისხლის სამართლებრივ საქმესთან მიმართებით იმსახურებს კრიტიკას. საილუსტრაციოდ, 2019-2020 წლების განმავლობაში შეფასებული 558 საქმიდან, რომლებზეც საპროცესო შეთანხმება დამტკიცდა, მოსამართლემ მხოლოდ 48 (9%) შემთხვევაში აღნიშნა, რომ სასჯელი კანონიერად და სამართლიანად მიაჩნდა (დანარჩენ შემთხვევებში შეთანხმება ისე დამტკიცდა, რომ კანონიერებისა და

421 2018 წლის მარტი – 2019 წლის თებერვალი.

422 მერაბ ქართველიშვილი, სისხლის სამართლის პროცესების მონიტორინგის ანგარიში №13, 2019, გვ. 108.

423 იქვე.

424 იქვე, გვ. 111.

425 თამარ ბოჭორიშვილი და ფატიმა ჩაფიჩაძე, სისხლის სამართლის პროცესების მონიტორინგის ანგარიში №14, 2020, გვ. 55.

სამართლიანობის საკითხებზე მოსამართლეს ყურადღება საერთოდ არ გაუმახვილებია).⁴²⁶ 2018 წლის განმავლობაში ეს პროცენტული წილი კიდევ უფრო დაბალი იყო (2%).⁴²⁷ სტატისტიკა მიანიშნებს, რომ მოსამართლეები, როგორც წესი, უპირობოდ იზიარებენ ბრალდებულსა და პროკურორს შორის მიღწეულ შეთანხმებას და არ ცდილობენ შეაფასონ, რამდენად სამართლიანია დაკისრებული სასჯელი.

სასამართლოების საბოლოო და აღკვეთის ღონისძიების თაობაზე მიღებული გადაწყვეტილებები სხვადასხვა კუთხით პრობლემურია ოჯახში ძალადობის შემთხვევებთან დაკავშირებითაც. თუკი სოციალური სიდუხჭირის მოტივით ჩადენილი დანაშაულების დროს სასამართლოების მიერ გამოყენებული აღკვეთის ღონისძიების სახის სიმძიმე შეუსაბამოა პირის მიერ ჩადენილი ქცევის მცირე მნიშვნელობასთან, ოჯახური ძალადობის შემთხვევებში საპირისპირო ტენდენცია იკვეთება. ბოლო წლებში ჩატარებული სასამართლო მონიტორინგის ანგარიშების თანახმად, პროკურატურის მიდგომა აღკვეთის ღონისძიების მოთხოვნის ნაწილში, როგორც წესი, პროპორციულია, თუმცა, სასამართლოები ზოგჯერ ბრალდებულს დაუსაბუთებლად უფარდებენ უფრო მსუბუქ აღკვეთის ღონისძიებას და ყურადღებას არ ამახვილებენ დაზარალებულის უსაფრთხოების მნიშვნელობაზე.⁴²⁸ ამ შემთხვევაში, მსგავსი მიდგომები საფრთხეს უქმნის ოჯახში ძალადობის მსხვერპლ ქალებს და მათ კვლავ დაუცველს ტოვებს მოძალადის წინაშე.⁴²⁹

ოჯახში ძალადობისა და ოჯახური დანაშაულის საქმეებზე უმეტესად გამამტყუნებელი განაჩენი დგება, თუმცა, ამ შემთხვევაშიც ხშირია მოძალადის სასარგებლოდ ლმობიერი სასჯელების გამოყენების პრაქტიკა.⁴³⁰ აღსანიშნავია, რომ 2016-2017 წლებთან შედარებით, 2018-2019 წლებში ამ კუთხით სასამართლოების მიდგომები შედარებით გამკაცრდა.⁴³¹ ამასთანავე, ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ ოჯახური დანაშაულების შემთხვევაში გამონვევას წარმოადგენს დისკრიმინაციული მოტივის გამოკვეთა. მოსამართლეებს მოეთხოვებათ იმსჯელონ, დანაშაულის ჩადენა მოტივირებული იყო თუ არა გენდერული უთანასწორობით და ქალის გენდერულ როლებზე არსებული შეხედულებებით. თუმცა, რიგ შემთხვევებში, არც ბრალდების, და არც სასამართლოს მხრიდან, მსგავსი ტიპის საკითხებზე ყურადღება არ მახვილდება,⁴³² რასაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის სწორი კვალიფიკაციის,

426 იქვე, გვ. 56.

427 მერაბ ქართველიშვილი, სისხლის სამართლის პროცესების მონიტორინგის ანგარიში №13, 2019, გვ. 68.

428 გოგა ხატიაშვილი, ოჯახური ძალადობის, ოჯახური დანაშაულისა და ქალთა მიმართ ძალადობის საქმეები [თბილისის, ქუთაისის, ბათუმის, გორის, და თელავის სასამართლოების მონიტორინგის ანგარიში], 2017, გვ. 11, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3vYnlpV>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

429 იქვე.

430 იქვე, გვ. 22.

431 მერაბ ქართველიშვილი, სისხლის სამართლის პროცესების მონიტორინგის ანგარიში №13, 2019, გვ. 93.

432 გოგა ხატიაშვილი, ოჯახური ძალადობის, ოჯახური დანაშაულისა და ქალთა მიმართ ძალადობის საქმეები, 2017, გვ. 32.

სასჯელი პროპორციულობისა და გადაწყვეტილების დასაბუთებულობის თვალსაზრისით. ზოგიერთ შემთხვევაში, დისკრიმინაციული მოტივის გამოკვეთისა და მასზე მსჯელობის საკითხი ასევე პრობლემურად დგას ლგბტქ პირების წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულებთან მიმართებით.⁴³³

ბოლოს, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ სასამართლო გადაწყვეტილებების დასაბუთების პრობლემა მწვავედ დგას ადმინისტრაციული სახდელების, განსაკუთრებით კი, პატიმრობის შეფარდების დროსაც. ამის ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო და მასშტაბური დადასტურება იყო 2019 წლის 20-21 ივნისის მოვლენების შემდგომ განვითარებული სასამართლო პროცესები, როდესაც, „დაკავებულთა სამართალდამრღვევად მიჩნევისა და ადმინისტრაციული პატიმრობის შეფარდებისთვის საკმარის მტკიცებულებად ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის შაბლონური ოქმი და პოლიციის თანამშრომელთა ჩვენებები გამოიყენებოდა“.⁴³⁴ იყო შემთხვევები, როცა მოსამართლე პირს სამართალდამრღვევად ცნობდა მხოლოდ და მხოლოდ ღამის საათებში აქციაზე ყოფნის დადასტურების საფუძველზე.⁴³⁵ გარდა ამისა, ამ სასამართლო პროცესების დროს პრობლემური იყო საქმეთა ხელოვნური და დაუსაბუთებელი გაერთიანებები, რომლის მიზანიც საქმეთა ინდივიდუალური გარემოებების გამოკვლევისა და შეფასების ნაცვლად, მისი სწრაფად განხილვა იყო⁴³⁶ (აღსანიშნავია, რომ ადმინისტრაციულ პასუხისგებაში მიცემული პირების საქმეთა განხილვა განსაკუთრებულად სწრაფად, რამდენიმე წუთის განმავლობაში, მიმდინარეობდა).⁴³⁷ მიიჩნევა, რომ ამ და სხვა ტიპის ხარვეზების არსებობა, საბოლოოდ, გამონვეული იყო იმ სისტემური პრობლემებით, რაც მთლიანად ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის თანმდევი და რაც კიდევ ერთხელ მიუთითებს მისი ფუნდამენტური რეფორმის აუცილებლობაზე.⁴³⁸

4.6.2. მგრძობელობის პრობლემა მართლმსაჯულების სისტემაში

მართლმსაჯულების სისტემაში ხშირად უჩინარი და რთულად გამოსაკვეთია სხვადასხვა ტიპის დისკრიმინაციული პრაქტიკები. ამის მიზეზი ის არის, რომ ამგვარი პრაქტიკები, როგორც წესი, საკანონმდებლო ნორმების მიღმაა და ორდინალური

433 იქვე, გვ. 33.

434 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], ერთი წელი 20-21 ივნისის მოვლენებიდან, 2020, გვ. 2, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3tQPFJ3>; წვდომის თარიღი: 24.03.2021].

435 იქვე, გვ. 3.

436 საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [საია], დაკარგული თვალის მიღმა – 20-21 ივნისის მოვლენების სამართლებრივი შეფასება, 2019, გვ. 95.

437 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], ერთი წელი 20-21 ივნისის მოვლენებიდან, 2020, გვ. 2.

438 საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [საია], დაკარგული თვალის მიღმა – 20-21 ივნისის მოვლენების სამართლებრივი შეფასება, 2019, გვ. 95.

სამართლებრივი კვლევა-ძიებით მისი მოხელთება რთულია. ამ მხრივ, შეიძლება ითქვას, რომ მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩართული ორგანოების (სა-სამართლო, პოლიცია, პროკურატურა) ნაკლებად მგრძობიარე, უთანასწორო და ხშირად მკაფიოდ დისკრიმინაციული დამოკიდებულებები ყველაზე ნათლად სო-ციოლოგიური კვლევის მეთოდით შეიძლება გამოიკვეთოს. სწორედ ამ დაშვებაზე დაყრდნობით, შემდგომ ნაწილში წარმოდგენილი მსჯელობები სრულად ეყრდნობა ფოკუს ჯგუფებიდან მიღებულ პირად გამოცდილებებსა და დაკვირვებებს, რაც მკა-ფიო წარმოდგენას ქმნის იმ უჩინარი პრაქტიკების შესახებ, რომლებიც სხვადასხვა მონყვლადი ჯგუფისთვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის გზაზე ერთ-ერთ მთავარ დაბრკოლებას ქმნის.

ჩატარებული ფოკუს ჯგუფებიდან გამოიკვეთა, რომ როგორც რიგითი მოქალაქეე-ბი, ისე იურიდიული სფეროს წარმომადგენლები, რამდენიმე ჯგუფთან მიმართებით საუბრობენ მართლმსაჯულების სისტემის წარმომადგენელთა მხრიდან მგრძობე-ლობის ნაკლებობაზე ან უფრო მეტიც, დისკრიმინაციულ და სტრუქტურული ჩაგვ-რის პრაქტიკებზე.

მოქალაქეებთან ჯგუფური დისკუსიების დროს კითხვები დაისვა ეთნიკური, რელი-გიური და სექსუალური უმცირესობების წარმომადგენლების მიმართ სასამართლოს მოპყრობაზეც. მონაწილეები ძირითადად აცხადებენ, რომ ისინი არასდროს შეს-წრებიან ფაქტს, როდესაც სასამართლო ზემოჩამოთვლილი მახასიათებლების მიხედვით ჩაგრაავდა ადამიანს. შესაბამისად, მათ უჭირთ დარწმუნებით შეაფასონ ეს საკითხი. ამასთან, ზოგიერთმა მონაწილემ მაინც ისაუბრა საკუთარ აღქმებზე. ამ შემთხვევაში ისინი მიიჩნევენ, რომ უმცირესობისა და უმრავლესობის წარმო-მადგენლებს სასამართლო ან პროკურატურა განსხვავებულად ეპყრობა. აღსა-ნიშნავია, რომ ყველაზე ხშირად განსხვავებული აზრები თბილისის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე მონაწილეებისგან შემდგარ ჯგუფში დაფიქსირდა. ჯგუფში აქცენტი რელიგიური ნიშნით არათანაბარ მოპყრობაზე გაკეთდა. მთლია-ნობაში, მოქალაქეების ფოკუს ჯგუფების მონაწილეთა უმრავლესობის აღქმით, სა-სამართლო მეტ-ნაკლებად ტოლფერანტულია ამ ჯგუფების წარმომადგენლების მი-მართ და რაიმე სახის დისკრიმინაციას, ძირითადად, არ მიმართავს.

თუმცა, იმ ფოკუს ჯგუფებში, სადაც ეთნიკური უმცირესობები იყვნენ წარმოდგენილე-ბი, ზოგიერთი საკითხი უფრო კრიტიკულად შეფასდა. სასამართლო/პროკურატუ-რის დამოკიდებულებებზე, სამცხე-ჯავახეთის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქ-მის გამოცდილების მქონე ფოკუს ჯგუფში გაჟღერდა მოსაზრება, რომ ქართველს, შესაძლოა, სასამართლომ მეტი უპირატესობა მიანიჭოს, ვიდრე ეთნიკური უმცი-რესობის წარმომადგენელს. სასამართლოსთან შედარებით მეტი აქცენტი გაკეთ-და პოლიციის დამოკიდებულებაზე და აღინიშნა, რომ პოლიცია ქართველს უფრო

ლმობიერად ეპყრობა, ვიდრე სომეხს. ერთ-ერთმა რესპონდენტმა ამის დასადასტურებლად მოიყვანა მაგალითი და განაცხადა, რომ თუკი მოძრაობის წესებს ქართველი დაარღვევს, პოლიციამ ამაზე შეიძლება თვალი დახუჭოს, მაგრამ თუკი წესებს სომეხი დაარღვევს, ამას რეაგირება პოლიციის მხრიდან აუცილებლად მოჰყვება.

აღსანიშნავია, რომ ეთნიკური უმცირესობებით დაკომპლექტებულ ფოკუს ჯგუფებში, სასამართლოს მხრიდან რელიგიური ან სექსუალური უმცირესობის მოპყრობასთან დაკავშირებით, მსჯელობა არ გამართულა. ისინი აცხადებენ, რომ ინფორმაციას არ ფლობენ და შესაბამისად, ვერ ისაუბრებენ აღნიშნულ საკითხებზე. თუმცა, მათ წუხილი სხვა საკითხზე გამოთქვას. კერძოდ, ქვემო ქართლის სისხლის სამართლის საქმის მქონე ჯგუფის მონაწილეთა ნაწილის აზრით, პროკურორები და პოლიციელები თანაბრად მკაცრად ექცევიან დამნაშავესა და დანაშაულში სავარაუდო მონაწილე პირს, რაც მათი აზრით, არასწორი დამოკიდებულებაა. რესპონდენტები აცხადებენ, რომ პროკურორების ასეთ არასწორ ნაბიჯებს მოსამართლეები აბალანსებენ და არ აძლევენ უფლებას, რომ ვინმეს ბრალი ტყუილად დაუმძიმონ.

„ვთქვით, ერთი დააკავეს და იცი, რომ ის დანაშაულს ჩაიდენდა. უწინაც ჩაუდენია მსგავსი რამ. პოლიციელები მას ექცევიან ისე, როგორც იმსახურებს. მართლა დანაშაული აქვს ჩადენილი. არის კიდევ ღირსეული, ზრდილობიანი, მშვიდი ადამიანი, რომელზეც უბრალოდ ეჭვი მიიტანეს და პოლიცია მასაც დამნაშავესავით ექცევა ანუ მასთან მოქცევა არ იცის. მისი დამცირება და შეურაცხყოფა უნდათ. ხოლო ეს უკანასკნელი ამას ვერ ეგუება“.⁴³⁹

პროკურატურისა და პოლიციის არატოლერანტურობაზე თბილისის სისხლის სამართლის გამოცდილების მქონე მოქალაქეების ჯგუფშიც გაკეთდა აქცენტი, თუმცა სექსუალური უმცირესობების ნაწილში. რესპონდენტებმა აღნიშნეს, რომ პოლიციელების მხრიდან არათანაბარ მოპყრობას ადგილი მაშინ უფრო აქვს, როცა საქმე სექსუალური უმცირესობის წარმომადგენლებს ეხება. მონაწილეთა აზრით, პროკურატურის მხრიდან მათ მიმართ უარყოფითი განწყობა და დამოკიდებულება შეიმჩნევა.

სექსუალური უმცირესობების მიმართ გამოვლენილ დისკრიმინაციულ მოპყრობაზე ყურადღება გამახვილდა არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენელთა ფოკუს ჯგუფში. კერძოდ, საუბარი შეეხო რევიქტიმიზაციის საკითხს, როგორც პროკურორების, ისე მოსამართლეების მხრიდან. მონაწილეთმა მეტ-ნაკლებად გან-

439 კაცი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, ქვემო ქართლი, 29 სექტემბერი, 2020.

სხვაგვებული პოზიციები დააფიქსირეს, თუმცა მთლიანობაში მხედველობის მიღმა არ დარჩენილა ამ კუთხით არსებული უარყოფითი პრაქტიკები.

„რაც შემძლია ვთქვა და ამაში გაუმჯობესება ნამდვილად არ შეიძლება, ეს არის პროცესზე რევიქტიმიზაცია თვითონ დაზარალებულების, კომოფორბური, ტრანსფორმირი დანაშაულის მსხვერპლების, რომელიც ხდება პროკურორების მხრიდან, მოსამართლეების მხრიდან, ბრალდებულის ადვოკატების მხრიდან და ეს არასდროს არ იცვლება“.⁴⁴⁰

„პირადი პრაქტიკიდან გამომდინარე შემძლია ვთქვა, რომ ბოლო პერიოდში არსებული საქმე, რომელიც შეეხებოდა დისკრიმინაციულ საქმეებს ლგბტ ადამიანებთან მიმართებაში, პოზიტიურად იქნა განხილული. ვგულისხმობ იმას, რომ მოსამართლის დამოკიდებულება იყო სულ სხვაგვარი, ვიდრე ადრინდელი პრაქტიკებიდან გამომდინარე. მოსამართლეები უფრო ცდილობდნენ, რომ მეტად სამართლიანად გადაეწყვიტათ საქმე და თუნდაც უფრო სხვანაირი დამოკიდებულება ჰქონოდათ ლგბტ ადამიანების მიმართ. შედარებით სენსიტიურად უდგებოდნენ საკითხს, ასე რომ, აქ უფრო პოზიტიური დამოკიდებულება გვაქვს ამ მხრივ, მაგრამ გვაქვს რიგი პრობლემები“.⁴⁴¹

თბილისის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული ჯგუფის მონაწილეებმა ყურადღება გაამახვილეს პოლიციის მხრიდან ქალების მიმართ გამოვლენილ სხვადასხვა პრაქტიკაზე. კერძოდ, პოლიციის მხრიდან გულგრილობაზე განსაკუთრებული აქცენტი ოჯახური ძალადობის მსხვერპლმა ქალებმა გააკეთეს. ისინი აცხადებენ, რომ პოლიციის დამოკიდებულება ოჯახური ძალადობის მსხვერპლი ქალების მიმართ ირონიული და ზედაპირულია. მათი აღქმით, ზოგჯერ პოლიციელების მხრიდან ქალების მიმართ სექსუალურ შევიწროვებასაც კი აქვს ადგილი, რაც მზერასა და საუბარში ვლინდება. გარდა ამისა, მოსამართლეების მხრიდან გამოვლენილ სექსისტურ პრაქტიკაზე გაამახვილა ყურადღება არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენელთა ფოკუს ჯგუფის ერთ-ერთმა მონაწილემ.

440 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

441 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

„პოლიციას რეაგირება ნოლი აქვს და ირონიულად გელაპარაკება. ყველაზე ცუდი მომენტი კიდევ ის არის, რომ ქალი რომ მიდიხარ პოლიციაში, მე რაც ჩემს თავზე გადავიტანე, იმას ვიძახი, გათვალისწინებენ, რა გაცვია, რა გისვია, როგორი ხარ, მახინჯი ხარ, ლამაზი ხარ. საქმის კეთების ნაცვლად, ჩემს ვიზუალს ათვალისწინებდნენ, მე როგორი ვიყავი იმიტომ, რომ მერე და მერე მესმოდა ეს, რომ აი, რას გავდა იმიტომ, რომ ნაცვმი მიმიყვანეს თავიდან პოლიციაში, რომ მნახეს და უი, რა ლამაზი გოგო ყოფილა თურმე და როგორ არ ჩანდა და რა კარგი გოგო ყოფილა. ანუ საქმის კეთების ნაცვლად, ვიზუალს ათვალისწინებენ და იქ უყურებენ, რომ უიმე, ეს მეორეჯერ არის გათხოვილი, ანუ რაღაც პრობლემები აქვს, მეორეჯერ, რომ გათხოვდა და ამას ესე უნდა მოვექცეთ ავდებულად რა. რადგან მეორედ შევემენი ოჯახი, ამიტომ უფლება ჰქონდათ, რომ პოლიციას წარბი აენია, გამომძიებელი ავდებულად მომქცეოდა“.⁴⁴²

„რამდენიმე ხნის წინ პოლიციაში ვიყავი მე მისული. მინდა გითხრათ, არც მოერიდათ, ორი პოლიციელი იჭდა კომპიუტერთან და მე ველოდებოდი, ზურგით ვიჭეფი, განცხადება უნდა დამენერა და მე ზურგით ვიდეფი და მათვალისწინებს და მეუბნება, მთლად გამომწვევად არ მეცვა მინდა გითხრათ, ჩვეულებრივი სარაფანი მეცვა გრძელი და ეუბნება, ისე კაი ვინმეაო. იმდენად გავოგნდი, მივტრიალდი და დავაკვირდი და შემდეგ ვერ გავუძელი და ეზოში დაველოდე იმ საბუთს, რაც მჭირდებოდა“.⁴⁴³

„ქალების ნაწილში ყველაზე მნიშვნელოვანი და პრობლემურია, ტრენინგზე კი მსმენია მოსამართლეების მხრიდან, ოჯახში ინტიმური პარტნიორის მხრიდან ძალადობის შემთხვევაში სექსისტური დამოკიდებულებები. მაგალითად, ჩვენ გვაქვს ესეთი ტიპის განაჩენები, სადაც ვკითხულობთ, საყვარელი ყავდა და ამას მოსამართლე ვერ იგებს, რადგან ისიც ჩვენი საზოგადოების ნაწილია. ანუ მას არ შეუძლია დაცლილი იყოს ამ სექსიზმისგან, რომელიც მისი ყოველდღიურობაა, იმიტომ რომ ჩვენი საზოგადოების ნაწილია“.⁴⁴⁴

442 ქალი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, თბილისი, 10 ოქტომბერი, 2020.

443 ქალი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, თბილისი, 10 ოქტომბერი, 2020.

444 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

იურიდიული დახმარების სამსახურის ფოკუს ჯგუფის მონაწილეთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ სახელმწიფო სტრუქტურები მეტ-ნაკლები ტოლერანტულობითა და მგრძობელობით ეკიდებიან სხვადასხვა მოწყვლად ჯგუფს. მათი თქმით, პრაქტიკაში ნაკლებად აწყდებიან მკვეთრად დისკრიმინაციულ მიდგომებს ამ ჯგუფების მიმართ. თუმცა, ერთ-ერთმა მონაწილემ ყურადღება გაამახვილა ლგბტქ ადამიანებზე, როგორც სახელმწიფო სტრუქტურების მხრიდან დისკრიმინაციული მოპყრობის მაღალი რისკის ქვეშ მყოფ ჯგუფზე. საგულისხმოა, რომ სხვა მონაწილის თქმით, მოწყვლადი ჯგუფების მიმართ არსებული დისკრიმინაციული პრაქტიკები ნაკლებად ხილვადი შეიძლება იყოს ამ პრობლემებზე საუბრისგან თავის შეკავების გამოც. ამის მიზეზი კი, მრავალი სტრუქტურული ფაქტორი შეიძლება გახდეს.

„თუმცა ვრიდებთ ეს ხალხი, საზოგადოების, სახელმწიფოს, ოჯახის და მთლიანად სხვადასხვა სტრუქტურული ერთეულების მიმართ უფრო ნამოწიონ ეს თავიანთი პრობლემები ამ ნიშნის გამო. ვინმემ რომ თქვას ეხლა, რომ სხვა ერის წარმომადგენელი ვარ და ამის გამო მზავრავენო, ესეც ვრიდებათ. ის რომ სხვა რელიგიის წარმომადგენელი ვარ და ამის გამო ვიჩავრებით [...] ან გენდერული ნიშნით, ან სექსუალური ნიშნით, ან სხვა ნიშნით თუ არის. ვერიდებით ჩვენ, რომ ამას ხელი შევუწყოთ და გამოვამჟღავნოთ, თორემ ალბათ უფრო მეტი იქნებოდა“.⁴⁴⁵

ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელთა ფოკუს ჯგუფის მონაწილეებმა განსახილველ საკითხზე ისაუბრეს საკუთარ გამოცდილებაზე დაყრდნობით. ნაწილის თქმით, ისინი საადვოკატო პრაქტიკაში არ შესწრებიან რომელიმე ჯგუფის მიმართ დისკრიმინაციული ან არასენსიტიური მოპყრობის მაგალითებს. რამდენიმე მონაწილემ კი გაიხსენა რასის/ეთნიკურობის და გენდერული ნიშნით გამოვლენილი დისკრიმინაციული მოპყრობის მაგალითები სასამართლოს მხრიდან. სხვა მხრივ, ამ ნაწილში, ჯგუფის მონაწილეებს მოსაზრებები არ გამოუთქვამთ.

ზემოთქმული მსჯელობები გვაძლევს შესაძლებლობას დავასკვნათ, რომ სხვადასხვა ჯგუფთან მიმართებით მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩართული ორგანოების დამოკიდებულებები კომპლექსურ ანალიზს საჭიროებს. როგორც ფოკუს ჯგუფებიდან გამოჩნდა, უთანასწორო მოპყრობები და დისკრიმინაციული, ხშირად ღირსების შემლახავი პრაქტიკები ამ სისტემისთვის უცხო არ არის. ბუნებრივია, ამ ტიპის თვისებრივი კვლევით პრობლემის ზუსტი მასშტაბის განსაზღვრა რთულია, თუმცა ის, სულ მცირე, ადასტურებს პრობლემის არსებობას და შესაძლებელს ხდის მისი გამოვლინების ფორმების გამოკვეთას.

445 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

როგორც ფოკუს ჯგუფების მონაწილეთა დიდი ნაწილის გამოცდილებებმა და დაკვირვებებმა აჩვენა, საკანონმდებლო მონესრიგების მიღმა, საჭიროა შეიცვალოს სახელმწიფო ორგანოების წარმომადგენელთა ქცევა და დამოკიდებულებები იმ ადამიანების მიმართ, რომლებიც სტრუქტურული მიზეზების გამო ისედაც მნიშვნელოვანწილად გარიყულები არიან მართლმსაჯულების სისტემით სრულფასოვანი სარგებლობისგან. ეს დაკვირვებები კიდევ ერთხელ გამოკვეთს ორ მსხვილ პრობლემას. კერძოდ, ერთი მხრივ, აუცილებელია, სახელმწიფოს ჰქონდეს მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ერთიანი და გრძელვადიანი პოლიტიკა, რომელიც იქნება საკმარისად ინკლუზიური იმისთვის, რომ შეითავსოს სხვადასხვა მონყველადი ჯგუფების სპეციფიკური საჭიროებები და გამოწვევები. მეორე მხრივ, ფოკუს ჯგუფების მონაწილეთა დაკვირვებებიდან გამომდინარეობს ისიც, რომ არასენსიტიური და დისკრიმინაციული გამოვლინებები სახელმწიფო ორგანოების წარმომადგენელთა ქცევის იმგვარი პრაქტიკებია, რომლებიც უნდა განიხილებოდეს ზოგადი სოციალური პოლიტიკის თანმდევად და არა მისგან მონყვეტილად, რადგან ამ ტიპის პრაქტიკების მნიშვნელოვანი ნაწილი, საკანონმდებლო და ინსტიტუციური მოწყობისგან დამოუკიდებელია.

4.7. მოსამართლეთა კომპეტენცია, კეთილსინდისიერება, დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა

სასამართლო სისტემა, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის რეალიზების შესაძლებლობით, თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს ფუნქციონირების ქვაკუთხედი, რომლის უმთავრესი მიზანიც შტოებს შორის შეკავებისა და განონასნორების რეალური და ქმედითი კონსტიტუციურ-სამართლებრივი მექანიზმების უზრუნველყოფაა.⁴⁴⁶ ინსტიტუციურ დონეზე ძალაუფლებათა სათანადო ბალანსის უზრუნველყოფის გარდა, სასამართლო, ასევე, წარმოადგენს ხელისუფლების იმ მთავარ შტოს, რომელმაც უნდა დაიცვას სამართლიანი სასამართლოს უფლება. სწორედ სასამართლო ხელისუფლება და მისი ფუნქციების სათანადოდ რეალიზება უზრუნველყოფს ინდივიდის მატერიალური უფლებების პრაქტიკაში ასახვას.⁴⁴⁷ შესაბამისად, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთ საკვანძო საკითხს სასამართლო ხელისუფლების გამართულად ფუნქციონირება წარმოადგენს.

446 ეკა მამრიკიშვილი, „უმენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა დანიშვნა და სასამართლო ხელისუფლების ლეგიტიმაციის პრობლემა“, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე, EMC, 2020, გვ. 60, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3swxKGS>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

447 ნიკა არევაძე, „როცა კომპეტენტურობა აუცილებელი კვალიფიკაცია არაა: უმენაესი სასამართლოს დაკომპლექტება და სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნები, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე“, EMC, 2020, გვ. 49, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3swxKGS>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა, მიუკერძოებლობა, კომპეტენცია და კეთილსინდისიერება, არსებითია ინდივიდთა უფლებების ჭეშოროვანი დაცვის და ძალაუფლების გადამეტებისაგან თავისუფალი საზოგადოების არსებობის უზრუნველსაყოფად. ასეთი სასამართლო დამოუკიდებელია გარე თუ შიდა აქტორების არასათანადო ზეგავლენისაგან, მიუკერძოებელია თითოეულ სამართლებრივ დავასთან დაკავშირებით და ემორჩილება მხოლოდ კანონს.⁴⁴⁸ ქვეთავი აანალიზებს მოსამართლეთა იმ ძირითად მახასიათებლებსა და ზოგადად, სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობის იმ პრინციპებს, რომლებიც სისტემის ჭეშოროვან ფუნქციონირებასა და სამართლიანი სასამართლოს უფლების დაცვას უზრუნველყოფს. იმავდროულად, ქვეთავში აქცენტი კეთდება ქართულ რეალობაში არსებულ იმ გამოწვევებზე, რომლებიც მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის მიმართულებით მნიშვნელოვან ბარიერებს ქმნის. შესაბამისად, წინამდებარე კვლევას პრეტენზია არ აქვს, დეტალურად გაანალიზოს ან/და გამოკვეთოს სასამართლო სისტემის წინაშე არსებული ყველა შესაძლო ინსტიტუციური გამოწვევა.

4.7.1. სასამართლო ხელისუფლების ძირითადი პრინციპები

სასამართლოსა და ინდივიდუალურ მოსამართლეთა საქმიანობის სტანდარტებს არაერთი საერთაშორისო-სამართლებრივი დოკუმენტი⁴⁴⁹ და რეკომენდაცია ეძღვნება.⁴⁵⁰ ამ სტანდარტების უმრავლესობა, იმავდროულად, აღიარებულია სამართლიანი სასამართლოს ძირითადი უფლებით ინდივიდისათვის დადგენილი გარანტიების ნაწილად. შესაბამისად, უფლება სამართლიან სასამართლოზე მოიცავს იმ ძირითად ხარისხობრივ კრიტერიუმებს, რომლებსაც სასამართლო უნდა აკმაყოფილებდეს საკუთარი ფუნქციების ჭეშოროვან განხორციელებისა და საზოგადოებრივი ლეგიტიმაციის უზრუნველყოფისათვის.

448 ევა მამრიკიშვილი, „უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა დანიშვნა და სასამართლო ხელისუფლების ლეგიტიმაციის პრობლემა“, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე, EMC, 2020, გვ. 60; European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, para. 6.

449 ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია [UDHR], მუხლი 8; სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი [ICCPR], მუხლი 14; ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია [ECHR], მუხლი 6.

450 მაგალითისათვის იხილეთ: European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3b5xjxj>]; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 32 on Article 14 of the ICCPR: Right to Equality before Courts and Tribunals and to Fair Trial, 23 August 2007, CCPR/C/GC/32, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2NJu8mm>]; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; Recommendation [94]12 of the Committee of Ministers on the Independence, Efficiency and Role of Judges, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3slBiWN>]; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges [CCJE] on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges. Strasbourg, 23 November 2001, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3q39daN>]; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

სამართლიანი სასამართლოს უფლების ზემოაღნიშნული კრიტერიუმებიდან, პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის პრინციპები, რომლებიც სამართლიანი სასამართლოს უფლების არსებით კომპონენტს წარმოადგენს, ხშირად ერთიან კონცეფციად მოიაზრება და სასამართლო ხელისუფლების საზოგადოებრივი ლეგიტიმაციის ძირითად საყრდენად განიხილება.⁴⁵¹

სასამართლოს დამოუკიდებლობა, უპირველესად, გულისხმობს დამოუკიდებლობას ხელისუფლების სხვა შტოებისგან, რომლებსაც გააჩნიათ ბუნებრივი ინტერესი და ცდუნება, გავლენა მოახდინონ სასამართლოს ნეიტრალიტეტზე. დამოუკიდებლობის გარე ასპექტი ასევე მოიცავს დამოუკიდებლობას სხვადასხვა გარე აქტორებისგან, როგორცაა მხარეები, მედია, საზოგადოების სხვადასხვა გავლენიანი ჯგუფები და ა.შ. სასამართლოს დამოუკიდებლობას აქვს ასევე „შიდა“ ასპექტი, რომელიც მიემართება მოსამართლის დამოუკიდებლობას სასამართლო სისტემის შიგნით, ადმინისტრაციული უფლებამოსილების განმახორციელებელი თუ სხვა გავლენიანი პირებისაგან.⁴⁵² ცხადია, ინდივიდუალურ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა არ გულისხმობს შესაძლებლობას, მოსამართლეებმა კონკრეტული საქმეები გადაწყვიტონ საკუთარი პერსონალური შეხედულებების თუ პრეფერენციების თანახმად. არამედ, მათ აქვთ უფლება და ვალდებულება, თითოეულ საქმეზე გადაწყვეტილება მიიღონ მხოლოდ კანონის საფუძველზე და საკუთარი შინაგანი რწმენის შესაბამისად. ამ პროცესში კი მნიშვნელოვანია, ისინი დაცული იყვნენ არასათანადო გავლენებისაგან, როგორც სასამართლო ხელისუფლების გარეთ, ასევე თავად ინსტიტუტის შიგნითაც.⁴⁵³

დამოუკიდებლობასთან მჭიდრო კავშირშია სასამართლოს მიუკერძოებლობა, რაც გულისხმობს წინასწარგანწყობისა და მიკერძოების არარსებობას. სასამართლოს მიუკერძოებლობას, თავის მხრივ, სუბიექტური და ობიექტური ასპექტები აქვს.⁴⁵⁴ სუბიექტური ასპექტის თანახმად, „მოსამართლეებმა არ უნდა დაუშვან, რომ მათ გადა-

451 Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal [GC], §§ 150-156; ნიკა არევაძე, როცა კომპეტენტურობა აუცილებელი კვალიფიკაცია არაა: უზენაესი სასამართლოს დაკომპლექტება და სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნები, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე, EMC, 2020, გვ. 51.

452 ვკა მაშრიკიშვილი, „უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა დანიშვნა და სასამართლო ხელისუფლების ლეგიტიმაციის პრობლემა“, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე, EMC, 2020, გვ. 65; ვენეციის კომისიისა და ევროპის საბჭოს ადამიანის უფლებათა და კანონის უზენაესობის გენერალური დირექტორატის [DHR] ადამიანის უფლებათა დირექტორატის [DGI] ერთობლივი დასკვნა №774/2014, სტრასბურგი, 2014, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3uGgXD7>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, para. 68-72.

453 OHCHR, Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers, New York and Geneva, 2003, გვ. 123, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/301K7P5>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]

454 UN Human Rights Committee, General Comment No.32 on Article 14 of the ICCPR: Right to Equality before Courts and Tribunals and to Fair Trial, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007, para.21.

წყვეტილებაზე გავლენა მოახდინოს მიკერძობებამ ან წინასწარ ჩამოყალიბებულმა პოზიციამ... და არ იმოქმედონ ისე, რომ არასათანადოდ მიანიჭონ უპირატესობა პროცესის ერთ-ერთი მხარის პოზიციას, მეორე მხარის საზიანოდ“. მიუკერძოებლობის ობიექტური ასპექტის თანახმად კი, სასამართლო, ობიექტური დამკვირვებლის პერსპექტივიდანაც მიუკერძოებელი უნდა ჩანდეს.⁴⁵⁵ საზოგადოების მხრიდან სასამართლოს აღქმა დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ სუბიექტად პირდაპირ უკავშირდება საზოგადოებრივი ლეგიტიმაციის საკითხს, რადგან ამ შემთხვევაში „სასწორზეა ნდობა, რომელსაც დემოკრატიულ საზოგადოებაში სასამართლო უნდა აჩენდეს“.⁴⁵⁶

დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის პრინციპების დაცვის პარალელურად, არანაკლებ მნიშვნელოვანია სასამართლოს კომპეტენტურობა და კეთილსინდისიერება, რასაც განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სასამართლო ხელისუფლების დაკომპლექტების პროცესში. მოსამართლის პროფესიული ცოდნის მაღალი დონის მნიშვნელობა აღიარებულია ევროპელ მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს არაერთი დასკვნით.⁴⁵⁷ ეს დოკუმენტები მოსამართლის მიერ პროფესიული უნარების შეძენასა და განვითარებას მოსამართლის როგორც უფლებად, ისე მოვალეობად აღიარებენ.⁴⁵⁸ ლოგიკურია, რომ სასამართლო ხელისუფლების სათანადოდ ფუნქციონირება, დამოუკიდებლობის სათანადო გარანტიების არსებობის შემთხვევაშიც კი, ვერ იქნება უზრუნველყოფილი, თუკი მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ორგანოები არ იქნება დაკომპლექტებული სათანადო პროფესიული უნარებისა და ცოდნის მქონე მოსამართლეებით. სასამართლოს მიმართ საზოგადოებრივი ნდობის ჩამოყალიბება, უპირველესად, ეფუძნება ცალკეული ინდივიდების განცდას, რომ მათ საქმეს იხილავს შესაბამისი ცოდნისა და უნარების მქონე მოსამართლე და მათთვის მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ეს ასპექტი სათანადოდ უზრუნველყოფილია.

455 ნიკა არევაძე, „როცა კომპეტენტურობა აუცილებელი კვალიფიკაცია არაა: უზენაესი სასამართლოს დაკომპლექტება და სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნები“, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე, EMC, 2020, გვ. 50.

456 Micallef v. Malta [GC], § 98. ნიკა არევაძე, „როცა კომპეტენტურობა აუცილებელი კვალიფიკაცია არაა: უზენაესი სასამართლოს დაკომპლექტება და სამართლიანი სასამართლოს მოთხოვნები“, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე, EMC, 2020, გვ. 51.

457 ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს დასკვნა N1 [2001] სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობისა და მოსამართლეთა შეუცვლელი სტანდარტების შესახებ, სტრასბურგი, 23 ნოემბერი 2001, პარ. 11; დასკვნა N3 [2002] მოსამართლეთა პროფესიული ქცევის მარეგულირებელი პრინციპებისა და წესების კერძოდ, ეთიკის ნორმების, თანამდებობასთან შეუფერებელი ქცევისა და მიუკერძოებლობის შესახებ, სტრასბურგი, 19 ნოემბერი 2002, პარ. 25, 50; დასკვნა N4 [2003] ეროვნულ და ევროპულ დონეზე მოსამართლეთა პროფესიული პირველადი მომზადებისა და ადგილზე გადამზადების შესახებ, სტრასბურგი, 27 ნოემბერი 2003, პარ. 3; [ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს ოფიციალური ვებგვერდი, ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bUjNVE>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

458 ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს დასკვნა N4 [2003] ეროვნულ და ევროპულ დონეზე მოსამართლეთა ჯეროვანი პირველადი მომზადებისა და ადგილზე გადამზადების შესახებ, სტრასბურგი, 27 ნოემბერი 2003, პარ. 2-5, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3028bY>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

ანა აბაშიძე, ანა არგანაშვილი და სხვები, სასამართლო სისტემა: რეფორმები და პერსპექტივები, კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისათვის, თბილისი, 2017, გვ. 38, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bMwrwV>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

4.7.2. ქართული სასამართლო სისტემის წინაშე არსებული გამოწვევები

დამოუკიდებლობის, მიუკერძოებლობის, კომპეტენტურობისა და კეთილსინდისიერების თვალსაზრისით საქართველოს სასამართლო ხელისუფლება მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დგას. კერძოდ, საქართველოში სასამართლო ხელისუფლების მიერ მართლმსაჯულების განხორციელების გამოცდილება, სამწუხაროდ, პოლიტიკური ხელისუფლების წარმატებული დომინირების ისტორიას მოგვითხრობს.⁴⁵⁹ ყველა ჩამოთვლილ კრიტერიუმთან დაკავშირებით ქართულ რეალობაში მთავარ პრობლემად რჩება სასამართლო სისტემაში გავლენიანი ჯგუფის (ე.წ. „კლანი“) არსებობა, რომელიც არაერთხელ იქნა აღიარებული და კრიტიკულად შეფასებული ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და სამოქალაქო სექტორის სხვა წარმომადგენლების მხრიდან.⁴⁶⁰

ბოლო წლებში განხორციელებული არაერთი საკანონმდებლო რეფორმის მიუხედავად, ცალსახა გახდა ხელისუფლების მხრიდან სასამართლო სისტემაში რეალური და თანმიმდევრული ცვლილებების შესატანად მტკიცე პოლიტიკური ნების არარსებობა. მმართველ ძალასა და სასამართლო სისტემაში არსებულ გავლენიან ჯგუფს შორის არსებული აზრთა სხვადასხვაობის გაქრობის კვალდაკვალ, გახშირდა განსხვავებული აზრის ჩახშობის მცდელობები და გაძლიერდა თანამდებობებზე იმ მოსამართლეთა დანიშვნის პრაქტიკა, რომლებიც ამ ჯგუფისადმი ლოიალურობით გამოირჩევიან, რამაც სასამართლო სისტემა როგორც გარე, ასევე შიდა დამოუკიდებლობის კუთხით მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დააყენა და ინდივიდუალურ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობას მყარი საფუძველი გამოაცალა.⁴⁶¹ შესაბამისად, საქართველოში სასამართლო სისტემა ხელისუფლების იმგვარ შტოდ ვერ ჩამოყალიბდა, რომელიც პოლიტიკურ ხელისუფლებას კონსტიტუციურ-სამართლებრივი წყობით შეზღუდავს და ეფექტურად უზრუნველყოფს ინდივიდის ძირითად უფლებათა პრაქტიკულ რეალიზაციას.

459 ეკა მამრიკიშვილი, „უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა დანიშვნა და სასამართლო ხელისუფლების ლეგიტიმაციის პრობლემა“, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე, EMC, 2020, გვ. 60.

460 ქართულ სასამართლო სისტემაში გავლენიანი ჯგუფის არსებობაზე ასევე პირდაპირ მიუთითა ამერიკის შეერთებულმა შტატებმაც ადამიანის უფლებათა საბჭოს პერიოდული მიმოხილვის ფარგლებში საქართველოსთვის გაცემულ რეკომენდაციებშიც. რეკომენდაცია 6.137 გაცემული ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ: “Strengthen respect for rule of law by fostering judicial independence through reforms to empower individual judges and prevent informal governance by an influential group of judges known as the “clan,” by depoliticizing the justice system, and by merit-based appointments [United States of America]”, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Georgia, A/HRC/WG.6/37/L.12, Human Rights Council, Working Group of the Universal Periodic Review, Thirty-Seventh session, Geneva, 18-19 January 2021; სასამართლო სისტემაში არსებული გავლენიანი ჯგუფის შესახებ ანალიზი ვრცლად იხილეთ: თორნიკე გერლიანი, ძალაუფლების საკითხი მართლმსაჯულების სისტემაში, EMC, 2020, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3q0DK9n>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

461 ანა აბაშიძე, ანა არგანაშვილი და სხვები, „სასამართლო სისტემა: რეფორმები და პერსპექტივები“, კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისათვის, თბილისი, 2017, გვ. 10.

პოლიტიკური ნეიტრალიტეტის პარალელურად, რომელიც, თავის მხრივ, სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის არსებით წინაპირობას ქმნის, ქართული მართლმსაჯულების მნიშვნელოვან გამოწვევას კომპეტენტურობისა და კეთილსინდისიერების ნაკლებობაც წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კონსტიტუცია სახელდებით მიუთითებს მოსამართლეთა თანამდებობაზე განწესების პროცესში კომპეტენტურობისა და კეთილსინდისიერების კრიტერიუმების სავალდებულოდ გათვალისწინებაზე,⁴⁶² ის მაინც ვერ უზრუნველყოფს ამ მიმართულებით პრობლემის მოგვარებას. ეს განსაკუთრებით მწვავედ გამოჩნდა 2019 წელს, უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა შერჩევის პროცესში, როდესაც გატარებული საკანონმდებლო რეფორმის მიუხედავად ცხადი გახდა, რომ კონკურსის გზით საუკეთესო კანდიდატები ვერ გამოვლინდა. საზოგადოებაში გაჩნდა კითხვები კანდიდატების როგორც მინიმალური პროფესიული კომპეტენციის, ასევე კეთილსინდისიერების მიმართულებითაც. ეს პროცესი, ისევე როგორც მისი საბოლოო შედეგი, მრავალჯერ გახდა სამოქალაქო სექტორის⁴⁶³, სახალხო დამცველისა⁴⁶⁴ და ავტორიტეტული საერთაშორისო ორგანიზაციების⁴⁶⁵ მწვავე კრიტიკის საგანი.⁴⁶⁶ მიუხედავად ამისა, 2020 წლის სექტემბერში, ვაკანტურ პოზიციებზე უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეობის ახალ კანდიდატებთან გასაუბრების პროცედურის დაწყებამდე ორიოდე თვით ადრე, საქართველოს პარლამენტმა დაჩქარებული წესით მიიღო უზენაესი სასამართლოს დაკომპლექტების შესახებ უახლესი საკანონმდებლო ცვლილებები, ისე, რომ არ დაელოდა ვენეციის კომისიის დასკვნას, მაშინ, როცა თავდაპირველად თავადვე ითხოვა პროექტის შეფასება. საკანონმდებლო ორგანოს ეს ნაჩქარევი ნაბიჯი უარყოფითად შეაფასეს როგორც თავად ვენეციის კომისიამ⁴⁶⁷,

462 საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 63 პუნქტი, პუნქტი 6, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3kzEJvQ>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

463 კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისთვის, იურიდიულ კომიტეტი უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეობის კანდიდატების მოსმენის პროცესის შეფასება, 11 დეკემბერი, 2019, [ხელმისაწვდომია: <http://bit.ly/2Qu56pc>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

464 საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეობის კანდიდატების უსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ შერჩევის მონიტორინგის ანგარიში, 2019, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2Y6UHmz>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

465 OSCE, ODIHR, Second Report on the Nomination and Appointment of Supreme Court Judges in Georgia, June – December 2019, [ხელმისაწვდომია: <http://bit.ly/33tmwYx>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; European Commission, Joint staff working document Implementation Report on Georgia, Brussels, 9.11.2017, par. 2.3 Justice, freedom and security, ხელმისაწვდომია: <http://bit.ly/2UeDzJC>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

466 არასამთავრობო ორგანიზაციათა გაერთიანებული წარდგინება მართლმსაჯულებისა და სამართალდამცავი სისტემის გამოწვევებთან დაკავშირებით [ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [GYLA], ადამიანის უფლებათა საბჭოს პერიოდული მიმოხილვა. [მე-3 პერიოდი, 37-ე სესია, 2020 წელი], პარა. 1.7; [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3sCJ5W6>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; „კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისათვის“ მოსაზრება მათა ბაქრაძის სარჩელთან დაკავშირებით, 28 იანვარი 2020, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2NGMZhv>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

467 European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Georgia – Opinion on the draft Organic Law amending the Organic Law on Common Courts, CDL-AD[2020]021, Strasbourg, 8 October 2020, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3ujKgdZ>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

ასევე ევროკავშირმა და საქართველოს მონიტორინგის საკითხებში ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის (PACE) თანამომხსენებლებმა. მრავალწლიანი რეფორმირების პროცესის მიუხედავად, საერთაშორისო ორგანიზაციების ასეთი მკვეთრი შეფასებები აძლიერებს ქვეყნის შიგნით არსებულ კრიტიკას მართლმსაჯულების რეფორმის არჩეული გზის მიმართ. კერძოდ, მხოლოდ ფორმალურ-სამართლებრივ ცვლილებებში გამოხატული რეფორმები სრულად უგულებელყოფს სისტემური ცვლილებების საჭიროებას და სასამართლო სისტემაში არსებული გავლენიანი ჯგუფის ხელში მოქცეული ქართული მართლმსაჯულება ინდივიდებს ტოვებს უფლებების დაცვისა და სოციალურ-პოლიტიკური ინტერესების დაკმაყოფილების ეფექტიანი მექანიზმების გარეშე.⁴⁶⁸

სასამართლოს ინსტიტუციური ლეგიტიმაციის ჩამოყალიბება მნიშვნელოვნად განსხვავდება პოლიტიკური შტოების ლეგიტიმაციის პროცესისგან და მთლიანად საზოგადოების მხრიდან ნდობით სარგებლობაზე დგას.⁴⁶⁹ მაღალი საზოგადოებრივი ნდობის მოპოვება კი სასამართლოს მხოლოდ მაშინ შეუძლია, თუკი მისი ინსტიტუციური მონყობა და საქმიანობის ხარისხი პასუხობს სასამართლო ხელისუფლების განხორციელების კონსტიტუციურ და ადამიანის უფლებათა დაცვის საყოველთაოდ აღიარებულ სამართლებრივ სტანდარტებს. ზემოაღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე, ლოგიკურია, რომ სასამართლო სისტემის ქართულმა რეალობამ საზოგადოებაში უსამართლობისა და უნდობლობის განცდა გააჩინა. მოსახლეობის უმრავლესობა (66%) ამბობს, რომ ნაწილობრივ ენდობა, ნაწილობრივ კი არ ენდობა სასამართლოებს საქართველოში, მოსახლეობის ნახევარზე მეტი კი თვლის, რომ საქართველოში სასამართლო სისტემა პოლიტიკური გავლენებისგან თავისუფალი არ არის.⁴⁷⁰

ამ პრობლემების მნიშვნელობასა და მასშტაბურობაზე ყურადღება გაამახვილეს როგორც მოქალაქეთა, ასევე პროფესიულ ფოკუს-ჯგუფებშიც. მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეებს შორის აზრი ორად იყოფა სასამართლოს სანდობასთან დაკავშირებით, თუმცა, ძირითადად თანხმდებიან, რომ სასამართლო პოლიტიკური გავლენებისგან თავისუფალი არ არის. მოქალაქეთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ სასამართლოს სხვა სახელისუფლებო შტოები მართავს და ისეთ გადაწყვეტილებას არ გამოიტანს, რომელიც ხელისუფლების ინტერესებს ეწინააღმდეგება. ამ შეხედულების მქონე მონაწილეებიდან, თითქმის ყველა მიიჩნევს,

468 EMC და საია: „სასამართლო სისტემის რეფორმის დამკვიდრებული ხედვა შესაცვლელია“, 10 ოქტომბერი, 2020, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3kzEZeD>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

469 ეკა მამრიკიშვილი, „უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა დანიშვნა და სასამართლო ხელისუფლების ლეგიტიმაციის პრობლემა, სტატიების კრებული მართლმსაჯულებაზე“, EMC, 2020, გვ. 60.

470 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC] და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], „სასამართლოს ხელმისაწვდომობა, მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები“, 2020, გვ. 10, [ხელმისაწვდომია <https://bit.ly/3bUpqt0>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

რომ სასამართლო არც ბიზნესმენებისა და სხვა ძალაუფლების მქონე ადამიანების გალენებისგანაა თავისუფალი. ამასთან, მონაწილეთა ძირითადი ნაწილის შეფასებით, მართალია, მართლმსაჯულების სისტემაში გარკვეული რეფორმები გატარდა, მაგრამ მნიშვნელოვანი ხარვეზები კვლავ არსებობს და ფუნდამენტური ცვლილებების განხორციელება სრულყოფილად მაინც ვერ მოხერხდა – სასამართლო კვლავ რჩება პოლიტიკურ/ძალაუფლების მქონე ადამიანების გავლენებზე დამოკიდებულ და ხშირ შემთხვევაში, მიკერძოებულ ინსტიტუციად.

„თუ პოლიტიკურად საქმე არ არის მოტივირებული, მაგ შემთხვევაში მეტ-ნაკლებად ვენდობი. ესე იგი, პოლიტიკური ინტერესი არ არსებობს. შესაბამისად, აქედან გამომდინარე, თვითონ სტრუქტურას, არც პროკურატურას და არც თვითონ სასამართლოს არა აქვს ინტერესი, რომ ასე ვთქვათ, მე უსამართლოდ მომექცნენ. თუ ეს პირადი ინტერესები გამორიცხებულია, მაქედან გამომდინარე მეტ-ნაკლებად ვენდობი, დიახ. თუ საქმე ეხება, ვთქვათ, პოლიტიკოსს, ან ისეთ საქმეს, რაც უკავშირდება პარტიის მოღვაწეობას, მაგ შემთხვევაში ნდობის კოეფიციენტი კლებულობს ცალსახად“.⁴⁷¹

რაც შეეხება პროფესიულ ფოკუს-ჯგუფებს, აქ ყურადღება გამახვილდა არამხოლოდ სასამართლო ხელისუფლებაში პოლიტიკური გავლენების მიმართ მონყვლადობაზე, არამედ კეთილსინდისიერებისა და კომპეტენტურობის კუთხით არსებულ პრობლემებზეც.

„ნამდვილად გვაქვს კეთილსინდისიერების, ისე კომპეტენტურობისა და დამოუკიდებლობის პრობლემები სისტემაში... დამოუკიდებლობის პრობლემა, ეს ყველაზე დიდი პრობლემაა იმიტომ, რომ უმრავლესობა მოსამართლეებისა იმდენად არამყარი არიან გავლენების მიმართ, ნებისმიერი, იქნება ეს პოლიტიკური, უფროსის მხრიდან, მეგობრის მხრიდან. იმდენად იგრძნობა ეს, რომ საკმაოდ თვალში საცემია და ყველაზე დიდი პრობლემაა, მგონია, ქვეყანაში. ახლა ამ პრობლემის მოუგვარებლობა კატასტროფამდე მიგვიყვანს, რომ ვუყურებ მართლმსაჯულების პრობლემას, ასე ვფიქრობ. ესაა ძირი, საიდანაც იწყება ყველა სხვა პრობლემა“.⁴⁷²

471 კაცი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, თბილისი, 10 ოქტომბერი, 2020.

472 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

ამგვარად, ქართულ სასამართლოში არსებობს მნიშვნელოვანი ხარვეზები და გამოწვევები დამოუკიდებლობის, მიუკერძოებლობის, კეთილსინდისიერებისა და კომპეტენტურობის თვალსაზრისით, რომლებიც უარყოფითად აისახება მოსახლეობის მხრიდან სასამართლო ხელისუფლების მიმართ არსებულ ნდობის ხარისხსა და შესაბამისად, მის საზოგადოებრივ ლეგიტიმაციაზე, რაც მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის მიმართულებით მნიშვნელოვან ბარიერს ქმნის. ამგვარი ხარვეზების უფრო დეტალურად იდენტიფიცირებისა და ხარისხობრივი შეფასებისათვის მნიშვნელოვანია მითითებული სამართლებრივი პრინციპების შემადგენელი იმ ასპექტების მიმოხილვა, რომლებსაც შეფასების პროცესში მთავარი ადგილი უჭირავს, და რომელთა მიზანია რეალური, ფაქტობრივი და არა მხოლოდ ფორმალური დამოუკიდებლობის, მიუკერძოებლობის, კეთილსინდისიერებისა და კომპეტენტურობის უზრუნველყოფა. ეს კი, უპირველესად, გულისხმობს კონსტიტუციისა და კანონმდებლობის დონეზე მოსამართლეთა დანიშვნის/დანინაურების, საქმიანობის ვადის, პერიოდული შეფასების სისტემის, სოციალური გარანტიების, საქმეთა განაწილების, დისციპლინირებისა და პასუხისმგებლობის ზომების საკითხებზე ზედმინვენით ნათელი, მკაფიო პროცედურების და ობიექტური კრიტერიუმების ჩამოყალიბებას.⁴⁷³

4.7.2.1. მოსამართლის შერჩევა/დანიშვნა

სასამართლოს დამოუკიდებლობის, მიუკერძოებლობის, კეთილსინდისიერებისა და კომპეტენტურობის უზრუნველყოფის პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მოსამართლის შერჩევა/დანიშვნის პროცესს და მასთან დაკავშირებულ სტანდარტებს. მოსამართლის კარიერასთან დაკავშირებით მიღებული ყველა გადაწყვეტილება უნდა ეფუძნებოდეს წინასწარ განსაზღვრულ და საჭაროდ ხელმისაწვდომ ობიექტურ კრიტერიუმებს.⁴⁷⁴ ამასთან, თითოეული მოსამართლის დანიშვნა თუ დანიშნაურება უნდა მოხდეს დისკრიმინაციული მოპყრობის გამორიცხვითა⁴⁷⁵ და ინდივიდუალური დამსახურების მიხედვით, კომპეტენციის, კეთილსინდისიერების, პროფესიული უნარებისა და ეფექტურობის კრიტერიუმების გათვალისწინებით.⁴⁷⁶

473 United Nations Human Rights Committee, General Comment No. 32 on Article 14 of the ICCPR: Right to Equality before Courts and Tribunals and to Fair Trial, 23 August 2007, par 19; European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010.

474 European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, para. 23-27.

475 OHCHR, Basic Principles of the Independence of the Judiciary, principle 10, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3r8W55g>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

476 European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, para. 24.

მოსამართლის პროფესიული კვალიფიკაცია სამართლებრივ ცოდნასთან, ანალიტიკურ უნარებსა და აკადემიურ მიღწევებთან ერთად, ასევე მოიცავს კანდიდატის პიროვნულ მახასიათებლებს, განსჯის, კომუნიკაციისა და გადაწყვეტილების მიღების ეფექტურ უნარებს.⁴⁷⁷ არანაკლებ მნიშვნელოვანია ჩამოთვლილ კრიტერიუმებთან კანდიდატის შეფასების მეთოდის წინასწარ და მკაფიოდ განსაზღვრა და არა-დამაკმაყოფილებელი შედეგის მიღების შემთხვევაში, ამგვარი გადაწყვეტილების გასაჩივრების შესაძლებლობა.⁴⁷⁸

საქართველოში მოსამართლეთა შერჩევა-დანიშვნას იუსტიციის უმაღლესი საბჭო უზრუნველყოფს და მოსამართლეთა დანიშვნის არსებულ პრაქტიკას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს სასამართლო სისტემის მიმართ მოსახლეობის ნდობის ხარისხზე. ამასთან, შერჩევა-დანიშვნის პროცესში განსაკუთრებული როლი აქვს იუსტიციის უმაღლეს სკოლას, რომელიც დიდწილად უზრუნველყოფს ამ პროცესის ეფექტურობის და კონკურენტუნარიანობის ხარისხს და რომელზეც ასევე მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს. სასამართლო სისტემის რეფორმის ოთხმა ტალღამ ამ მიმართულებით მრავალი პოზიტიური ცვლილება დანერგა, თუმცა, მოსამართლეთა შერჩევა-დანიშვნის პროცესზე დაკვირვება აჩვენებს, რომ სისტემის საკადრო პოლიტიკა კვლავ ხარვეზიანია,⁴⁷⁹ კერძოდ:

- მოქმედი ნორმატიული ჩარჩო ვერ უზრუნველყოფს იუსტიციის უმაღლესი სკოლის ინსტიტუციურ და ფუნქციურ დამოუკიდებლობას იუსტიციის უმაღლესი საბჭოსგან.⁴⁸⁰ ამასთან, სკოლაში მისაღები კონკურსის ჩატარების წესი განისაზღვრება სკოლის წესდებით და არა საკანონმდებლო დონეზე და არ არსებობს კონკურსის შედეგად მიღებული გადაწყვეტილების დასაბუთებისა და გასაჩივრების ეფექტიანი მექანიზმი.⁴⁸¹

477 იქვე.

478 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 7 აპრილის №3/2/17 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – მთვარისა კველიშვილი, ნაზი დოთიაშვილი და მარინა გლოველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-30 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3kywYq0>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

479 ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „სასამართლო სისტემის სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შესრულების მდგომარეობა – მეორე ჩრდილოვანი ანგარიში“, 2020, გვ. 28, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bMRI37>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

480 ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „სასამართლო სისტემის სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შესრულების მდგომარეობა – ჩრდილოვანი ანგარიში“, 2018, გვ. 26, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3b6uGeA>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „სასამართლო სისტემის სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შესრულების მდგომარეობა – მეორე ჩრდილოვანი ანგარიში“, 2020, გვ. 15.

481 ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „სასამართლო სისტემის სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შესრულების მდგომარეობა – მეორე ჩრდილოვანი ანგარიში“, 2020, გვ. 15-16; არასამთავრობო ორგანიზაციათა გაერთიანებული წარდგინება მართლმსაჯულებისა და სამართალდამცავი სისტემის გამოწვევებთან დაკავშირებით [ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [GYLA]], ადამიანის უფლებათა საბჭოს პერიოდული მიმოხილვა. [მე-3 პერიოდი, 37-ე სესია, 2020 წელი], პარა. 1.5

- იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ინსტიტუციურ მოწყობასთან დაკავშირებით არსებული გამოწვევებისა და საბჭოს მიერ მნიშვნელოვანი საკადრო გადაწყვეტილების მიღების წარსული გამოცდილებების გათვალისწინებით, პირველი/მეორე ინსტანციის მოსამართლეთა შერჩევა/დანიშვნის პროცესში კვლავ პრობლემური რჩება საბჭოს მიერ ამ უფლებამოსილების განხორციელების პრაქტიკა, არსებული საკანონმდებლო ჩარჩო ვერ უზრუნველყოფს საუკეთესო კანდიდატების შერჩევასა და პროცესის საბჭოს ზეგავლენისაგან გათავისუფლებას. ამასთან, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა შერჩევა-დანიშვნის პროცესში ხარვეზიანია გადაწყვეტილების მიღების პროცესი – როგორც საბჭოში, ასევე საქართველოს პარლამენტში. გადაწყვეტილება მოსამართლეთა კანდიდატურების წარდგენისა და არჩევის შესახებ ეფუძნება ხმათა უმრავლესობას და არა კონსენსუსს.⁴⁸²
- ხარვეზიანია რაიონული (საქალაქო) და სააპელაციო სასამართლოს თავმჯდომარეთა (თავმჯდომარის მოადგილის) დანიშვნის წესი. კანონმდებლობის შესაბამისად, სააპელაციო სასამართლოს თავმჯდომარესა და თავმჯდომარის მოადგილეს, აგრეთვე რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს თავმჯდომარეს, თანამდებობაზე ნიშნავს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, რომლისთვისაც ეს უფლებამოსილება კიდევ ერთი ბერკეტია სისტემის გასაკონტროლებლად და მიმართულია ინდივიდუალური მოსამართლის დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ.⁴⁸³
- კანონმდებლობით არ არის მოწესრიგებული მოსამართლის სხვა სასამართლოში უკონკურსოდ გადაყვანისას შერჩევის კრიტერიუმები და დანიშვნის პროცედურა.⁴⁸⁴

4.7.2.2. მოსამართლის საქმიანობის ვადა

სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კრიტერიუმს წარმოადგენს მოსამართლის საქმიანობის ვადა. ამ მხრივ, სასამართლოს დამოუკიდებლობისთვის, საყოველთაოდ აღიარებულ მიდგომად მიიჩნევა მოსამართლეთა თანამდებობაზე დანიშვნა უვადოდ (საპენსიო ასაკის მიღწევამდე).⁴⁸⁵ თუმცა, თუკი ეროვნული კანონმდებლობა ითვალისწინ

482 არასამთავრობო ორგანიზაციათა გაერთიანებული წარდგინება მართლმსაჯულებისა და სამართალდამცავი სისტემის გამოწვევებთან დაკავშირებით [ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [GYLA]], ადამიანის უფლებათა საბჭოს პერიოდული მიმოხილვა. [მე-3 პერიოდი, 37-ე სესია, 2020 წელი], პარ. 1.7.

483 იქვე, პარ. 1.3.

484 „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი, მუხლი 37, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3r7CSB7>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], სასამართლო სისტემის სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შესრულების მდგომარეობა – მეორე ჩრდილოვანი ანგარიში, 2020, გვ. 30.

485 Recommendation [94]12 of the Committee of Ministers on the Independence, Efficiency and Role of Judges, para. 48; European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, para. 33-37.

ნებს განსაზღვრული ვადით (განსაკუთრებით გამოსაცდელი ვადით) თანამდებობაზე განწესებას, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს განწესებაზე უფლებამოსილი ორგანოს დამოუკიდებლობა, მიუკერძოებლობა და განწესების პროცესის გამჭვირვალობა. აღსანიშნავია, რომ დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით პრობლემურად მიიჩნევა მოსამართლის განწესება გამოსაცდელი ვადით, რადგან მოსამართლის დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებლობასთან ფუნდამენტურად შეუთავსებლად ითვლება ამ უკანასკნელის საქმიანობის შეფასება სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიღმა. თუმცა, გამონაკლისის სახით, გამოსაცდელი ვადით მოსამართლეთა დანიშვნა შესაძლებელია გარდამავალ პერიოდში მყოფ სახელმწიფოებში და მხოლოდ ობიექტური კრიტერიუმებისა და მკაფიო პროცედურული გარანტიების გათვალისწინებით.⁴⁸⁶

საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად, რაიონულ (საქალაქო), სააპელაციო და უზენაეს სასამართლოებში მოსამართლეები უვადოდ ინიშნებიან ორგანული კანონით დადგენილი ასაკის მიღწევამდე. შესაბამისად, ამ მიმართულებით არსებული სამართლებრივი მოწესრიგება საქართველოში პრობლემური არ არის. თუმცა გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ამ საკანონმდებლო რეგულირების ფარგლებში მოსამართლეთა მნიშვნელოვანი ნაწილის უვადოდ განწესება უკვე განხორციელდა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს არსებული შემადგენლობის ფარგლებში. რამდენადაც იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ამ შემადგენლობასთან დაკავშირებით არსებობს ლეგიტიმური კითხვები, საბჭოს მიერ მოსამართლეთა უვადოდ განწესება კითხვებს აჩენს განწესებულ მოსამართლეთა როგორც კომპეტენტურობასთან, ასევე კლანთან მათ შესაძლო კავშირთან დაკავშირებით და ხანგრძლივ პერსპექტივაში პრობლემას წარმოადგენს მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობისა და ხარისხის მიმართულებით.

თუმცა კანონმდებლობაში კვლავ რჩება ხარვეზი მოსამართლეთა გამოსაცდელი ვადით დანიშვნასთან დაკავშირებით. კერძოდ, 2017 წელს განხორციელებული კონსტიტუციური ცვლილებების შედეგად,⁴⁸⁷ მოსამართლეთა გამოსაცდელი ვადის გაუქმების ზოგადი წესიდან დადგინდა გამონაკლისი, რომლის თანახმადაც, 2024 წლის 31 დეკემბრამდე, მოსამართლეობის გამოცდილების არმქონე პირი, უვადოდ განწესებამდე პირველი/მეორე ინსტანციის მოსამართლედ შეიძლება 3 წლის ვადით დაინიშნოს.⁴⁸⁸ ეს ჯერ კიდევ საფრთხეს უქმნის გამოსაცდელი ვა-

486 European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, para. 41-43.

487 „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონი, მუხლი 2, პუნქტი 3, 1324-რს, 13.10.2017, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/37ZJo5o>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]

488 „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი, მუხლი 36, პუნქტი 41, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3r7CSB7>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

დით დანიშნული მოსამართლეების დამოუკიდებლობას,⁴⁸⁹ რამდენადაც, მოსამართლე, რომლის დანიშვნაც დამოკიდებულია გამოსაცდელ ვადაში მიღებულ განწყვეტილებებსა და მათ შეფასებაზე, ჩვეულებრივ ასრულებს სამოსამართლო უფლებამოსილებას. შესაბამისად, ამგვარად დანიშნული მოსამართლეების დამოუკიდებლობის დაცვის არასათანადო სამართლებრივი მექანიზმების არსებობის პირობებში, ისინი უფრო მარტივად შეიძლება დაექვემდებარონ ზენოლას და შედეგად, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგეს მათი დამოუკიდებლობის საკითხი.

4.7.2.3. მოსამართლეთა პერიოდული შეფასების სისტემა

ინდივიდუალური მოსამართლის საქმიანობის შეფასება უკავშირდება ისეთ ფუნდამენტურ საკითხებს, როგორც არის ხარისხიანი და ეფექტური მართლმსაჯულება, პირთა სამართლებრივი ინტერესების დაცვა მოსამართლის მიერ ხარისხიანი და დასაბუთებული განწყვეტილებების მიღებით. შესაბამისად, შეფასების პერიოდული სისტემა სასამართლო ხელისუფლების კომპეტენტურობის პრინციპის მნიშვნელოვანი კომპონენტია. იმავდროულად, მნიშვნელოვანია, მოსამართლეთა შეფასების პროცესში საფრთხე არ შეექმნას სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობას.⁴⁹⁰

მოსამართლეთა შეფასების საერთაშორისო სტანდარტები ყურადღებას ამახვილებს მოსამართლის თვითგანვითარების, საზოგადოებრივი ნდობის ამაღლებისა და კარიერული წინსვლის თაობაზე განწყვეტილების მიღების ხელშეწყობის მიზნებზე.⁴⁹¹ იმავდროულად, უპირატესობა ენიჭება შეფასების არა რაოდენობრივ, არამედ ხარისხობრივ კრიტერიუმებს, რამდენადაც ეს უკანასკნელი შეეხება მოსამართლის ცოდნასა და პიროვნულ უნარ-ჩვევებს.⁴⁹² რაც შეეხება შეფასებაზე პასუხისმგებელ ორგანოებს, მათ შესახებ არ არსებობს ერთიანი მიდგომები, თუმცა, სასურველად

489 არასამთავრობო ორგანიზაციათა გაერთიანებული წარდგინება მართლმსაჯულებისა და სამართალდამცავი სისტემის გამოწვევებთან დაკავშირებით [ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [GYLA]], ადამიანის უფლებათა საბჭოს პერიოდული მიმოხილვა. [მე-3 პერიოდი, 37-ე სესია, 2020 წელი], პარ. 1.8.

490 ანა აბაშიძე, ანა არგანაშვილი და სხვები, „სასამართლო სისტემა: რეფორმები და პერსპექტივები“, კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისათვის, თბილისი, 2017, გვ. 89.

491 OSCE, ODIHR, Assessment of Performance Evaluation of Judges in Moldova, 27 June 2014, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2NTbybp>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; ანა აბაშიძე, ანა არგანაშვილი და სხვები, სასამართლო სისტემა: რეფორმები და პერსპექტივები, კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისათვის, თბილისი, 2017, გვ. 90.

492 CDL-AD[2014]007-e, The European Commission for Democracy Through Law [VENICE COMMISSION] and the Directorate of Human Rights [DHR] of the Directorate General of Human Rights and Rule of Law [DGI] of the Council of Europe, Joint Opinion on the Draft Law amending and supplementing the judicial code [evaluation system for judges] of Armenia, Strasbourg, 24 March 2014, para. 37-40, 42-43, 49-50, 7-78; [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2MzgQbg>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; OSCE, ODIHR, MPI, Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia, Kyiv, 23-25 June, 2010, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3sHflfu>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

მიიჩნევა მოსამართლეთა შეფასება არა საბჭოს, არამედ შერეული ჯგუფის მიერ, რომელშიც სასამართლოს მიღმა არსებული იურისტების გარდა ძირითადად დაკომპლექტებული იქნება თავად მოსამართლეებით.⁴⁹³

საქართველოში მოქმედი მოსამართლეთა პერიოდული შეფასების სისტემა მნიშვნელოვნად ხარვეზიანია. საკანონმდებლო რეგულირების არარსებობის პირობებში შეფასების სისტემის საკითხები მონენსრიგებულია იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2011 წლის გადაწყვეტილებით, რაც ზრდის საბჭოს მხრიდან თვითნებური გადაწყვეტილებების მიღების რისკს.⁴⁹⁴ ამასთან, ბუნდოვანია შეფასების სისტემის მიზნები და შეფასება ინდივიდუალურ მოსამართლეთა ნაცვლად ორიენტირებულია მთლიანად სასამართლო სისტემაზე. დამატებით, შეფასების მოქმედი მოდელი უმეტესად ემყარება რაოდენობრივ და არა ხარისხობრივ კრიტერიუმებს და ითვალისწინებს იმგვარ კომპონენტებს, რომლებიც ხშირად მოსამართლისგან დამოუკიდებელი ფაქტორებით არის განპირობებული (მაგ. სამუშაო დატვირთვის დაკავშირება შემოსულ საქმეთა რაოდენობასთან, მათ განაწილებასთან, საქმის მსვლელობისას გაუთვალისწინებელ მოვლენებთან და სხვ.) ან სულაც საფრთხეს უქმნის მის დამოუკიდებლობას (მაგ. გადაწყვეტილებათა სტაბილურობა). დაბოლოს, ასევე პრობლემურია შეფასების შედეგის, როგორც რეკომენდაციის გამოყენება მოსამართლის წახალისებისა და თანამდებობრივ სარგოზე დანამატის განსაზღვრისათვის. ეს საფრთხეს უქმნის მოსამართლის დამოუკიდებლობას, განსაკუთრებით იმ პირობებში, როდესაც გადაწყვეტილებას ამ საკითხზე იღებს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო.⁴⁹⁵

4.7.2.4. მოსამართლის სოციალური გარანტიები

მოსამართლის დამოუკიდებლობის (გარე ასპექტის) და მიუკერძოებლობის პრინციპების პრაქტიკული რეალიზება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მოსამართლის საქმიანობისათვის კანონმდებლობით გათვალისწინებულ სოციალურ გარანტიებზე. მოსამართლის ანაზღაურების საკითხი მონენსრიგებული უნდა იყოს კანონმდებლობით, შეესაბამებოდეს მის პროფესიულ ღირსებასა და პასუხისმგებლობის ტვირთს.

493 ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს [CCJE] დასკვნა #17 [2014], მოსამართლეთა საქმიანობის შეფასების, მართლმსაჯულების ხარისხისა და სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის პატივისცემის შესახებ, სტრასბურგი, 24 ოქტომბერი, 2014, პარ. 36-37, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3045pvi>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021]; OSCE, ODIHR, MPI, Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia, Kyiv, 23-25 June, 2010, პარ. 30-31.

494 საერთო სასამართლოს მოსამართლის საქმიანობის ეფექტურობის შეფასების წესის დამტკიცების შესახებ“ იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2011 წლის 27 დეკემბრის №1/226 გადაწყვეტილება, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3b65hBP>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

495 ანა აბაშიძე, ანა არგანაშვილი და სხვები, „სასამართლო სისტემა: რეფორმები და პერსპექტივები“, კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისათვის, თბილისი, 2017, გვ. 92-93; ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], სასამართლო სისტემის სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შესრულების მდგომარეობა – მეორე ჩრდილოვანი ანგარიში, 2020, გვ. 48-50.

იგივე პრინციპი ვრცელდება პენსიაზე გასული მოსამართლეებისათვის კომპენსაციის დანიშვნის თაობაზეც. ასევე არანაკლებ მნიშვნელოვანია იმგვარი საკანონმდებლო დათქმის არსებობა, რომელიც გამორიცხავს მოსამართლის საქმიანობის მთელი პერიოდის განმავლობაში დანიშნული გასამრჯელოს ოდენობის შემცირებას და ადგენს ანაზღაურების განსაზღვრის ობიექტურ და გამჭვირვალე კრიტერიუმებს, რომლებიც არ უკავშირდება მოსამართლის ინდივიდუალური შრომის შედეგებს.⁴⁹⁶

წინამდებარე კვლევის პროცესში გაანალიზებული ინფორმაციის შედეგად ნათელია, რომ მოსამართლეთა სოციალურ გარანტიებთან დაკავშირებით ქართული კანონმდებლობაში არსებითი პრობლემები არ არის. მოსამართლეთა თანამდებობრივი სარგოს ოდენობა, ისევე, როგორც უფლებამოსილების ვადის ამოწურვისას ან საპენსიო ასაკის მიღწევისას დასანიშნი სახელმწიფო კომპენსაციის ოდენობა განსაზღვრულია „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონით.⁴⁹⁷ ამასთან, კანონმდებლობა ითვალისწინებს უფლებამოსილების მთელი ვადის განმავლობაში თანამდებობრივი სარგოს შემცირების აკრძალვის გარანტიას.⁴⁹⁸

4.7.2.5. საქმეთა განაწილება

მოსამართლეთა შორის საქმის განაწილების საკითხი მჭიდრო კავშირშია სასამართლოს ხელისუფლების დამოუკიდებლობის პრინციპის შიდა ასპექტთან, რომელიც უკავშირდება ინდივიდუალურ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობას არასათანადო გავლენებისაგან სასამართლოს სისტემის შიგნით, როგორც სხვადასხვა ინსტანციების, ასევე სასამართლოს ხელმძღვანელი პირებისაგან. შესაბამისად, დამოუკიდებლობის პრინციპის მნიშვნელოვანი მოთხოვნაა, სასამართლოში საქმეთა განაწილება ექვემდებარებოდეს ობიექტურ კრიტერიუმებს. ამასთან, დაუშვებელია მოსამართლის საქმიდან ჩამოცილება თავად მოსამართლის თანხმობისა და ობიექტური მიზეზების (ინტერესთა კონფლიქტი, ჯანმრთელობის სერიოზული მდგომარეობა) არსებობის გარეშე, რომლის წინაპირობები და პროცედურები წინასწარ უნდა იყოს განსაზღვრული კანონმდებლობით. ამ ტიპის გადაწყვეტილების მიღებაზე უფლებამოსილი ორგანო, თავის მხრივ, თავისუფალი უნდა იყოს პოლიტიკური ხელისუფლების არასასურველი გავლენისაგან და სასურველია, სარგებლობდეს დამოუკიდებლობის სათანადო გარანტიებით.⁴⁹⁹

496 European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, para. 44-51.

497 „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს კანონის 69-ე და 70-ე მუხლები. „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი, მუხლი 69, 70 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3r7CSB7>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

498 იქვე, მუხლი 69, პუნქტი 4.

499 European Commission For Democracy Through Law [VENICE COMMISSION], Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD[2010]004, Strasbourg, 16 March 2010, პარ. 73-81.

საქართველოში მოქმედი საქმეთა ელექტრონული განაწილების წესი საქართველოს მასშტაბით არსებულ სასამართლოებში საქმეთა შემთხვევითად, ელექტრონული პროგრამის საშუალებით განაწილებას გულისხმობს,⁵⁰⁰ რომლის დეტალური სამართლებრივი მონსტრირება იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილებაშია მოცემული.⁵⁰¹ შესაბამისად, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის შიდა ასპექტთან დაკავშირებით არსებული სტანდარტის გათვალისწინებით, განსაკუთრებულ კითხვის ნიშნებს აჩენს საბჭოს დამოუკიდებლობა არასასურველი გავლენებისგან. ამასთან, ამ მიმართულებით არსებობს სხვა ისეთი სისტემური ხარვეზებიც, რომელიც შემდგომ დახვეწას მოითხოვს.⁵⁰² კერძოდ, ნათლად არ არის განსაზღვრული შემთხვევითობის პრინციპის საგამონაკლისო შემთხვევების სამართლებრივი რეგულირება. ამასთან, ზოგიერთ სასამართლოში მოსამართლეთა სიმცირე გამოიწვევს მთელი ქვეყნის მასშტაბით საქმეთა ელექტრონული განაწილების დროს შემთხვევითობის პრინციპის დაცვას. ასევე, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის მიმართულებით განსაკუთრებით პრობლემურია სასამართლოს თავმჯდომარის უფლებამოსილებები განაწილებული საქმეების ხედვის, მოსამართლეთა დატვირთულობის მაჩვენებლის ზრდის/შემცირების, მოსამართლეთა ვიწრო სპეციალიზაციის შემადგენლობის განსაზღვრის, მორიგეობის გრაფიკის დაუსაბუთებლად ცვლილებისა და აცილების/თვითააცილების შემთხვევაში საქმის ხელახალი განაწილების პროცესში მონაწილეობის წინააღმდეგ.⁵⁰³

4.7.2.6. მოსამართლის დისციპლინირება და ანგარიშვალდებულება

მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა არ არის პრივილეგია, არამედ, ის ემსახურება კანონის უზენაესობისა და მართლმსაჯულების მაძიებელი პირების ინტერესებს.⁵⁰⁴ სწორედ ამიტომ, დემოკრატიულ სახელმწიფოებში განვითარებულია მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის სისტემა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს მართლმსაჯულების მიმართ სათანადო პატივისცემა და განხორციელდეს პოლიტიკური გავლენებისაგან თავისუფალი და დამოუკიდებელი ორგანოს წინააღმდეგ.⁵⁰⁵

500 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „საქმეთა ელექტრონული განაწილების სისტემა საქართველოში“, 2020, გვ. 6, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bL2htQ>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

501 „საქართველოს საერთო სასამართლოებში საქმეთა ავტომატურად, ელექტრონული სისტემის მეშვეობით განაწილების წესის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2017 წლის 1 მაისის №1/56 გადაწყვეტილება, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3aBAuLc>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

502 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „საქმეთა ელექტრონული განაწილების სისტემა საქართველოში“, 2020, გვ. 8-9, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bL2htQ>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

503 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „საქმეთა ელექტრონული განაწილების სისტემა საქართველოში“, ინფორმაცია, 2020, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/37W5o16>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

504 ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს დასკვნა N1 [2001] სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობისა და მოსამართლეთა შეუცვლელობის სტანდარტების შესახებ, სტრასბურგი, 23 ნოემბერი 2001, პარ. 10. [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3uDJ9vj>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

505 ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს დასკვნა N10 [2007], მართლმსაჯულების საბჭო დამოუკიდებლობის სამსახურში, სტრასბურგი, 23 ნოემბერი 2007, პარ. 63, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dU1FWZ>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

სასამართლოს ავტორიტეტისა და მის მიმართ საზოგადოების ნდობის დაცვის გარდა, მოსამართლის ანგარიშვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის ეფექტური სისტემა ასევე უზრუნველყოფს მოსამართლის მხრიდან არასათანადო და არაკეთილსინდისიერი ქცევის პრევენციას და გადაცდომის შემთხვევაში – შესაბამის რეაგირებას. ამავდროულად, გამართული დისციპლინირების სისტემა არის მოსამართლის დამოუკიდებლობის მყარი გარანტია. ზემოაღნიშნული ოქროს შუალედი არის როგორც ინდივიდუალური მოსამართლის, ისე მთლიანი სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობის ქვაკუთხედი.⁵⁰⁶

სასამართლო რეფორმის „მესამე ტალღის“ შედეგად, მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის კუთხით კანონმდებლობაში მნიშვნელოვანი პოზიტიური ცვლილებები განხორციელდა. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია იუსტიციის უმაღლეს საბჭოში დამოუკიდებელი ინსპექტორის სამსახურის შექმნა, რომლითაც შეიზღუდა საბჭოს მდივნის ექსკლუზიური უფლებამოსილება დისციპლინური სამართალწარმოების საწყის ეტაპზე. ზემოთქმულის მიუხედავად, არსებული მონესრიგება საჭიროებს შემდგომ საკანონმდებლო დახვეწას,⁵⁰⁷ კერძოდ:

- კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის მიზნებს, რაც დისციპლინური პასუხისმგებლობის მარეგულირებელი ნორმების არამიზნობრივი გამოყენების და შედეგად, ინდივიდუალურ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის შელახვის საფრთხეს ქმნის.
- სათანადოდ არ არის უზრუნველყოფილი დამოუკიდებელი ინსპექტორის ინსტიტუტური დამოუკიდებლობა და მისი საქმიანობის გამჭვირვალობა.
- დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესში არ არის ჩამოყალიბებული ერთგვაროვანი და თანმიმდევრული პრაქტიკა, რაც ზრდის ინდივიდუალურ მოსამართლეზე ზემოქმედების რისკებს. ამასთან, სამართალწარმოება მიმდინარეობს ვადების დარღვევით და მოსამართლეები არ სარგებლობენ პროცესის საჯაროობის უფლებით.⁵⁰⁸

არსებული რეალობა აჩვენებს, რომ ქართულ მართლმსაჯულებაში არსებობს მნიშვნელოვანი ხარვეზები და გამოწვევები არაერთი მიმართულებით. შესაბამისად, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებაზე მსჯელობა შესაძლებელია

506 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC] და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], „სასამართლო რეფორმის შედეგების შეფასება: საქმეთა ელექტრონული განაწილება დისციპლინური პასუხისმგებლობის სისტემა“, 2019, გვ. 50, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2PeYZaA>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

507 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC] და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], „სასამართლო რეფორმის შედეგების შეფასება, დისციპლინური პასუხისმგებლობის სისტემა“, ინფოგრაფიკა, 2019, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3b66h9m>; წვდომის თარიღი: 01.03.2021].

508 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC] და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], „სასამართლო რეფორმის შედეგების შეფასება – საქმეთა ელექტრონული განაწილება, დისციპლინური პასუხისმგებლობის სისტემა“, 2019.

აზრს კარგავდეს, თუკი უზრუნველყოფილი არ იქნება სასამართლო სისტემის მიერ იმ ფუნდამენტური სამართლებრივი პრინციპების დაცვა და პრაქტიკაში ამოქმედება, რომელიც წინამდებარე თავში იქნა განხილული. ამ პრინციპებისთვის სიცოცხლისუნარიანობის შექენა სასამართლო სისტემისა და თითოეული მოსამართლის მიმართ საზოგადოებრივი ლეგიტიმაციისა და ნდობის მინიჭების აუცილებელია წინაპირობაა.

V. სამართლებრივი ცნობიერებისა და გაძლიერების მიმართულებით არსებული ბარიერები

საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების არსებობა და მისი მუდმივი გაძლიერება ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და ქმედითი საშუალებაა ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა ეფექტური რეალიზაციისთვის. ხშირად, საზოგადოების ცალკეული წევრებისათვის გამოწვევას წარმოადგენს სწორედ ინფორმაციის ნაკლებობა იმის თაობაზე, როგორ მოაქციონ მათ წინაშე მდგარი პრობლემები სამართლებრივ ჩარჩოში და მათ გადასაჭრელად მიმართონ შესაბამის სახელმწიფო ორგანოებს, პირველ რიგში კი, სასამართლოს. შესაბამისად, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული ფაქტორების გათვალისწინებასთან ერთად, ასევე გულისხმობს საზოგადოებაში სამართლებრივ ცნობიერებასა და ინფორმირებულობას და მის მუდმივ გაძლიერებაზე ზრუნვას, ადამიანებისათვის ცოდნის, დამოკიდებულების, უნარებისა და ქცევების გამომუშავებასა და განვითარებას იმგვარად, რომ გაიზარდოს თავად საზოგადოების წვლილი ადამიანის უფლებათა ეფექტური დაცვისა და რეალიზაციის პროცესში.⁵⁰⁹

წინამდებარე კვლევის მიზნებისათვის, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ამ კონკრეტული ასპექტის – საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერებისა და მისი გაძლიერების მიმართულებით არსებული პრობლემების იდენტიფიცირება და მათი გადაჭრის ეფექტური გზების ძიება, უპირველესად, მოითხოვს ამ საკითხებთან დაკავშირებით საზოგადოებაში არსებულ შეხედულებათა გაცნობას. ჩატარებული კვლევები და გამოკითხვები არსებული პრობლემებისა და გამოწვევების მკაფიო სურათს იძლევა. ამასთან, საზოგადოებრივი აზრის პარალელურად, მნიშვნელოვანია, გავანალიზოთ, როგორია სახელმწიფოს პოლიტიკა და სტრატეგია მოსახლეობის სამართლებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბებისა და გაძლიერების მიმართულებით და იყენებს თუ ის არა სხვადასხვა რესურსს (მედია, ინტერნეტი, განათლების პოლიტიკა) არსებულ გამოწვევებთან ეფექტურად გასამკლავებლად. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ წინამდებარე თავი კრიტიკულად აანალიზებს სახელმწიფოს მიერ პოლიტიკის დოკუმენტებით განსაზღვრული მიზნების, ამოცანებისა და მათი შესრულების მიზნით დაგეგმილი აქტივობების ადეკვატურობასა და შესაბამისობას და დეტალურად არ აფასებს სახელმწიფოს მიერ ამ აქტივობების შესრულებისათვის გადადგმულ ნაბიჯებს.

509 Programming for Justice: Access for All, A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice, UNDP, 2005, გვ. 7; Legal Needs Surveys and Access to Justice, Open Society Foundations, OECD Publishing, 2019.

5.1. ცოდნა სამართლებრივ პრობლემათა გადაწყვეტის გზებისა და მექანიზმების თაობაზე

საქართველოში მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერებისა და ინფორმირებულობის დონე, როგორც ზოგადად – ძირითად უფლებათა და მოვალეობათა, ასევე მათი უშუალოდ სასამართლოსათვის მიმართვის გზით რეალიზაციის თაობაზე. ამაზე საუბარია თავად სახელმწიფოს მიერ, საქართველოს პარლამენტის დადგენილებით დამტკიცებულ ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნულ სტრატეგიაში (2014-2021 წლებისთვის), რომლის ერთ-ერთ ძირითად გამოწვევად დასახელდა ადამიანების სათანადოდ ინფორმირება მათი უფლებებისა და ამ უფლებათა რეალიზების საშუალებების თაობაზე.⁵¹⁰ საზოგადოების ინფორმირებულობის ნაკლებობა ასევე ნათლად ჩანს ამ მიმართულებით მოსახლეობისა და სხვადასხვა პროფესიული გაერთიანებების გამოკითხვისა თუ ფოკუს-ჯგუფების დისკუსიების ანალიზის შედეგადაც.

სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენლები, საკუთარი პრაქტიკული გამოცდილების გათვალისწინებით, მიუთითებენ, რომ სამართლებრივი ცნობიერებისა და კანონმდებლობის ხელმისაწვდომობის კუთხით პრობლემა აქვს არა მხოლოდ არაქართულენოვან მოსახლეობას, არამედ მთლიანად საზოგადოების მნიშვნელოვან ნაწილს. შესაბამისად, აუცილებელია ამ მიმართულებით სახელმწიფოს აქტიური ჩართულობა და ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის ზრდა მასობრივი ინფორმაციის სხვადასხვა საშუალების გამოყენებით, ისევე, როგორც ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულების ორგანოების ჩართულობითა და სასკოლო პროგრამებში შესაბამისი სასწავლო კომპონენტების დამატებით.

„სახელმწიფომ რაღაც მიმართულება უნდა შეიმუშაოს ისეთი, ეს სკოლებში იქნება თუ უმაღლეს სასწავლებლებში, შეიძლება ეს იყოს ბუკლეტის განვრცობის ფორმით, ტელევიზიაშიც უნდა იყოს სავალდებულო გვერდი“.⁵¹¹

„ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებაში მგონი გარკვეულ როლს ითამაშებდა თუ ასეთ რამეს გააკეთებდა სახელმწიფო, რომ სოფლის წარმომადგენლებს ანუ, ყოველ სოფელში არის მერიის წარმომადგენელი და იქ რაღაც ბუკლეტებს დაედებინენ... უფრო კარგად მოხდებოდა, რომ საზოგადოების ცნობიერება ავამაღლოთ“.⁵¹²

510 საქართველოს პარლამენტის 2014 წლის 30 აპრილის დადგენილება „საქართველოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგიის [2014–2020 წლებისთვის]“ დამტკიცების შესახებ [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3sPUUrQ>; წვდომის თარიღი: 04.03. 2021].

511 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

512 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

სამართლებრივი ცნობიერების ნაკლებობა ნათლად ჩანს ისეთ საკითხებთან დაკავშირებითაც, როგორცაა სასამართლო დავების განხილვის დრო და საშუალო ხარჯები, დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული მექანიზმებისა და სახელმწიფო თუ არასახელმწიფო იურიდიული დახმარების ცენტრების არსებობა, საჭირო და რელევანტური კანონმდებლობისა და სამართლებრივი დოკუმენტაციის მოძიების გზები. დამატებით პრობლემად სახელდება კანონმდებლობის მოძიების თუ სასამართლო განხილვის პროცესში ენობრივი ბარიერის პრობლემა და სასამართლოს მხრიდან ნაკლებად ეფექტური კომუნიკაცია მხარისთვის საინტერესო სამართლებრივ საკითხებზე.⁵¹³

ინფორმირებულობის პრობლემაზე, როგორც მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთ ბარიერზე, ასევე საუბარი იყო მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფებში, როგორც სამოქალაქო/ადმინისტრაციული, ისე სისხლის სამართლის საქმის მქონე მონაწილეებში. მოქალაქეთა განმარტებით, მათ არ აქვთ ინფორმაცია, თუ ვის შეიძლება მიმართონ დასახმარებლად, როცა სამართლებრივი პრობლემა წარმოეშობათ. ადამიანების უმრავლესობამ არ იცის, როგორ მიმართოს სასამართლოს.⁵¹⁴

ფოკუს-ჯგუფებში პრობლემურად დასახელდა ასევე საინტერესო და რელევანტური კანონის/კანონმდებლობის მოძიებისა და გაცნობის პრობლემა. მართალია, გარკვეული ნაწილისათვის ამის თაობაზე ცნობილია და კანონმდებლობის მოძიებისთვის ინტერნეტ-რესურსებს მიმართავენ, თუმცა, არის შემთხვევები, როდესაც გარკვეულ მონაწილეებს დასჭირდათ კანონის მოძიება, მაგრამ ვერ შეძლეს ამის გაკეთება და ისარგებლეს პროფესიონალი იურისტის მომსახურებით. ამასთან, დამატებით სირთულეს წარმოადგენს ის საკითხი, მოძიების შემთხვევაშიც კი, რამდენად არის ხელმისაწვდომი კანონმდებლობა მათთვის გასაგებ ენაზე (ეს საკითხები დეტალურად განვიხილეთ 4.1. ქვეთავში).⁵¹⁵

მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობისათვის ერთ-ერთ ბარიერს ასევე წარმოადგენს სასამართლოს მხრიდან ნათელი და თანმიმდევრული კომუნიკაციის პრობლემა.

513 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC] და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], სასამართლოს ხელმისაწვდომობა, მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 11, 16 [ხელმისაწვდომია <https://bit.ly/3bUpqtO>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

514 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC], მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა, თვისებრივი კვლევის შედეგები, 2020, გვ. 18.

515 იქვე, გვ. 23.

„ერთი პრობლემა ის იყო, რომ ჭიათურაში არ იყო სასამართლო და საჩხერეში მიწვედა ყველა სხდომაზე სიარული და სამსახურიდან მოცდენა. მეორე პრობლემა ის იყო, რომ როდესაც გავასაჩივრე გადაწყვეტილება და ქუთაისში გადავიტანე უკვე იქ, გადასახდელი ბაჟი, მერე ვარიგება მოხდა და ნაწილი თანხა უნდა დამბრუნებოდა უკან. სამჯერ მაინც მომიწია ქუთაისის სასამართლოში მისვლა და ოთხჯერ მაინც საჩხერის სასამართლოში, ვერ ვავიგე, რომელს უნდა დაებრუნებინა“.⁵¹⁶

მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობისა და სასამართლოში საქმისწარმოებისათვის ერთ-ერთ საჭირო რგოლს წარმოადგენს სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახური. შესაბამისად, განსაკუთრებული მნიშვნელობის მატარებელია მოსახლეობის ინფორმირებულობა სწორედ უფასო იურიდიული დახმარების სერვისის, როლისა და ფუნქციების თაობაზე. მოსახლეობის რაოდენობრივი გამოკითხვის შედეგად აღმოჩნდა, რომ საქართველოს მოსახლეობის 67%-ს სმენია სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის შესახებ. ხოლო მათგან, ვისაც სმენია, ნახევარზე მეტი (53%) ამბობს, რომ იცის, თუ რა ტიპის დავებზე შეიძლება აღნიშნული სამსახურის დახმარების გამოყენება.⁵¹⁷ შესაბამისად, მისასალმებელია სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურთან დაკავშირებით არსებული ინფორმირებულობის ამგვარი დონე, თუმცა, ამ სამსახურის ცნობადობის ნაკლებობა ჯერ კიდევ პრობლემურად რჩება მოსახლეობის თითქმის ერთ მესამედში. მაგალითად, მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფებიდან სახელმწიფო/არასახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის შესახებ ინფორმირებულობის დონის ნაკლებობაზე მითითება ქვემო ქართლის ფოკუს-ჯგუფებში, როგორც სამოქალაქო/ადმინისტრაციული, ისე სისხლის სამართლის მიმართულებით.⁵¹⁸

5.2. ადამიანის უფლებათა დაცვის მექანიზმების შესახებ საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლება სახელმწიფო სტრატეგიისა და პოლიტიკის დოკუმენტებში

როგორც ხელისუფლების სხვადასხვა შტოს პოლიტიკისა და სტრატეგიული დოკუმენტების ანალიზიდან ირკვევა, საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლე-

516 ვაიცი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, იმერეთი, 25 სექტემბერი, 2020.

517 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC] და ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი [IDFI], სასამართლოს ხელმისაწვდომობა, მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 17, [ხელმისაწვდომია <https://bit.ly/3bUpqtO>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

518 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC], „მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა“, თვისებრივი კვლევის შედეგები, 2020, გვ. 18.

ბასა და გაძლიერებასთან დაკავშირებით სახელმწიფოს არ გააჩნია სისტემური პოლიტიკა. არ არსებობს ნება ამ მიმართულებით არსებული პრობლემების გამოკვეთისა და მათი გადაჭრის ეფექტური გზების ძიებისათვის. სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერებასთან დაკავშირებით საქართველოში არსებული გამოწვევები მხოლოდ ფრაგმენტულად გვხვდება საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ ადამიანის უფლებათა ეროვნულ სტრატეგიასა და ადამიანის უფლებათა სამთავრობო სამოქმედო გეგმებში, ხოლო ამ გამოწვევების გადასაჭრელად განერილი აქტივობები ძირითადად მიემართება კონკრეტულ უფლებასთან დაკავშირებით მოსახლეობისა თუ თავად საჯარო მოხელეების ცნობიერების გაზრდას. სამართლიანი სასამართლოს უფლების ნაწილში კი ძირითადი აქცენტები მიმართულია ინსტიტუციური რეფორმებისაკენ. რაც შეეხება უშუალოდ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის მიმართულებით საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერებას, ამ მხრივ გამონაკლისს წარმოადგენს სასამართლო სისტემის სტრატეგია, რომელიც საუბრობს სასამართლოსათვის მიმართვის უფლების თაობაზე საზოგადოების ნაკლებ ინფორმირებულობაზე და ამ მიმართულებით საჭირო ღონისძიებათა განხორციელების აუცილებლობაზე. სისხლის სამართლის რეფორმის სტრატეგია კი განსაკუთრებულ აქცენტს აკეთებს სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის გაძლიერებასა და მასთან დაკავშირებით საზოგადოების ინფორმირებულობის გაზრდის საჭიროებაზე. თუმცა, ამ მიმართულებით დაგეგმილი და განხორციელებული ღონისძიებები უმეტესად ტექნიკური ხასიათისაა და არ მოიცავს არსებული პრობლემების სიღრმისეულ გააზრებას. შესაბამისად, სახელმწიფოს პოლიტიკა და სტრატეგია ამ მიმართულებით ფრაგმენტული და სისტემურ ხედვას მოკლებულია, რაც, ცხადია, საბოლოოდ გავლენას ახდენს საზოგადოებისათვის მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობაზე.

საქართველოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგიაში (2014-2020 წლებისთვის) სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლების დაცვის შესახებ საზოგადოების ინფორმირებულობის გაუმჯობესების მიზანი სახელდება მითითებული არ არის და ძირითადი აქცენტი სასამართლოს ინსტიტუციურ რეფორმაზე კეთდება. თუმცა, გარკვეულ სტრატეგიულ მიმართულებებთან (მაგ. პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის მაღალი სტანდარტების დანერგვა, თანასწორობის უფლების უზრუნველყოფა და უმცირესობათა უფლებების დაცვა, გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფა, და სხვ.)⁵¹⁹ დაკავშირებით ეს დოკუმენტი ამოცანების სახით პირდაპირ ითვალისწინებს ამ საკითხებზე საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებას.⁵²⁰

519 საქართველოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგიაში ასეთ სტრატეგიულ მიმართულებებზე განსაზღვრულია: პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის მაღალი სტანდარტების დანერგვა, თანასწორობის უფლების უზრუნველყოფა და უმცირესობათა უფლებების დაცვა, გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფა, ქალთა უფლებების დაცვა და ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლა, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა მიერ საკუთარი უფლებების სხვების მსგავსად განხორციელების შესაძლებლობის უზრუნველყოფა გონივრული მისადაგების პრინციპის დაცვით, ადამიანის ეკოლოგიური უფლებების უზრუნველყოფა.

520 საქართველოს პარლამენტის 2014 წლის 30 აპრილის დადგენილება „საქართველოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგიის [2014–2020 წლებისთვის]“ დამტკიცების შესახებ.

ადამიანის უფლებათა დაცვის სტრატეგიის მიერ დასახული მიზნების მისაღწევად შექმნილი ადამიანის უფლებათა დაცვის 2018-2020 წლების სამთავრობო სამოქმედო გეგმა⁵²¹ საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლების მიმართულებით ყურადღებას ამახვილებს სასამართლოს ხელმისაწვდომობის გაზრდაზე მომხმარებელზე ორიენტირებული სერვისების განვითარებით. კერძოდ, მომხმარებელთან კომუნიკაციის სტრატეგიისა და სასამართლო პროცესზე ინფორმაციის მარტივად და გასაგებად მიწოდების მიზნით სასამართლო მოხელეების გადამზადებასა და სასამართლო სისტემის ფუნქციონირების ზოგად პრინციპებთან, წესებსა და სხვა პროცედურებთან დაკავშირებით მოკლე და გასაგები საინფორმაციო მასალების მომზადებაზე. რაც შეეხება ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგიაში ჩამოთვლილ გარკვეულ ძირითად უფლებებსა და სტრატეგიულ პრიორიტეტებს, რომლებიც ზემოთ იქნა ნახსენები, სამთავრობო გეგმა ამ მიმართულებით ითვალისწინებს განსხვავებულ ღონისძიებებს, კერძოდ, საინფორმაციო კამპანიების განხორციელებას შესაბამისი საინფორმაციო მასალის მომზადებითა და მათი ბეჭდური სახით თუ მედიასაშუალებებით გავრცელებით, კომუნიკაციისა და საგანმანათლებლო საქმიანობის სტრატეგიის შემუშავებასა და საინფორმაციო საზოგადოებრივი შეხვედრების, ლექციების/ტრენინგების ჩატარებას.

საქართველოს მთავრობის მიერ 2020 წელს წარდგენილი ადამიანის უფლებათა დაცვის სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის წლიური ანგარიშის⁵²² თანახმად, სამართლიანი სასამართლოს უფლებასთან და მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებით საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების ასამაღლებლად განხორციელებული საქმიანობებიდან ჩატარდა ხელმისაწვდომობის მიმართულებით არსებული საჭიროებების ანალიზი. ასევე, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ სრულად, ხოლო საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ ნაწილობრივ შესრულდა სასამართლო მოხელეთა გადამზადება მომხმარებელთა კომუნიკაციის გაუმჯობესებისა და სასამართლო პროცესზე ინფორმაციის მარტივად და გასაგებად მიწოდების მიზნით. თუმცა, ჯერ კიდევ არ დაწყებულია სამუშაოები სასამართლო სისტემის ფუნქციონირების ზოგად პრინციპებზე, წესებსა და სხვა პროცედურებზე მოკლე გასაგები ინფორმაციის მომზადების მიმართულებით. 2019 წლის ბოლოსთვის ჯერ კიდევ ღიად რჩება საზოგადოების ნდობის ასამაღლებლად დასახულ ამოცანათა შესრულების საკითხი.⁵²³ რაც შეეხება კონკრეტულ უფლებებთან და პროგრამულ პრიორიტეტებთან დაკავშირებით დაგეგმილ ღონისძიებებს, მათი უმრავლესობა სრულად ან მეტწილად განხორციელებულია.⁵²⁴

521 საქართველოს ადამიანის უფლებების დაცვის სამთავრობო სამოქმედო გეგმა 2018-2020 წლებისთვის, ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/38cJl0y>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

522 ადამიანის უფლებათა დაცვის სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მონიტორინგის წლიური ანგარიში, 2019 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2O0Tpsc>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

523 იქვე, გვ. 21.

524 იქვე, გვ. 74, 99, 124, 125, 178, 188, 212.

საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ასოცირების დღის წესრიგის ფარგლებში შემუშავებული სასამართლო სისტემის 5 წლიანი სტრატეგია (2017-2021 წლებისთვის)⁵²⁵ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის კუთხით ერთ-ერთ ძირითად გამოწვევად ასახელებს სასამართლოსათვის მიმართვის უფლების თაობაზე საზოგადოების ნაკლებად ინფორმირებულობას, ასევე სასამართლოზე თანაბარი წვდომის პრობლემას, განსაკუთრებით – მონყვლადი ჯგუფებისათვის. შესაბამისად, როგორც სასამართლო სისტემის სტრატეგიის, ასევე მასზე დაყრდნობით შემუშავებული სასამართლო სისტემის სამოქმედო გეგმის (2017-2018 წლებისთვის) თანახმად, გაიწერა ამ გამოწვევების გადაჭრის ძირითადი ღონისძიებები.

სასამართლოს საქმიანობაზე საზოგადოების ცნობიერების მუდმივი ამაღლების უზრუნველყოფის მიმართულებით, სასამართლო სისტემის სტრატეგია/სამოქმედო გეგმა აქცენტს აკეთებს უშუალოდ სასამართლო ხელისუფლების მხრიდან მოსახლეობის, მათ შორის, მონყვლადი ჯგუფების ინფორმირებულობის და მათ წინაშე ანგარიშვალდებულების ზრდაზე, ასევე საქმიანობის გამჭვირვალობის გაუმჯობესებაზე. ცალკე ყურადღება ეთმობა ასევე სასამართლო გადაწყვეტილებათა ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას. შესაბამისად, ამ მიმართულებით, სამოქმედო გეგმაში განწერილი ძირითადი ღონისძიებებია:

- საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება სასამართლო სისტემის საქმიანობის შესახებ და სასამართლოებში ვიზიტების ორგანიზება; პრეცედენტული და მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების შესახებ საზოგადოების ინფორმირება; სასამართლოს მუშაობის ზოგად პრინციპებზე, პროცესებზე, წესებსა და სხვა პროცედურებზე მოკლე და გასაგები ინფორმაციის მომზადება და საზოგადოებაში აქტიური გავრცელება სხვადასხვა არხებით; სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობის ყოველწლიური ანგარიშის მომზადების და საზოგადოებისთვის გაცნობის პრაქტიკის განვითარება;
- სასამართლოსათვის მიმართვის უფლებისა და სასამართლოს სერვისების შესახებ საზოგადოების პერმანენტული ინფორმირება; მონყვლადი ჯგუფებისათვის სასამართლოსა და სასამართლო სერვისების შესახებ საინფორმაციო გზამკვლევების მომზადება; საერთო სასამართლოების სისტემაში კომუნიკაციის ერთიანი სტანდარტის შემუშავება;
- სასამართლო გადაწყვეტილებების ხელმისაწვდომობა, ერთიანი ბაზის ფორმირება და ვებგვერდებზე განთავსება; პროგრამული უზრუნველყოფის განვითარება, რომელიც უზრუნველყოფს უზენაესი და სააპელაციო სასამართლოების გადაწყვეტილებების ხელმისაწვდომობას და ინფორმაციას სამართალწარმოების სტატუსზე და ეტაპებზე.

525 საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2017 წლის 29 მაისის გადაწყვეტილება „2017-2021 წლების სასამართლო სისტემის სტრატეგიისა და მისი იმპლემენტაციის 2017-2018 წლების სამომედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“ [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3sNEsbz>; წვდომის თარიღი: 04.03. 2021].

სასამართლო სისტემის სტრატეგიის სამოქმედო გეგმის (2017-2018 წლებისთვის) პროგრესის ანგარიშის თანახმად, აღნიშნული ღონისძიებებიდან უმეტესობა განხორციელდა. მისასალმებელია იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს რეკომენდაცია პერიოდულად ღია კარის დღის ორგანიზების და დაინტერესებული ჯგუფების მიერ სასამართლოში ვიზიტების თაობაზე.⁵²⁶ ასევე მნიშვნელოვანია საბჭოს მუშაობა მოქალაქეებთან კომუნიკაციის უკვე არსებული ერთიანი სტანდარტის შემდგომი დახვეწის თაობაზე.⁵²⁷ თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ განხორციელებული აქტივობების ნაწილი ნაკლებად პასუხობს დასახულ მიზნებს. მაგალითისათვის, სასამართლოს მუშაობის ზოგად პრინციპებზე, პროცესებზე, წესებსა და სხვა პროცედურებზე მოკლე გასაგები ინფორმაციის შემცველ ბუკლეტებში სასამართლოში მიმდინარე ინსტიტუციურ რეფორმებზე, დონორებთან თანამშრომლობასა და სტატისტიკურ მონაცემებზე მითითება⁵²⁸ საზოგადოების წინაშე ანგარიშვალდებულები-სა და გამჭვირვალობის მიზნებს უფრო პასუხობს, ხოლო მოსახლეობას ნაკლებად აწვდის საჭირო ინფორმაციას გასაგები ფორმით, სასამართლოსათვის მიმართვის პრაქტიკულ ასპექტებზე, რომელიც პირდაპირ კავშირში იქნებოდა საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიზანთან. დამატებით, ღიად რჩება მონყვლადი ჯგუფებისათვის სასამართლოსა და სასამართლო სერვისების შესახებ საინფორმაციო გამკვლევეების მომზადების საკითხი. ასევე სასამართლო გადაწყვეტილებების ახალი ვებგვერდი საჭიროებს სრულყოფას, რამდენადაც ამ დროისთვის ხელმისაწვდომია გადაწყვეტილებები 2018 წლიდან.⁵²⁹

რაც შეეხება სასამართლოზე თანაბარი წვდომისა და მონყვლადი ჯგუფებისთვის საჭირო სერვისების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით დაგეგმილ ღონისძიებებს, სტრატეგია/სამოქმედო გეგმა მიუთითებს შემდეგზე:

- ინსტრუქციების შემუშავება ინტელექტუალური და ფსიქო-სოციალური შეზღუდვის მქონე პირებისათვის სასამართლოსთვის მიმართვის უფლების, გასაჩივრების პროცედურების და სამართალწარმოების წესების თაობაზე;
- დიდ სასამართლოებში სპეციალური პოზიციის გამოყოფა, შშმ პირებისთვის სათანადო ინფორმაციის მიწოდების მიზნით;

526 სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგიის 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმის პროგრესის ანგარიშის [ივნისი 2018 – ივნისი 2019] პროექტი, გვ. 101.

527 „საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოსა და საქართველოს საერთო სასამართლოებში მოქალაქესთან კომუნიკაციის სტანდარტების დამტკიცების შესახებ“ იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2009 წლის 9 ოქტომბრის N1/310 გადაწყვეტილება, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3kMx3Xb>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021] არსებული სტანდარტის დახვეწის მიმართულებით ჩატარებულ სამუშაოებზე ვრცლად იხილეთ: სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგიის 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმის პროგრესის ანგარიშის [ივნისი 2018 – ივნისი 2019] პროექტი, გვ.33.

528 სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგიის 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმის პროგრესის ანგარიშის [ივნისი 2018 – ივნისი 2019] პროექტი, გვ.102.

529 სასამართლო გადაწყვეტილებების ახალი ვებ-გვერდი [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bdKmNs>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

- მოსამართლეებისა და სასამართლო მოხელეთათვის ტრენინგის ჩატარება, შუამდგომლობის პროცესის სტანდარტების და სასამართლო პროცესზე ინფორმაციის მარტივად და გასაგებად მიწოდების მიზნით;
- სამართალწარმოების გაუმჯობესება ბავშვის საუკეთესო ინტერესის გათვალისწინებით და შესაბამისი გარემოს შექმნა ყველა ტიპის სამართალწარმოებისას, მათ შორის, სათანადო სამართლებრივი მხარდაჭერისათვის შესაბამისი სახელმძღვანელო პრინციპების დანერგვის ჩათვლით.

ჩამოთვლილ ღონისძიებებთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ სახელდებით ძირითადი აქცენტები გაკეთებულია შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებთან და ბავშვებთან დაკავშირებით, რაც ავინროებს მოწყვლად ჯგუფებში შემავალ ინდივიდთა წრეს და არ მოიცავს, მაგალითისათვის, სოციალურად დაუცველ პირებს, ქალებსა და ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებს. ამასთან, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებთან და ბავშვებთან დაკავშირებით, სასამართლოს ხელმისაწვდომობა, ძირითადად, ფიზიკური ბარიერების შემსუბუქების მიმართულებითაა აღქმული და არ ითვალისწინებს არანაკლებ მნიშვნელოვან სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ ბარიერებს

რაც შეეხება არსებული ღონისძიებების განხორციელებას, სასამართლო სისტემის სტრატეგიის 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმის პროგრესის ანგარიშის თანახმად, მითითებული ღონისძიებების უმეტესი ნაწილი შესრულდა, თუმცა, ღია რჩება ინტელექტუალური და ფსიქო-სოციალური შეზღუდვის მქონე პირებისათვის სასამართლო მიმართვის უფლების, გასაჩივრების პროცედურების და სამართალწარმოების წესების თაობაზე ინსტრუქციების მომზადების საკითხი.⁵³⁰

2017-2019 წლების სისხლის სამართლის რეფორმის სტრატეგიის პროგრესისა და ყოველწლიური განახლების⁵³¹ ანალიზი ცხადყოფს იმ პრიორიტეტული სფეროებსა და საკითხებს, რომლებთან მიმართებითაც სახელმწიფოს განსაკუთრებით მნიშვნელოვნად მიაჩნია საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლება და ამ მიზნით სხვადასხვა ღონისძიების განხორციელება. კერძოდ:

- სახალხო დამცველის მანდატისა და მისი უფლებამოსილების შესახებ საზოგადოების ინფორმირებულობის გაძლიერება;
- ოჯახში ძალადობის და ქალთა მიმართ ძალადობის საკითხებზე საზოგადოების ცნობიერების ამაღლების კამპანიის განხორციელება;

530 სასამართლო სისტემის 2017-2021 წლების სტრატეგიის 2017-2018 წლების სამოქმედო გეგმის პროგრესის ანგარიშის [ივნისი 2018 – ივნისი 2019] პროექტი.

531 სისხლის სამართლის სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა მიღებულ იქნა უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭოს მიერ 2009 წლის 27 ივლისს. სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა არის ცოცხალი დოკუმენტი და, შესაბამისად, მისი განახლება ხდება ყოველწლიურად [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3uTu0Q9>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

- დისკრიმინაციული და სიძულვილით მოტივირებული დანაშაულის შესახებ საზოგადოების ცნობიერების გაზრდა;
- ბავშვთა მიმართ ძალადობისა და არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის მიზნით საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება;
- არასრულწლოვნის ეფექტიანი მონაწილეობა სამართალწარმოების პროცესში და გასაგები ფორმით და სპეციფიკის გათვალისწინებით ინფორმირება უფლებებისა და მათი რეალიზაციის შესაძლებლობების შესახებ.

სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიზნით გასატარებელ ღონისძიებებთან დაკავშირებით, რეფორმის სტრატეგია ითვალისწინებს საკმაოდ მრავალფეროვან ჩამონათვალს, მათ შორის, აქტიურ მუშაობას და თემატურ შეხვედრებს სხვადასხვა სამიზნე ჯგუფთან, როგორც ქალაქებში, ასევე რეგიონებში, რიგ შემთხვევებში პოლიციის და არასამთავრობო სექტორის აქტიური ჩართულობით, თემატურ სემინარებსა და საუნივერსიტეტო სასწავლო მოდელის შემუშავებას, სატელევიზიო გადაცემების უზრუნველყოფას, საინფორმაციო მასალის გავრცელებას ბეჭდური სახით, მედიასაშუალებებით თუ ინტერნეტ რესურსების გამოყენებით და სხვა.

სისხლის სამართლის რეფორმის სტრატეგიაში განსაკუთრებით საყურადღებოა სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის რეფორმის ფარგლებში საზოგადოების ინფორმირებულობის გაუმჯობესების მიზანი. სტრატეგიის 2017 და 2018 წლების რედაქციით გათვალისწინებული იყო ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან მჭიდრო თანამშრომლობა და სხვადასხვა რეგიონში თემატური საინფორმაციო შეხვედრების გამართვა სხვადასხვა სამართლებრივ საკითხსა და ადგილობრივი მოსახლეობისათვის აქტუალურ უფლებრივ ასპექტებზე, ისევე, როგორც აქტიური თანამშრომლობა არასამთავრობო ორგანიზაციებთან და საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან. დამატებით გასატარებელი ღონისძიებების ჩამონათვალში მითითებულია ინფორმაციის მიწოდების მიზნით ცენტრალური და რეგიონული მედიასაშუალებების გამოყენება.⁵³²

სისხლის სამართლის რეფორმის 2019 წლის სტრატეგია აქტიურად საუბრობს დამატებით მედიასაშუალებებისა და ინტერნეტ რესურსების გამოყენებაზე. კერძოდ, 2019 წლიდან დაიწყო და აქტიურად ხორციელდება ვიდეო-პროექტი „თანადგომა“. იურიდიული დახმარების სამსახურის ცნობადობის გაზრდისაკენ მიმართული ყოველდღიური აქტივობების ასახვის პარალელურად, სოციალური ვიდეორგოლები ინტენსიურად შექმდება სამსახურის ვებგვერდისა და სოციალური ქსელის ოფიციალური გვერდის მეშვეობით, ასევე ვრცელდება საინფორმაციო სააგენტოების დახმარებით.⁵³³

532 2017 წლის სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის რეფორმის სტრატეგია, გვ. 89.

533 2019 წლის სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის რეფორმის სტრატეგია, გვ.40.

როგორც ფოკუს-ჯგუფების დისკუსიები მოწმობს, საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაზრდისათვის თავად სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახური ახორციელებს გარკვეულ ღონისძიებებს, ტარდება გასვლითი ღონისძიებები, სადაც ინდივიდებს აქვთ შესაძლებლობა, მიიღონ კონსულტაციები როგორც კონკრეტულ სამართლებრივ საკითხებზე, ასევე თავად სამსახურის საქმიანობის, მისი როლისა და ფუნქციების შესახებ. თავად იურიდიული დახმარების სამსახურის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის თანახმად, 2018-2020 წლებში საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლების მიმართულებით განხორციელებული ღონისძიებების ჩამონათვალი საკმაოდ ვრცელია და გასვლითი ღონისძიებების გარდა ასევე მოიცავს საინფორმაციო ბროშურების მომზადებას კონკრეტულ სამართლებრივ საკითხებზე, სხვადასხვა მედიასაშუალებით სამსახურის შესახებ ინფორმაციის მასიურად გავრცელებას, საინფორმაციო კამპანიებს, რადიო პროექტს „სამართლებრივი რჩევები“, ჟურნალ „საზოგადოებრივ ადვოკატს“ პერიოდული გამოცემის სახით, ასევე მიმდინარე პროექტებს – „შენი უფლება თვრამეტ წლამდე“, „სამართლებრივი დახმარება სტარტაპერებს“, „სამართალი ბავშვებისთვის“.⁵³⁴ თუმცა, როგორც თავად სამსახურის წარმომადგენლები მიუთითებენ, არსებული ღონისძიებები არ არის საკმარისი, რამდენადაც, მაგალითისათვის, გასვლითი შეხვედრების დროს ფიზიკურად ვერ მოხდება მოსახლეობის ინფორმირება ყველა სფეროს სამართლებრივი მოწესრიგების თაობაზე.⁵³⁵ შესაბამისად, აუცილებელია სახელმწიფოს უფრო აქტიური ჩართულობა და ფართომასშტაბიანი ღონისძიებები საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიმართულებით.

5.3. სახელმწიფოს მხრიდან მედიისა და ინტერნეტ რესურსების გამოყენება საზოგადოებრივი სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლებისათვის

საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლებისა და გაუმჯობესების პროცესში განსაკუთრებული როლი აქვს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებისა და თანამედროვე ინტერნეტ რესურსების გამოყენებას. ამ მიმართულებით განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ტელევიზია, რომელიც მოსახლეობის უმრავლესობისთვის (69%)⁵³⁶ ინფორმაციის მიღების ძირითადი წყაროა. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია გაანალიზდეს, როგორ იყენებს სახელმწიფო ტელევიზიის რესურსს საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების პროცესში.

534 სსიპ – იურიდიული დახმარების სამსახურის მიერ მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია [LA 2 21 00002097].

535 ქალი/კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

536 კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC], NDI: საზოგადოების განწყობა საქართველოში, 2020 წლის აგვისტო [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/38b1Nw0>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021]

წინამდებარე კვლევის მიზნებისათვის აქცენტი გაკეთებულია მხოლოდ საზოგადოებრივ მაუწყებელზე და ამ უკანასკნელსა და სახელმწიფო ინსტიტუტებს შორის შესაძლო თანამშრომლობის ფორმებზე საზოგადოების სამართლებრივი ინფორმირებულობის კუთხით. ეს გამოწვეულია იმითაც, რომ საზოგადოებრივი მაუწყებელი, თავისი არსით, წარმოადგენს განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე მედია-ინსტიტუტს, რომლის საქმიანობისათვის ამოსავალ წერტილს უნდა წარმოადგენდეს საზოგადოება და არა საჯარო ცხოვრების რომელიმე ცალკეული აქტორი. მისი როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს მსგავს, გარდამავალი დემოკრატიის ქვეყნებში, სადაც ჯერ კიდევ სრულად არ არის ჩამოყალიბებული თავისუფალი მედია-ბაზარი და საჯარო სიკეთეების მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულება არაერთგვაროვანია. საზოგადოებრივ მაუწყებელს აქვს ვალდებულება, ხელმისაწვდომი იყოს ქვეყნის ყველა მოქალაქისათვის, ემნიდეს მრავალფეროვან და სხვადასხვა სამიზნე აუდიტორიაზე მორგებულ პროგრამებს, ასრულებდეს კომერციული და პარტიული პოლიტიკის გავლენებისგან თავისუფალ, იდეათა ფორუმის ფუნქციას და არ იყოს დამოკიდებული საბაზრო ტენდენციებზე, არ გაურბოდეს არა-პოპულარულ თემებსა და გადაწყვეტილებებს და მიზნად ისახავდეს საზოგადოებისათვის მსახურებას.⁵³⁷

საქართველოში საზოგადოებრივი მაუწყებლის შექმნას და მისი საქმიანობის პრინციპებს კონსტიტუციური და საკანონმდებლო საფუძველი აქვს. კერძოდ, კონსტიტუცია აქცენტს აკეთებს მაუწყებლის დამოუკიდებლობაზე,⁵³⁸ კანონმდებლობა კი – საზოგადოების წინაშე მის ანგარიშვალდებულებასა და შინაარსობრივ ვალდებულებებზე,⁵³⁹ რომელთა საფუძველზეც შემდგომში მაუწყებლის პროგრამული პრიორიტეტები იქმნება.⁵⁴⁰

საზოგადოებრივი მაუწყებლისათვის კანონით განსაზღვრული შინაარსობრივი ვალდებულებების ჩამონათვალი არ შეიცავს პირდაპირ მითითებას საზოგადოების ზოგადი სამართლებრივი ცნობიერების გაზრდის ხელშეწყობის თაობაზე, თუმცა, სახელდებით მოიხსენიებს შემდეგი ტიპის ვალდებულებებს: ა) საგანმანათლებლო-შემეცნებითი პროგრამების არსებობა; ბ) საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლების მიზნით, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა პოტენციალისა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მათი წვლილის პოპულარიზაცია; გ) შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების შესახებ საზოგადოების პერიოდული ინფორმირების

537 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „ეთნიკური უმცირესობების სატიროეები, საზოგადოებრივი მაუწყებელი და პანდემია“, თბილისი, 2020, გვ. 8-9 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2OkvKmu>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

538 საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 17, პუნქტი 6 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bgsuBp>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

539 „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 15, 16 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2Pr03lw>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

540 იქვე, მუხლი 20.

უმრუნველყოფა; დ) სათანადო პროპორციით უმცირესობების ენაზე, უმცირესობების შესახებ და უმცირესობების მიერ მომზადებული პროგრამების განთავსება. შესაბამისად, საკანონმდებლო მოწესრიგება საზოგადოების ცნობიერების ამაღლების კუთხით, სახელდებით მითითებას აკეთებს მხოლოდ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებებსა და უმცირესობათა ჯგუფებზე.

კანონმდებლობისგან განსხვავებით, სამეურვეო საბჭოს მიერ განსაზღვრული საზოგადოებრივი მაუწყებლის პროგრამული პრიორიტეტები,⁵⁴¹ ცალკე ყურადღებას უთმობს ადამიანის უფლებების შესახებ მედიაპროდუქტების წარმოებასა და შექმნას, რომლებიც ორიენტირებული უნდა იყოს ადამიანის უფლებათა სწავლებაზე, პოპულარიზაციაზე, საზოგადოების ინფორმირებასა და უფლებათა დაცვის სისტემის გაუმჯობესებაზე. ამასთან, ადამიანის უფლებების შესახებ მედია პროდუქტის წარმოებისა და შექმნის დროს უმრუნველყოფილი უნდა იქნეს საზოგადოების დაუცველი ჯგუფების, ადამიანის უფლებადამცველების, ასევე სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის, თემის და მათი წარმომადგენლების ჩართულობა.⁵⁴²

საზოგადოებრივი მაუწყებლის სამეურვეო საბჭოს მხრიდან მაუწყებლის მიერ პროგრამული პრიორიტეტების შესრულების შეფასების 2019 წლის ანგარიშის⁵⁴³ თანახმად, ადამიანის უფლებათა დაცვის თემა ფართოდ იყო ინტეგრირებული პირველი არხის სხვადასხვა გადაცემაში. თანდართული სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, მაუწყებლის ყველა პლატფორმაში გაშუქებული საკითხების რაოდენობის მიხედვით პირველ ადგილს სწორედ ადამიანის უფლებების თემა იკავებს⁵⁴⁴, ხოლო საინფორმაციო პროგრამებსა და ეროვნული უმცირესობების პლატფორმებზე გაშუქებულ თემებში ადამიანის უფლებები მეორე ადგილზეა, ევროატლანტიკური ინტეგრაციის თემის შემდგომ.⁵⁴⁵ თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიანის უფლებების თემაზე მომზადებული ინფორმაციიდან, უმრავლესობა კონკრეტულ უფლებადარღვევებს ეხება.⁵⁴⁶ ამას მონშობს თავად მაუწყებლის მხრიდან საჯარო ინფორმაციის მოთხოვნაზე პასუხად წარდგენილი ოფიციალური წერილი, სადაც ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლების ძირითად წყაროდ მითითებულია საინფორმაციო გამოშვება „მოამბე“.⁵⁴⁷ მითითე-

541 სსიპ „საზოგადოებრივი მაუწყებლის“ სამეურვეო საბჭოს 2018 წლის 17 აგვისტოს N430 გადაწყვეტილება „სსიპ „საზოგადოებრივი მაუწყებლის“ 2018-2021 წლის პროგრამული პრიორიტეტების განსაზღვრის შესახებ, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/30eVXFu>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

542 იქვე, პარ. 3.3

543 საზოგადოებრივი მაუწყებლის სამეურვეო საბჭოს მხრიდან საზოგადოებრივი მაუწყებლის მიერ პროგრამული პრიორიტეტების შესრულების შეფასება [2019 წელი] [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bhxEX7>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021]

544 იქვე, გვ. 41.

545 იქვე, გვ. 42.

546 იქვე, გვ. 25-26.

547 სსიპ საზოგადოებრივი მაუწყებლის მიერ მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია.

ბული გადაცემა, თავისი არსით, საზოგადოებისათვის უახლესი და მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიწოდებას ემსახურება და შემცენებითი ხასიათი ნაკლებად გააჩნია. შესაბამისად, უფლებათა თაობაზე მაუწყებლის მიერ საზოგადოებისთვის მიწოდებული ინფორმაციის უმრავლესობა ემსახურება მათ ინფორმირებას არსებული უფლებადარღვევის კონკრეტულ ფაქტებზე, კონკრეტულ საკანონმდებლო ცვლილებებსა თუ რეფორმებზე და ნაკლებად წარმოადგენს ცნობიერების ამაღლებისა და გაძლიერების მიმართულებით განხორციელებულ აქტივობებს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საზოგადოებრივი მაუწყებლის მედია პროდუქტები ითარგმნება ეთნიკური უმცირესობების ენებზე (სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე). კერძოდ, მთავარი საინფორმაციო გამოშვება „მომამე“ 21:00 საათზე სინქრონულად ითარგმნება სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე, რომლის მიღებაც მომხმარებლებს სათანადო დეკოდერის (ე.წ სეტ-ტოპ ბოქსების) მეშვეობით შეუძლიათ; მუშაობს ინტერნეტ-რადიო და ინტერნეტ-ტელევიზია სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე; მზადდება საინფორმაციო გამოშვებები სომხური და აზერბაიჯანული ინტერნეტ-ტელევიზიისათვის, რომელიც დღეში რამდენჯერმე გადის; მზადდება გასართობი, კულტურული, შემეცნებითი და საბავშვო გადაცემები აზერბაიჯანულ და სომხურ ენებზე.⁵⁴⁸ დამატებით, ყველა მასალა თავს იყრის მაუწყებლის ვებპორტალზე, რომელიც მუშაობს საინფორმაციო სააგენტოს პრინციპით და ხელმისაწვდომია შვიდ ენაზე (ქართულ, აფხაზურ, აზერბაიჯანულ, სომხურ, ოსურ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე).⁵⁴⁹ შესაბამისად, ეთნიკურ უმცირესობებსაც აქვთ წვდომა ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებულ ინფორმაციაზე.⁵⁵⁰

საქართველოს პირველი არხის მიერ ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთში, როგორც ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში, ჩატარებული ტელემაყურებელთა კვლევის თანახმად, სატელევიზიო სიგნალის მისაღებად ე.წ. სეტ-ტოპ ბოქსებს მოსახლეობის მხოლოდ მცირე ნაწილი იყენებს (ქვემო ქართლი – 8.2%, სამცხე-ჯავახეთი – 14.6%),⁵⁵¹ შესაბამისად, მთავარი საინფორმაციო გამოშვება „მომამის“ სინქრონული თარგმანი სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე მოსახლეობის დიდი ნაწილისათვის ხელმისაწვდომი არ არის. თუმცა, ორივე რეგიონში სატელევიზიო გადაცემების სოციალურ მედიაში ყურება აპრობირებული პლატფორმა და ტელევიზიის ალტერნატივად არის განხილული.⁵⁵²

548 ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], „ეთნიკური უმცირესობების საჭიროებები, საზოგადოებრივი მაუწყებელი და პანდემია“, თბილისი, 2020, გვ.20.

549 იქვე.

550 საზოგადოებრივი მაუწყებლის სამეურვეო საბჭოს მხრიდან საზოგადოებრივი მაუწყებლის მიერ პროგრამული პრიორიტეტების შესრულების შეფასება [2019 წელი], გვ. 27.

551 კომპანია „სონარი“ [SONAR], საქართველოს პირველი არხი, „ქვემო ქართლი და სამცხე-ჯავახეთი – ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებული რეგიონების ტელემაყურებელთა კვლევა“ სატელეფონო კვლევის შედეგები, დეკემბერი, 2020, გვ. 4.

552 იქვე, გვ. 5.

აქვე გასათვალისწინებელია კანონმდებლობით განსაზღვრული სოციალური რეკლამის ინსტიტუტი, რომლის ერთ-ერთი დანიშნულება მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ საკითხებზე საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებაა.⁵⁵³ ასეთი რეკლამის განთავსება კანონით განსაზღვრული დროითა და სიხშირით საზოგადოებრივი მაუწყებლის პირდაპირ ვალდებულებას წარმოადგენს.⁵⁵⁴ ამასთან, ადმინისტრაციულ ორგანოს უფლებამოსილება აქვს, კანონით განსაზღვრული მინიმალური დროის მიღმა სოციალური რეკლამის დრო შეისყიდოს საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის გავრცელების მიზნით.⁵⁵⁵

საკანონმდებლო დონეზე საზოგადოებრივი მაუწყებლისათვის შინაარსობრივი ვალდებულებების განსაზღვრის მიღმა, საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიზნით, სახელმწიფოსა და მაუწყებელს შორის თანამშრომლობის სხვა გრძელვადიანი ოფიციალური ფორმა (მაგ. მემორანდუმის სახით) დღეის მდგომარეობით არ არსებობს⁵⁵⁶. თანამშრომლობის კონკრეტული შესაძლებლობები გათვალისწინებულია მხოლოდ ადამიანის უფლებების დაცვის სამთავრობო სამოქმედო გეგმით (2018-2020 წლებისთვის) ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა მაგალითისათვის, სქესობრივი და რეპროდუქციული ჯანმრთელობის შესახებ განათლება და ცნობიერების ამაღლება, გენდერული ნიშნით სქესის შერჩევის პრევენცია, ადრეული ქორწინება, გენდერულ სტერეოტიპებთან ბრძოლა და სხვ. აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით, სამოქმედო გეგმა ითვალისწინებს საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლების საჭიროებას და ამ მიზნით საზოგადოებრივი მაუწყებლისათვის თხოვნას თანამშრომლობის თაობაზე.

აქვე გასათვალისწინებელია საზოგადოებრივი მაუწყებლობისა და საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს თანამშრომლობა „ტელესკოლის“ ფორმატში, რომლის ფარგლებშიც სამოქალაქო განათლებაში (VII-X კლასები) ჩაინერა და ეთერში გავიდა ვიდეო გაკვეთილები და ვიდეორგოლები, რომლებიც მიმართულია მოსწავლეებისათვის ადამიანის უფლებათა სწავლებისა და სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლებისაკენ.⁵⁵⁷ ამასთან, მართალია, მისასალმებელია, რომ „ტელესკოლის“ საეთერო ბადეში თითო საათი ეთმობა აზერბაიჯანულ და სომხურენოვან გაკვეთილებს, თუმცა, ნათელი არ არის მითითებულ გაკვეთილებში სამოქალაქო განათლების სწავლებაც მოიაზრება თუ არა.⁵⁵⁸ ეს კი ეჭვქვეშ აყენებს „ტელესკოლის“ პროექტის

553 იქვე, მუხლი 2, ქვეპუნქტი „37“.

554 იქვე, მუხლი 65.

555 იქვე, მუხლი 66¹, პუნქტი 2.

556 სსიპ საზოგადოებრივი მაუწყებლის მიერ მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია.

557 საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია [MES 8 21 000032096].

558 სსიპ საზოგადოებრივი მაუწყებლის მიერ მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია.

რელევანტურობას უმცირესობებისათვის სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიმართულებით.

ინფორმაციის ხელმისაწვდომობისა და საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიზნებისათვის მედიასაშუალებებთან ერთად თანამედროვე ტექნოლოგიების სამყაროში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ინტერნეტ რესურსების გამოყენებას. მართალია, ინფორმაციის ძირითად წყაროდ მოსახლეობის უმრავლესობა (69%) ტელევიზიას ასახელებს, თუმცა ამ პროცესში მნიშვნელოვანი წილი აქვს ასევე ინტერნეტს/სოციალურ მედიას. კერძოდ, ინფორმაციის მიღების პირველ წყაროდ ინტერნეტს იყენებს მოსახლეობის 24%. ამასთან, ინტერნეტს მინიმუმ კვირაში ერთხელ მოიხმარს მოსახლეობის 71%⁵⁵⁹, ხოლო ინტერნეტით უზრუნველყოფილი შინამეურნეობის წილი კი ქვეყნის მასშტაბით 83.8% შეადგენს.⁵⁶⁰

ამგვარად, ნათელია, რომ ინფორმაციის მიღების თვალსაზრისით, საზოგადოებაში დამკვიდრებულ და დომინანტურ წყაროს ჯერ კიდევ ტელევიზია წარმოადგენს. ეს განსაკუთრებით სიმართლეს სხვადასხვა მონაცემად ჯგუფებთან, ეთნიკურ უმცირესობებთან⁵⁶¹ და მოსახლეობის ასაკოვან ნაწილთან მიმართებით.⁵⁶² შესაბამისად, სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიმართულებით ინტერნეტრესურსების გამოყენება არ უნდა იყოს სახელმწიფოს მხრიდან ერთადერთი ან ძირითადი რესურსი საზოგადოების ინფორმირებულობისათვის. თუმცა, იმის გათვალისწინებით, რომ ინფორმაციის მისაღებად ინტერნეტს/სოციალურ ქსელს მოსახლეობის თითქმის ერთი მეოთხედი მიმართავს და, ამასთან, საკმაოდ მაღალია ამ რესურსით ყოველდღიურად სარგებლობის მონაცემები, მნიშვნელოვანია, სახელმწიფოს გააჩნდეს მისი გამოყენების სტრატეგია საკუთარი ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების ეფექტურად რეალიზების მიმართულებით მოსახლეობის სათანადოდ ინფორმირებასთან დაკავშირებით.

მოსახლეობის ინფორმირებულობის მიზნით სახელმწიფოს მხრიდან ინტერნეტ რესურსების გამოყენების კარგ მაგალითს წარმოადგენს Covid 19-ით გამოწვეული პანდემიის პირობებში საქართველოს მთავრობის მიერ შექმნილი საინფორმაციო

559 ყოველდღე – 63%, კვირაში ერთხელ – 8%, თვეში ერთხელ – 2%, უფრო იშვიათად – 7%, არასდროს – 20%, არ ვიცი ინტერნეტი რა არის – 1%, კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი [CRRC], NDI: საზოგადოების განწყობა საქართველოში, 2020 წლის აგვისტო [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/38dcUVc>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

560 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია [N 7-3001].

561 კომპანია „სონარი“ [SONAR], საქართველოს პირველი არხი, „ქვემო ქართლი და სამცხე-ჯავახეთი – ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებული რეგიონების ტელემაყურებელთა კვლევა“ სატელეფონო კვლევის შედეგები, დეკემბერი, 2020, გვ. 3.

562 კომპანია „სონარი“ [SONAR], საქართველოს პირველი არხი, „ტელეაუდიტორიის კვლევა – ტელევიზიების მიმართ ნდობა, ტელეყურების სიხშირე, ტელეაუდიტორიის დემოგრაფიული სტრუქტურა“ სატელეფონო კვლევის შედეგები, ოქტომბერი, 2020, გვ. 10.

ვებგვერდი stopcov.ge,⁵⁶³ სადაც თავმოყრილია ყველა სახის ინფორმაცია პანდემიის მიმდინარეობის შესახებ, და ასევე – პრევენციისა და მართვის მიზნით განხორციელებული თუ დაგეგმილი ღონისძიებები, მათი სამართლებრივი საფუძვლები, სამედიცინო რეკომენდაციები და დამატებითი ინფორმაცია პანდემიასთან დაკავშირებული სხვადასხვა საჭირო სერვისის თაობაზე. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ვებგვერდზე განთავსებული ინფორმაცია იმავდროულად შექცდება ტელევიზიით და სოციალური ქსელების გამოყენებით.

ცხადია, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა საკმაოდ ფართო და კომპლექსური საკითხია, რომელიც არაერთ სამართლებრივ, სოციალურ, ეკონომიკურ, კულტურულ ასპექტს მოიცავს. შესაბამისად, ამ თემასთან დაკავშირებით საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერებისათვის ერთიანი, ყოვლისმომცველი და სისტემური ვებგვერდის შექმნა შესაძლოა ობიექტურ სირთულეებთან იყოს დაკავშირებული. თუმცა, ეს არ გამოორიცხავს გარკვეულ მსხვილ საკითხებზე/საზოგადოებრივ ჯგუფებზე ორიენტირებული პროდუქტის შექმნას, რომელიც სახელმწიფოს მხრიდან ამ პლატფორმის ცნობადობის ინფორმაციული კამპანიის წარმოების შემთხვევაში, შესაძლოა, მნიშვნელოვან რესურსად იქცეს საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების საქმეში.

5.4. ადამიანის უფლებებთან და სამართლებრივ გაძლიერებასთან დაკავშირებული განათლების პოლიტიკა

ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგია საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლების მიზნით განსახორციელებელ ღონისძიებებზე საუბრისას პირდაპირ მიუთითებს სწავლების ნებისმიერ საფეხურზე ადამიანის უფლებების სფეროში განათლების მიღების შესაძლებლობაზე, მათ შორის, არაფორმალური განათლების სახით. ამის გათვალისწინებით, ზოგადი განათლების სისტემაში ადამიანის უფლებათა სწავლების ინტეგრირების საკანონმდებლო საფუძველს ქმნის „ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლი, რომელიც განსაზღვრავს პოლიტიკის ძირითად მიზნებს და მიუთითებს მოსწავლის თავისუფალ პიროვნებად ჩამოყალიბებისათვის საჭირო პირობების შექმნასა და მისი სამოქალაქო ცნობიერების ჩამოყალიბებაზე, საზოგადოების, სახელმწიფოსა და გარემოს წინაშე უფლება-მოვალეობათა გაცნობიერებაში ხელშეწყობაზე.

მოსწავლეთა მიერ სავალდებულოდ თუ არჩევითად გასავლელი საგნების შინაარსობრივი მახასიათებლები განისაზღვრება საქართველოს განათლებისა და მეცნი-

563 საქართველოში კორონავირუსის პრევენციის მიზნით საქართველოს მთავრობის მიერ შექმნილი ოფიციალური ვებგვერდი [ხელმისაწვდომია: <https://stopcov.ge/>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021]

ერების მინისტრის ბრძანებით დამტკიცებული ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით.⁵⁶⁴ სწორედ განათლების პოლიტიკის ზემოაღნიშნულ მიზნებზე დაყრდნობით და მოსწავლეთა სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიზნით, ეროვნული სასწავლო გეგმის თანახმად, სკოლებში არსებულ საზოგადოებრივ მეცნიერებათა საგნობრივ ჯგუფში დამატებულია რამდენიმე საგანი სამოქალაქო განათლების მიმართულებით, რომლის ფარგლებშიც, განათლების საფეხურების მიხედვით, მოსწავლეები იღებენ ცოდნას პოლიტიკური, სამართლებრივი, სოციალური, კულტურული და ეკონომიკური საკითხების თაობაზე.

საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ოფიციალური წერილის თანახმად, „უახლესი, მესამე თაობის ეროვნულ სასწავლო გეგმაში, წინა თაობის კურიკულუმებთან შედარებით, გაძლიერდა სამოქალაქო განათლების კომპონენტი, რომელიც მოიცავს ადამიანის უფლებებისა და სამართლებრივი წიგნიერების ნაწილებს. ეს საკითხები წარმოდგენილია დაწყებითი და საბაზო საფეხურების საგნებში: „მე და საზოგადოება“, „ჩვენი საქართველო“, „მოქალაქეობა“. მოქალაქეობის საფეხურებრივ სტანდარტში ერთ-ერთი მისაღწევი შედეგია ის, რომ მოსწავლემ უნდა შეძლოს საკუთარი გადაწყვეტილებების/შეხედულებების უმთავრესი სამართლებრივი დოკუმენტების (საქართველოს კონსტიტუცია, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, ბავშვის უფლებების კონვენცია) საფუძველზე დასაბუთება. კონკრეტულად მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ასპექტები აქცენტირებულია IX კლასში, სადაც თემატური ბლოკია –მოქალაქე, სახელმწიფო და გლობალური პროცესები. IX კლასში შესასწავლი 4 მსხვილი თემიდან, ერთ-ერთი ეთმობა ცენტრალურ ხელისუფლებას. ამ თემის ფარგლებში სკოლა/პედაგოგი/სახელმძღვანელო მოსწავლეებს სთავაზობს ისეთ საკითხებს, რომელთა დამუშავების შემდეგაც “მოსწავლე შეძლებს სახელმწიფოს მონყობის, ხელისუფლების დანაწილებისა და პოლიტიკური პროცესების გაანალიზებას დემოკრატიის პრინციპების გათვალისწინებით”, ამდენად, მოსწავლე გაიაზრებს ისეთ ცნებებს, როგორცაა დემოკრატია და მისი ქვეყნები: დემოკრატიის პრინციპები, ადამიანის უფლებები, კანონის უზენაესობა, გამჭვირვალობა, პასუხისმგებლობა, ტოლერანტობა, ინკლუზიურობა, არაძალადობრივი მეთოდებით მოქმედება“.⁵⁶⁵

ზოგადსაგანმანათლებლო სისტემაში სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლების კუთხით, განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს სახელმძღვანელოებთან დაკავშირებული საკითხი, რამდენადაც „სახელმძღვანელო, ცოდნის კონსტრუირებასთან ერთად, სოციალური და იდეოლოგიური ფუნქციის მატარებელია და დიდ გავლენას ახდენს

564 ეროვნული სასწავლო გეგმების ვებ-პორტალი [ხელმისაწვდომია: <http://ncp.ge/>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

565 საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მოწოდებული საჭარო ინფორმაცია [MES 8 21 0000032096].

მოსწავლის ღირებულებებისა და დამოკიდებულებების ფორმირებაზე“.⁵⁶⁶ ამასთან, გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნების თანახმად, სახელმძღვანელოები ხელს უნდა უწყობდეს თანასწორობის, ტოლერანტობისა და ადამიანის უფლებების წახალისებას და ადაპტირებული და ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ეროვნული უმცირესობების, სოციალურად დაუცველი და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე ბავშვებისათვის.⁵⁶⁷ ამაზე მიუთითებს ასევე განათლებისა და მეცნიერების სისტემის ერთიანი სტრატეგია.⁵⁶⁸ მიუხედავად ამისა, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის მიერ ჩატარებული გამოკითხვის თანახმად, ადამიანის უფლებებთან და თანასწორობის საკითხებთან დაკავშირებით არსებული სახელმძღვანელოები ხარვეზიანია, არასათანადოდ წარმოაჩენს კულტურულ და ეთნიკურ მრავალფეროვნებას და გენდერული ნიშნით ქალისა და მამაკაცის როლს.⁵⁶⁹

სამოქალაქო განათლების სწავლებისა და ამ საგნის სახელმძღვანელოებში არსებული შინაარსობრივი ხარვეზების აღმოჩენის მიმართულებით დამატებით პრობლემად სახელდება მასწავლებელთა კომპეტენციის ნაკლებობა.⁵⁷⁰ სსიპ მასწავლებელთა პროფესიული განათლების განვითარების ეროვნული ცენტრის ინფორმაციით, საქართველოს განათლების სამინისტროს ორგანიზებით 2017-2020 წლებში ჩატარდა სხვადასხვა ტრენინგი, რომლებიც აქცენტს აკეთებდა ძირითადად დემოკრატიული კულტურის კომპეტენციებსა და ბავშვთა უფლებების თაობაზე ცოდნის გაუმჯობესების მიმართულებით.⁵⁷¹ ამ მხრივ მისასალმებელია მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრისა და სახალხო დამცველის თანამშრობლობით შემუშავებული ადამიანის უფლებათა სწავლების კურსი მასწავლებლებისა და დირექტორებისათვის, რომელიც ხელმისაწვდომი იქნება 2021 წლიდან.⁵⁷² თუმცა რამდენადაც ეს პროექტი ახალი შემუშავებულია, მისი შინაარსობრივი თუ ხარისხობრივი შეფასების შესაძლებლობა ამ ეტაპზე არ არსებობს. ბუნდოვანია ასევე ის შინაარსობრივი საკითხები, რასაც მასწავლებელთა ტრენინგების ფარგლებში „დემოკრატიული კულტურა“ ფარავს.

სამოქალაქო განათლების სწავლების მიმართულებით სახელმძღვანელოებთან და მასწავლებელთა კომპეტენციასთან დაკავშირებული გამოწვევები განსაკუთრებით თვალშისაცემია ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთა სწავლა-სწავლების

566 გიორგი ჭანტურია, მერი ქადაგიძე, თანასწორობის პოლიტიკა ზოგადსაგანმანათლებლო სისტემაში, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [GYLA], თბილისი, 2020, გვ. 5 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3ecQAim>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

567 იქვე, გვ. 11.

568 იქვე, გვ. 25.

569 იქვე, გვ. 43.

570 იქვე, გვ. 42.

571 საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მოწოდებული საჭარო ინფორმაცია [MES 8 21 000032096].

572 იქვე.

პროცესში. მართალია, ეროვნული სასწავლო გეგმა სავალდებულოა როგორც ქართულენოვანი, ასევე არაქართულენოვანი სკოლებისთვის, შესაბამისად, სამოქალაქო განათლების მიმართულებით საგნები უნდა გაიარონ არაქართულენოვანმა მოსწავლეებმაც.⁵⁷³ თუმცა, ამ კუთხით მნიშვნელოვან დაბრკოლებას წარმოადგენს წიგნებისა და ტექსტების უმეტესად ქართულ ენაზე არსებობა ან მათი არასრულფასოვანი თარგმანი, რაც მოსწავლეებს ხელს უშლის, სათანადოდ გაიაზრონ საკუთარი უფლებები და მოვალეობები, უჭირთ, ამ უფლებების პრაქტიკაში გამოყენება და დაცვა.⁵⁷⁴ ენობრივი ბარიერი პრობლემას ქმნის ასევე არაქართულენოვან მასწავლებლებშიც, რამდენადაც ართულებს არა მხოლოდ სწავლების პროცესს უმეტესად ქართულენოვანი სახელმძღვანელოების საშუალებით, არამედ მათ პროფესიულ გადამზადებასა და ამ მიმართულებით ორგანიზებულ სხვადასხვა ტრენინგში მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობებსაც.⁵⁷⁵ ამ კუთხით მისასალმებელია მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის ორგანიზებით მოქმედი „არაქართულენოვანი სკოლების მხარდაჭერის“ პროგრამა, რომლის მიზანია ეროვნული უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებული რეგიონების არაქართულენოვანი სკოლების მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების და სწავლა-სწავლების პროცესის ხელშეწყობა სახელმწიფო ენის გაძლიერების გზით.⁵⁷⁶ მნიშვნელოვანია, რომ მითითებულ პროექტში ჩართულ მასწავლებელთა რაოდენობა მუდმივად მზარდია, თუმცა, ჭერჭერობით მაინც არასაკმარისი.⁵⁷⁷

ბოლოს, მნიშვნელოვანი და მისასალმებელია ასევე ის ფაქტიც, რომ 2015 წლიდან სამოქალაქო განათლება სავალდებულო მოდულს წარმოადგენს პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებშიც, რომლის შეფასება-რედაქტირება დაიწყო 2020 წელს და იგეგმება მისი კიდევ უფრო გაძლიერება და სტუდენტთა ინფორმირებულობის ზრდა დემოკრატიული საზოგადოების მოქალაქეობისთვის შესაბამისი ცოდნისა და უნარების განვითარებით.⁵⁷⁸

573 იქვე.

574 გიორგი ჭანტურია, მერი ქადაგიძე, თანასწორობის პოლიტიკა ზოგადსაგანმანათლებლო სისტემაში, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია [GYLA], თბილისი, 2020, გვ. 43 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3ecQAim>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

575 მარიამ დალაქიშვილი, ნინო ირემაშვილი, ეთნიკური უმცირესობების მიმართ განათლების პოლიტიკის სისტემური გამოწვევები, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], თბილისი, 2020, გვ. 24 და 32 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bcxJ57>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

576 საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია [MES 8 21 0000032096].

577 მარიამ დალაქიშვილი, ნინო ირემაშვილი, ეთნიკური უმცირესობების მიმართ განათლების პოლიტიკის სისტემური გამოწვევები, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], თბილისი, 2020, გვ. 32 [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bcxJ57>; წვდომის თარიღი: 04.03.2021].

578 საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია [MES 8 21 0000032096].

VI. გეოგრაფიული, ინფრასტრუქტურული და ფიზიკური ბარიერები

მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობაზე საუბრისას, წვდომის პირველად და უმარტივეს ფორმად სწორედ მართლმსაჯულების ორგანოებსა და მათ შორის იურიდიული დახმარების სერვისების განმხორციელებელ უწყებებზე მატერიალურ, კერძოდ გეოგრაფიულ, ინფრასტრუქტურულ ან/და ფიზიკურ წვდომას ასახელებენ. შესაბამისად, თუ ეს ორგანოები ამ მახასიათებლების მიხედვით მიუწვდომელია, ეს მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის წინაშე არსებულ მნიშვნელოვან და ბაზისურ ბარიერად მიიჩნევა.⁵⁷⁹ მართლმსაჯულების განმხორციელებელ უწყებებში, მართალია, უნდა მოვიზაროთ სამართალდამცავ უწყებებზე ხელმისაწვდომობაც, თუმცა, ამ კვლევის შეზღუდვებიდან გამომდინარე მხოლოდ სასამართლოებსა და სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურებს შევეხებით. რაც შეეხება სამართალდამცავი უწყებების საკითხს, ის შემდგომში უფრო კონკრეტული კვლევის საგანი შესაძლოა გახდეს.

სასამართლოებისა და უფასო იურიდიული დახმარების სამსახურების რეგიონულ ცენტრებსა და დიდ ქალაქებში კონცენტრაცია არახელსაყრელ მდგომარეობაში აყენებს სოფლად და პატარა ქალაქებში მცხოვრებლებს. მათ მიერ მართლმსაჯულების სისტემაზე წვდომას შეიძლება დღეები დასჭირდეს. შესაბამისად, დისტანციის, გაუმართავი და მოუწესრიგებელი სატრანსპორტო სისტემის არსებობის გამო, ამ პირებს სასამართლო და იურიდიული მომსახურება ზოგჯერ მიუწვდომლად მიაჩნიათ. გარდა ამისა, დამატებით გამოწვევას წარმოადგენს ისიც, რომ სოფლებსა და ცენტრიდან დაშორებულ სხვა დასახლებულ პუნქტებში ნაკლები ადვოკატია, რადგან ამ ადგილებში ნაკლებად არის შესაძლებელი კარგი პროფესიონალების მოზიდვა.⁵⁸⁰ სასამართლოებისა თუ იურიდიული დახმარების სამსახურების არათანაბარმა გავრცელებამ შეიძლება გამოიწვიოს ან გაამწვავოს მომხმარებლებს შორის არსებული გარკვეული უთანასწორობები. კერძოდ, ასეთ დროს განსაკუთრებით ზარალდებიან ეკონომიკურად შეჭირვებული პირები და ისეთი პირები, რომელთაც მობილობის პრობლემა აქვთ.⁵⁸¹

გარდა ამ უწყებების ტერიტორიული გადანაწილებისა და ფიზიკური ადაპტირებულობისა, მნიშვნელოვანია მათი სამუშაო საათები. კვლევების თანახმად, როდესაც

579 Roderick A. Macdonald, Access to Civil Justice, The Oxford Handbook of Empirical Legal Research [ed. Peter Cane and Herbert M. Kritzer], 2012, გვ. 510.

580 Programming for Justice: Access for All, A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice, გვ. 86.

581 European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], Access to Justice in Europe, 2007, გვ. 27, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3x8cb2F>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

სასამართლოები და იურიდიული დახმარების სამსახურები სადამოს საათებშიც ფუნქციონირებენ, მათ მომხმარებელთა კმაყოფილება იზრდება. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არ არსებობს რაიმე ემპირიული კვლევა, რომელიც მიუთითებს, რომ გახანგრძლივებული სამუშაო საათებით ამ სერვისების რეალური გამოყენება/მათთვის მიმართვიანობა იზრდება.⁵⁸² ეს ქვეთავი ქართულის კონტექსტის გათვალისწინებით მიმოიხილავს ზემოაღნიშნულ ფიზიკურ, გეოგრაფიულ თუ ინფრასტრუქტურულ გამოწვევებსა და მათი გადაჭრის შესაძლო გზებს.

6.1. სასამართლოებისა და იურიდიული დახმარების ცენტრების/ბიუროების ტერიტორიული გადანაწილება

მართლმსაჯულების ფიზიკური ხელმისაწვდომობის განხილვისას უმთავრესია სასამართლო სისტემისა და იურიდიული დახმარების სამსახურის ბიუროების/ცენტრების ტერიტორიული სტრუქტურა – მათი ტერიტორიული გადანაწილება.

საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემა ერთიანია და შედგება საქართველოს უზენაესი სასამართლოსაგან, სააპელაციო და რაიონული (საქალაქო) სასამართლოებისაგან.⁵⁸³ უზენაესი სასამართლო, როგორც სხვა მრავალ ქვეყანაში ერთადერთია საქართველოშიც და დედაქალაქ თბილისში მდებარეობს. სააპელაციო და რაიონული (საქალაქო) სასამართლოები იქმნება და მათი სამოქმედო ტერიტორია განისაზღვრება საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილებით.⁵⁸⁴ საქართველოში ორი სააპელაციო სასამართლოა, თბილისის სააპელაციო სასამართლო ემსახურება მთლიანად აღმოსავლეთ საქართველოს, ხოლო ქუთაისის სააპელაციო სასამართლო – დასავლეთ საქართველოს. რაც შეეხება რაიონულ და საქალაქო სასამართლოებს, რაიონული სასამართლო იქმნება მუნიციპალიტეტში/მუნიციპალიტეტებში. საქალაქო სასამართლო იქმნება თვითმმართველ ქალაქში, თუმცა საქალაქო სასამართლოს სამოქმედო ტერიტორია თვითმმართველ ქალაქთან ერთად შეიძლება მოიცავდეს მუნიციპალიტეტსაც/მუნიციპალიტეტებსაც.⁵⁸⁵ მაგისტრატი მოსამართლეებიც რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს შემადგენლობაში შედიან. ისინი თავის უფლებამოსილებას ახორციელებენ რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს სამოქმედო ტერიტორიაზე არსებულ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულში.⁵⁸⁶ საქართველოში 5 საქალაქო და 21 რაიონული სასამართლოა, ხოლო მათი

582 Roderick A. Macdonald, Access to Civil Justice, The Oxford Handbook of Empirical Legal Research [ed. Peter Cane and Herbert M. Kritzer], 2012, გვ. 510.

583 „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი, მუხლი 3.

584 იქვე, მუხლი 27.

585 იქვე, მუხლი 27.

586 იქვე, მუხლი 28.

შემადგენლობებიდან 42 მაგისტრეტი მოსამართლე 41 სხვადასხვა მუნიციპალიტეტში ახორციელებს თავის უფლებამოსილებებს.⁵⁸⁷

ჩატარებული რაოდენობრივი კვლევის შედეგად, სასამართლოს ადგილმდებარეობას/ტერიტორიულ ხელმისაწვდომობას 26% ასახელებს ნაწილობრივ ხელშემშლელ ფაქტორად, ხოლო 7%-ის თქმით ეს ფაქტორი ძალიან ხელშემშლელია. ასევე, დადგინდა, რომ სასამართლოს ტერიტორიული ხელმისაწვდომობის, როგორც ხელშემშლელი ფაქტორის დასახელებაზე გავლენას რესპონდენტთა შემდეგი მახასიათებლები ახდენს: პირადი შემოსავალი, ბოლო ექვსი წლის მანძილზე სასამართლოსთვის მიმართვიანობის გამოცდილება და დასახლების ტიპი. მათ, ვისაც საშუალო პირადი შემოსავალი აქვთ, უფრო მოსალოდნელია, რომ სასამართლოს ადგილმდებარეობა ხელშემშლელ ფაქტორად დაასახელონ, ვიდრე მათ, ვისაც პირადი შემოსავალი მაღალი აქვთ. ასევე, მათ, ვისაც მიუმართავთ სასამართლოსთვის ბოლო ექვსი წლის მანძილზე, მეტია შანსი, რომ სასამართლოს ადგილმდებარეობა ხელშემშლელ ფაქტორად მიიჩნიონ, ვიდრე მათ, ვისაც არ მიუმართავთ სასამართლოსთვის. ასევე, დედაქალაქისა და სოფლების მაცხოვრებლებმა, უფრო მოსალოდნელია, სასამართლოს ადგილმდებარეობა ხელშემშლელ ფაქტორად მიიჩნიონ, ვიდრე სხვა ქალაქებში მაცხოვრებლებმა.⁵⁸⁸

იმ რესპონდენტების ნაწილი, რომლებსაც სასამართლო პროცესზე გამოსაცხადებლად სხვა ქალაქში გადაადგილება უწევდათ/უწევთ ბარიერად სასამართლოს ტერიტორიულ მდებარეობასაც ასახელებენ, რადგანაც სასამართლოში რამდენჯერმე უწევთ ხოლმე გამოცხადება, რაც მათთვის დამატებით ხარჯებსა და დეკარგულ დროს უდრის. ამაზე ყურადღებას განსაკუთრებით ის მონაწილეები ამახვილებენ, რომელთა საქმის წარმოებამაც რეგიონიდან თბილისის/ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოში გადაინაცვლა. რესპონდენტები ამბობენ, რომ მათთვის ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებული ხარჯები რთულად გასაწევი იყო. ასევე, მათი განმარტებით, ვინც დასაქმებულია, სხვა ქალაქში საქმის წარმოება მათ საქმიანობაში ხელშემშლელი ფაქტორია.

587 „რაიონული [საქალაქო], თბილისისა და ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოების შექმნის, მათი სამოქმედო ტერიტორიისა და მოსამართლეთა რაოდენობის განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს 2007 წლის 9 აგვისტოს N1/150-2007 გადაწყვეტილება.

588 CRRC, EMC და IDFI, სასამართლოს ხელმისაწვდომობა: მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 14, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dQmocs>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

„ერთი პრობლემა ის იყო, რომ ჭიათურაში არ იყო სასამართლო და საჩხერეში მიწვედა ყველა სხდომაზე სიარული და სამსახურიდან მოცდენა“.⁵⁸⁹

„ჯერ აქ იყო სასამართლო და აქ მოგვინია ფულის და დროის დახარჯვა, შემდეგ სააპელაციო ... გზის თანხაზე არაფერი რომ აღარ ვთქვათ. ამ წასვლა-წამოსვლაში იმდენი ფული გეხარჯება, რომ კაცი შეიძლება გაგიჟდე. დროზე უკვე აღარ ვამბობ, იჭიმება და იჭიმება“.⁵⁹⁰

პროფესიული ფოკუს-ჯგუფების მიმდინარეობისასაც მსგავსი ტენდენცია გამოიკვეთა, რომ ყველაზე მეტად ტერიტორიული ფაქტორი პრობლემურია სააპელაციო სასამართლოების შემთხვევაში, რადგანაც ასეთი სულ ორი სასამართლოა და შორი მანძილებიდან უწევთ ადამიანებს სხვადასხვა საკითხზე თუ სასამართლო პროცესზე დასასწრებად ჩასვლა. მეორე მხრივ, მათი მოსაზრებით, მაგისტრატი მოსამართლეების განსჯადი საქმეების ჩამონათვალი მწირია, რაც აუცილებელს ხდის მხარეებს ეწვიონ რაიონულ ცენტრებს.

„ონში მაგისტრატი სასამართლოა და ამბროლაურში საქალაქო.. მაგისტრატის განსჯადი საქმეები ძალიან ვიწროა და ცოტა უფრო რთული საქმეების განსჯადობა როდესაც არის, მაინც ხელმიუწვდომელია.. ონი და ამბროლაური არ არის ერთმანეთისგან შორს, მაგრამ არის სოფლები, რომლებიც საკმაოდ დაშორებული არის ამბროლაურისგან... ალბათ, ესე ზეპირად საუბარი გამიჭირდება, მაგრამ გარკვეული ტიპის კვლევა იწნება ჩასატარებელი, ალბათ მოსახლეობის რაოდენობასთან დაკავშირებით და დავის კატეგორიებთან დაკავშირებით“.⁵⁹¹

მსგავსი სიტუაციაა იურიდიული დახმარების სერვისების გადანაწილების მიმართულებითაც. საქართველოში 13 იურიდიული დახმარების ბიურო და 25 საკონსულტაციო ცენტრია, რაც სასამართლოების (როგორც რაიონული/საქალაქო ასევე მაგისტრატი მოსამართლეების სამოქმედო მუნიციპალიტეტების) რაოდენობაზეც კი ბევრად ნაკლებია, შესაბამისად, ლოგიკურია ვარაუდი იმაზე, რომ სხვადასხვა

589 კაცი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, იმერეთი, 25 სექტემბერი, 2020.

590 კაცი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, სამცხე-ჯავახეთი, 10 ოქტომბერი, 2020.

591 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

თემსა თუ სოფელში მაცხოვრებელი პირებისათვის, განსაკუთრებით, სოციალურად მონყვლადი ჯგუფებისათვის მათი სერვისების ხელმისაწვდომობის მიმართულებით პრობლემები იარსებებს.

ადვოკატებიც საუბრობენ იმაზე, რომ მართლმსაჯულების ინსტიტუტებზე ტერიტორიული წვდომის პრობლემა მჭიდრო კავშირშია ფინანსურ ბარიერებთან და დროის ფაქტორებთანაც, რაც შემდგომში ერთობლიობაში ხდება მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ბარიერი.

*„ზოგიერთ სოციალურად დაუცველ პირს ის ხუთი ლარიც არა აქვს, რომ ჩამოვიდეს და სასამართლოში წარადგინოს სარჩელი, ან იურიდიულისათვის ის უნდა ჩამოვიდეს ქუთაისში. კი არის ეხლა ონლაინ, ჩვენ ვამბობთ, მაგრამ ბევრს ეს ტექნიკურ-მატერიალური მხარე არ აქვს განათლებასთან ერთად“.*⁵⁹²

მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით, სასამართლო მომსახურების ტერიტორიული განაწილება მოიცავს ორ ურთიერთდამოკიდებულ ასპექტს: პირველი, ფიზიკური სიახლოვე მართლმსაჯულების სისტემის მომხმარებლებთან და, მეორე, სასამართლო სექტორის რესურსების ოპტიმალური მართვა.⁵⁹³ მართალია, აუცილებელია, მოსახლეობის ყოფითი და ფინანსური პრობლემების გათვალისწინება, თუმცა შეუძლებელია სასამართლოები არსებობდეს ყველა თემსა თუ სოფელში. ადვოკატების მოსაზრებით ყოველთვის იარსებებს სასამართლოები, რომელიც კონკრეტული პირის საცხოვრებელ ადგილისაგან საკმაოდ დაშორებულია. შესაბამისად, გემოაღნიშნული პრობლემების გადასაწყვეტად მხოლოდ სასამართლოთა რაოდენობის გაზრდა არ არის გამოსავალი, არამედ უფრო მეტად კომპლექსური მიდგომაა საჭირო, რათა ხელმისაწვდომობის გაზრდის ინტერესი სახელმწიფო ბიუჯეტის ოპტიმალურად ხარჯვის პრინციპის დაცვით იქნას მიღწეული.⁵⁹⁴

მართალია, სასამართლოების ძალიან დიდი კონცენტრაცია ურბანულ ცენტრებში ქმნის სასამართლო სერვისების მომხმარებლებისგან დისტანცირების რისკს და შედეგად ინდივიდმა ტერიტორიული სიშორის გამო შეიძლება უარი თქვას სამართლებრივი პრობლემის მართლმსაჯულების ფორმალური სისტემის გამოყენებით მოგვარებაზე, თუმცა, მიუხედავად ამისა, მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევრო-

592 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

593 European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], Access to Justice in Europe, 2007, გვ. 27, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3x8cb2F>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

594 პროფესიულ ჯგუფებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, ოქტომბერი-ნოემბერი, 2020.

პული კომისიის (CEPEJ) თანახმადაც, სასამართლო სისტემის და ზოგადად, სახელმწიფო ხარჯების რაციონალიზაციის აუცილებლობა მართლმსაჯულების ინსტიტუტების გარკვეულ გეოგრაფიულ კონცენტრაციას ამართლებს.⁵⁹⁵ ამ მიზნებისათვის მართლმსაჯულების ეფექტიანობის ევროპული კომისიამ (CEPEJ) ჯერ კიდევ 2013 წელს შეიმუშავა რეკომენდაციები, თუ როგორ უნდა მოხდეს სასამართლოების ისე გადანაწილება ტერიტორიულად, რომ ამან ხელი არ შეუშალოს თანაბარ წვდომას მართლმსაჯულების სისტემაზე. ამ დოკუმენტშიც ყურადღება არის გამახვილებული კომპლექსური მიდგომის აუცილებლობაზე, როგორცაა სატრანსპორტო ქსელის გამართულობა, კომპიუტერული სერვისების მიწოდების ხარისხი თუ სხვა მომიჯნავე საკითხები, რამაც შესაძლოა შეასუსტოს გეოგრაფიული ბარიერები.⁵⁹⁶ შესაბამისად, მართლმსაჯულების ინსტიტუტების ნებისმიერი გადანაწილებისას მნიშვნელოვანია, რომ ამ მიმართულებით გადადგმული თითოეული ნაბიჯი ეფუძნებოდეს საჭიროებების დეტალურ კვლევას და არსებობდეს ერთიანი ხედვა სახელმწიფოში, თუ როგორ შეიძლება იქნეს უზრუნველყოფილი თანაბარი წვდომა ყველა აუცილებელ სერვისზე.

6.2. სასამართლოებისა და იურიდიული დახმარების ცენტრების ფიზიკური ადაპტირებულობა

მატერიალურ წვდომაზე საუბრისას ტერიტორიული საკითხების მიღმა უმნიშვნელოვანესია დადგინდეს თუ რამდენად ეფექტიანად შეუძლია პირს სხვისი მხარდაჭერის გარეშე ისარგებლოს მართლმსაჯულების სისტემით. სხვადასხვა ტიპის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისთვის მართლმსაჯულების სერვისებით სარგებლობის არასაკმარისი გარანტიების არსებობის პირობებში, სამართლიანობის მრავალი მაძიებელი მათთვის ინტელექტუალურად თუ ფიზიკურად მიუწვდომელ რთულ სისტემაში მიმდინარე პროცესების პასიური მონაწილე ხდება.⁵⁹⁷

ზოგადად, საქართველოში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის უდიდეს პრობლემას წარმოადგენს როგორც აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლების დაწესებულებების, ისე სხვა საჯარო დაწესებულებების ფიზიკური მისაწვდომობა.⁵⁹⁸ კერძოდ, მატერიალური წვდომის საკითხების განხილვისას მნიშ-

595 European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], Access to Justice in Europe, 2007, გვ. 27, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3x8cb2F>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

596 European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], Revised Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System, CEPEJ's 22th plenary meeting, 6 December 2013.

597 Roderick A. Macdonald, Access to Civil Justice, The Oxford Handbook of Empirical Legal Research [ed. Peter Cane and Herbert M. Kritzer], 2012, გვ. 511.

598 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2019, 356 გვ. [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/39etaU1>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

ვნელოვანია სასამართლო ორგანოებისა და იურიდიული დახმარების სამსახურის ბიუროების/საკონსულტაციო ცენტრების ფიზიკური ადაპტირებულობის საკითხი. გარდა ამისა, პირებისთვის, რომლებსაც აქვთ მხედველობის ან სმენის დარღვევები, განსაკუთრებული ფსიქიკური თუ ინტელექტუალური საჭიროებები, აუცილებელია მნიშვნელოვანი დახმარება იმის გასაგებად, თუ რა ხდება სასამართლო დარბაზში.

მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ამ ბარიერების აღმოსაფხვრელად, მნიშვნელოვანია „უნივერსალური დიზაინის“ არსის განხილვა. გაეროს „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების კონვენციის“⁵⁹⁹ მე-2 მუხლის მიხედვით, „უნივერსალური დიზაინი“ გულისხმობს პროდუქტის, გარემოს, პროგრამებისა და მომსახურების ისეთ დიზაინს, რომელიც ყველა ადამიანს, მათ შორის შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებს, აძლევს მისი მაქსიმალური, სრული, თანაბარი და შეუზღუდავი გამოყენების საშუალებას, ადაპტაციისა და სპეციალური დიზაინის გამოყენების აუცილებლობის გარეშე.⁶⁰⁰

„საქართველოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგიის (2014-2020 წლებისთვის)“ ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა მიერ საკუთარი უფლებების სხვებთან თანაბრად განხორციელების და მათი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სრული ჩართულობის უზრუნველყოფა. ხოლო, ერთ-ერთ ამოცანად განსაზღვრულია „შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტების და სატრანსპორტო საშუალებების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა“.⁶⁰¹ მიუხედავად ამისა, 2019 წელს ჩატარებული კვლევით, რომლის ფარგლებშიც შეფასდა სასამართლოების მისაწვდომობა ფიზიკური ან/და სენსორული შეზღუდვის მქონე პირებისთვის, გამოვლინდა, რომ მხოლოდ რამდენიმე სასამართლო შენობაშია ხელმისაწვდომი სერვისები ფიზიკური შეზღუდვის მქონე პირებისათვის, თუმცა, სენსორული შეზღუდვის მქონე პირებისათვის, თითქმის არცერთი შენობა არ არის მისაწვდომი. სასამართლო შენობების პანდუსების თითქმის სრული უმრავლესობა, ასევე შიდა და გარე კიბეები, არ აკმაყოფილებს მისაწვდომობის სტანდარტს. შეზღუდულია თავად პანდუსების რაოდენობაც. მონიტორინგმა ცხადყო, რომ მისაწვდომობის აუდიტის პროცესში ჩართული 65 შენობიდან მინიმალურ სტანდარტს, მხოლოდ 7 (4%) აკმაყოფილებდა. ეროვნულ დონეზე გამონკვევად რჩება შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა მისაწვდომობა როგორც ფიზიკურ გარემოზე, ისე სერვისებსა და ინფორმაციაზე.⁶⁰²

599 კონვენცია შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების შესახებ, GA Res 61/106, UN Doc A/RES/61/106 [2006 წლის 13 დეკემბერი] [შემდგომში CRPD].

600 სახალხო დამცველის სპეციალური ანგარიში, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის ფიზიკური გარემოს მისაწვდომობის ხარვეზები, 2018, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/39etaU1>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

601 იქვე.

602 საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ, 2019, 356 გვ. [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/39etaU1>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

იმავე მოსაზრებას იზიარებენ პროფესიულ ფოკუს-ჯგუფებშიც და განსაკუთრებით გამოყოფენ რეგიონებში/რაიონებში არსებულ სასამართლოებს. ამასთანავე, მობილობის შეზღუდვის პრობლემის მქონე პირთათვის მართლმსაჯულების სისტემაზე წვდომის საკითხზე მეტად პრობლემურია სენსორული შეზღუდვის მქონე პირების მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის დაბრკოლებები, რომელთა საჭიროებების შესაბამისად მართლმსაჯულების სისტემის ადაპტაციის საკითხი საერთოდ დღის წესრიგიდანაა გამქრალი.

„თბილისის საქალაქო სასამართლო ამ კუთხით, ვფიქრობ, ადაპტირებული არის ყველაზე უფრო მეტად. იქ არ ყოფილა რაიმე პრობლემა იმიტომ, რომ ლიფტიც არის ხელმისაწვდომი ... თუმცა, აი მაგალითად, ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოში მიფიქრია, იქ ცოტა შენობაც ძალიან ძველი არის და ნაკლებადაა ადაპტირებული. უფრო რაიონების სასამართლოებში არის პრობლემა...“⁶⁰³

„ვთქვით თუ ადამიანი არის ეტლით მოსარგებლე ის დამოუკიდებლად შეძლებს, რომ სასამართლო სივრცეში გადაადგილდეს, მაგრამ თუ არის უსინათლო, თითქმის შეუძლებელია, მით უმეტეს თუ პირველად მიდის სასამართლოში. ამიტომ ვფიქრობ, ამ მხრივ რაც შეიძლება იყოს გამოსავალი, ეს არის აუდიო ჩანაწერები. აი, მუზეუმებში რომ შედიხარ, მაგალითად, რალაც ტერიტორიაზე იქ ავტომატურად მიმართულებებს გეუბნება, რომელი ოთახი სად არის და შენ რომელიც გინდა იმას აირჩევ, ან სად რა არის განლაგებული, გაიგებ“.⁶⁰⁴

რაც შეეხება იურიდიული დახმარების ბიუროებსა და საკონსულტაციო ცენტრებს, მათ მიერ მოწოდებული ინფორმაციის თანახმად, 4 ბიუროს და 13 საკონსულტაციო ცენტრს აქვს პანდუსი ან ლიფტი, რაც საერთო რაოდენობის დაახლოებით ნახევარს წარმოადგენს, თუმცა აქაც არ არსებობს იმის კვლევა, თუ არსებული ინფრასტრუქტურა (ლიფტი/პანდუსი) რამდენად შეესაბამება სტანდარტებს, რადგანაც როგორც სასამართლო შენობების კვლევამ აჩვენა, მათი არსებობა არ ნიშნავს პირდაპირ იმას, რომ ისინი გამოყენებადია მობილობის შეზღუდვის მქონე პირებისათვის. ისევე, როგორც სასამართლო შენობების შემთხვევაში, არც იურიდიული დახმარების ბიუროების/საკონსულტაციო ცენტრების სენსორული შეზღუდვის მქონე პირთათვის ადაპტირების მიმართულებით არ არის გადადგმული შესაბამისი ნაბიჯები.

603 ვაკი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

604 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

6.3. ელექტრონულად საქმის მომზადებისა და წარმოების შესაძლებლობა

არსებობს მოსაზრება, რომ გეოგრაფიული თუ ფიზიკური ბარიერები სწორედ იმიტომ იქმნება, რომ კანონი მოითხოვს და ადგენს, რომ ინდივიდი მივიდეს მართლმსაჯულების ინსტიტუციებთან და არა პირიქით.⁶⁰⁵ თანამედროვეობაში ამ პრობლემის ერთ-ერთ გადაჭრის გზად ელექტრონული სერვისების გაძლიერება მიიჩნევა.

მისასალმებელია, რომ ვებპორტალის www.ecourt.ge – საქმის რეგისტრაციის ელექტრონული სერვისის რეგისტრირებულ მომხმარებლებს შესაძლებლობა აქვთ განახორციელონ შემდეგი ქმედებები:

- სარჩელის განცხადების (საჩივარი, ოქმი) შევსება და გადაგზავნა, სამივე ინსტანციის სასამართლოში;
- გაგზავნილი საქმის მსვლელობის შესახებ, როგორც ecourt.ge-ის ასევე მოკლე ტექსტური შეტყობინების საშუალებით, ინფორმაციის მიღება;
- წვდომა გაგზავნილ საქმეზე სასამართლოს მიერ ატვირთული გადანყვეტილებების, ჩანიშნული სხდომების და სხვა დეტალების შესახებ.

თუმცა, აქვე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ პორტალზე რეგისტრაცია ფასიანია და ასევე, დღეისათვის, ამ პორტალის ფარგლებში არ არის შესაძლებელი შესაგებლის და სხვა დოკუმენტაციის ჩაბარება. ასევე, ის არ არის ადაპტირებული შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთათვის, მაშინ, როდესაც მსგავსი ალტერნატიული სერვისების მიწოდება სახელწიფომ, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ ყველაზე მონყვლადი ჯგუფებისათვის უნდა უზრუნველყოს, რადგანაც მათ აქვთ ყველაზე მეტი გამოწვევები ფიზიკური წვდომის მიმართულებით.

რაც შეეხება საერთო სასამართლოების სისტემაში არსებული სასამართლოების ვებგვერდების ადაპტირებას, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთათვის განკუთვნილი სპეციალური ფუნქციონალი მხოლოდ თბილისის საქალაქო სასამართლოს აქვს.

იურიდიული დახმარების სამსახურის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის თანახმად, სამსახურის ვებგვერდი (www.legalaid.ge) ადაპტირებულია მხედველობის არმქონე და სუსტი მხედველობის მქონე პირთათვის. კერძოდ, ვებგვერდში ინტეგრირებულია სპეციალური პროგრამა-წამკითხველი, რომელიც საშუალებას აძლევს მხედველო-

605 Roderick A. Macdonald, Access to Civil Justice, The Oxford Handbook of Empirical Legal Research [ed. Peter Cane and Herbert M. Kritzer], 2012, 83. 510.

ბის პრობლემების მქონე შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებს, სპეციალური გახმოვანების საშუალებით გაეცნონ ნებისმიერი სახის ტექსტს, რომელიც ვებგვერდზე არის განთავსებული.⁶⁰⁶

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ რადგანაც მართლმსაჯულების სისტემაში სხვა მრავალი არსობრივი საკითხი პრობლემატურია, დღის წესრიგიდან იკარგება ამ ქვეთავში განხილული საკითხები. ამას ადასტურებს პროფესიულ ჯგუფში გამოთქმული მოსაზრებაც, რომ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის მიმართულებით სახეზეა მრავალი პრობლემა, რომელთა მოგვარებამდეც სასამართლოების ტერიტორიული გადანაწილების საკითხი თუ ელექტრონული სერვისების დანერგვა აქტუალური ვერ ხდება ამ თემით დაინტერესებულ პირებს შორისაც კი.

*„იმდენად დიდი პრობლემებია სხვა, რომ ტერიტორიულად ჩავა თუ არა სა-
აპელაციოში ქუთაისში ბათუმიდან, ანუ აი, ასეთი ტიპის რაღაცები ნაკლებ-
ბად აქტუალური მგონია... ტერიტორიულობის საკითხი წინ რომ წამოვწიოთ,
ამისთვის სხვა რაღაცები უნდა მოვაგვაროთ“.⁶⁰⁷*

606 სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახური, საჯარო ინფორმაციის წერილი.

607 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

VII. ფინანსური ბარიერები

7.1. ეკონომიკური უთანასწორობისა და სიღარიბის გავლენა მართლმსაჯულების სისტემით სამართლიან სარგებლობაზე

სიღარიბის, სოციალური უთანასწორობისა და სტრუქტურული უსამართლობების გამო, მსოფლიოში ხუთ მილიარდზე მეტი ადამიანი სამართლებრივი დაცვის გარანტიების მიღმა იმყოფება.⁶⁰⁸ ადამიანების დიდი ნაწილი აწყდება იმგვარ ბარიერებს, რომელთა გამოც საერთოდ შეუძლებელია სამართლებრივი გზებით ყოველდღიური პრობლემების გადაწყვეტა.⁶⁰⁹ ამ შემთხვევაში, მართლმსაჯულების სისტემისა და ინსტიტუტების ფორმალურად არსებობის მიუხედავად, ადამიანებს არ შეუძლიათ სამართლიანობას მიაღწიონ. გარდა ამისა, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ხარისხს მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ღირსეული ცხოვრებისთვის საჭირო და აუცილებელი ბაზისური საჭიროებების არქონა, როგორცაცაა, მაგალითად, საცხოვრისი და დასაქმება.⁶¹⁰

შეუძლებელია მართლმსაჯულება ჩაითვალოს სამართლიანად, თუ ის ხელმისაწვდომი არ იქნება ღარიბებისა და არაპრივილეგირებულებისთვის. მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა ადამიანის ძირითადი უფლებაა, თუმცა, მსოფლიოში მისით სარგებლობის შესაძლებლობა ადამიანთა დიდ ნაწილს წართმეული აქვს, რადგან ეკონომიკური მარგინალიზება ხშირად ნიშნავს მათ გამოთიშვას არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობებისგან, საბაზისო რესურსებზე წვდომისა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართვისგან. მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის არარსებობა, გარდა იმისა, რომ დემოკრატიული მმართველობის, თანამონაწილეობისა და ანგარიშვალდებულების შეზღუდულობის მანიშნებელია, ასევე მიუთითებს სახელმწიფოს მიერ სოციალური პასუხისმგებლობის უარყოფასა და სოციალური პოლიტიკის არარსებობაზე.⁶¹¹

მართლმსაჯულების სისტემით სრულყოფილი სარგებლობა პოტენციურად იმდენად ბევრ ხარჯთან შეიძლება იყოს დაკავშირებული, რომ ის ხშირად ერთგვარ ფუფუნებასაც კი წარმოადგენს. გარდა ფინანსური ტვირთისა, დღის წესრიგში შეიძლება შემოვიდეს მართლმსაჯულების სისტემის ძალაუფლებისა და რესურსების მფლო-

608 World Justice Project, Global Insights on Access to Justice, Findings from the World Justice Project General Population Poll in 101 Countries, 2019, გვ. 6.

609 World Justice Project, Measuring the Justice Gap, 2019, გვ. 5, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3r3jRQ0>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

610 იქვე.

611 UNDP, Access to Justice, Practice Note, 2004, გვ. 3, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2ZMU7vC>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

ბელთა მხარეს დგომის საკითხებიც. მთლიანობაში, ეკონომიკური უთანასწორობისა და სიღარიბის მდგომარეობა გვიბიძგებს, რომ მართლმსაჯულების სისტემაზე ვიფიქროთ როგორც ფინანსური ხელმისაწვდომობის ტრილში, ასევე უფრო ფართოდ დავინახოთ მისი, როგორც სოციალურად და ეკონომიკურად მარგინალიზებული ჯგუფების ინტერესების დამცველის როლი. ამ მხრივ, აქ უნდა ვიგულისხმოთ სახელმწიფოს ვალდებულება, ადამიანთა ფაქტობრივი სოციალური და ეკონომიკური განსხვავებების მიუხედავად, უზრუნველყოს უფლების დაცვისთვის საჭირო აუცილებელი საშუალებებისა და რესურსების მიწოდება, რათა სამართლიანობისთვის ინსტიტუციურ ბრძოლას აზრი ჰქონდეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სოციალურ სტრუქტურებში უკვე მყარად დამკვიდრებული უთანასწორობა გამოირიცხავს სამართლიანი და ხელმისაწვდომი მართლმსაჯულების განხორციელების შესაძლებლობას.

ფინანსური ხელმისაწვდომობის საკითხი ყველაზე კრიტიკულად შემოდის საადვოკატო მომსახურებისა და სასამართლო პროცესის განმავლობაში გასაწევი ხარჯების კონტექსტში. პირველ შემთხვევაში, სახელმწიფომ უნდა შეძლოს სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სერვისის სათანადო დაფინანსება, რათა იმ ადამიანებს, რომლებსაც არ აქვთ შესაძლებლობა, დამოუკიდებლად დაიქრავონ შესაბამისი სპეციალისტები, სამართლიანი და თანასწორი დაცვის შანსი მიეცეთ.⁶¹² მეორე მხრივ, უნდა არსებობდეს ისეთი მექანიზმები, რომელიც სხვა საპროცესო ხარჯების განწევსგან დააზღვევს ეკონომიკურად გაჭირვებულ ადამიანს, ან შეუმსუბუქებს მას ამ ტვირთს. საქართველოში ამ მხრივ არსებულ მძიმე მდგომარეობას ნათლად აჩვენებს „მართლმსაჯულების მსოფლიო პროექტის“ 2019 წლის კვლევა, საიდანაც იკვთება, რომ სამართლებრივი პრობლემის მქონე ადამიანების 11%-მა, ფინანსური ხარჯების გამო, საერთოდ უარი თქვა პრობლემის გადაწყვეტის მცდელობაზე.⁶¹³

მართლმსაჯულების სისტემით სარგებლობა დაკავშირებულია სხვადასხვა ტიპისა და მოცულობის ფინანსურ ხარჯთან. როცა საზოგადოებაში არსებობს მკვეთრი ეკონომიკური უთანასწორობა და სიღარიბის მაღალი დონე, ფინანსური ხარჯების საკითხი მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთი ყველაზე აშკარა და რთულად გადასალახი ბარიერი ხდება. იმ ფონზე, როცა ფინანსური ხარჯები მართლმსაჯულების განხორციელების გზაზე დიდ როლს თამაშობს, სიღარიბე და ეკონომიკური მარგინალიზება მიზეზ-შედეგობრივად უკავშირდება ხელმისაწვდომობის საკითხს.

გასაკვირი არ არის, რომ ფოკუს ჯგუფების მონაწილეები განსაკუთრებულ აქცენტს სწორედ სოციო-ეკონომიკურ ფაქტორებზე აკეთებენ. კერძოდ, მოქალაქეების ფოკუს-ჯგუ-

612 იქვე, გვ. 12.

613 World Justice Project, Global Insights on Access to Justice, Findings from the World Justice Project General Population Poll in 101 Countries, 2019, გვ. 44.

ფის მონაწილეებიდან თითქმის ყველა თანხმდება, რომ სასამართლო არათანაბრად ეპყრობა სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელს. მონაწილეებს მიჩნიათ, რომ ფინანსური შესაძლებლობის მქონე ადამიანს, ფინანსურად ნაკლებად შეძლებულ ადამიანთან შედარებით, სასამართლო მეტი პატივისცემით ეპყრობა და მისთვის სასარგებლო გადაწყვეტილების მიღების შანსიც მეტია. ხაზი უნდა გაესვას, რომ ამის მიზეზად რესპონდენტები ზოგჯერ ფინანსურად შეძლებული ადამიანის მიერ უფრო მაღალკვალიფიციური ადვოკატის დაქირავების შესაძლებლობას მიიჩნევენ. გარდა ამისა, ქვემო ქართლის სისხლის სამართლის საქმის მქონე ფოკუს-ჯგუფში ერთ-ერთი მონაწილე მიიჩნევს, რომ ფინანსურად შეძლებულ ადამიანს მეტი შანსი აქვს, სასამართლომ მისთვის სასარგებლო გადაწყვეტილება გამოიტანოს, მაგრამ არა იმიტომ, რომ ის მოსამართლეს გაურიგდება, არამედ იმიტომ, რომ „თუ მდიდარს გავლენის მოხდენა სურს ამას სასამართლომდეც იზამს, ისე ჩააწყობს საქმეს, რომ მოსამართლეს მოუწევს მის სასარგებლოდ გადაწყვიტოს საკითხი. ანუ მოსამართლე იმ მოცემულობაში კანონიერად დაუჭერს მხარს“.⁶¹⁴ პროცესის განმავლობაში ფინანსური ძალაუფლების მქონე მხარის მიმართ გამოვლენილ პრივილეგიებზე რამდენიმე რესპონდენტმა არასამთავრობო ორგანიზაციების ფოკუს-ჯგუფშიც გაამახვილა ყურადღება.

აღსანიშნავია, ისიც, რომ საქართველოში მართლმსაჯულების სისტემის მიმართ დამოკიდებულებების განმსაზღვრელი კვლევის თანახმად (2014), მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის აზრით, ნაკლებად მოსალოდნელია, რომ მდიდარ და ღარიბ ადამიანს ერთნაირად გაასამართლებენ. კერძოდ, რესპოდენტთა 43%-ის აზრით, უფრო დიდი შანსია, რომ სასამართლომ ღარიბი ცნოს დამნაშავედ ყველა სხვა ერთნაირი მახასიათებლის პირობებში (49%-ის აზრით მდიდარ და ღარიბ ადამიანებს გამართლებისა და დამნაშავედ ცნობის თანაბარი შანსები აქვთ).⁶¹⁵ ეს სტატისტიკა ადასტურებს, რომ „სოციალურ-ეკონომიკურ უთანასწორობაზე დამყარებული უსამართლობა კვლავაც პრობლემად რჩება“.⁶¹⁶

„ეხლა მე ვგეთი შემთხვევაც ვიცი, რომ რალამც ის კარგად ჩაცმული მოსულა და კარგი სუნამო ესხა, მას ტაშებით შეჰკვებებიან, მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან ცუდი და საზიზღარი ადამიანი ყოფილა, მაგრამ იმ ადგილას მისულა ღარიბი და ცუდად გამხდარა და მას ზედაც არ შეუხედავთ“.⁶¹⁷

614 კაცი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, ქვემო ქართლი, 29 სექტემბერი, 2020.

615 CRRC, დამოკიდებულება მართლმსაჯულების სისტემის მიმართ საქართველოში: ფართო საზოგადოების, იურისტებისა და ბიზნეს ლიდერების შეფასება, 2014, გვ. 16, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3Uw6ytw>; წვდომის თარიღი: 24.02.2021].

616 იქვე.

617 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, სამცხე-ჯავახეთი, 10 ოქტომბერი, 2020.

„ჩემი პრაქტიკიდან ასე გამოკვეთილად არა, უბრალოდ იყო რაღაც-რაღაც დამოკიდებულებები, არა რასის და კანის ფერით, არამედ ძლიერი და სუსტი მოთამაშეების კუთხით, ანუ საბანკო სექტორსა და მსესხებელს შორის, ასევე ლიზინგის გამცემს შორის იყო, ან სადამზღვეოსა და დამზღვევს შორის ურთიერთობები, როდესაც დამინახია, რომ იყო გარკვეული მიკერძოება იმ თვალსაზრისით, რომ უპრობლემოდ იღებენ მათ მტკიცებულებებს და აქეთა მხარეს ძალიან დიდი ძალისხმევა სჭირდება რაღაცა წვრილმანის დასამტკიცებლად“.⁶¹⁸

გემოაღნიშნული გარემოებების საფუძველზე უნდა ითქვას, რომ ეკონომიკური უთანასწორობა და სიღარიბე, როგორც სტრუქტურული ფაქტორები, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობაზე პირდაპირ გავლენას ახდენს. ამის გათვალისწინებით, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის გზაზე ფუნდამენტური გარდატეხის შეტანა შესაძლოა უფრო ფართო სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხებს უკავშირდებოდეს. თუმცა, ეს საკითხი ამ კვლევის ფარგლებს სცდება და, შესაბამისად, მასზე შემდგომი სიღრმისეული მსჯელობაც ვერ მოხერხდება. კვლევის მიზნებისთვის კი აუცილებელია იმ კონკრეტული ფინანსური ბარიერებისა და ინსტიტუციური დაბრკოლებების ანალიზი, რომელთა გადაწყვეტაც მნიშვნელოვანწილად შეამცირებს ეკონომიკური მარგინალიზებით გამონვეულ მხარეთა შორის უთანასწორობის მასშტაბებს და ხელს შეუწყობს უფრო ხელმისაწვდომი, ინკლუზიური და სამართლიანი მართლმსაჯულების სისტემის განვითარებას.

7.2. ფინანსური ბარიერები და სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახური

სახელმწიფოს ვალდებულება, შეძლოს კანონის უზენაესობის, თანასწორობისა და ღირსების დაცვა, ვერ განხორციელდება, თუ ადამიანებს, მათი სოციალური თუ ეკონომიკური სტატუსის გამო, არ ექნებათ სასამართლო პროცედურებში მონაწილეობისა და საკუთარი სიმართლის დამტკიცების შესაძლებლობა.

სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სერვისი მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ერთ-ერთი მთავარი კომპონენტია. იურიდიული დახმარების პროგრამები სახელმწიფოს მხრიდან არც თუ მცირე დანახარჯის განწევას გულისხმობს, რის

618 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

გამოც ხშირად სახელმწიფოები მისგან თავის არიდებას ცდილობენ.⁶¹⁹ თუმცა, იმის გამო, რომ ინსტიტუციური თვალსაზრისით, იურიდიულ დახმარებაზე ხელმისაწვდომობა და მისი უზრუნველყოფა სამართლიანი სასამართლოს უფლების განუყოფელი ნაწილია, დაუშვებელია, სახელმწიფომ მის გამართულად ფუნქციონირებაზე და ადეკვატურ დაფინანსებაზე უარი თქვას.

ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფებში, დაცვის უფლების ჭრილში, განსაკუთრებული ყურადღება ფინანსურ საკითხებზე გამახვილდა. მოქალაქეებმა გაიხსენეს კერძო ადვოკატებით სარგებლობის რთული გამოცდილება, რაც ხელმისაწვდომი და ხარისხიანი უფასო იურიდიული დახმარების მნიშვნელობას ეკონომიკური მონაცვლადობის პირობებში კარგად წარმოაჩინეს.

„ჩემს შემთხვევაში, ორი გამოვიცვალე, ყველაზე მეტად რამაც გამოაცა, ტექსტი იწყებოდა თანხით. კი არ მეკითხებოდნენ, რა საქმე არის, აი ტექსტი იწყება თანხით... რომ აი, ეს ღირს მისი მომსახურება. მგონი, მაგით არ უნდა დაიწყო და ჩემთან ურთიერთობა“.⁶²⁰

„ჩემს შემთხვევაში ძალიან რთული აღმოჩნდა, ანუ ფინანსური მხარე ხომ ეს ერთი არის, რომ ძალიან დიდი პრობლემაა, მაგრამ მეორე მხარე არის, ბევრი ადვოკატი რატომღაც გულგრილად ეკიდება საქმეს, ბევრმა თავის საქმე არ იცის კარგად..“.⁶²¹

დისკუსიისას გამოიკვეთა ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც მატერიალური სახსრების არქონის გამო რესპონდენტებმა ადვოკატი ვერ დაიქირავეს. ასეთ შემთხვევებში სისხლის სამართლის საქმის მწარმოებელს სახაზინო ადვოკატი დაენიშნა, ხოლო სამოქალაქო საქმის მწარმოებელი თავად იცავდა საკუთარ ინტერესებს.

ამდენად, მნიშვნელოვანია იმის განხილვა, რამდენად პასუხობს არსებული საკანონმდებლო მოწესრიგება ეკონომიკურად გაჭირვებული მოსახლეობის საჭიროებებს იურიდიულ დახმარებაზე და რა მიმართულებით შეიძლება განავითაროს სახელმწიფომ არსებული სერვისი. თავად ეს საკითხი კი დანახული უნდა იყოს საზოგადოებაში არსებული ზოგადი სოციალური ფონის გათვალისწინებით.

619 World Justice Project, Global Insights on Access to Justice, Findings from the World Justice Project General Population Poll in 101 Countries, 2019, გვ. 13.

620 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, ქვემო ქართლი, 29 სექტემბერი, 2020.

621 ქალი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, იმერეთი, 1 ოქტომბერი, 2020.

7.2.1. გადახდისუნარობის კრიტერიუმი

ზოგადი წესის თანახმად, სახელმწიფო იურიდიული დახმარებით (გარდა კონსულტაციისა) სარგებლობის წინაპირობაა, რომ პირი იყოს გადახდისუნარო.⁶²² ეს ეხება როგორც სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ, ისე სისხლის სამართლის საქმეებს (გარდა სისხლის სამართალში სავალდებულო დაცვის შემთხვევებისა და ზოგიერთი კანონმდებლობით პირდაპირ განსაზღვრული სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმისა).⁶²³

„იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, გადახდისუნაროდ ითვლება სოციალურად დაუცველი ოჯახების მონაცემთა ერთიან ბაზაში რეგისტრირებული ოჯახის წევრი, რომლის სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებელი საქართველოს მთავრობის მიერ დადგენილ ზღვარზე ნაკლებია.⁶²⁴ უფრო კონკრეტულად, გადახდისუნაროდ ითვლება და უფასო საადვოკატო მომსახურებით სარგებლობის უფლება აქვს პირს, რომლის სარეიტინგო ქულა სოციალურად დაუცველთა ბაზაში შეადგენს 70. 000-ს ან ნაკლებს.⁶²⁵ გარდა ამისა, გადახდისუნაროდ ითვლება და უფასო საადვოკატო მომსახურებით ისარგებლებს 100. 000 ან ნაკლები ქულის მქონე სოციალურად დაუცველი, რომელიც ექცევა შემდეგი კატეგორიებიდან ერთ-ერთში:

- მრავალშვილიანი ოჯახის წევრი, რომელსაც ჰყავს 3 ან მეტი 18 წელს მიუღწეველი ბავშვი;
- ომისა და სამხედრო ძალების ვეტერანი;
- 18 წლამდე ასაკის შეზღუდული შესაძლებლობის სტატუსის მქონე პირი;
- მკვეთრად ან მნიშვნელოვნად გამოხატული შეზღუდული შესაძლებლობის სტატუსის მქონე სრულწლოვანი პირი;
- მკვეთრად, მნიშვნელოვნად ან ზომიერად გამოხატული შეზღუდული შესაძლებლობის სტატუსის მქონე პირი, თუ შესაძლებლობის შეზღუდვა მიმდინარეობს ბავშვობიდან;
- 18 წლამდე ასაკის დედ-მამით ობოლი ბავშვი;
- რუსეთის ფედერაციის მიერ საქართველოს წინააღმდეგ განხორციელებული სამხედრო აგრესიის შედეგად იძულებით გადაადგილებული პირი.⁶²⁶

622 „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-5 მუხლის 1-ლი და მე-2 პუნქტები.

623 ეს შემთხვევები დეტალურად არის განხილული 4.3. ქვეთავში „სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სისტემა: კონსულტაცია და წარმომადგენლობა“.

624 „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-2 მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტი.

625 „პირის გადახდისუნარობის დადასტურების წესის განსაზღვრის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის დადგენილება №424, მე-2 მუხლის 1-ლი პუნქტი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3bGxrcG>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

626 იქვე, მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტი.

პირველი კითხვა, რომელიც ამ კრიტერიუმთან დაკავშირებით იბადება, მდგომარეობს შემდეგში: რამდენად ამომწურავად პასუხობს ის მოსახლეობის საჭიროებებს უფასო იურიდიულ მომსახურებაზე? ეს კვლევა, ბუნებრივია, ვერ გააანალიზებს თავად სოციალურად დაუცველთა სისტემაში მოხვედრის გზების სამართლიანობასა და გამართულობას. მსჯელობის საგანი შეიძლება იყოს ის, თუ რამდენად ასრულებს გადახდისუუნარობის კრიტერიუმი თავის ფუნქციას – ე.ი. რამდენად მოიცავს ყველა იმ ჯგუფს, რომელსაც საკუთარი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გამო არ უღირს, ან არ შეუძლია და უარს ამბობს მართლმსაჯულების სისტემით სარგებლობაზე.

საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, უფასო იურიდიული მომსახურება ხელმისაწვდომი უნდა იყოს არა მხოლოდ მოსახლეობის ყველაზე ღარიბი და დაუცველი ფენისთვის, არამედ საშუალო შემოსავლის მქონე პირებისთვისაც კი, თუ სასამართლო პროცესის ხარჯების გადახდა მათთვის მძიმე ფინანსურ ტვირთს წარმოადგენს. კერძოდ, ევროპის საბჭოს რეზოლუცია „იურიდიული დახმარების და კონსულტაციის საკითხებზე“ მიუთითებს, რომ „ეკონომიკური ხასიათის დაბრკოლებების გამო, არავის უნდა შეეზღუდოს საკუთარი უფლებების დაცვის შესაძლებლობა“.⁶²⁷ იმის განსაზღვრისას, რამდენად არის აუცილებელი პირისთვის უფასო იურიდიული დახმარების განწევა, მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული მისი „ფინანსური რესურსები და ვალდებულებები (1); და სასამართლო პროცედურებისთვის საჭირო მოსალოდნელი ხარჯები (2)“.⁶²⁸ ევროპის მოსამართლეთა საკონსულტაციო საბჭოს (CCJE) 2004 წლის დასკვნაში კი აღნიშნულია, რომ „იურიდიული დახმარება არ უნდა იყოს მისაწვდომი მხოლოდ მოსახლეობის ყველაზე დაუცველი ნაწილისთვის, არამედ იგი ასევე ნაწილობრივ მისაწვდომი უნდა იყოს საშუალო შემოსავლის მქონე პირებისთვის, რათა მათ მიერ გასაღები სამართალწარმოების ხარჯების ნაწილის დაფინანსება იყოს შესაძლებელი“.⁶²⁹ ამ გაგებით, უფასო იურიდიული დახმარებით სარგებლობა იმ პირებსაც უნდა შეეძლოთ, ვისაც, პროცესის ხარჯების ნაწილის დაფარვა დამოუკიდებლად შეუძლიათ.⁶³⁰

ამ საკითხისთვის, საქართველოს კონტექსტში, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გაეროს განვითარების პროგრამისა (UNDP)⁶³¹ და გაეროს ნარკოტიკებისა და დანაშაულის ოფისის (UNODC)⁶³² მიერ 2016 წელს გამოცემული სამართლებრივი და

627 Council of Europe, Resolution 78 [8] on Legal Aid and Advice, art. 1, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2P6xXSI>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

628 იქვე.

629 CCJE, დასკვნა #6 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის საყურადღებოდ, გონივრულ ვადაში საქმის სამართლიანი განხილვის და სასამართლო პროცესში მოსამართლის როლის შესახებ დავების გადაწყვეტის ალტერნატიული მექანიზმების გათვალისწინებით, 2004, გვ. 21.

630 Council of Europe, Resolution 78 [8] on Legal Aid and Advice, art. 2.

631 United Nations Development Programme.

632 United Nations Office on Drugs and Crime.

სოციოლოგიური კვლევა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში იურიდიული დახმარების შესახებ. კითხვაზე, რა ფაქტორები ახდენს გადამწყვეტ გავლენას იმ გადაწყვეტილების მიღებისას, მიმართავენ თუ არა ადამიანები სასამართლოს საქართველოში, ოთხი ყველაზე მნიშვნელოვანი დაბრკოლება გამოიკვეთა, საიდანაც ორი უშუალოდ უკავშირდება იურიდიულ დახმარებას, ესენია ადვოკატის ხარჯები და იურიდიული დახმარების სიმწირე.⁶³³ სასამართლოსა და წარმომადგენლის მაღალი ხარჯების პირობებში, უფასო იურიდიული დახმარება ის მექანიზმია, რომელმაც ეს სიძვირეები უნდა გააქარწყლოს, რათა სოციალურ და ეკონომიკურ სტატუსს არ ჰქონდეს გავლენა სასამართლოსთვის მიმართვიანობასა და პროცესის საბოლოო შედეგზე. საკითხავია, რამდენად შეუძლია საქართველოში სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურს, არსებული საკანონმდებლო მოწესრიგების ფარგლებში, ამ ფუნქციის სრულყოფილად შესრულება.

ამ მხრივ, პრობლემურია ისიც, რომ იურიდიული დახმარების განვების მიზნებისთვის კანონმდებელი გადახდისუუნარო პირს სოციალური შემწეობის მიმღებთა ზოგადი კატეგორიისგან აცალკევებს. სოციალური დახმარების შესახებ მთავრობის დადგენილების თანახმად, სოციალური შემწეობა სოციალური დახმარების ერთ-ერთი სახეა, რომლის გაცემის მიზანიც არის „ლატაკი ოჯახების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება, ქვეყანაში სიღატაკის დონის შემცირება ან/და მისი პრევენცია“.⁶³⁴ ოჯახებს, რომლებიც სოციალური შემწეობის მიმღებ ზოგად კატეგორიაში ექვევნიან (100. 000 ან ნაკლები სარეიტინგო ქულა),⁶³⁵ ბუნებრივია, რომ ეს ფულადი შემწეობა პირველადი და ბაზისური საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად მიენოღებათ.

ამ პირობებში, რთული სათქმელია, რა ლოგიკა შეიძლება ედოს საფუძვლად იმ მოცემულობას, რომ სოციალური დახმარების მიმღებ ზოგიერთ ადამიანს (თუმცა, საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, არა გადახდისუუნაროს) დამატებით მაინც შეიძლება დაეკისროს თანხის გადახდის ვალდებულება სამართლებრივი პროცედურებისთვის. ამგვარი მიდგომა წინააღმდეგობაში მოდის სოციალური დახმარების გაცემის მიზნებთან. შესაბამისად, მიზანშეწონილია, რომ 100. 000 ან ნაკლები ქულის მქონე სოციალურად დაუცველი ოჯახის წევრებისთვის უფასო იურიდიული დახმარების განვებისთვის დამატებითი წინაპირობები გაუქმდეს.

633 UNDP, UNODC, Global Study on Legal Aid Country Profiles, 2016, გვ. 310, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3uKMoMO>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

634 „სოციალური დახმარების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის დადგენილება №145, მე-2 მუხლის 1-ლი პუნქტი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3sxzS1k>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

635 იქვე, მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტი.

7.2.2. სამსახურის დირექტორის დისკრეციული უფლებამოსილება

წინა ქვეთავში დასმული პრობლემის გადაჭრის მიზნით, საქართველოს კანონმდებლობით გადახდისუუნაროს ნაცვლად სოციალური შემწეობის მიმღები ნებისმიერი ადამიანისათვის უფასო იურიდიული დახმარებით სარგებლობის უფლების მინიჭების შემთხვევაშიც კი, მაინც რჩება მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც ამ უფლებით ვერ ისარგებლებს.

სოციალურად დაუცველთა სისტემა, ნაკლებ სავარაუდოა, ფარავდეს ყველა ეკონომიკურად მოწყვლად ადამიანს. მიუხედავად იმისა, რომ მიზნობრივი სოციალური პროგრამით შინამეურნეობების მოცვის არეალი არცთუ მცირეა, გაეროს ბავშვთა ფონდის (UNICEF) 2019 წლის კვლევის თანახმად, საქართველოში სოციალურ დახმარებაზე მოთხოვნილება გაცილებით დიდია, რაც სიღარიბის მაღალი დონით არის გამოწვეული.⁶³⁶ UNICEF-ის „მოსახლეობის კეთილდღეობის კვლევა“ აჩვენებს, რომ 2016 წლის განმავლობაში შინამეურნეობების 15.2%-მა მოითხოვა სოციალური დახმარება (მათგან 8.6%-მა მიზნობრივი, დანარჩენმა კი სხვა სახის სოციალური დახმარება).⁶³⁷ აღსანიშნავია, რომ მიზნობრივი სოციალური დახმარების მოთხოვნის დაკმაყოფილების პროცენტული წილი განსაკუთრებით დაბალი იყო.⁶³⁸ უმთავრესად სწორედ ამ ფაქტით აიხსნება ისიც, რომ ზოგადი სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი შინამეურნეობების 33%-ს მიზნობრივი სოციალური დახმარება არ მოუთხოვია.⁶³⁹

ამ მხრივ არსებული პრობლემის მასშტაბს ასევე კარგად აჩვენებს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და შემოსავლების სამსახურის მონაცემებიც. „საქსტატი“ თანახმად, საქართველოში დასაქმებულად დაახლოებით 1.2 მილიონი ადამიანი ითვლება (1.5 მილიონზე მეტი სამუშაო ძალის გარეთ მყოფი, არააქტიური მოსახლეობაა, უმუშევრობის დონე კი 20%-ზე მეტია).⁶⁴⁰ ამასთან, რეგისტრირებული, ანუ დადასტურებული შემოსავლები მხოლოდ 800. 000 ადამიანს აქვს (დაქირავებით დასაქმებულები),⁶⁴¹ დანარჩენები კი თვითდასაქმებულები არიან და ოფიციალურად შემოსავალი საერთოდ არ აქვთ (მათი უდიდესი ნაწილი, როგორც წესი, სოფლის მეურნეობაშია თვითდასაქმებული).⁶⁴² ამასთან, შემოსავლების სამსახურის მიერ

636 დიმიტრი გუგუშვილი და ალექსი ლე ნესტური, „მიზნობრივი სოციალური დახმარებისა და ბავშვთა სიღარიბის სიღრმისეული ანალიზი და სოციალური ტრანსფერებით სიღარიბის შემცირების სიმულაცია“, გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2019, გვ. 5, [ხელმისაწვდომია: <https://uni.cf/ZZTQj2>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

637 იქვე.

638 იქვე.

639 იქვე.

640 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისგან მოწოდებული საჯარო ინფორმაცია N7-534.

641 იქვე.

642 თვეში 5000 ლარზე მაღალი ხელფასი, საქართველოს მოსახლეობის მხოლოდ 0.5%-ს აქვს, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2Pxoww4>; წვდომის თარიღი: 25.03.2021].

მონოდებული საჯარო ინფორმაციის თანახმად, 2020.12 წლის საგადასახადო პერიოდში 200. 000-ზე მეტი ადამიანის ხელფასის სახით მიღებული დაფიქსირებული დასაბეგრი შემოსავალი 600 ლარს არ აღემატებოდა.⁶⁴³

ამ ფონზე, სოციალურ შემწეობას (100. 000 ქულის ქვემოთ) საქართველოში სულ 119. 582 ოჯახი იღებს, 70. 000 ქულის ქვემოთ კი – 108. 119 ოჯახი.⁶⁴⁴ ამ კონტექსტში ასევე აღსანიშნავია, რომ საქართველოში სასამართლოს ხელმისაწვდომობის კვლევის თანახმად, მოსახლეობის 35%-ის აზრით, სასამართლოსთვის მიმართვა/სასამართლო პროცესში მონაწილეობა ძალიან ძვირი დაუჯდება.⁶⁴⁵ მოსახლეობის ასევე 35%-ის თქმით, უფრო მეტად ძვირი დაუჯდება, ვიდრე იაფი, 22%-მა კი დააფიქსირა, რომ არ იცის, რამდენად დიდ ხარჯთან არის დაკავშირებული ეს პროცესი.⁶⁴⁶

სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სისტემა, თუნდაც პირს სთავაზობდეს კონსულტაციას და სასამართლოში წარმომადგენლობას, არ ფარავს პროცესის სხვა დამატებით საჭიროებებს, როგორებიცაა დამოუკიდებელი გამოძიებების ჩატარების, ექსპერტების, ფსიქოლოგიური/სოციალური დახმარების და სხვა ხარჯებს.⁶⁴⁷ ეს საკითხები დეტალურად იქნება განხილული 7.3. ქვეთავში.

აღსანიშნავია, რომ არსებული კანონმდებლობის ფარგლებში, სოციალურად დაუცველთა ბაზაში დაურეგისტრირებელი ზოგიერთ კატეგორიას მიკუთვნებული პირებისთვის, გამონაკლისის სახით, უფასო იურიდიული დახმარების განწევა შესაძლებელია. ეს გამომდინარეობს „იურიდიული დახმარების შესახებ კანონის“ იმ ნორმის საფუძველზე, რომლის მიხედვითაც „იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორმა იურიდიული დახმარების საბჭოს მიერ წინასწარ განსაზღვრული კრიტერიუმების საფუძველზე შეიძლება მიიღოს გადაწყვეტილება იმ პირისთვის იურიდიული დახმარების განწევის შესახებ, რომელიც არ არის სოციალურად დაუცველი ოჯახების მონაცემთა ერთიან ბაზაში რეგისტრირებული ოჯახის წევრი“.⁶⁴⁸ დირექტორის ეს უფლებამოსილება ვრცელდება შემდეგი კატეგორიების პირებზე:

- პირები, რომლებიც წარსულში აკმაყოფილებდნენ გადახდისუნარიანობის კრიტერიუმებს და მათი მონაცემები მოიპოვება სოციალურად დაუცველთა ბაზის არქივში;

643 შემოსავლების სამსახურისგან მონოდებული საჯარო ინფორმაცია N21-11/10697.

644 მიზნობრივი სოციალური დახმარების პროგრამის მონაცემთა ბაზა 2019 წელი, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3w0Dvii>; წვდომის თარიღი: 26.03.2021].

645 CRRC, EMC და IDF1, სასამართლოს ხელმისაწვდომობა: მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 12, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dQmccS>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

646 იქვე.

647 UNDP, UNODC, Global Study on Legal Aid Country Profiles, 2016, გვ. 307.

648 „იურიდიული დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი.

- პირები, რომელთა მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა დადასტურებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის მიერ გაცემული ცნობებით;
- მძიმე და განუკურნებელი სენით დაავადებული პირები;
- მართხელა დედა, რომელსაც ჰყავს არასრულწლოვანი შვილები;
- პოლიტიკური რეპრესიების მსხვერპლად აღიარებული პირი;
- ასაკით პენსიონერი;
- იურიდიული დახმარების სამსახურში დასაქმებული ადვოკატი/ადვოკატის ოჯახის წევრი/ახლო ნათესავი;
- მარჩენალდაკარგული ოჯახის წევრი;
- სსიპ „დანაშაულის პრევენციის ცენტრის“ ყოფილ პატიმართა რეაბილიტაციისა და რესოციალიზაციის პროგრამის ბენეფიციარი;
- საერთაშორისო ჰუმანიტარული კავშირის „კათარზისის“ (სათნოების სახლი) ბენეფიციარი;
- არასრულწლოვანი პირი, რომელიც შესაძლოა იყოს მხარე სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეებზე.⁶⁴⁹

უნდა ითქვას, რომ ასეთი ჩანაწერის არსებობა მნიშვნელოვანია. თუმცა, ამ მიდგომას აქვს პრობლემები და გამოწვევებიც. პირველ რიგში, ის არ ქმნის სოციალურად დაუცველთა კატეგორიის მიღმა მყოფი, თუმცა ეკონომიკურად მაინც შეჭირვებული და სოციალურად მონყვლადი ჯგუფებისთვის უფასო იურიდიული დახმარების უფლებით სარგებლობის მკაფიო გარანტიებს. ამ შემთხვევაში საკითხის გადაწყვეტა მთლიანად იურიდიული დახმარების სამსახურის დირექტორზეა მინდობილი. საჭიროა, ზემოთ ჩამოთვლილ გარკვეულ კატეგორიას მიკუთვნებული პირებისთვის (თუნდაც ისინი არ იყვნენ სოციალურად დაუცველთა ბაზაში) უფასო იურიდიული დახმარებით სარგებლობის უფლების კანონით გარანტირება, რადგან მათი სტატუსი, როგორც წესი, მჭიდროდ არის გადაჭაჭვული სოციალურ და ეკონომიკურ მონყვლადობასთან. ამავე არგუმენტით, მიზანშეწონილია, იურიდიული დახმარების შესახებ კანონმა დამატებით გაითვალისწინოს ზოგიერთი კატეგორიის საქმე, რომლის არსებობის შემთხვევაშიც პირს შესაძლებლობა ექნება მოითხოვოს უფასო იურიდიული დახმარების სერვისით სარგებლობა, მიუხედავად სოციალური სტატუსისა (როგორცაა, მაგალითად, საქმეები, რომელიც უკავშირდება თავშესაფრის მაძიებლებსა და საერთაშორისო დაცვის მქონე, ასევე სტიქიის შედეგად დაზარალებულ პირებს; „საცხოვრებელი სადგომით სარგებლობისას წარმოშობილი ურთიერთობების შესახებ“ დავებს; დისკრიმინაციასთან დაკავშირებულ და შრომითი ურთიერთობებიდან გამომდინარე დავებს).

გარდა ამისა, საქართველოს კანონმდებლობით უნდა შემუშავდეს მექანიზმი, რომლითაც უფასო იურიდიული მომსახურებით სარგებლობის უფლება ექნება განსა-

649 იურიდიული დახმარების საბჭოს 2015 წლის 9 სექტემბრის №27 გადაწყვეტილება, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3uD2ZIm>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

ზღვრულ შემოსავალზე ნაკლების მქონე პირს. ამის საჭიროებას განაპირობებს სწორედ ის სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა, რომელიც დასტურდება სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და შემოსავლების სამსახურის გემოთ მოყვანილი მონაცემებით, და რომლის მიხედვითაც მოსახლეობის საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაწილი არ არის სოციალურად დაუცველთა ერთიან ბაზაში რეგისტრირებული, თუმცა, მათი შემოსავლები უკიდურესად მწირია. ლოგიკურად, ასეთი ადამიანებისთვის უფასო იურიდიული მომსახურების უზრუნველმყოფი უნდა იყოს გემოთ აღნიშნული საგამონაკლისო კატეგორიები და მათ საფუძველზე სამსახურის დირექტორისთვის მინიჭებული უფლებამოსილება. თუმცა, როგორც უკვე ითქვა, არსებული მონესრიგება პრობლემურია საკანონმდებლო გარანტიების სიმწირისა და კატეგორიათა ლიმიტირების პირობებში. ამასთანავე, დამატებით პრობლემას ქმნის ერთ-ერთ საგამონაკლისო კატეგორიასთან დაკავშირებით არსებული პრაქტიკა. კერძოდ, ეს ეხება დებულებას, რომლის თანახმადაც, სამსახურის დირექტორის გადანაცვებით პირს შეიძლება გაენიოს იურიდიული დახმარება, თუ მისი „მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა დადასტურებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის მიერ გაცემული ცნობებით“. იურიდიული დახმარების სამსახურის თანამშრომელთა ფოკუს-ჯგუფიდან გამოიკვეთა, რომ ეს ჩანაწერი პრაქტიკაში უმოქმედოა. ერთ-ერთი მონაწილის თქმით, მსგავსი საფუძვლით მოქალაქეებისთვის დახმარების განწვევა ფაქტობრივად ვერ ხდება.

„ჩვენ გვინერია კიდევ, იურიდიული დახმარების კანონში გვაქვს, რომ თუ წარმოადგენს მოქალაქე ცნობას მუნიციპალიტეტიდან, რომ შეჭირვებული ოჯახია, გაწვევა ჩვენი დახმარება. მაგრამ მე ოთხი წელია აქ ვმუშაობ და არც ერთი ასეთი ცნობა არ მინახავს. როგორც წესი, მუნიციპალიტეტები ასეთ ცნობას არ გასცემენ, არის შემთხვევები, რომ დარეკავენ და იტყვიან, რომ ადამიანი მართლა არის შეჭირვებული, მაგრამ სატელეფონო ზარს ვერაფერში ვიყენებთ ჩვენ“.⁶⁵⁰

გემოთქმული მსჯელობებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, გადაიხედოს აქამდე არსებული მიდგომები. საკანონმდებლო ჩარჩოსა და ფოკუს ჯგუფებიდან გამოვლენილი ინფორმაციის ანალიზი ცხადყოფს, რომ სოციალურად მოწყვლადი ჯგუფებისთვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის გასაზრდელად, არსებითია ახალი და უფრო მეტად ინკლუზიური ნორმატიული მონესრიგების ძიება.

650 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

7.3. პროცესის ხარჯები

სამართალწარმოების ღირებულება მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის მნიშვნელოვანი კომპონენტია და ფინანსური ბარიერების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს. საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლი, ისევე, როგორც კონვენციის მე-6 მუხლი, არ აწესებს უფასო მართლმსაჯულების უზრუნველყოფის ვალდებულებას. თუმცა, უკიდურესად მაღალი სასამართლო ხარჯები, რაც სასამართლოსათვის ხელმისაწვდომობას ფაქტობრივად გამოორიცხავს, კონსტიტუციისა და კონვენციის შესაბამისად ვერ ჩაითვლება.⁶⁵¹

სასამართლოში საქმის წამოწყება ან საქმის განხილვაში ჩაბმა აჩენს ვალდებულებას მხარის მიერ განუღებულ იქნეს შესაბამისი საპროცესო ხარჯები. მართლმსაჯულების სისტემის „მომხმარებელზე“ არსებული ამ ფინანსური ტვირთის მართვა განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით. კერძო პირთა მიერ დამოუკიდებლად გასაღები ფინანსური ხარჯების წილი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ერთის მხრივ სასამართლო სერვისების ხელმისაწვდომობის ხარისხს, მეორეს მხრივ კი ზოგადად მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში საზოგადოების ჩართულობის დონეს.⁶⁵² მნიშვნელოვანია, სამართალწარმოების ხარჯები იყოს გამჭვირვალე და განჭვრეტადი, რაც საპროცესო ხარჯებისა და ადვოკატთა საფასურის შესახებ ინფორმაციაზე ადვილად ხელმისაწვდომობასა და ამ ხარჯების პროგნოზირების შესაძლებლობას მოიაზრებს.⁶⁵³

2016 წელს გამოცემული სამართლებრივი და სოციოლოგიური კვლევის თანახმად იმ გადაწყვეტილების მიღებისას, მიმართავენ თუ არა ადამიანები სასამართლოს საქართველოში, ერთ-ერთი გადამწყვეტი გავლენა აქვს სასამართლო ხარჯების ფაქტორს.⁶⁵⁴ 2020 წელს ჩატარებული რაოდენობრივი კვლევის ფარგლებში კი კითხვაზე, თქვენაირი ადამიანისთვის, რამდენად ძვირი ან იაფი ჯდება სასამართლოსთვის მიმართვა/სასამართლო პროცესში მონაწილეობა, მოსახლეობის უმრავლესობის აზრით, მათთვის ძვირი ჯდება სასამართლო პროცესში მონაწილეობის მიღება (35% – უფრო ძვირი, ვიდრე იაფი, 35% – ძალიან ძვირი).⁶⁵⁵ შესაბამისად, ბუნებრივია, რომ ამავე გამოკითხვაში მონაწილე მოსახლეობის დიდი უმრავ-

651 ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს 2005 წლის 26 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე Podbielski და სხვ. v. POL, განაცხადი 39199/98, 64-ე პუნქტი. ვრცლად იხ. კონსტიტუციის კომენტარი გვ. 533.

652 European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], Access to Justice in Europe, 2007, გვ. 97, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3x8cb2F>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

653 იქვე, გვ. 30-31.

654 Global Study on Legal Aid Country Profiles, [UNDP, UNODC], 2016, გვ. 310, ხელმისაწვდომია: [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dENseF>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

655 CRRC, EMC და IDFI, სასამართლოს ხელმისაწვდომობა: მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 31, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dQmocs>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

ვლესობა მიიჩნევს, რომ სასამართლოსთან დაკავშირებული ხარჯები ხელს უშლის საქართველოში მცხოვრებ ადამიანებს, მიმართონ სასამართლოს (40% – ნაწილობრივ უშლის ხელს, 41% – ძალიან უშლის ხელს).⁶⁵⁶

7.3.1. სასამართლო ხარჯები, მისი გადახდის წესი და მისგან განთავისუფლება

ქართული კანონმდებლობა იცნობს პროცესის ხარჯების ორ კატეგორიას: (1) სასამართლო ხარჯებსა და (2) სასამართლოს გარეშე ხარჯებს. სასამართლო ხარჯებს შეადგენს სახელმწიფო ბაჟი და საქმის განხილვასთან დაკავშირებული ხარჯები. ხოლო სასამართლოს გარეშე ხარჯებს წარმოადგენს ადვოკატისათვის გაწეული ხარჯები, დაკარგული ხელფასი (განაცდური), მტკიცებულებათა უზრუნველსაყოფად გაწეული ხარჯები, აგრეთვე მხარეთა სხვა აუცილებელი ხარჯები.⁶⁵⁷

საქმის ნამოწყებისათვის დაწესებული საფასური, ე.წ. ბაჟი საქართველოში კანონით არის დადგენილი და 50 ლარიდან 8000 ლარამდე მერყეობს. ეს განსხვავება დამოკიდებულია საქმის ტიპზე, დავის საგანსა და სარჩელის სუბიექტზე (ფიზიკური თუ იურიდიული პირი).⁶⁵⁸ ბაჟის ინსტიტუტი, სხვა სასამართლო ხარჯებისგან განსხვავებით, არ ვრცელდება სისხლის სამართლის საქმეებზე.

რაც შეეხება საქმის განხილვასთან დაკავშირებულ ხარჯებს, მათ ჩამონათვალს ადგენს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, ხოლო მათი გაანგარიშების წესი და ოდენობა განისაზღვრება საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილებით. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის თანახმად, საქმის განხილვასთან დაკავშირებული ხარჯებია:⁶⁵⁹

- მონშეების, სპეციალისტებისა და ექსპერტებისათვის მისაცემი თანხები;
- თარჯიმნად მონშეული პირებისათვის მისაცემი თანხები;
- ადგილობრივ დათვალიერებებზე გაწეული ხარჯები;
- სასამართლოს დავალებით ფაქტების კონსტატაციაზე გაწეული ხარჯები;
- მოპასუხის მოძებნის ხარჯები;
- სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებული ხარჯები;
- ადვოკატისათვის სახელმწიფო სალაროდან გადახდილი თანხები;
- სპეციალურ საექსპერტო დაწესებულებაში სასამართლო ექსპერტიზის ჩატარების ხარჯები.

656 CRRC, EMC და IDFI, სასამართლოს ხელმისაწვდომობა: მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 12, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dQmccS>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

657 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 37.

658 „სახელმწიფო ბაჟის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 4; ასევე, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 38.

659 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 44.

სისხლის სამართლის საქმეზე ბაჟის გადახდის საკითხი, მართალია, არ დგება, თუმცა, რელევანტურია სხვა სასამართლო ხარჯების საკითხი. მსჯავრდებულს ეკისრება მის ან მისი ადვოკატის მიერ დაზარალებულის, მოწმის, თარჯიმნისა და ექსპერტის მონვევის, წარდგენილი ნივთიერი მტკიცებულების შენახვისა და გადაგზავნის, მისი ან/და მისი ადვოკატის შუამდგომლობით ჩატარებული საგამოძიებო მოქმედების, ბრალდების მხარისგან მიღებული ინფორმაციის ასლის გადაღების ხარჯების ანაზღაურება.⁶⁶⁰ რაც შეეხება სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის საქმეებს, სასამართლო ხარჯები (სახელმწიფო ბაჟი და საქმის განხილვასთან დაკავშირებული ხარჯები), კანონით გათვალისწინებული შემთხვევების გარდა, წინასწარ შეაქვს მხარეს, რომელმაც შესაბამისი საპროცესო მოქმედების შესრულება მოითხოვა. თუ ასეთი მოქმედების შესრულება სასამართლოს ინიციატივით ხდება, მაშინ ეს თანხა ორივე მხარეს შეაქვს თანაბარწილად.⁶⁶¹ ამასთან ერთად, სასამართლოს, მხარეთა ქონებრივი მდგომარეობის გათვალისწინებით, შეუძლია ერთ ან ორივე მხარეს გადაუვადოს სახელმწიფო ბიუჯეტის სასარგებლოდ სასამართლო ხარჯების გადახდა ანდა შეამციროს მათი ოდენობა, თუ მხარე სასამართლოს უტყუარ მტკიცებულებებს წარუდგენს.⁶⁶² სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის საქმეებზე, პროცესის დასრულებისას სასამართლო ხარჯების განაწილება მხარეთა შორის ხდება მოსამართლის მიერ. იმ მხარის მიერ გაღებული ხარჯების გადახდა, რომლის სასარგებლოდაც იქნა გამოტანილი გადაწყვეტილება, ეკისრება მეორე მხარეს.⁶⁶³ იმ მხარის წარმომადგენლის დახმარებისათვის განეულ ხარჯებს, რომლის სასარგებლოდაც იქნა გამოტანილი გადაწყვეტილება, სასამართლო გონივრულ ფარგლებში დააკისრებს მეორე მხარეს.⁶⁶⁴

გარდა ბაჟის საფასურისა, როგორც სამოქალაქო/ადმინისტრაციული, ასევე სისხლის სამართლის საქმეებზე სხვა ფინანსური დანახარჯები (ექსპერტიზა, ბაჟი, არაპირდაპირი დანახარჯები და სხვა), მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობისთვის მნიშვნელოვან ბარიერებს ქმნის. საერთოდაც, ის შეიძლება სასამართლოსთვის მიმართვისგან თავის შეკავების საფუძველი გახდეს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა არსებობს წესები, რომ წაგებულმა მხარემ მოგებულის დანახარჯები უნდა აანაზღა-

660 რამდენიმე პირის მსჯავრდების დროს საპროცესო ხარჯებს თითოეული მათგანი ბრალის ხარისხისა და დანიშნული სასჯელის სიმკაცრის გათვალისწინებით წილობრივად აანაზღაურებს. იხ. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 91.

661 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 52.

662 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 48.

663 თუ სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, მაშინ თანხა მოსარჩელეს მიეკუთვნება სარჩელის იმ მოთხოვნის პროპორციულად, რომელიც სასამართლოს გადაწყვეტილებით იქნა დაკმაყოფილებული, ხოლო მოპასუხეს – სარჩელის მოთხოვნის იმ ნაწილის პროპორციულად, რომელზედაც მოსარჩელეს უარი ეთქვა. იხ. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 54.

664 კანონმდებელმა გონივრული ფარგლების განსაზღვრისთვის დამატებით დაანესა ზედა ზღვარიც. კერძოდ, გადასახდელად დაკისრებული თანხა არ შეიძლება იყოს დავის საგნის ღირებულების 4 პროცენტზე მეტი, ხოლო არაქონებრივი დავის შემთხვევაში – არაუმეტეს 2 000 ლარისა. – იხ. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 54.

უროს.⁶⁶⁵ ფინანსური ხარჯების კომპლექსურობასა და მასშტაბურობაზე აქცენტი გააკეთეს პროფესიული ფოკუს-ჯგუფების წარმომადგენლებმაც. მაგალითად, ფოკუს ჯგუფის ერთ-ერთი მონაწილის თქმით:

*„სხვა ხარჯები არის ექსპერტების და სპეციალისტების ხარჯები. დავუშვათ, პირი რომელიც დაობს და სოციალურად დაუცველია, შეიძლება დაობდეს უძრავ ქონებაზე ან საზიარო უფლების გაუქმებაზე, ან ისეთი დავა ჰქონდეს, რომ ზოგჯერ ტექნიკური საინჟინრო ექსპერტიზები და აღრიცხვები არის ასევე ჩასატარებელი. მიუხედავად სოციალურად დაუცველობისა, ისინი განთავისუფლებულები არ არიან მტკიცებულებათა მოპოვების ხარჯებისგან... ანუ სასამართლო განხილვის ბაჟისაგან განთავისუფლება არ ნიშნავს სხვა ხარჯებისგან განთავისუფლებას. უშვებ ექსპერტიზის ბიუროში და იქ გებულობს ხარჯებს. შემდეგ მოქალაქეები თავს ანებებენ ამ დავის წარმოებას“.*⁶⁶⁶

*„ადმინისტრაციულ დავებში თუ ქონებრივი არ არის იქ უფლებრივი საკითხები... მოდის მოქალაქე და იტყვის, მერიის მიერ გაცემულია ნებართვა და ამ ნებართვის შეჩერება მინდა, თუ მრავალსართულიანი კორპუსი აშენდა, ჩემი პატარა სახლი დაიჩრდილება. ახლა ის რომ ზიანს აყენებს კი შეიძლება შემიჩერონ დროებით, მაგრამ სასარჩელო განხილვის დროს სჭირდება საკმაოდ ძვირადღირებული ექსპერტიზა, რომ დადგინდეს ნებართვა კანონიერია თუ არა, შეესაბამება თუ არა სტანდარტებს, გვერდით მცხოვრებ მეზობლებს დაუჩრდილავს თუ არა სახლებს, გამოიწვევს თუ არა სხვა დაზიანებებს, ამიტომ ამ ექსპერტიზის ჩატარება ადმინისტრაციულ დავებშიც თუნდაც 5-6 იყვეს გაერთიანებული, სასარჩელო მოთხოვნაში მათაც კი უჭირთ და სასამართლო უძღურია, რომ დაავალოს სასამართლო ექსპერტიზის ბიუროებს უფასოდ მოემსახურონ ასეთ მოქალაქეებს“.*⁶⁶⁷

მსგავსად, მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეების თქმით, სიღარიბე და ფინანსური შესაძლებლობის არარსებობა ბარიერებს ქმნის როგორც სისხლის სამართლის, ასევე სამოქალაქო და ადმინისტრაციული საქმეების შემთხვევაში. ზოგადად, ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეთა განმარტებით, რთულია ბაჟისა თუ დო-

665 European Union Agency for Fundamental Rights, Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities, 2010, გვ. 44, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3x8cb2F>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

666 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

667 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

კუმენტების მოსამზადებელი თანხების მობილიზება/ხარჯების გაღება. სამცხე-ჯავახეთში ერთ-ერთი მონაწილე განმარტავს, რომ ზოგჯერ კონკრეტული ზარალის ასანაზღაურებლად დაწყებული დავა საბოლოოდ უფრო ძვირი ჯდება, ვიდრე თავად მიყენებული ზარალი. მონაწილეს ჯგუფის სხვა წევრებიც ეთანხმებიან.

სასამართლო ხარჯებთან დაკავშირებული გამონაკლისების დადგენა აუცილებელია მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ფინანსური ბარიერების შესამცირებლად.⁶⁶⁸ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქმეების ტიპის მიხედვით გამოიყოს ისეთი შემთხვევები, რომლებიც ეხება მხარეებს, რომელთა ძალა ან ეკონომიკური რესურსი აშკარად არათანაბარია. სამართალწარმოების დაწყებისას გადახდისაგან “სუსტი” მხარეების განთავისუფლება ემსახურება სამართლებრივი პროცედურების აღძვრისაკენ მათ წახალისებას. ასევე მნიშვნელოვანია, გარკვეული კატეგორიის მომხმარებლები გათავისუფლდნენ საქმის წარმოების დაწყების საფასურის გადახდისაგან მიუხედავად საქმის ტიპისა. უმეტეს შემთხვევაში, ეს მიზნად ისახავს ადამიანების ხელშეწყობას, რომელთა სტატუსი და საჭიროებები ამართლებს სასამართლო სერვისების ხელმისაწვდომობაზე უპირატესობის მინიჭებას. ამგვარი საკანონმდებლო ზომები ხშირად უფრო ფართო ზოგადი პოლიტიკის ნაწილი უნდა იყოს, რომლის მიზანი დაუცველი ან ეკონომიკურად შეჭირვებული პირების სამართლებრივი გაძლიერება და მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის ზრდა იქნება.⁶⁶⁹

ქართული კანონმდებლობაც იცნობს გარკვეულ გამონაკლისებს საპროცესო ხარჯებთან მიმართებით. კერძოდ, სისხლის სამართლის საქმეზე სასამართლოს უფლება აქვს, გადახდისუუნარობის შემთხვევაში მსჯავრდებული მთლიანად ან ნაწილობრივ გაათავისუფლოს საპროცესო ხარჯების გადახდისაგან.⁶⁷⁰ სოციალურ დაუცველთა კატეგორიის დაფინანსების ნაცვლად, სახელმწიფოს მიერ გადახდისუუნარობის კრიტერიუმის შემოტანის არამართებულობაზე მსჯელობა მოცემულია 7.2. თავში, რომელიც ასევე ვრცელდება მოცემულ საკითხზეც. გარდა, ხარჯებისაგან გათავისუფლების ამ მექანიზმისა, წინმსწრებად ამ ხარჯების სახელმწიფოს მიერ გაღების მაგალითსაც იცნობს ქართული კანონმდებლობა. კერძოდ, სისხლის სამართლის საქმეების შემთხვევაში, პროცესის სხვა დამატებითი საჭიროებების ნაწილი მაინც, თეორიულად ექვემდებარება სახელმწიფო დაფინანსებას. ეს გამომდინარეობს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის იმ ნორმიდან, რომლის მიხედვითაც, „დაცვის სახელმწიფოს ხარჯზე განხორციელების შემთხვევაში სახელმწიფო საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით გაიღებს დაცვისათვის საჭირო სხვა ხარჯებსაც, თუ ეს ხარჯები პირდაპირაა დაკავშირებული ბრალდებუ-

668 European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], Access to Justice in Europe, 2007, გვ. 98, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3x8cb2F>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

669 European Commission for the Efficiency of Justice [CEPEJ], Access to Justice in Europe, 2007, გვ. 99, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3x8cb2F>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

670 სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 91.

ლის მიერ საკუთარი დაცვის განხორციელებასთან“.⁶⁷¹ თუმცა, აღსანიშნავია, რომ საქართველოს კანონმდებლობით პირდაპირ არ არის განსაზღვრული თუ როგორ ფასდება ამ ჩანაწერში არსებული მოთხოვნები.⁶⁷² იურიდიული დახმარების სამსახურისგან მონოდებული ინფორმაციის საფუძველზე ირკვევა, რომ იურიდიული დახმარების სამსახური ინდივიდუალურად განიხილავს თითოეული ადვოკატის მომართვას დაცვის განხორციელებისას გასაწევი ხარჯების შესახებ. ასეთია მაგალითად ექსპერტიზის ხარჯი, სათარჯიმნო მომსახურების ხარჯი, მივლინება და სხვა. წერილობით მოთხოვნილი პერიოდის განმავლობაში ექსპერტიზის ხარჯი გაიცა ერთხელ 2020 წელს, ადვოკატის დასაბუთებული მოთხოვნის საფუძველზე.⁶⁷³ ამდენად, კანონმდებლობის ეს ჩანაწერი არ იძლევა საკმარის და ცხად საკანონმდებლო გარანტიებს. მნიშვნელოვანია, რომ ნორმატიულად მონესრიგდეს დაცვის განხორციელებისთვის საჭირო ხარჯების მეტ-ნაკლებად ამომწურავი ნუსხა, ხოლო სახელმწიფოს მხრიდან მისი ანაზღაურების ვალდებულება გავრცელდეს არა მხოლოდ სისხლის, არამედ სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ საქმეებზეც, თუ პირი სარგებლობს უფასო სახელმწიფო იურიდიული დახმარებით. სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სისტემა, თუნდაც პირს სთავაზობდეს კონსულტაციას და სასამართლოში წარმომადგენლობას, არ ფარავს პროცესის სხვა დამატებით საჭიროებებს, როგორცაა დამოუკიდებელი გამოძიებების ჩატარების, ექსპერტების, ფსიქოლოგიური/სოციალური დახმარების და სხვა ხარჯებს.⁶⁷⁴

საქართველოს კანონმდებლობა, ასევე, უშვებს გამონაკლისს სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის საქმეებზე სასამართლო ხარჯების გადახდასთან დაკავშირებით, რაც ავტომატურად ვრცელდება გარკვეული ტიპის მოსარჩლეებსა ან/და კონკრეტული ტიპის საქმეებზე და ბევრად ფართოა, ვიდრე სისხლის სამართლის საქმეების შემთხვევაში. კერძოდ, სახელმწიფო ბიუჯეტის სასარგებლოდ სასამართლო ხარჯების გადახდისაგან თავისუფლდებიან.⁶⁷⁵

- მოსარჩლეები – ალიმენტის გადახდის სარჩელებზე;
- მოსარჩლეები – დასახიჩრებით ან ჯანმრთელობის სხვა დაზიანებით, აგრეთვე მარჩენალის სიკვდილით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების სარჩელებზე;
- მოსარჩლეები – დანაშაულით მიყენებული მატერიალური ზარალის ანაზღაურების სარჩელებზე;
- მხარეები – უკანონო მსჯავრდების, სისხლის სამართლის პასუხისგებაში უკანონოდ მიცემის, აღკვეთის ღონისძიებად დაპატიმრების უკანონოდ გამოყენების

671 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, მუხლი 46, პუნქტი 4.

672 სსიპ იურიდიული დახმარების სამსახურისგან მონოდებული საჯარო ინფორმაცია №04/03/2021.

673 იქვე. ამასთან, გამოთხოვილი ინფორმაციიდან ირკვევა, რომ სათარჯიმნო მომსახურებისა და სამივლინებო ხარჯებს სტატისტიკის წარმოება არ ხორციელდება.

674 UNDP, UNODC, Global Study on Legal Aid Country Profiles, 2016, გვ. 307.

675 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 46.

ან გამასწორებელ სამუშაოთა სახით ადმინისტრაციული სახდელის უკანონოდ დადების შედეგად მოქალაქისათვის მიყენებული ზარალის ანაზღაურებასთან დაკავშირებულ სარჩელებზე;

- მოსარჩელები – არასრულწლოვანთა უფლებების დარღვევასთან დაკავშირებულ სარჩელებზე;
- მხარეები, რომლებიც დადგენილი წესით რეგისტრირებული არიან სოციალურად დაუცველი ოჯახების მონაცემთა ერთიან ბაზაში და იღებენ საარსებო შემწეობას, რაც დასტურდება შესაბამისი დოკუმენტაციით;
- მხარეები – წინასწარი (შუალედური) გადაწყვეტილების სააპელაციო და საკასაციო წესებით გასაჩივრებისას;
- მხარეები – არამართლზომიერად გადაადგილებული ან არამართლზომიერად დაკავებული ბავშვის დაბრუნებასთან ან ბავშვთან ურთიერთობის უფლების გამოყენებასთან დაკავშირებულ სარჩელებზე;
- მოსარჩელები – „საცხოვრებელი სადგომით სარგებლობისას წარმოშობილი ურთიერთობების შესახებ“ საქართველოს კანონიდან გამომდინარე მოთხოვნის თაობაზე საქმეზე სახელმწიფო ბაჟის ოდენობით;
- მოსარჩელები – „ქალთა მიმართ ძალადობის ან/და ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული მსხვერპლნი იმავე კანონით გათვალისწინებულ მოძალადეთა წინააღმდეგ აღძრულ სარჩელებზე;
- მხარეები – კანონით სხვა პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში.

მიუხედავად ამ ჩამონათვალის მოცულობისა, პროფესიულ ფოკუს-ჯგუფებში გამოიკვეთა მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც ბაჟის საკითხი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დამაბრკოლებელი გარემოებაა სასამართლოსთვის მიმართვისას. განსაკუთრებული მითითება გაკეთდა იმაზე, რომ ეს ჩამონათვალი მართალია ფარავს სოციალურად დაუცველებს, მაგრამ არა მთლიანად ამ ჯგუფს, არამედ მხოლოდ მათ ვინც საარსებო შემწეობას იღებს. მათი მოსაზრებით, ბაჟისგან გათავისუფლებას უნდა ექვემდებარებოდეს ყველა ის პირი, რომელიც სოციალურად დაუცველთა ბაზაშია. უფრო მეტიც, პროფესიული ფოკუს-ჯგუფების მიმდინარეობისას გამოითქვა მოსაზრება, რომ არა მხოლოდ სოციალურად დაუცველი არამედ მცირეშემოსავლიანი ოჯახებიც უნდა გათავისუფლდნენ სასამართლო ხარჯებისაგან.

„ზოგადად, ადამიანის უფლებების დაცვა არ უნდა გადაწყვიტოს ბაჟის არგადახდამ. სოციალურად დაუცველები თავისუფლდებიან ბაჟის გადახდისაგან, მაგრამ აქაც შეზღუდული კრიტერიუმით. ეს ის კატეგორიაა, რომლებიც ფულად შემწეობას იღებენ და პირდაპირ არის ეს მითითებული სამოქალაქო პროცესში ამასთან დაკავშირებით“.

„ბაჟის საკითხი ძალიან აფერხებს სასამართლოს ხელმისაწვდომობის საკითხს. მე მახსოვს 2007 წელს, თუ არ ვცდები, ძალიან ცოტა ხანი იარსება ერთ-ერთმა ჩანაწერმა საპროცესო კოდექსში, თუ ოჯახის ბიუჯეტი არ აჭარბებდა 500 ლარიან შემოსავალს, ისინი განთავსებულნი იქნებოდნენ ბაჟისაგან. იმისგან დამატებით, რომ იქ იყო, სოციალურად დაუცველი“.⁶⁷⁶

გარდა ზემოაღნიშნული შემთხვევებისა, ქართული კანონმდებლობა ითვალისწინებს მოსამართლის მიერ მოტივირებული განჩინებით მხარის სასამართლო ხარჯების გადასახადისაგან მთლიანად ან ნაწილობრივ განთავისუფლებას თუ პირი დაასაბუთებს სასამართლო ხარჯების გადახდის შეუძლებლობას და სასამართლოს წარუდგენს უტყუარ მტკიცებულებებს.⁶⁷⁷ ამ მექანიზმის ეფექტიანობაზე სკეპტიკური დამოკიდებულება გამოითქვა პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფების მიმდინარეობისას და გამოითქვა ნუხილი იმასთან დაკავშირებით, რომ ეს მექანიზმი მოსამართლეების მიერ ხშირად არ გამოიყენება. ამის საილუსტრაციოდ რამდენიმე მონაწილემ მოიყვანა იმ მსჯავრდებულების შემთხვევა, რომელთაც სოციალური შემწეობა შეუწყდათ პენიტენციურ დაწესებულებაში მოხვედრის გამო, თუმცა, არც ოჯახს და შესაბამისად არც მათ არ აქვთ ფინანსური შესაძლებლობა განიონ საპროცესო ხარჯები. პროფესიული ჯგუფის მოსაზრებით, სწორედ ასეთ შემთხვევებს უნდა აზღვევდეს კანონმდებლობით მოსამართლისათვის მინიჭებული ეს უფლებამოსილება, თუმცა, მიუხედავად ყველა ინფორმაციის წარდგენისა, მოსამართლეები ამ საგამონაკლისო ნორმას იშვიათად იყენებენ.

„ვუთითებთ იმასაც, რომ ადრე იყო ბაზაში აღრიცხული, ამ ცნობასაც ვურთავთ, ვურთავთ ასევე მის ქონების შესახებ ამონაწერს საჯარო რეესტრიდან, შემოსავლების სამსახურიდან, რომ მას არა აქვს შემოსავალი, ნუ თავისთავად ის, რომ მსჯავრდებულია და არ არის დასაქმებული, არანაირი შემოსავალი მას არა აქვს. მიუხედავად ამისა, მაინც არ მიიღება ასეთი სარჩელები და ამ შემთხვევაში მას ერთმევა უფლება, რომ მიმართოს სასამართლოს“.⁶⁷⁸

676 ვაკი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

677 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 47.

678 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

*„როდესაც ავგზავნიან ისინი ამ შუამდგომლობას იმასთან დაკავშირებით, რომ გათავისუფლებული იყვნენ ბაჟის გადახდისგან ან მოხდეს გადავადება, ხშირ შემთხვევაში ასე არ ხდება, მხოლოდ ერთი შემთხვევა მახსენდება, როდესაც იყო სიმსივნით დაავადებული და მაგის გამო სასამართლომ გაითვალისწინა და გაათავისუფლა ბაჟის გადახდისგან“.*⁶⁷⁹

ეს პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ფინანსური ბარიერების აღმოფხვრის მიმართულებით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოსამართლეთა ინდივიდუალური პრაქტიკა. ყოველ ეტაპზე მოსამართლის მიერ გადანაცვეტილების მიღებისას შეფასების დროს ყურადღება უნდა მიექცეს მხარეთა ფინანსურ შესაძლებლობებს. ხარჯებისაგან გათავისუფლების გარდა, კანონმდებლობით გათვალისწინებულია სახელმწიფო ბაჟის შემცირებაც, თუ მოსარჩელე უარს იტყვის სარჩელზე, მოპასუხე ცნობს სარჩელს ან მხარეები მორიგდებიან. შემცირების ოდენობა დამოკიდებულია საქმის განხილვის ეტაპზე, კერძოდ სასამართლოს მთავარ სხდომამდე თუ სხდომის მიმდინარეობისას დადგა ეს ფაქტობრივი გარემოება.⁶⁸⁰

მნიშვნელოვანია და პრობლემურია ის ჩანაწერი, რომლის თანახმადაც სასამართლო ხარჯების გადახდა ეკისრება წაგებულ მხარეს, მიუხედავად იმისა, ის გათავისუფლებული იყო სახელმწიფო ბიუჯეტში სასამართლო ხარჯების გადახდისაგან თუ არა. ეს ყოველივე შეიძლება ლოგიკურად ჩაითვალოს გარკვეულ შემთხვევებში, როდესაც ხარჯებისგან გათავისუფლება დაკავშირებულია საქმის კატეგორიასთან და ემსახურება სარჩელის შეტანის წახალისებას, თუმცა, ეს განსაკუთრებით პრობლემურია იმ მხარეთა მიმართ, რომლებიც გათავისუფლებული იყვნენ სოციალურად დაუცველი ოჯახების მონაცემთა ერთიან ბაზაში ყოფნის საფუძველით. ამ ნორმის საფუძველზე შესაძლებელია ისედაც მძიმე სოციალურ მდგომარეობაში მყოფმა პირმა თავი შეიკავოს სასამართლოსათვის მიმართვისაგან, მიუხედავად იმისა, რომ საწყის ეტაპზე ის გათავისუფლებულია ბაჟისა თუ სხვა ხარჯებისაგან, იმის შიშით, რომ საქმე მის სასარგებლოდ შეიძლება არ დასრულდეს და ამის შემდგომ მას დაეკისროს ყველა სასამართლო ხარჯი. მართალია, პოზიტიურად უნდა ჩაითვალოს ჩანაწერი, რომლის თანახმადაც, თუ ორივე მხარე გათავისუფლებულია სასამართლო ხარჯების გადახდისაგან, მაშინ სასამართლოს მიერ საქმის განხილვასთან დაკავშირებით გაწეულ ხარჯებს გაიღებს სახელმწიფო. თუმცა ეს ჩანაწერიც კიდევ ერთხელ ადასტურებს ზემოთ მოყვანილი ნორმის ალოგიკურობას.

679 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

680 საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, მუხლი 49.

სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის საქმეების განხილვის ინიცირებისათვის, გარდა კონკრეტული ჯგუფების მიერ ამ თანხების გადახდის შეუძლებლობისა, ბაჟის გადახდასთან დაკავშირებით გამოიკვეთა ტექნიკური პრობლემაც, რომელიც აქვთ იმ პირებს, ვისაც საბანკო ანგარიში არ აქვს საქართველოში, განსაკუთრებით ეს ეხება უცხოელებს.

„უცხოელებთან მიმართებაში ... ხშირ შემთხვევაში შეიძლება უნდათ, რომ შეიტანონ ბაჟი, აქვთ ბაჟის გადასახდელი თანხა, მაგრამ ვერ შეაქვთ ერთი მარტივი მიზეზის გამო – არ აქვთ საბანკო ანგარიში გახსნილი და სამწუხაროდ, ბანკები ამ ბაჟის გადახდას აკეთებენ საკუთარი ანგარიშის გავლით. თუ არ გაქვს ანგარიში გახსნილი, შენ ვერ გადაიხდი ბაჟს. შესაბამისად, ანუ, ან წარმომადგენელმა უნდა გადაგიხადოს, ან სხვა პიროვნება უნდა მოძებნოს, რომელსაც აქვს ანგარიში გახსნილი და გადაიხადოს. ახლა ეს რამდენად მარტივია, რომ უცხოელმა ეს მოახერხოს, ეს ერთი და მეორე ის, რომ თუ მაგალითად, მოიგებს საქმეს ეს პიროვნება, უნდა ეძებოს ის პიროვნება, რატომღაც ასე არის, რომ ვინც ჩარიცხა იმან უნდა აიღოს ეს თანხა და ა.შ. ან უნდა მოძებნოს ვინმე, სხვა ადამიანი, რომელსაც აქვს ანგარიში, რომელსაც ჩაურიცხავს სახელმწიფო. ეს ძალიან რთული პროცედურაა, რომელსაც ვერ ახერხებენ ეს უცხოელები“.⁶⁸¹

681 ვაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

VIII. კულტურული და სოციალური ბარიერები

მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის პრობლემის ანალიზისას დიდი მნიშვნელობა აქვს სოციალური და კულტურული ბარიერების შესწავლას. უკვე განხილული თავებიდან გამომდინარე, რომ მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კონცეფცია რამდენიმე მიმართულებით მოითხოვს სახელმწიფოს პოლიტიკების, როლის და ფუნქციონირების გზების გადაზრებას. მათ შორის, კვლევა შეეხო საკანონმდებლო და ინსტიტუციურ ბარიერებს, სახელმწიფოს გაცხადებული პოლიტიკისა და სამართლებრივი გაძლიერების კუთხით არსებულ ფუნდამენტურ ჩავარდნებს, ასევე ფიზიკურ, ინფრასტრუქტურულ, გეოგრაფიულ და ფინანსურ ბარიერებს. ამ უკანასკნელზე საუბრისას, ყურადღება გამახვილდა ეკონომიკური უთანასწორობისა და სიღარიბის, როგორც ფართო გაგებით სოციალური ფაქტორის გავლენაზე.

სიღარიბე და ეკონომიკური მოწყვლადობა იმ ტიპის სოციალურ ფაქტორებად განიხილება, რომელიც ერთგვარად უნივერსალურია და საზოგადოების ფართო ფენებს შეეხება (ამასთან, ბუნებრივია, საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფებს ის განსხვავებული სიმძაფრით შეიძლება ეხებოდეს). VII თავში განვითარებული მსჯელობებიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ სიღარიბე და ეკონომიკური მოწყვლადობა, ერთი მხრივ, რთულად გადასალახი ბარიერია მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესთან დაკავშირებული მაღალი ხარჯების პირობებში, მეორე მხრივ კი – ეკონომიკური უთანასწორობა ზოგადად გავლენას ახდენს მართლმსაჯულების სისტემით სამართლიან სარგებლობაზე, რადგან მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში ხშირად ვერ ხერხდება უთანასწორობის კვლავწარმოების დაზღვევა. შესაბამისად, წინამდებარე ქვეთავში ეკონომიკური მოწყვლადობა მხოლოდ გამჭოლად შემოდის.

წინამდებარე თავის მნიშვნელობასა და აუცილებლობას განაპირობებს ის, რომ მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის იდეის ძირითადი საკითხის – რატომ არ მიმართავენ საქართველოში მცხოვრები პირები სამართალდამცავ უწყებებს და სასამართლოს – დასმა არ მოხდეს ვინაობა ლეგალისტური პერსპექტივიდან. მსგავსი მიდგომები ხშირად არა მხოლოდ არ იძლევა საფუძვლიან და სიღრმისეულ პასუხებს, არამედ რეალური პრობლემის იდენტიფიცირებასაც კი შეუძლებელს ხდის. ამ მიზნით, თუკი უკვე განხილული საკითხები უმთავრესად ფოკუსირდებოდა მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესის პრობლემებზე, წინამდებარე თავის მიზანია, მსხვილად გამოიკვეთოს ის ძირითადი სოციალური და კულტურული ფაქტორები, რომლებიც ხშირად ამ პროცესის დაწყებასაც კი გამოორიცხავს.

ჩატარებული კვლევითი ნაწილისა და ფოკუს-ჯგუფების დისკუსიების ანალიზის შემდგომ გამოიკვეთა, რომ ადამიანებმა სამართალდამცავი უწყებისა და სასამართლოსთვის მიმართვისგან შეიძლება თავი შეიკავონ, ერთი მხრივ, კულტურული (მათ შორის დავის არაფორმალური გზებით მოგვარების პრაქტიკები), მეორე მხრივ კი – სოციალური ფაქტორების (დასაქმება, განათლება და სხვა) გამო. გარდა ამისა, ცალკე განსაკუთრებული მნიშვნელობის აღმოჩნდა მართლმსაჯულების სისტემისადმი ნდობა, როგორც სოციალური ფაქტორი. ეს უკანასკნელი, თავის მხრივ, მეორეული (ნაწარმოები) ფაქტორია, რადგან ის ძირითადად უკვე განხილული სამართლებრივი, ინსტიტუციური თუ სხვა სახის პრობლემების შედეგია.

კვლევის ამ ნაწილში განსაკუთრებული აქცენტი გაკეთდება მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით მოწყვლადი ჯგუფების სპეციფიკურ გამოწვევებზე, რაც უმთავრესად ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფებიდან (როგორც მოქალაქეების, ასევე პროფესიული ჯგუფების) მიღებულ ინფორმაციებს ეყრდნობა.

8.1. კულტურული ბარიერები

8.1.1. პოლიციისა და სასამართლოსადმი მიმართვისგან თავის შეკავების ზოგადი კულტურული საფუძვლები

მოქალაქეების ფოკუს-ჯგუფებში მონაწილეებმა ისაუბრეს როგორც პოლიციისთვის, ასევე სასამართლოსთვის მიმართვიანობის საკითხებზე.

დისკუსიების შედეგად გამოვლინდა, რომ მონაწილეების აღქმით, დღესდღეობით საქართველოში მცხოვრები პირები პოლიციას უფრო ხშირად მიმართავენ, ვიდრე ადრე, თუმცა პოლიციას, ძირითადად მაინც უკიდურეს შემთხვევაში მიმართავენ ხოლმე. მათი აზრით, ამის მიზეზები სხვადასხვაგვარია. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი კი კულტურული დამოკიდებულებებია.

მონაწილეები ამბობენ, რომ როცა ვინმე დანაშაულის მომსწრე ხდება და პოლიციას გამოიძახებს, ხალხის დამოკიდებულება მის მიმართ უარყოფითად შეიცვლება. პოლიციის გამოიძახების გამო საზოგადოებამ ასეთი ადამიანი შეიძლება, „ჩამშვებად“ მოიხსენიოს. ხაზგასასმელია, რომ სისხლის სამართლის საქმის გამოცდილების მქონე მოქალაქეებისგან შემდგარ ჯგუფებში ყურადღება ყველაზე მეტად სწორედ მენტალიტეტზე გამახვილდა და რესპონდენტებმა აღნიშნეს, რომ საქართველოში პოლიციასთან თანამშრომლობა ხშირად სირცხვილად ითვლება, რაც მათი აზრით, პრობლემას წარმოადგენს. საგულისხმოა, რომ ყველაზე მეტად სამცხე-ჯავახეთის სისხლის სამართლის საქმის მქონე ჯგუფში გამოიკვეთა, რომ იქაური მოსახლეობა

თითქმის არ მიმართავს პოლიციას, რადგან მონაწილეთა თქმით, მათ კულტურაში ეს საქციელი გამართლებული არაა. რესპონდენტების აზრით, ადამიანმა საქმის მოგვარება პოლიციისა და სასამართლოს გარეშე უნდა შეძლოს მაშინაც კი, როდესაც საქმე ქურდობას, ყაჩაღობას ან ადამიანებს შორის ფიზიკურ კონფლიქტს ეხება. მონაწილეები აცხადებენ, რომ პოლიციისთვის მიმართვის შემთხვევაში, მიმართველს საზოგადოებაში სახელი გაუფუჭდება. თავად მონაწილეებისათვისაც პოლიციასთან თანამშრომლობა გამართლებული არაა. მსგავსი პოზიცია დააფიქსირა ქვემო ქართლის სისხლის სამართლის საქმის მქონე ჯგუფის ძირითადმა ნაწილმაც, თუმცა ქვემო ქართლში მონაწილეთა თქმით, პოლიციისგან განსხვავებით, სამოქალაქო დავების შემთხვევაში სასამართლოსთვის მიმართვა მათ დასახლებულ პუნქტში გამართლებულია.

პოლიციასთან მიმართვა მისაღები ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფებიდან ყველაზე მეტად სამცხე-ჯავახეთის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე მოქალაქეების ჯგუფში აღმოჩნდა. მონაწილეები აღნიშნავენ, რომ დღესდღეობით პოლიციასთან თანამშრომლობა ახალქალაქში სირცხვილად აღარ ითვლება. მეტიც, ზოგიერთი მონაწილე აღნიშნავს, რომ ადამიანები ყველა სახის პატარა უთანხმოებაზე პოლიციაში რეკავენ. ადრე თუ წარმოდგენილი იყო, რომ შვილს მშობლის ყვირილისა და ჩხუბის გამო პოლიცია გამოეძახებინა, რესპონდენტთა თქმით, ახლა ასეთი შემთხვევები საკმაოდ ხშირია. მონაწილეებს მიაჩნიათ, რომ პოლიციის გამოძახება ზოგიერთ შემთხვევაში გამართლებული არაა. აღსანიშნავია, რომ მონაწილეთა თქმით, სოფლებში განსხვავებული სიტუაციაა და იქ მცხოვრებნი ნაკლებად ან საერთოდ არ მიმართავენ პოლიციას და/ან სასამართლოს. თუმცა, ცენტრსა და რეგიონებს შორის ამ კუთხით არსებულ განსხვავებებს მონაწილეები უმთავრესად არა კულტურული ფაქტორებით, არამედ სოციალური სიკეთების არათანაბარი გადანაწილებით ხსნიან.

*„ეხლა ხალხიც იმ ჯგუფზეა, რომ ქრთამის მიცემის და ფულით პრობლემის მოგვარების ნაცვლად ოფიციალურად რომ მიმართონ შესაბამის დანებსებულებას ეს უფრო ურჩევნიათ. ადრე ამბობდნენ სირცხვილია, ეხლა – არა, პირიქით ამბობენ, მიდი, სასამართლო იქნება თუ სადაც საჭიროა და იქ მიმართე, რომ პრობლემა ნორმალურად მოგვარდეს“.*⁶⁸²

კულტურულ ბარიერებთან უშუალო კავშირშია და, ამდენად, კვლევისთვის ასევე საინტერესო იყო, თუ რა შედეგები მოჰყვა რესპონდენტებისთვის სასამართლოში საქმის წარმოებას. მონაწილეთა ძირითადი ნაწილის განცხადებით, სასამართლოში საქმის წა-

682 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, სამცხე-ჯავახეთი, 10 ოქტომბერი, 2020.

რმოების გამო, მათ მიმართ ოჯახის წევრების და სხვა ადამიანების დამოკიდებულება არ შეცვლილა. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ორი რესპონდენტის განაცხადებით, სასამართლო პროცესების შესახებ ან არავინ, ან მხოლოდ ოჯახის წევრების ნაწილმა იცოდა, შესაბამისად, სხვა ადამიანების დამოკიდებულებები მათ მიმართ ვერ შეიცვლებოდა. ერთ-ერთი რესპონდენტის განმარტებით, სწორედ იმიტომ არ გაამხილა თავისი საქმის შესახებ ინფორმაცია, რომ ოჯახის სხვა წევრებისთვის თავიდან აერიდებინა თავისი სოციალური წრიდან შესაძლო ფსიქოლოგიური ზეწოლა. რესპონდენტმა მცირე ნაწილი კი ამბობს, რომ სასამართლოში საქმის წარმოების შემდეგ ოჯახის წევრებისა და სხვა ადამიანების დამოკიდებულება უარყოფითისკენ შეიცვალა. როგორც ერთ-ერთი სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმის მქონე რესპონდენტი განმარტავს, სასამართლოში საქმის წარმოების გამო ოჯახის წევრებთან კონფლიქტი ხშირად ხდებოდა.

კულტურულ ბარიერებზე ყურადღება გამახვილდა ადვოკატთა ასოციაციის წევრებისა და იურიდიული დახმარების თანამშრომლების ფოკუს-ჯგუფებშიც. ადვოკატთა ასოციაციის ფოკუს-ჯგუფში ყველა მონაწილემ აღნიშნა, რომ პოლიციისა და სასამართლოსადმი მიმართვისგან ადამიანებმა თავი შეიძლება იმის გამო შეიკავონ, რომ ეს ქცევა ხშირად საზოგადოების მხრიდან მისაღებად არ ითვლება. მონაწილეთა თქმით, მსგავსი შემთხვევები ეხება როგორც სისხლის, ასევე სამოქალაქო/ადმინისტრაციულ საქმეებს. ამასთან, ზოგიერთი მონაწილის თქმით, მთლიანობაში, დღესდღეობით კულტურული ფაქტორი შედარებით ნაკლებად არის განმსაზღვრელი და უფრო მწვავედ დგას სოციალური და ნდობის საკითხები.

სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის თანამშრომელთა ფოკუს-ჯგუფში, რამდენიმე მონაწილამ აღნიშნა, რომ დღეს პოლიციის ან სასამართლოსადმი მიმართვისთვის კულტურული ბარიერები იშვიათად ფიქსირდება. მათი თქმით, მოსახლეობის დიდ ნაწილში უკვე არის გამჭდარი აზრი, რომ საჭიროების შემთხვევაში შესაბამის უწყებებს უნდა მიმართონ. ამასთან, ზოგიერთმა მონაწილემ, კულტურული დამოკიდებულებები ერთ-ერთ შესაძლო მიზეზად დაასახელა, მართლმსაჯულების სისტემაში არსებულ პრობლემებთან და ნდობის ნაკლებობასთან ერთად.

„ეს პრობლემა [დამოკიდებულება, რომ სასამართლო არ არის პრობლემების მოგვარებისთვის საჭირო და დამოუკიდებლად მოაგვარებენ] ნამდვილად არსებობს, მაგრამ, თავის მხრივ, სასამართლოებიც ვერ მუშაობენ, იგივე სამართალდამცავი ორგანოებიც ვერ მუშაობენ სათანადო სიმაღლით ჩემი აზრით, და სწორედ ეს არის დამატებითი მოტივაცია იმისი, რომ მოქალაქეები ნაკლებად მიმართავენ სასამართლოს“.⁶⁸³

683 კაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

*„ეს შეიძლება იყოს, ვთქვათ, მისი პიროვნული განწყობა, ის, რომ პრობლემის საჯაროდ გახმაურების სურვილი არ ჰქონდეს, ანდა ისიც, რომ არ ენდობოდეს პოლიციას“.*⁶⁸⁴

აღსანიშნავია, რომ კულტურულ ბარიერებზე მსჯელობისას, როგორც მოქალაქეთა, ასევე პროფესიული ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეებმა, სპეციფიკურად ოჯახში ძალადობის საკითხებიც გამოყვეს (თუმცა, მათ ასევე ისაუბრეს სოციალურ პრობლემებზე, რასაც შემდგომი ქვეთავები შეეხება). კერძოდ, მოქალაქეების ფოკუს-ჯგუფებში გამოითქვა მოსაზრებები, რომ ასეთი ტიპის დანაშაულის შემთხვევაში ადამიანები, განსაკუთრებით სოფლებში მცხოვრებნი, ხშირად თავს იკავებენ პოლიციისადმი მიმართვისგან და ეს ძირითადად სირცხვილისა და რიდის გამო ხდება. ქვემო ქართლის ქალების ჯგუფში კი პოლიციისადმი არ მიმართვის მიზეზად მშობლების დარიგებაც დასახელდა, რომლის მიხედვითაც, არის შემთხვევები, როცა დედები შვილებს მამაკაცის მხრიდან განხორციელებული ძალადობის ატანისკენ მოუწოდებენ. თუმცა, რესპონდენტთა ნაწილის თქმით, ეს სოფლებში უფრო ხდება, ვიდრე ქალაქებში. ზოგიერთი მონაწილე იმერეთისა და თბილისის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე ჯგუფიდან მიიჩნევს, რომ ოჯახური საკითხები ოჯახში უნდა გადაწყდეს და პოლიცია ამაში არ უნდა ჩაერიოს. მათი აზრით, ოჯახური კონფლიქტი უმჯობესია თუ ოჯახშივე მოგვარდება. მეტ-ნაკლებად მსგავსი შეხედულება ქვემო ქართლის სისხლის სამართლის საქმის მქონე ჯგუფშიც დაფიქსირდა (აღსანიშნავია, რომ ეს ჯგუფი მხოლოდ მამაკაცებისგან იყო დაკომპლექტებული). ამ ჯგუფის ზოგიერთი მონაწილე მიიჩნევს, რომ პოლიციისადმი მიმართვა მხოლოდ იმ შემთხვევაშია გამართლებული, თუ ოჯახში ძალადობას სისტემატური ხასიათი აქვს.

*„პირველსავე შემთხვევაზე არ მიმართავ ახლა ადამიანი, რაღაცის იმედი გაქვს, რაღაც ადამიანური ფაქტორია. ფიქრობ, რომ გამოხსნორდება, რაღაც, ვიღაც ჩაერევა, ადამიანური კანონით ან რაღაცით და ითმენ ადამიანურად ამ ყველაფერს... და უკვე, რომ საზღვარი აღარ აქვს და მერე უკვე იძულებული ხარ, თავისთავად აკითხავ კანონმდებლობას რა და იწყებ შენს საქმეს“.*⁶⁸⁵

684 ქალი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

685 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, იმერეთი, 25 სექტემბერი, 2020.

8.1.2. დავის არაფორმალური გადაწყვეტის გზები

კულტურულ ფაქტორებთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული დავის არაფორმალური გადაწყვეტის გზები. ამდენად, კვლევისთვის საინტერესო იყო იმის დადგენაც, არსებობს თუ არა რაიმე დანესებულება/ადგილი/ადამიანი, რომელიც განიხილავს ინდივიდებს შორის წარმოშობილ დავებს/კონფლიქტებს და პოლიციისა და სასამართლოს ჩარევის გარეშე აგვარებს მათ.

მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეების განცხადებით, კონფლიქტის მოსაგვარებლად სოფლებში უფრო გავრცელებულია ისეთი ავტორიტეტული ადამიანისთვის მიმართვა, ვისი სიტყვისაც ხალხს სჯერა (მაგალითად სოფლის თავკაცი). გარდა ამისა, სოფლებში ხშირია კონფლიქტების მოსაგვარებლად ნათესავების ჩარევაც. დისკუსიების დროს, თითქმის ყველა ჯგუფში აქცენტი გაკეთდა სასულიერო პირებზეც და აღინიშნა, რომ ზოგჯერ ადამიანები კონფლიქტის/დავის მოსაგვარებლად სასულიერო პირებს მიმართავენ, რადგანაც მათ ენდობიან და სჯერათ, რომ არავისთან გაამხელს ამ საკითხს. აღსანიშნავია, რომ თბილისის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე ჯგუფში ერთ-ერთმა რესპონდენტმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ სასულიერო პირებს დიდი გავლენა აქვთ ადამიანებზე და არსებული კონფლიქტების მოგვარება შეუძლიათ.

„სასულიერო პირები, ნამდვილად ვიცი, რომ ერევიან ოჯახშიც, სასამართლოზეც, აი და ძალიან დიდ როლს თამაშობენ და მიუწვდებათ კიდევაც, ანუ შეუძლიათ, რომ მოაგვარონ“.⁶⁸⁶

თბილისის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე ჯგუფში ზოგიერთი რესპონდენტი მიიჩნევს, რომ დავის არაფორმალური მოგვარება სოფლად იმიტომაცა გავრცელებული, რომ იქ მცხოვრებ ადამიანებს ერთმანეთის მეტი პატივისცემა აქვთ, ვიდრე ქალაქში მცხოვრებლებს. ისინი ითვალისწინებენ ნათესავის და/ან უფროსი ადამიანის რჩევა-დარიგებებს, ქალაქში კი ნაკლებად აინტერესებთ ერთმანეთის აზრი და პოლიციას/სასამართლოს მიმართავენ. ეთნიკური უმცირესობებისგან შემდგარ ჯგუფებში მონაწილეები აღნიშნავენ, რომ კონფლიქტის დროს მცხოვრებლები ხშირად პირველ რიგში „სოფლის წარმომადგენლებს“, ნათესავებს ან ასაკოვან, გამოცდილ ადამიანებს მიმართავენ და მათი დახმარებით აგვარებენ დავას. თუმცა, რესპონდენტები ხაზს უსვამენ, რომ ეს ტენდენცია სოფლებში უფრო შეინიშნება, ქალაქებში კი ნაკლებად ხდება. ყველაზე ნაკლებ ინფორმაციას ამ სა-

686 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, თბილისი, 6 ოქტომბერი, 2020.

კითხზე სამცხე-ჯავახეთის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე ჯგუფში ფლობდნენ. ისინი ვარაუდობენ, რომ სოფლად შესაძლოა, პირის ნათესავები ან სოფლის თავკაცები წყვეტდნენ საკითხებს.

აღსანიშნავია, რომ თბილისის სისხლის სამართლის საქმის მქონე ჯგუფში მონაწილეებმა ახსენეს „ქურდული სამყაროს“ წარმომადგენლები და ხაზი გაუსვეს, რომ ადრე ორ ადამიანს შორის კონფლიქტებს ძირითადად კრიმინალური ავტორიტეტები აგვარებდნენ. თუმცა, მათი აზრით, დღესდღეობით მდგომარეობა შედარებით გამოსწორებულია და ეს ნაკლებად ხდება.

„გამომდინარე იქიდან, [რომ] ჩვენ ვიყავით საბჭოთა კავშირის წევრი და იქ ეს ქურდული მენტალობა იყო ახალგაზრდობაში უმეტესად დომინანტური. სააზროვნო სისტემა და მსოფლალქმა მაგ პრიზმიდან ხდებოდა, ამან, რასაკვირველია, გამოიღო ის შედეგი, რომ იმ ადამიანების შთამომავლები ... თავის შეხედულებებს შვილებს, რასაკვირველია, გადასცემენ. ეხლა ამას არ ვამბობ ცუდია თუ კარგია. ეს უბრალოდ ფაქტს აღვნიშნავ ისევ. ჰო, ამის შედეგი არის ის, რომ დღესაც საკმაოდ ბევრი ახალგაზრდა თვლის, რომ ეს არის ეთიკურად აბსოლუტურად მიუღებელი საქციელი, დაუკავშირდე პოლიციას“.⁶⁸⁷

ამ საკითხზე ყურადღება ადვოკატთა ასოციაციის ფოკუს-ჯგუფშიც გამახვილდა. თუმცა, როგორც ერთი-ერთი მონაწილე აღნიშნავს, მსგავსი ტიპის არაფორმალური პრაქტიკები არა იმდენად კულტურული შეხედულებების გამო არის აქტუალური, არამედ იმიტომ, რომ „როდესაც რეალური მართლმსაჯულება არ მუშაობს, ხარვეზიანია, კორუფციაშია და ა.შ. ... რა თქმა უნდა უბიძგებს ადამიანებს, რომ უარი თქვან მართლმსაჯულებაზე და ამ ტიპის სამართალი თავისი რესურსებით და შესაძლებლობებით ეძიონ, რაც ჩვენ პრობლემას გვიქმნის ყველას“.⁶⁸⁸

ზემოაღნიშნული მსჯელობებიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, როგორც მოქალაქეების, ასევე პროფესიული წრეების წარმომადგენელთა ფოკუს-ჯგუფებში მეტ-ნაკლები სიმძაფრით დაისვა კულტურული ბარიერების საკითხი. ნიშანდობლივია, რომ ფოკუს-ჯგუფებიდან გამოვლენილი ეს განწყობა დასტურდება 2019 წელს ჩატარებული გამოკითხვით, რომლის მიხედვითაც საქართველოს მოსახლეობის თითქმის ნახევრის აზრით, კულტურული დამოკიდებულებები (მათ შორის, მოსალოდნელი მძიმე სასჯელის გამო დაზარალებულის მიერ დამნაშავეს

687 კაცი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, თბილისი, 10 ოქტომბერი, 2020.

688 კაცი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

შეცოდება) სასამართლოსადმი მიმართვისთვის ხელის შემშლელი ფაქტორებია.⁶⁸⁹

უნდა ითქვას, რომ გარკვეული კულტურული კოდებისა და დამოკიდებულებების გამო პოლიციისადმი/სასამართლოსადმი მიმართვისგან თავის შეკავება, ზოგიერთ შემთხვევაში, ერთმნიშვნელოვნად უარყოფით მოვლენად არ აღიქმება. ეს ლოგიკურიცაა, რადგან ადამიანების მესხიერება შეიძლება ინახავდეს დავის არაფორმალური, თუმცა მშვიდობიანი მოგვარების მაგალითებსა და პრაქტიკას. ეს უფრო თვალნათელივ ჩანს იმ განსხვავებულ დამოკიდებულებებში, რაც, ერთი მხრივ, ე.წ. „კანონიერ ქურდებთან“, მეორე მხრივ კი –სოფელში/თემში ასაკოვან და გამოცდილ ადამიანებთან მიმართებით არსებობს. თუკი პირველ შემთხვევაში მსგავსი ფორმით დავის გადაწყვეტის პრაქტიკა უმთავრესად უარყოფითად აღიქმება (მასში თავისთავად ნაგულისხმევი შესაძლო ძალადობრივი ბუნების გამო), მეორე შემთხვევაში ნაკლებად შეიმჩნევა მკვეთრად უარყოფითი განწყობები.

ამგვარად, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის პრობლემის კვლევისას კულტურული წინაღობები მნიშვნელოვანია, თუმცა, მათი ერთმნიშვნელოვანი შეფასება მიზანშეწონილი არ არის. აუცილებელია, გაანალიზდეს როგორც თავად ამა თუ იმ დამოკიდებულების/პრაქტიკის ბუნება (მაგალითად, ძალადობრივია თუ არა), ასევე მისი როლი და ფუნქცია კონკრეტულ თემში/საზოგადოებაში. ამასთან, კულტურულ მახასიათებლებზე მსჯელობისას აუცილებელია, რომ გათვალისწინებული იყოს ისეთი სოციალური ცვლადები, როგორებიცაა, მაგალითად, განათლებისა და კეთილდღეობის დონე ამა თუ იმ არეალებში. კულტურული ბარიერები მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება გახდეს უფრო ზუსტი შეფასებების საგანი.

8.2. სოციალური ბარიერები

8.2.1. ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი განათლებისა და ინფორმაციის ნაკლებობა

პოლიციის/სასამართლოსადმი მიმართვისგან თავის შეკავების მნიშვნელოვანი მიზეზი ხშირად არის ინფორმაციის ნაკლებობა. ეს საკითხი უშუალოდ უკავშირდება სახელმწიფო პოლიტიკებს სამართლებრივი ცნობიერებისა და გაძლიერების კუთხით, რაზეც ყურადღება V თავში გამახვილდა.

689 CRRC, EMC და IDFI, სასამართლოს ხელმისაწვდომობა: მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 13, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3dQmccS>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

ინფორმაციის დეფიციტზე, როგორც მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის დამაბრკოლებელ ერთ-ერთ სოციალურ ბარიერზე, მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფებში გამახვილდა ყურადღება. ქვემო ქართლის ფოკუს-ჯგუფებში, როგორც სამოქალაქო/ადმინისტრაციული, ისე სისხლის სამართლის საქმის ზოგიერთმა მონაწილემ ბარიერად ინფორმირებულობის დონის ნაკლებობა მიიჩნია. რესპონდენტის განმარტებით, მათ არ აქვთ ინფორმაცია, თუ ვის შეიძლება, მიმართონ დასახმარებლად, როცა სამართლებრივი პრობლემა წარმოიქმნება. გარდა ამისა, ერთი მონაწილე შენიშნავს, რომ ადამიანების უმრავლესობამ არ იცის, როგორ მიმართოს სასამართლოს.

*„ჩემი აზრით, მთავარი პრობლემა ინფორმაციის დეფიციტია, როგორც ქალბატონმა აღწერა, არის ორგანიზაციები, [რომლებიც] ასეთ ადვოკატებს წარმოადგენს, ეს ძალიან კარგია, მაგრამ სამწუხაროდ ჩვენ არ გვაქვს ამის შესახებ ინფორმაცია“.*⁶⁹⁰

ინფორმაციის ნაკლებობა, როგორც წესი, კავშირშია ხელმისაწვდომი და ხარისხიანი განათლების სიტემისა და სოციალური კეთილდღეობის საკითხებთან. ეს სოციალური ფაქტორები ცენტრისა და რეგიონის არათანაბარი ეკონომიკური განვითარების პირობებში კიდევ უფრო მძაფრდება, რაზეც გამახვილდა კიდევ ყურადღება პროფესიულ ფოკუს-ჯგუფებში. გარდა ამისა, ნიშანდობლივია ისიც, რომ მსგავსი ტიპის სოციალური სიკვითებისგან ხშირად კიდევ უფრო მოწყვეტილები არიან ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში მცხოვრები ადამიანები.⁶⁹¹

*„აქ რამდენიმე ფაქტორია. ერთი, რომ განათლების, სამოქალაქო დონე, როგორ დაიცვას თავისი უფლება, შეიძლება მან არ იცოდეს ეს და ვის მიმართოს, რა წესით და როგორ მიმართოს. ასევე, მატერიალურ-ეკონომიური მხარე ... მარტივად რომ ვთქვა, რომელიღაცა სოფლიდან უნდა ჩამოვიდეს სამტრედიასში, რომ სამტრედიის სასამართლომ უნდა განიხილოს მისი საქმე. ზოგიერთ სოციალურად დაუცველ პირს ის ხუთი ლარიც არა აქვს, რომ ჩამოვიდეს და სასამართლოში წარადგინოს სარჩელი“.*⁶⁹²

690 ქალი, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, ქვემო ქართლი, 29 სექტემბერი, 2020.

691 მაგალითად, იხ.: მარიამ შალვაშვილი, აზერბაიჯანელი მუშა ქალების პრეკარიული ყოფა, 2019, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2MySdW>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

692 ვაცი, სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სამსახურის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 13 ოქტომბერი, 2020.

„ინფორმაციის და სამართალწარმოების რაღაცა სპეციფიკასთან ან ბერკეტებთან დაკავშირებით ინფორმაციის ქონასაც გამოვყოფდი, განსაკუთრებით ეთნიკური უმცირესობის ნაწილში, რომ აი, ვთქვათ, ადამიანებს ჰქონდეთ უფრო მეტი ინფორმაცია იმაზე, კონკრეტულ შემთხვევაში რა გზით დაიცვან თავი, რა შეიძლება იცოდნენ, ვის მიმართონ და, რა თქმა უნდა, ბუნებრივია, ფინანსური ნაწილიც გარკვეულ შემთხვევაში, რაზეც ასევე შეიძლება საუბარი“.⁶⁹³

აღსანიშნავია, რომ ცენტრისა და რეგიონების არათანაბარ სოციალურ განვითარებაზე მკაფიო აქცენტი გაკეთდა მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფებშიც. ამ მხრივ, ქალაქსა და სოფელში არსებულ განსხვავებაზე ისაუბრეს თბილისის სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე ჯგუფის მონაწილეებმა. რესპონდენტებმა აღნიშნეს, რომ ქალაქებში, განსაკუთრებით კი დედაქალაქში შეინიშნება ტენდენცია, რომ დანაშაულის შემთხვევაში ადამიანები პოლიციას მიმართავენ. რესპონდენტები მიიჩნევენ, რომ სოფლებში ამ კუთხით ცუდი სიტუაციაა. მათი აზრით, ხშირად დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში ადამიანები საკუთარი ძალებით ცდილობენ პრობლემის გადაჭრას ან საერთოდ არ ერევიან სხვის საქმეში და პოლიციას დანაშაულის შესახებ საქმის კურსში არ აყენებენ. მონაწილეებს მიაჩნიათ, რომ სოფლებში განათლებისა და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის პრობლემა ბევრად მწვავედ დგას, ვიდრე დედაქალაქში ან სხვა ქალაქებში. მათი აზრით, სწორედ ეს არის მიზეზი, რატომაც სოფლებში მცხოვრებნი კიდევ უფრო იშვიათად მიმართავენ პოლიციას.

8.2.2. მოწყვლადი ჯგუფების სპეციფიკური სოციალური ბარიერები

ფოკუს-ჯგუფებიდან მიღებული ინფორმაციების გათვალისწინებით გამოიკვეთა, რომ სხვა ტიპის სოციალური ბარიერები უფრო მეტად არის დაკავშირებული კონკრეტულ მოწყვლად ჯგუფებთან. ამდენად, წინამდებარე ქვეთავის მნიშვნელოვანი ნაწილი სწორედ სხვადასხვა ჯგუფების სპეციფიკურ გამოწვევებზე ფოკუსირდება.

ყველა ფოკუს-ჯგუფში გამოვლინდა, რომ მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის პრობლემა განსაკუთრებით მწვავედ ოჯახური ძალადობის მსხვერპლი ქალების წინაშე დგას. პრობლემის სიმწვავე აღიარეს როგორც მოსახლეობის, ასევე პროფესიულ ფოკუს-ჯგუფებში, თუმცა, მიზეზებსა და მიდგომებთან დაკავშირებით გარკვეულწილად გამოიკვეთა განსხვავებული მოსაზრებებიც. ოჯახში ძალადობის მსხვერპლი ქალების მიერ სამართალდამცავი უწყებებისა და სასამართლოსადმი მიმართვისგან თავის შეკავებას

693 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

რომ გარკვეულ შემთხვევებში შესაძლოა ჰქონდეს კულტურული ფესვები, ამაზე უკვე გამახვილდა ყურადღება. თუმცა, როგორც ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეებმა აღნიშნეს, ქალები უფრო ხშირად სხვა მიზეზების გამო იკავებენ თავს პოლიციის/სასამართლოსადმი მიმართვისგან. ეს მიზეზებია სამართალდამცავი უწყებების მხრიდან გულგრილობა, სიტუაციის გამოსწორების იმედის არქონა და სოციო-ეკონომიკური მონწყვლადობა.

მსგავსი ტიპის სოციალურ ცვლადებზე ყურადღება გამახვილდა ფოკუს-ჯგუფებში (განსაკუთრებით თბილისის სისხლის სამართლის საქმის მქონე ჯგუფში). საყურადღებოა იმ სისხლის სამართლის საქმის მქონე რესპონდენტების განმარტებები, რომლებიც ოჯახური ძალადობის მსხვერპლი იყვნენ. როგორც ერთ-ერთი მათგანი აღნიშნავს, სასამართლოსთვის და პოლიციისთვის არმიმართვის მიზეზი თავად სამართალდამცავის მის მიმართ დამოკიდებულება გახდა, როდესაც მსხვერპლი პირველი ინციდენტის შემდეგ, საავადმყოფოში აღმოჩნდა; კერძოდ, სამართალდამცავმა ის მოძალადესთან ერთად დაკითხა და უთხრა, რომ მსხვერპლის ოჯახის წევრებს შეატყობინებდა ამბავს, რაც რესპონდენტისთვის კატეგორიულად მიუღებელი იყო. მიიჩნევა, რომ ძალადობის მსხვერპლი ქალებისთვის სისხლისამართლებრივი წარმოება ხშირად აღიქმება როგორც დამატებითი ტრავმა, განსაკუთრებით თუ ქალი იძულებულია, პირდაპირ დაუპირისპირდეს აგრესორს, საკუთარი ნების წინააღმდეგ.⁶⁹⁴

„მე რვა თვის მერე მივმართე პოლიციას. მე უკვე რომ მცემა, დამიმტვრია ცხვირ-პირი, ორსულობა რომ შემინყდა, მერე კიდევ, რომ ამიკრძალა რალაცეები, მერე მივმართე, მაგრამ მანამდე რომ დავრეკე პოლიციაში, პოლიციამ იცით რა გააკეთა? იმიტომ აღარ ვიღებდი ხმას, უკვე, რომ პირველი ცემის ინციდენტი, რომ მოხდა და საავადმყოფოში რომ მოვხვდი .. პოლიციის უფროსი, დამიჭდა და მეუბნება, იცი, რა არის, ეხლა დროზე ხმა ამოიღე და ილაპარაკე და ჩემი ყოფილი ქმარი უკვე იქ ზის, ფეხებთან მიზის, ანუ იმასთან ერთად დამინყო მე დაკითხვა – ეხლა დროზე ხმა ამოიღე და შენს ოჯახს და ყველას გავაგებინებ. მე არ მქონდა იმის სურვილი... არც მაქვს სურვილი, რომ იცოდეს ვინმემ და გაიგოს ... იმიტომ, რომ აღარ მინდოდა, რომ ზედმეტი რამე მომხდარიყო, იმიტომ რომ იქ, რომ ბიძაშვილი გაიგებს, მამიდაშვილი გაიგებს, შვილი გაიგებს, მამა გაიგებს, სხვა რეაგირება მოყვებოდა, სისხლის ზღვრამდე მივიდოდა და მე ეს ყველაფერი, ქუჩაში გამოვდიოდი და ორსული გოგო, ქუჩაში ვრჩებოდი იმიტომ, რომ ჩემს ოჯახს არ გაეგო, რა დღეში ვიყავი და როგორ მანვებოდნენ... პოლიცია იმის მაგივრად, რომ გვერდში დაგიდგეს, აქეთ შეურაცხყოფას გაყენებს..“⁶⁹⁵

694 შაზია ჩონდრი, „ქალების ხელმისაწვდომობა მართლმსაჯულებაზე: სახელმძღვანელო პრაქტიკოსი იურისტებისათვის“, 2018, გვ. 13, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3aWzHGT>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

695 ქალი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, თბილისი, 10 ოქტომბერი, 2020.

ამგვარი ისტორიები აჩვენებს, ერთი მხრივ, იმ უიმედობასა და სოციალურ გაუცხოებას, რომელიც ოჯახური ძალადობის მსხვერპლმა ქალებმა სამართალდამცავ უწყებებთან თანამშრომლობის გამოცდილებით მიიღეს, მერე მხრივ კი – რთულ და გაუსაძლის სოციალურ ყოფას, რაც ხშირად დაკავშირებულია პოლიციის/სასამართლოსადმი მიმართვასთან და მის თანმდევ შედეგებთან. მიუხედავად იმ წინგადგმული ნაბიჯებისა, რაც ამ კუთხით ბოლო წლებში შინაგან საქმეთა სამინისტროს სისტემის ფარგლებში განხორციელდა (მათ შორის, ადამიანის უფლებათა დაცვისა და გამოძიების ხარისხის მონიტორინგის დეპარტამენტის შექმნა და გაძლიერება),⁶⁹⁶ ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთათვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის პრობლემა კვლავაც არსებობს, რაც ამ პრობლემის კომპლექსურ ბუნებაზე მიანიშნებს. ამ პრობლემებზე მკაფიო აქცენტი გააკეთეს ადვოკატთა ასოციაციის წევრების ფოკუს-ჯგუფშიც, სადაც ნათლად გამოჩნდა, რომ ოჯახური ძალადობის მსხვერპლი ქალებისთვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის სირთულე ბევრად მრავალმხრივ შეფასებას საჭიროებს.

*„ადამიანებს ხშირად აქვთ განცდა, მე თუ მივმართე ჩემი თავის დასაცავად, უფრო საოჯახო დავებზე არის ასეთი შემთხვევა, ამ ადამიანის ჩემგან იზოლირება მოხდება ცოტა ხნით და შემდგომში საზოგადოება რჩება ისევე იმ პრობლემის პირისპირ უფრო გამწვავებულ მდგომარეობაში“.*⁶⁹⁷

*„ფინანსური, რა კუთხით იცით, რომ [განა] სასამართლოსთვის მიმართვისთვის საკმარისი ხარჯების გაწევის უნარი არა აქვს, არამედ ის, რომ, როგორც წესი, დამოკიდებულია ფინანსურად მოძალადეზე და ეს არის მთავარი განმაპირობებელიც, რატომაც არ მიმართავს. იმიტომ, რომ თუ მიმართავს, არამხოლოდ ის რომ განმეორდება, არამედ შემოსავლის გარეშე დარჩება ის, მისი შვილები. ხშირად მქონია ასეთი, ამ მიზეზით თავის შეკავება სასამართლოსთვის ან სამართალდამცავი ორგანოებისთვის, რომ მიემართათ“.*⁶⁹⁸

შესაბამისად, ქალების სოციო-ეკონომიკური მოწყვლადობა და ფინანსური დამოკიდებულება მეუღლეებზე, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობას არსებითად ზღუდავს. საქართველოში ამ კუთხით არსებული მდგომარეობის ანალიზი ცხადყოფს პრობლემის მასშტაბურობას. კერძოდ, საქართველოში, პროდუქტიული ასა-

696 EMC, ადამიანის უფლებათა მდგომარეობა საქართველოში 2019 წლის შეფასება, გვ. 1, 2019, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3aLzjte>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

697 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

698 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

კობრივი ჯგუფიდან (18-64), ქალების ჩართულობა სამუშაო ძალაში 27 პროცენტული ერთეულით ნაკლებია კაცებთან შედარებით.⁶⁹⁹ 2018 წლის კვლევის თანახმად, იმ ქალების 49%, რომლებიც ამბობენ, რომ არ მუშაობენ, მიზეზად ოჯახის მოვლას და პირად ვალდებულებებს ასახელებენ.⁷⁰⁰ მთლიანობაში, საშინაო შრომა, რომელსაც ქალები დროის უდიდეს ნაწილს უთმობენ (დღისასხლისები დროის 74%-ს, სხვა უმუშევარი ქალები კი – დროის 37%-ს), სამუშაო ძალაში ქალების დაბალი მონაწილეობისა⁷⁰¹ და, შესაბამისად, მეუღლეზე/ოჯახზე ეკონომიკური დამოკიდებულების განმსაზღვრელი უმთავრესი ფაქტორია.

უნდა ითქვას, რომ ყველა ის სოციალური ბარიერი, რომელიც მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობას ზღუდავს (მაგალითად, სიღარიბე, განათლების ნაკლებობა, სახელმწიფო ენის არცოდნა, სამართლებრივი ცოდნისა და ცნობიერების ნაკლებობა), განსაკუთრებული სიმწვავეთ აისახება ქალებზე ზოგადად, და არა მხოლოდ ოჯახური ძალადობის მსხვერპლ ქალებზე.⁷⁰² მიიჩნევა, რომ „სოციალური და ინსტიტუციური ბარიერების კომბინაცია ამწვავებს იმ სირთულეებს, რომელთაც ქალები აწყდებიან მართლმსაჯულებაზე წვდომის კუთხით – შემოსავლის დონის, განათლების დონისა და ეთნიკური ჯგუფების მიხედვით – რაც სამართლებრივი საშუალებებისთვის მიმართვის მაღალ ბარიერებსა და სამართლებრივი შედეგის გარეშე დარჩენილ საქმეთა მაღალ მაჩვენებელს განაპირობებს. შედეგად, ქალები უფრო მონყვლადები არიან სამართლებრივი პროცესების დროს“.⁷⁰³

არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლების ფოკუს-ჯგუფში მონაწილეებმა გამოყვეს კიდევ ერთი მონყვლადი ჯგუფი (ლგბტქ ადამიანები), რომლებიც მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კუთხით ასევე სპეციფიკურ სოციალურ ბარიერებს აწყდებიან. ამ მხრივ გამოიყო ე.წ. „ქამინგ აუთის“ შიში და მართლმსაჯულების სისტემის წარმომადგენელთა მხრიდან ე.წ. „რევიქტიმიზაციის“ პრობლემა, რომელთა გამოც ლგბტქ ადამიანები ხშირად თავს იკავებენ პოლიციის/სასამართლოსადმი მიმართვისგან. პირველ შემთხვევაში, საკითხი უკავშირდება სოციალურ სტიგმას და მარგინალიზებას, მეორე შემთხვევაში კი საქმე ეხება ჰომოფობიური დანაშაულის შედეგად უკვე მიყენებული ზიანის კვლავ განმეორების შიშს. ორივე შემთხვევაში, სამართალდამცავი უწყების/სასამართლოსადმი მიმართვისგან თავის შეკავება როგორც მართლმსაჯულების

699 გაეროს ქალთა ორგანიზაცია [UN WOMEN], ქალთა დაბალი ეკონომიკური აქტიურობა და არაფორმალურ სექტორში ჩართულობა საქართველოში, 2018, გვ. 18-19, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3krZv0t>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

700 იქვე, გვ. 20.

701 იქვე, გვ. 21.

702 გაეროს ქალთა ორგანიზაცია, მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის და ქალების წინაშე არსებული განსაკუთრებული გამოწვევების შეფასების ჩარჩო, 2016, გვ. 8, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3pRET2Q>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

703 იქვე.

წარმომადგენელთა ქცევასთან, ისევე ამ ქცევის სოციალურ და პიროვნულ შედეგებთან არის დაკავშირებული.

„პოლიციასთან მიმართვის კუთხით რომ ვისაუბრო ... როდესაც საკითხი ეხება „ქამინგ აუთს“, აი, აქ იკავებენ თავს მიმართვისგან ... ვინაობის გამჟღავნების მომენტი ისედაც ხდება, ანუ, ვთქვათ დაზარალებულმა და ბრალდებულმა ერთმანეთის ვინაობა როდესაც სტატუსს იღებენ ისედაც იციან, და აქედან გამომდინარე ეს მოლოდინი თავიდანვე აქვთ და ეშინიათ, რომ „ქამინგ აუთი“ მოხდება მათი ისევ და ისევ. ეს ინფორმაცია, მე რომ აქ მივეცი ჩვენება, ხვალ შეიძლება ვინმემ სადმე მოიპოვოს და ჩემმა ოჯახმა გაიგოსო. ესეთი მომენტები უფრო აქვთ, რომ არ გამჟღავნდეს“.⁷⁰⁴

„თემი ზოგადად თავს იკავებს პოლიციისთვის მიმართვისგან. პირველი ეშინიათ იმის, რომ იძულებითი „ქამინგ აუთი“ მოხდება და ეს შიში არის რეალური. ჩვენ გვაქვს მრავალი შემთხვევა, როცა დოკუმენტირებული გვაქვს პროკურატურის მუშაკთა მხრიდან, პოლიციელების მხრიდან, პერსონალური მონაცემების უკანონოდ გადაცემა ოჯახის წევრების მიმართ“.⁷⁰⁵

„პრობლემა არის „რევიქტიმიზაცია“ ... სტერეოტიპული გამონათქვამები, რომელსაც პოლიციელები იყენებენ, ან ერთმანეთში საუბრობენ ასე. ეს ინვევს ხოლმე შემდგომ იმას, რომ თემის წევრები თავს არიდებენ მიმართვას საგამოძიებო უწყებებისათვის“.⁷⁰⁶

არასამთავრობო ორგანიზაციების ფოკუს-ჯგუფში სამართლიანად აღინიშნა, რომ მსგავსი ტიპის პრაქტიკები არ არის მხოლოდ ინსტიტუციური პრობლემების გამოვლინება. ის უფრო მეტად ასახავს იმ სოციალურ სტიგმას, რომელიც საზოგადოებრივი განწყობებიდან მომდინარეობს. ამდენად, პრობლემის სათავეც უფრო კომპლექსურია. როგორც ერთ-ერთი მონაწილე აღნიშნავს „მიზოგინიის და ჰომოფობიის, როგორც სოციალური პრობლემის წინააღმდეგ, ჩვენ გვჭირდება სახელმწიფო სამოქმედო გეგმა, სადაც არ იქნება მხოლოდ წარმოდგენილი რომელიმე უწყება, ან უწყებათაშორისი კომისია, რისი პრაქტიკაც გვაქვს უკვე ადამიანის უფლებათა დაცვის სამოქმედო გეგმების თვალსაზრისით და ვიქნებით სრულად ფოკუსირებული თავიდან ბოლომდე იმაზე,

704 კაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

705 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

706 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

სამოქალაქო საზოგადოება და სახელმწიფო ერთად, რომ რამე ფორმით სოციალური ცვლილებები გამოვინვიოთ და გადავდგათ ქმედითი ნაბიჯები იმიტომ, რომ მხოლოდ კანონის შეცვლა ვერაფერს შევლის ამ მიმართულებით“.

გემოლიშნული მსჯელობებიდან გამომდინარე შეიძლება იმის თქმა, რომ არაერთი სოციალური ფაქტორი ახდენს გავლენას იმაზე, კონკრეტული პიროვნება საბოლოოდ მიმართავს თუ არა პოლიციას/სასამართლოს. ხშირად ეს იმ ტიპის სოციალურ ბარიერს უკავშირდება, როცა ადამიანს არ შეუძლია (მძიმე სოციალური გაჭირვება), არ აქვს ცოდნა (ხარისხიან განათლებასა და შესაბამის ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა, განსაკუთრებით ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში), ან მიმართვის შემთხვევაში რთული სოციალური რისკების წინაშე აღმოჩნდება (მოძალადეზე ფინანსურად დამოკიდებული ქალები, სოციალური სტიგმისა და გარიყულობის წინაშე მდგარი ქალები და ლგბტქ ადამიანები) და სხვა. ეს კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კონცეფციის პრაქტიკაში სრულფასოვანი იმპლემენტირება კომპლექსურ მიდგომას მოითხოვს, რადგან „მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა შეიძლება გავიგოთ, როგორც ერთგვარი ექსპერიმენტი, თუ სადამდე და რა დოზით შეიძლება განვითარდეს კეთილდღეობის სახელმწიფო და მართლმსაჯულების ინსტიტუტები“.⁷⁰⁷

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კულტურული და სოციალური ბარიერები სპეციფიკურ გამოვლინებებთან არის კავშირში იმ სხვა მონყვლადი ჯგუფების შემთხვევაშიც, რომლებზეც ყურადღება არ გამახვილებულა ფოკუს-ჯგუფების მიმდინარეობისას.⁷⁰⁸ ასეთი მონყვლადი ჯგუფები შეიძლება იყვნენ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანები, ბავშვები, იძულებით გადაადგილებული პირები, პატიმრები და სხვა. მათი სპეციფიკური საჭიროებები და ნუხილები ავტორების მიერ კვლევის ლიმიტებიდან გამომდინარე განუხილველი, თუმცა თავისთავად მოაზრებული და ნაგულისხმევია, როგორც მნიშვნელოვანი გამონკვევა, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უკავია მათთვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ბარიერების შეფასებისას. აღსანიშნავია, რომ თავად მონყვლადი ჯგუფების გემოთქმული ჩამონათვალი ვერ იქნება ამომწურავი. ეს ფაქტი ასევე გახდა ერთ-ერთი მიზეზი, რამაც კვლევის ამ ნაწილის ანალიტიკური მსჯელობის უშუალოდ ფოკუს-ჯგუფების მონაცემებზე დაყრდნობა გამოიწვია.

ამ ქვეთავში განხილული სოციალური ბარიერები სტრუქტურულ პრობლემებს და მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ერთგვარ პირობას წარმოადგენს. მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა თავისთავად არის სოციალური სიკეთე, რომლის არსებითი გაზრდაც მხოლოდ და მხოლოდ სხვა სოციალური სიკეთეების

707 Bolivar René Njupouen, Access to justice for the poor, what role for bar associations? The case of Cameroon, 2005, გვ. 15.

708 მაგალითად, იხილეთ UNICEF-ის კვლევა „ბავშვზე მორგებული მართლმსაჯულების“ თაობაზე, 2017, [ხელმისაწვდომია: <https://uni.cf/3kmiEAZ>; წვდომის თარიღი: 25.02.2021].

მიღწევასთან ერთად შეიძლება მოხერხდეს. ამიტომ, მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფოს ჰქონდეს მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ეროვნული სტრატეგია, რომელიც ამ პრობლემას დაინახავს სხვა სოციალურ გამოწვევებთან ბმაში. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება მოხერხდეს რეალურად ხელმისაწვდომი და ადამიანის უფლებებზე მორგებული მართლმსაჯულების სისტემის ჩამოყალიბება.

8.3. ნდობა, როგორც სოციალური ფაქტორი

ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეების თქმით, პოლიციის/სასამართლოსადმი მიმართვისგან თავის შეკავების ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორი ნდობის არარსებობაა. მართლმსაჯულების სისტემის მიმართ ნდობა რომ საზოგადოებაში მკვეთრად დაბალია, ამას მონაწილეს საქართველოს მასშტაბით უკვე ჩატარებული გამოკითხვებიც კერძოდ, 2019 წლის მონაცემებით, მოსახლეობის 20% საერთოდ არ ენდობა სასამართლოებს საქართველოში, 66% კი ნაწილობრივ ენდობა, ნაწილობრივ – არა.⁷⁰⁹

ნდობის არარსებობა მრავალი განსხვავებული ფაქტორით შეიძლება იყოს განპირობებული. ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეთა თქმით, ამის ყველაზე ზოგადი საფუძველი ის არის, რომ ადამიანები არ ელიან პოლიციის/სასამართლოს მხრიდან ამა თუ იმ საქმეზე სამართლიან და ობიექტურ რეაგირებას. გარდა ამისა, მონაცვლად ჯგუფებს მართლმსაჯულების სისტემისადმი ნდობა, შესაძლოა, მათ მიმართ გამოვლენილი დისკრიმინაციული და ნაკლებად მგრძობიარე დამოკიდებულებების გამო გაუქრეთ, რაც საბოლოოდ მიმართვაზე უარის თქმის მიზეზი ხდება. ამდენად, როგორც დასაწყისში ითქვა, მართლმსაჯულების სისტემისადმი ნდობის არარსებობა, როგორც დამაბრკოლებელი გარემოება, სოციალური ფაქტორია, თუმცა ის, ჩვეულებრივ, ინსტიტუციური და სხვა ტიპის პრობლემებისგან არის ნაწარმოები.

რეგიონებში ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეთა ძირითადი ნაწილი და თბილისში მონაწილეების მცირე ნაწილი აცხადებს, რომ მათ დასახლებულ პუნქტში კონფლიქტებისა და სამართლებრივი პრობლემების მოგვარებას პოლიციის დახმარების გარეშე ცდილობენ. ისინი ამბობენ, რომ თუკი ძალიან მძიმე დანაშაული არ ხდება (მაგალითად, თუ ბავშვის სიცოცხლეს საფრთხე არ ემუქრება), მოსახლეობა პოლიციას არ მიმართავს. რესპონდენტთა თქმით, ამის მთავარი მიზეზი სწორედ ნდობის არარსებობაა. ისინი მიიჩნევენ, რომ ხალხს პოლიციის მიმართ ნდობა არ აქვს და ზოგჯერ იმისაც კი ეშინიათ, „აქეთ არ დასდონ ბრალი“. მონაწილეთა თქმით, ხალხი პოლიციის გამოძახებაში გამოსავალს ვერ ხედავს, რადგანაც იმედი არ აქვთ, რომ პოლიცია საქმეს მოაგვარებს. რესპონდენტების აზრით, ამ ყველაფერს პოლიციაში არსებული ბიუროკრატიული პროცესებიც ემატება, რომელიც ხშირად პოლიციის გამოძახებისგან შემაკავებელი ფაქტორია.

709 CRRC, EMC და IDFI, სასამართლოს ხელმისაწვდომობა: მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 24.

სასამართლოსადმი ნდობის თვალსაზრისით მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფებში განსხვავებული დამოკიდებულებები დაფიქსირდა. კერძოდ, რესპონდენტთა ნაწილი მეტ-ნაკლებად ენდობა, ნაწილი კი უნდობლობას უცხადებს სასამართლოს. აღსანიშნავია, რომ სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე მონაწილეები უფრო ხშირად აცხადებენ, რომ ენდობიან სასამართლოს, ვიდრე სისხლის სამართლის საქმის მქონე რესპონდენტები. სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე რესპონდენტთა ჯგუფებში, დისკუსიის დროს ზოგიერთმა რესპონდენტმა აღნიშნა, რომ მათი აღქმით, სასამართლოში სამოქალაქო საქმეების გადანყვევთა უფრო სამართლიანად და მიუკერძოებლად ხდება, ვიდრე სისხლის სამართლის საქმეებისა. ხაზგასასმელია, რომ სამოქალაქო/ადმინისტრაციული საქმის მქონე ჯგუფებს შორის სასამართლოს ნდობას ყველაზე მეტად იმერეთის ჯგუფი უცხადებს, რომელიც სასამართლოს შეფასებისას ყველაზე ნაკლებად კრიტიკული იყო. მათი ნდობაც, შეფასების მსგავსად, მეტწილად პირადი გამოცდილებიდან მომდინარეობს.

რაც შეეხება სისხლის სამართლის საქმის მქონე მოქალაქეთა ჯგუფების სასამართლოსადმი ნდობას, ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელთა ჯგუფებში მონაწილეთა მოსაზრებები იყოფა, ნაწილი ენდობა, ნაწილი კი უნდობლობას უცხადებს სასამართლოს. სისხლის სამართლის საქმის მქონე რესპონდენტების დანარჩენი ჯგუფები სასამართლოს ძირითადად უნდობლობას უცხადებენ და ამის მიზეზად პროკურატურისა და მოსამართლეების თანამშრომლობას ასახელებენ. თბილისის სისხლის სამართლის საქმის მქონე მონაწილეთა ჯგუფში გამოიკვეთა მოსაზრება, რომ პროკურატურის მიზანი საქმის ობიექტურად გამოძიების ნაცვლად, უბრალოდ მისი „დახურვა“. რესპონდენტების თქმით, პროკურორებს იმდენად არ „აწყობთ“ გაუხსნელი საქმეების არსებობა, რომ საქმის სწრაფად დასასრულებლად, შესაძლოა, ერთი დანაშაულის ჩამდენ პირს მეორე ისეთი დანაშაულიც დააბრალონ, რომელიც მას რეალურად არ ჩაუდენია. მეტიც, შესაძლოა, სრულიად უდანაშაულო პირსაც კი აღუკვეთონ თავისუფლება. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ თბილისის სისხლის სამართლის საქმის მქონე ჯგუფში დაფიქსირდა ის აზრიც, რომ სასამართლოსადმი ნდობა ხშირად დამოკიდებულია იმაზე, თუ ვის აქვს დავა სასამართლოში. ზოგიერთი რესპონდენტი აცხადებს, რომ თუკი საქმეში ფიგურირებს პოლიტიკოსი, ამ შემთხვევაში მათ ნდობა უქრებათ სასამართლოს მიმართ, ხოლო თუ საქმე ეხება რიგით მოქალაქეებს, ამ შემთხვევაში სასამართლოსადმი გარკვეული ნდობა გააჩნიათ.

არასამთავრობო ორგანიზაციების ფოკუს-ჯგუფში აღინიშნა, რომ თუ საკითხი სახელმწიფო სტრუქტურების წარმომადგენლებთან დავას ეხება, ამ შემთხვევაში მოლოდინი, რომ სასამართლო სამართლიან გადანყვევტილებას გამოიტანს, კიდევ უფრო იკლებს. რამდენიმე რესპონდენტის თქმით, ეს განწყობა ხშირად პოლიციის/სასამართლოსადმი მიმართვისგან თავის შეკავების მიზეზი ხდება.

„მე მყავდა კლიენტები, რომლებიც სისხლის სამართლის კუთხით იყვნენ ბრალდებულები და ძალიან უსამართლოდ მოექცნენ წინა ხელისუფლების პირობებში, მაგრამ ახალი ხელისუფლების პირობებშიც, როდესაც გარკვეულწილად ჩაიარა რაღაცა ანგარიშსწორებების და ზენოლების მექანიზმებმა და პრაქტიკამ, ამ ხელისუფლების პირობებშიც ისინი არ აპირებენ უჩივლონ იმ ყოფილ პოლიციელებს და ყოფილ გამომძიებლებს და პროკურორებს, რაღაცა თავიანთი შინაგანი დამოკიდებულებით და რაღაც, სახელმწიფოსთან ვერაფერს გახდები და რატო გავირთულოთ საქმე. ძალიან რთულია ასეთი ადამიანების დარწმუნება, რომ იბრძოლონ თავიანთი უფლებებისთვის.“⁷¹⁰

მოქალაქეთა ფოკუს-ჯგუფებში დისკუსიის დროს, მონაწილეებს ასევე ჰკითხეს, აქვთ თუ არა ნდობა იმ ფაქტის მიმართ, რომ თუ ისინი მიმართავენ პოლიციას, მათი ვინაობა დამნაშავესთვის/სხვა კონფლიქტში მონაწილე პირისთვის ანონიმური დარჩება. კვლევის შედეგად ვლინდება, რომ ფოკუს-ჯგუფებში მონაწილეთა ძირითად ნაწილს ჰგონია, რომ ასეთი შემთხვევის დროს მათი ვინაობა გამჟღავნდება. თუმცა ზოგიერთი მონაწილე ენდობა სამართალდამცავი უწყების წარმომადგენლებს და მიიჩნევს, რომ პოლიცია მათ ვინაობას არ გაამხელს, რადგან ეს კანონით აკრძალულია და იმედი აქვთ, რომ პოლიცია ამ წესს არ დაარღვევს.

ანანომურობასთან დაკავშირებული შიშების გამო ნდობის გაქრობასა და ამ საფუძვლით პოლიციის მიმართვისგან თავის შეკავებაზე ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენლების ფოკუს-ჯგუფშიც გამახვილდა ყურადღება ერთ-ერთი მონაწილის მხრიდან.

„ბენეფიციარების მესმის, როდესაც მეუბნებიან, ეხლა პოლიციას ვეტყვი თუ არა ჩემი ანონიმურობა არ იქნება დაცული. ხშირ შემთხვევაში არ არის, პირადი გამოცდილებიდან ესეთი ცუდი მაგალითი მაქვს. და რაც შეეხება ახლა პოლიციასთან მიმართვას და ა.შ., არ ვიცი, სხვა სტატისტიკა როგორია, თუმცა ვიცი, რომ უმეტესად თავს იკავებენ ორი ასპექტის გამო. ერთი რაც ვითხარით, არ არის ანონიმურობა დაცული და მეორე, მაინც ვერაფერს გააკეთებენ, ასეთი განწყობა აქვთ.“⁷¹¹

710 ვაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

711 ქალი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

როგორც აღინიშნა, ნდობის არარსებობა კიდევ უფრო სპეციფიკურ გამოცდილებებთან არის დაკავშირებული კონკრეტული მონაცვლადი ჯგუფების შემთხვევაში. მაგალითად, პოლიციის მხრიდან გულგრილობაზე გაკეთდა აქცენტი ოჯახური ძალადობის მსხვერპლი ქალების შემთხვევაში როგორც მოქალაქეების, ასევე პროფესიულ ფოკუს-ჯგუფებში და აღინიშნა, რომ პოლიციის დამოკიდებულება მათ მიმართ ირონიული და ზედაპირულია. უკვე ითქვა, რომ ფოკუს-ჯგუფების მონაწილეთა განმარტებით, სამართალდამცავი უწყების წარმომადგენლებთან ურთიერთობისას ქალები ხშირად სოციალური სტიგმის მაღალი რისკის ქვეშ ექცევიან, რაც კიდევ უფრო შეიძლება გამძაფროს პოლიციელის ქცევამ თუ დამოკიდებულებამ. თუმცა, ამ შემთხვევაში უნდა ითქვას, რომ რესპონდენტების აღქმით, ზოგჯერ პოლიციელების მხრიდან ქალების მიმართ სექსუალურ შევიწროვებასაც კი აქვს ადგილი, რაც მზერასა და საუბარში ვლინდება. აღსანიშნავია, რომ ამ საკითხზე განხორციელებულ ერთ-ერთ ბოლო კვლევაში, რომელიც ეხება პანდემიის დროს პოლიციის რეაგირებას ოჯახში ძალადობის შემთხვევებზე და გადაუდებელი დახმარების ცხელი ხაზის მუშაობის ეფექტიანობას, რესპონდენტებმა მსგავს პრობლემებზე გაამახვილეს ყურადღება. კერძოდ, კვლევის შედეგების თანახმად, პოლიციის დახმარებისთვის ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა ნახევარი არ მიმართავს.⁷¹² ძალადობის მსხვერპლები, რომელთაც 112-ზე არ დაურეკავთ, სხვადასხვა მიზეზით ხსნიან თავის გადაწყვეტილებას – უნდობლობით (35%), ინფორმაციის ნაკლებობით (30%) და ხანგრძლივი ლოდინის დროით (18%).⁷¹³ ამასთანავე, გამოკითხულთა 39%-ის თქმით, პოლიციელებს უყურადღებო და გულგრილი დამოკიდებულებები აქვთ ძალადობის მსხვერპლთა მიმართ.⁷¹⁴

„ყველაზე გასაოცარი ის არის ხოლმე, რომ ვინც არის მსხვერპლი ოჯახური ძალადობის, ის არ უკავშირდება სამართალდამცავ ორგანოებს. ... იმას ეშინია უბრალოდ დაკავშირების და ეშინია ურეაქციობის სამართალდამცავი სისტემის მხრიდან და ურეაქციობის სხვათა შორის, ერთი ცუდი მდგომარეობა ამ კუთხით არის, ოჯახური ძალადობის კუთხით. იმიტომ, რომ პოლიციას ძალიან ხშირად რეაქცია არა აქვს ხოლმე“.⁷¹⁵

„დაზარალებულს როგორ უნდა მოვთხოვოთ, რომ ენდოს პოლიციას, ძალიან რთულია, როცა რეალური ფაქტის წინაშე დადგა, აღიარა, რომ კი ბატონო ჩემზე ფსიქოლოგიურად ძალადობენ, მივიდა პოლიციასთან და ხედავს, რომ იქ არანაირი ზომები არ განხორციელებულა ამ მიმართულებით“.⁷¹⁶

712 ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა მხოლოდ ნახევარი მიმართავს პოლიციას დახმარებისთვის, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3fu8n5a>; წვდომის თარიღი: 31.03.2021].

713 იქვე.

714 იქვე.

715 კაცი, სისხლის სამართლის საქმეში მონაწილეობის გამოცდილების მქონე პირებთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, თბილისი, 10 ოქტომბერი, 2020.

716 ქალი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 18 ნოემბერი, 2020.

მეტ-ნაკლებად მსგავსი მოსაზრებები გამოთქვა რამდენიმე რესპონდენტმა არასამთავრობო ორგანიზაციების ფოკუს-ჯგუფიდან ლგბტქ ადამიანების შემთხვევაში. თუმცა, ასევე ითქვა, რომ ამ თვალსაზრისით, ბოლო დროს, ლგბტქ თემის წევრების მხრიდან უფრო მეტად გაიზარდა მიმართვიანობის მაჩვენებელი. ამ კუთხით საინტერესოა ლგბტქ ჯგუფის სოციალური ექსკლუზიის კვლევა საქართველოში (2020), რომლის მიხედვითაც, მართლმსაჯულებისა და სამართალდამცავი ორგანოებისადმი ნდობის მაჩვენებელი თემის წევრებში უკიდურესად დაბალია. კერძოდ, გამოკითხული ლგბტქ ჯგუფის წევრი რესპონდენტების 68% არ ენდობა სასამართლოს, 75% – პროკურატურას, 66% კი – შინაგან საქმეთა სამინისტროს/პოლიციას.⁷¹⁷ ამავე კვლევის თანახმად, გამოკითხულთა 30%-ის აზრით, ბოლო 5 წლის განმავლობაში პოლიციელთა ქცევა და დამოკიდებულება მათ მიმართ გაუმჯობესდა; 14% აღნიშნავს, რომ გაუარესდა; ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი კი ნეიტრალურ შეფასებას აქვს – 47% მიიჩნევს, რომ პოლიციელთა ქცევა და დამოკიდებულება არ შეცვლილა.⁷¹⁸

„რაც შეეხება ბარიერებს, უფრო არის პერიოდულად დამკვიდრებული მათში [ლგბტქ თემის წარმომადგენლებში] ის აზრი, რომ თითქოს არანაირი აზრი არ აქვს სასამართლოსთვის მიმართვას ... მაგრამ ხშირ შემთხვევაში, უკვე ბოლო პერიოდში, მაინც დაძლეულია ასე ვთქვათ და სასამართლოში მიმართვის საკითხი და სურვილი უფრო აქვთ, როდესაც არის დისკრიმინაციული დავები, ასევე სახალხო სახალხო დამცველთან მიმართვის შემთხვევაშიც აქვთ სურვილი და ინიციატივა, რომ მიმართონ ან სასამართლოს, ან სახალხო დამცველს“.⁷¹⁹

შესაბამისად, როგორც მოქალაქეების, ასევე პროფესიული წრეების წარმომადგენელთა ფოკუს-ჯგუფებიდან მიღებული ინფორმაციის შედეგად გამოიკვეთა, რომ მართლმსაჯულების სისტემისა და მისი წარმომადგენლების მიმართ ნდობის არარსებობა, რაც, თავის მხრივ, მიმართვიანობისგან თავშეკავების მიზეზია, განსხვავებული მიზეზებით შეიძლება იყოს გამოწვეული. მთლიანობაში, ნდობის გაქრობის მიზეზი უსამართლო და არაობიექტური რეაგირების მოლოდინებია. ამასთან, კონკრეტული მოწყვლადი ჯგუფების შემთხვევაში ამგვარი მოლოდინები კიდევ უფრო შეიძლება გაამძაფროს სხვადასხვა სახის დისკრიმინაციულმა პრაქტიკებმა და პირადი ინფორმაციების გასაჯაროების შიშმა.

717 ლიკა ჯალაღანია, „ლგბტქ ჯგუფის სოციალური ექსკლუზიის კვლევა საქართველოში“, ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი [EMC], 2020, გვ. 65, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3wdlMnc>; წვდომის თარიღი: 31.03.2021].

718 იქვე, გვ. 70.

719 ვაცი, არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი, პროფესიულ ჯგუფთან ჩატარებული ფოკუს-ჯგუფი, 6 ოქტომბერი, 2020.

საზოგადოებაში მართლმსაჯულების სისტემისადმი ნდობის არარსებობის ჭრილში აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ კლანური მმართველობის შესახებ არსებული საფუძვლიანი და დასაბუთებული არგუმენტები.⁷²⁰ კვლევის IV თავში მართლმსაჯულების სისტემის კლანურობის საკითხი უკვე განხილულია. ამ შემთხვევაში კი მხოლოდ იმის დამატება შეიძლება, რომ კლანური მმართველობა, რომელიც არსებითად ჩაკეტილ, კორპორატიულ ძალაუფლებას ქმნის და ელიტური ჯგუფების ინტერესების გატარებას ემსახურება, მართლმსაჯულებისადმი საზოგადოებრივი ნდობის მოშლის ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორია. საზოგადოებას ვერ ექნება ნდობა სასამართლოს მიმართ, თუკი მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში ადამიანები ვერ ხედავენ დემოკრატიულობისა და სამართლიანობის ნიშნებს. ნიშანდობლივია, რომ ბოლო საზოგადოებრივი გამოკითხვის თანახმად, საქართველოს მოსახლეობის 22%-ის აზრით, სასამართლოსადმი უნდობლობა რიგით ადამიანს ძალიან უშლის ხელს სასამართლოსთვის მიმართვაში (45%-ის აზრით კი ნაწილობრივ უშლის ხელს).⁷²¹

720 იხილეთ, მაგ.: ვახა ნიქარიშვილი, „კლანური მმართველობა სასამართლოში 2007 წლიდან დღემდე“, 2019, [ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/2MHEIiy>; წვდომის თარიღი: 26.02.2021].

721 CRRC, EMC და IDFI, სასამართლოს ხელმისაწვდომობა: მოსახლეობის გამოკითხვის შედეგები, 2020, გვ. 13.

IX. დასკვნა

მნიშვნელოვანია სახელმწიფომ სამართლებრივი სერვისების, სხვადასხვა პროგრამისა და სტრატეგიის განვითარებით უზრუნველყოს მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობის კუთხით არსებული საჭიროებების ჯერ უფლებებად, შემდეგ კი საჯარო სიკეთეებად გარდაქმნა. ამისათვის აუცილებელია ხელისუფლებას ჰქონდეს ერთიანი ხედვა, ღიაობა და მზაობა გაითვალისწინოს ის გამოწვევები, რაც ინდივიდის წინაშე სასამართლოსთვის მიმართვის პროცესში შეიძლება არსებობდეს. მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის გზაზე ფუნდამენტური გარდატეხის შეტანა უფრო ფართო სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხებს უკავშირდება და ამ გზაზე არსებითია ახალი და უფრო მეტად ინკლუზიური ნორმატიული მოწესრიგების ძიება. ამისათვის კვლევის შედეგად გამოკვეთილი მიგნებების საპასუხოდ შემოთავაზებულ იქნა რეკომენდაციები, რომლებიც შესაბამისი ბარიერების მიხედვით ქვემოთ არის განხილული.

რეკომენდაციები ინსტიტუციურ და საკანონმდებლო ბარიერებთან დაკავშირებით

კანონმდებლობაზე ხელმისაწვდომობა:

- იმ ოჯახებისათვის/თემებისათვის/დასახლებული პუნქტებისათვის, სადაც ინტერნეტი მასობრივად არ არის ხელმისაწვდომი, უნდა შეიქმნას საქართველოს საკანონმდებლო მაცნის ვებგვერდის ნაცვლად საკანონმდებლო აქტების გაცნობის ალტერნატიული სტრატეგია, რომლითაც შესაძლებელი გახდება მათზე ფართო ჯგუფების წვდომა;
- საკანონმდებლო მაცნეში არსებული კონსოლიდირებული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების გაცნობისათვის მომსახურების საფასური უნდა გაუქმდეს და არაკომერციული/არასახელმწიფო მიზნებისათვის მაცნეს გამოყენება გახდეს უფასო;
- აუცილებელია, ძირითადი საკანონმდებლო, ასევე, კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები ითარგმნოს როგორც რუსულ და ინგლისურ, ასევე, სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე;
- აუცილებელია, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებისთვის თანაბრად ხელმისაწვდომი იყოს საკანონმდებლო მაცნეს ვებგვერდის ყველა ის ფუნქცია, რაც სტანდარტული ვერსიით არის გათვალისწინებული. სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს ხედვა, თუ როგორ გააუმჯობესოს ამ პირთა ხელმისაწვდომობა კანონმდებლობაზე;

- კანონშემოქმედების/სამართალშემოქმედების პროცესში უნდა დაინერგოს „უბრალო ენის“ გამოყენების ერთიანი სტანდარტი, რომლითაც ისარგებლებს ამ პროცესში ჩართული ყველა უწყება;
- საკანონმდებლო/სამართალშემოქმედებითი პროცესი უნდა მიმდინარეობდეს წინასწარ არსებული და ეფექტიანი პროცედურების დაცვით. პოლიტიკის დაგეგმვის პროცესი უნდა გაძლიერდეს, მათ შორის უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს ამ პროცესში დაინტერესებულ პირთა აქტიური ჩართულობა/მათთან კონსულტაციების გამართვა და თანდათანობით დაინერგოს და გაფართოვდეს ის საკითხები, რაზეც რეგულირების ზეგავლენის შეფასება განხორციელდება.

დოკუმენტების მომზადების სირთულე:

- აუცილებელია, დაიხვეწოს არსებული სასამართლო ფორმები, როგორც შინაარსობრივი, ასევე ტექნიკური გამართულობის თვალსაზრისით, იმისათვის, რომ შესაძლებლობის ფარგლებში, იურიდიული განათლების არმქონე ინდივიდებმა დამოუკიდებლად შეძლონ მათი სათანადოდ შევსება;
- მნიშვნელოვანია, სახელმწიფომ სათანადო ყურადღება დაუთმოს სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმენტაციის მომზადების პროცესში ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებისათვის არსებული ენობრივი ბარიერის პრობლემას და ამ პირების საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად უზრუნველყოს კვალიფიციური თარჯიმნის მომსახურებით სარგებლობის შესაძლებლობების გაფართოება;
- მნიშვნელოვანია, ბავშვზე მორგებული სასამართლო ფორმები დაიხვეწოს იმგვარად, რომ პასუხობდეს საზოგადოების ამ ჯგუფის წინაშე ობიექტურად არსებულ გამოწვევებს. ამასთან, საჭიროა დაიხვეწოს სასამართლოს არსებული პრაქტიკა ამ ფორმებით შედგენილი სარჩილების მიღების თაობაზე და სასამართლომ გაითვალისწინოს ბავშვის უფლებათა კოდექსით დადგენილი გარანტიები, ბავშვის საუკეთესო ინტერესები და განსაკუთრებული საჭიროებები;
- აუცილებელია, დაიხვეწოს და თანმიმდევრული გახდეს სასამართლოს არსებული პრაქტიკა იურიდიული განათლების არმქონე ინდივიდის მიერ სასამართლოსათვის წარსადგენი დოკუმენტების დამოუკიდებლად მომზადების შემთხვევაში მასზე ხარვეზის დადგენის მიმართულებით. ასეთ პირს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა, დამოუკიდებლად, სათანადოდ გაიგოს და დროულად გამოასწოროს წარდგენილ დოკუმენტაციაში არსებული ხარვეზები;
- მიზანშეწონილია, დაინერგოს კომპლექსური სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს სხვადასხვა სახელმწიფო უწყებას შორის თანამშრომლობას, იმ მიზნით, რომ სწორად და დროულად მოხდეს სასამართლოსთვის წარსადგენი დოკუმე-

ნტაციის მოძიების პროცესში პირის გადამისამართება სათანადო უწყებასთან. ასევე, მნიშვნელოვანია დაიხვეწოს უფასო იურიდიული დახმარების როლიც ამ მიმართულებით.

სახელმწიფო იურიდიული დახმარების სისტემა – კონსულტაცია და წარმომადგენლობა:

- დაცვის ეფექტიანი განხორციელების მიზნით, საჭიროა, იურიდიული დახმარების სამსახურის ფინანსური გაძლიერება და მეტი ადამიანური რესურსის მობილიზება;
- მიზანშეწონილია, გაუქმდეს ის საკანონმდებლო ნორმა, რომელიც სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ დავებზე იურიდიული დახმარების (საადვოკატო წარმომადგენლობის) განვევის პირობად საქმის „სირთულეს“ და „მნიშვნელობას“ ადგენს.

თარჯიმნებზე ხელმისაწვდომობა:

- სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს თარჯიმნის ინსტიტუტის გაძლიერებისათვის მიმართული რესურსების მოცულობის ზრდა, რაც გააუმჯობესებს თარჯიმნის მომსახურების ხელმისაწვდომობას, როგორც რაოდენობრივი, ასევე შინაარსობრივი თვალსაზრისით;
- აუცილებელია, სახელმწიფოს ჰქონდეს სტრატეგია თუ როგორ უზრუნველყოფს იმ პირთა ხელმისაწვდომობას მართლმსაჯულებაზე, რომელთა სასაუბრო ენაზე თარჯიმნის მომსახურების სერვისს ვერ განვევს, იქედან გამომდინარე, რომ შეუძლებელია ამ ენის თარჯიმნის მოძიება;
- საჭიროა განხორციელდეს იმგვარი საკანონმდებლო რეფორმა, რომლითაც გათვალისწინებული იქნება თარჯიმნების სერტიფიცირების საჭიროება და მათი მომსახურების ხარისხის შემოწმების/კონტროლის შესაძლებლობები;
- აუცილებელია, ენობრივი ბარიერის მქონე პირებისათვის თარჯიმნის მომსახურებით სარგებლობის უფლების შინაარსობრივი და არამხლოდ ფორმალური რეალიზება. შესაბამისად, საჭიროა სახელმწიფო ინსტიტუტების მხრიდან პროცესში თარჯიმნის ჩართვის პრაქტიკის იმგვარად გაუმჯობესება, რომელიც უზრუნველყოფს ამ უფლებით რეალურ და სრულფასოვან სარგებლობას.

საქმის განხილვის ვადები, სასამართლოთა გადატვირთულობა და მოსამართლეების რაოდენობა:

- განგრძობად რეჟიმში გაანალიზდეს საქმეთა გაჭიანურებისა და გადატვირთულობის პრობლემის, დროის მართვის, დაყოვნების პრევენციისა და ნაშთად დარჩენილი საქმეების ეფექტიანად შემცირების პოლიტიკის დანერგვის აუცილებლობა;
- მნიშვნელოვანია, შესრულდეს სასამართლო სისტემის საქმიანობის სტრატეგიის სამოქმედო გეგმით განერილი ღონისძიებები, რომლებიც მიემართება სასამართლოს საქმიანობის ეფექტიანობის შეფასების სტატისტიკური და ანალიტიკური ანგარიშებისა და მონიტორინგის მექანიზმების განვითარებას/დახვეწას;
- მოსამართლეთა საჭირო რაოდენობის შევსების მიზნით, აუცილებელია, სტაბილურად და თანდათანობით ადამიანური და მატერიალური რესურსების დამატება; იუსტიციის უმაღლესმა საბჭომ აუცილებელია, პირველ რიგში, გამოავლინოს არსებულ ვაკანსიებზე მოსამართლეთა დროული დანიშვნის ნება; მეორე მხრივ, მოსამართლეთა რაოდენობის ზრდის ხანგრძლივადიანი საჭიროების განსაზღვრისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს არა არსებული დავალიანებები, არამედ ახალშემოსულ საქმეებთან ასოცირებული სამუშაო დატვირთვა, რადგან დავალიანების აღმოფხვრის შემდგომ სასამართლოები მოსამართლეებით გადატვირთულნი არ აღმოჩნდნენ;
- მოსამართლეთა რაოდენობის ზრდასთან ერთად, აუცილებელია, შემუშავებულ იქნას საქმეთა გონივრული შენონის პრინციპი, რომელიც ეფექტიანად განსაზღვრავს სასამართლოებს შორის მოსამართლეთა არსებული რაოდენობის ოპტიმალური გადანაწილების საუკეთესო მექანიზმებს;
- მნიშვნელოვანია, საერთო სასამართლოების სისტემაში საქმეთა განმხილველ მოსამართლეთა ვიწრო სპეციალიზაციების განსაზღვრისა და საქმეთა ელექტრონული განაწილების სისტემის შემდგომი დახვეწა, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს მოსამართლეთა თანაბარი დატვირთვა საქმეთა წონების სისტემის გამოყენებით;
- გადატვირთულობის პრობლემის პარალელურად სისტემის ეფექტიანი მენეჯმენტისათვის აუცილებელია სხვადასხვა მიმართულებით ღონისძიებების გატარება, როგორცაა, მართვისა და ზედამხედველობის პროგრამის გაუმჯობესება, ანგარიშგების პროცესში ტექნოლოგიების აქტიური გამოყენება, სასამართლო სისტემის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის მონესრიგება და არსებული რესურსების ეფექტიანი გადანაწილება;
- აუცილებელია, სასამართლო განხილვის გონივრულ ვადაში წარმართვის უფლების დარღვევისას სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი მექანიზმების დანერგვა, როგორც სამართალწარმოების დაჩქარების და შემდგომი გაჭიანურების პრევენციის თვალსაზრისით, ასევე უკვე გაჭიანურებული სამართალწა-

რმოებისთვის გონივრული კომპენსაციის უზრუნველყოფის მიზნით; მათ შორის, დისციპლინური საკითხების ისე მონესრიგება, რაც ხელს შეუწყობს ინდივიდუალურ მოსამართლეთა მიერ საქმეთა გაჭიანურების აღკვეთას; ამასთან, მნიშვნელოვანია, საქმისწარმოების გაჭიანურების, როგორც გადაცდომის ფორმულირება შეიცვალოს ისე, რომ ის მხოლოდ საპროცესო ვადის დარღვევით არ შემოიფარგლებოდეს;

- მნიშვნელოვანია, გამოკვეთილი პრობლემების მიმართულებით, საკანონმდებლო ორგანოსაც ჰქონდეს ხედვა ქვეყანაში არსებულ ოპერაციულ გარემოსთან სასამართლო სისტემის შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად და განახორციელოს ისეთი საკანონმდებლო ცვლილებები, რომ საქმეებით გადატვირთვამ მოსამართლეები არ გახადოს მოწყვლადი და უარყოფითი გავლენა არ მოახდინოს მათი დამოუკიდებლობის ხარისხზე.

სასამართლო პროცესის თანმდევი გამოწვევები:

- დაკავებულის, ბრალდებულისა და მონმეებისთვის უფლებებისა და ვალდებულებების შესახებ ინფორმაციის მიუწოდებლობის ან/და გაჭიანურების პრაქტიკის აღმოსაფხვრელად, დღის წესრიგში შეიძლება დადგეს მეტი საკანონმდებლო გარანტიების გაჩენის და მსგავსი შემთხვევებისთვის სპეციალური სახელმძღვანელო წესების შემუშავების საჭიროება. შესაბამისმა ორგანოებმა კი უნდა გამოიჩინონ მეტი პასუხისმგებლობა მათი მოვალეობის ჯეროვანი შესრულების უზრუნველსაყოფად;
- უნდა განისაზღვროს პროცედურა, ბრალდებულის მიერ სასამართლოსთვის გამიზნულად თავის არიდების ან პირიქით, ბრალდებულის მიერ წარმოდგენილი თავის არიდების საპატიო მიზეზის დასადგენად, ხოლო სასამართლოს უნდა ევალუებოდეს იმის დადასტურება, რომ ბრალდებულის გამოძახება სწორად მოხდა და რომ ამ უკანასკნელმა მკაფიოდ განაცხადა უარი სასამართლოში გამოცხადების უფლებაზე, პროცესის მის დაუსწრებლად ჩატარებამდე.
- სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით უნდა განისაზღვროს მკაფიო ვალდებულება, მტკიცებულებების რიგითობის და მონმეთა გამოძახების დროისა და რიგითობის შესახებ ინფორმაციის წინასწარი გამჟღავნების თაობაზე;
- სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით მკაფიოდ უნდა განსაზღვროს, რა ტიპის ინფორმაციის გამოყენებაა შესაძლებელი მონმის ჯვარედინი დაკითხვისას და როგორ უნდა იქნას ეს ინფორმაცია გამოყენებული. ასევე, უნდა გაინეროს პროცედურა, რომელიც დაადგენს, თუ როგორ უნდა შეფასდეს მონმის სანდოობა და განმარტავს, რა ითვლება ამ კუთხით დასაშვებ მტკიცებულებად;
- საკანონმდებლო დონეზე ერთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს მტკიცებულება და საპროცესო დოკუმენტები და ახლებურად მონესრიგდეს წინასასამართლო და

არსებით სხდომაზე მტკიცებულებათა დაუშვებლობის მოთხოვნისთვის დადგენილი შეზღუდვები;

- კომპიუტერული სისტემიდან ინფორმაციის მოპოვებისთვის საგამოძიებო მოქმედებები უნდა ტარდებოდეს არა ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისთვის დადგენილი, არამედ ორდინალური წესით (სსსკ-ის 112-ე მუხლი);
- სისხლის სამართლის პროცესმა ახლებურად უნდა დაარეგულიროს ირიბი ჩვენების გამოყენებისა და დასაშვებობის წესი, პროცედურა და კრიტერიუმები ისე, რომ დაიცვას როგორც მხარეთა თანასწორობისა და შეჭიბვებითობის პრინციპები, ასევე საქმეზე სამართლიანი გადაწყვეტილების გამოტანის ინტერესი;
- პირის დაკავების კანონიერების საკითხი საჯაროდ, მხარის ჩართულობით უნდა განიხილებოდეს და მოსამართლეები დასაბუთების მაღალი სტანდარტით ხელმძღვანელობდნენ. შესაბამისი პროცედურები კანონმდებლობით უნდა მოწესრიგდეს და განისაზღვროს მოსამართლეთა ვალდებულება, პირველი წარდგენის სხდომაზე შეამოწმონ და დაასაბუთონ დაკავების კანონიერება როგორც წინასწარი ნებართვის არსებობის, ისე გადაუდებელი აუცილებლობის დროს. ამასთან, მოსამართლეები საკითხს საფუძვლიანად და სიღრმისეულად, და არა შაბლონურად უნდა აფასებდნენ;
- აუცილებელია, ჩხრეკა-ამოღების ღონისძიებების კანონიერების შემოწმებისა და დასაბუთების საკითხზე საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების („გიორგი ქებურია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“) მხედველობაში მიღება და არსებითი ცვლილებები საკანონმდებლო და სამოსამართლო პრაქტიკისას (განჩინებები, როგორც წესი, შაბლონური ფრაზებით შემოიფარგლება და უმრავლეს შემთხვევაში არ შეიცავს საგამოძიებო მოქმედებების საფუძვლად გამოყენებული ფაქტობრივი მონაცემების შესახებ არგუმენტაციას);
- დაზარალებულისთვის მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის გარანტიების გაზრდის მიზნით, საჭიროა კანონმდებლობის დეტალიზება და მკაფიო მოწესრიგების შექმნა (დაზარალებულისთვის სტატუსის მინიჭებისა და მისი მოთხოვნის საფუძველზე საქმის მასალების გაცნობის უფლების ჭრილში);
- პროფესიული ფოკუს ჯგუფების მონაწილეთა თქმით, ლგბტქ თემის წევრების რევიქტიმიზაციის თავიდან ასაცილებლად, მნიშვნელოვანია კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანა და დაცულობის მეტი გარანტიების შექმნა პროცესის მიმდინარეობისას პერსონალური ინფორმაციის დაცულობის მხრივ (პროცესების დახურვის ჭრილში);
- მოსამართლეთა როლის გაზრდის მიზნით, დღის წესრიგში შესაძლოა დადგეს მოსამართლისთვის შემდეგი უფლებამოსილებების მინიჭების საკითხი: მხარეთა თანხმობის გარეშე, გარკვეულ შემთხვევებში, კითხვის დასმის უფლების მინიჭება; საპროცესო შეთანხმების დროს მოსამართლის როლის გაზრდა; და მოსამართლისთვის შესაძლებლობის მინიჭება, რიგ შემთხვევებში, შეეძლოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ მინიმალურ სასჯელზე ნაკლების დაწესება;

- მოსამართლეებმა გადანყვეტილებების დასაბუთების საკითხს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაუთმონ და გადანყვეტილება მტკიცებულებების ყოველმხრივ და თანმიმდევრულ ანალიზს დააფუძნონ;
- უნდა შეიცვალოს სამოსამართლო პრაქტიკაში დამკვიდრებული მიდგომა, რაც ბრალდებულსა და პროკურორს შორის მიღწეული შეთანხმების უპირობოდ გაზიარებაში ვლინდება, როცა მოსამართლეები არ ცდილობენ შეაფასონ, რამდენად სამართლიანია დაკისრებული სასჯელი (ან საკითხს შაბლონურად უდგებიან);
- დანაშაულები, რომელიც მძიმე სოციალური ფონით არის განპირობებული და თავის არსით მცირე მნიშვნელობისაა, მოსამართლეებისა და ბრალდების მხრიდან მეტად ჰუმანურ მიდგომას მოითხოვს. სასამართლოებმა უნდა გაითვალისწინონ ქმედების გამონწვევი სოციალური ფაქტორები და გადახედონ ალკვეთის ღონისძიებების კონკრეტული სახეების (გირაო და პატიმრობა), სასჯელებისა და საპროცესო შეთანხმებების გამოყენების იმ პრაქტიკას, რომელიც მსგავსი ტიპის დანაშაულების მიმართ არსებობს;
- ოჯახური ძალადობის მსხვერპლთა უსაფრთხოების მნიშვნელობიდან გამომდინარე, აუცილებელია, მაქსიმალურად ლიმიტირებული იყოს ისეთი შემთხვევები, როცა მოსამართლეები ღმობიერად უდგებიან ოჯახურ დანაშაულში ბრალდებულ პირებს და მათ დაუსაბუთებლად უფარდებენ შედარებით მსუბუქ ალკვეთის ღონისძიებასა და სასჯელს;
- მნიშვნელოვანია, მოსამართლეებმა ქმედებების სწორი და სამართლიანი კვალიფიკაცია მოახდინონ დისკრიმინაციული მოტივის გამოკვეთის მიზნით, როცა საქმე ქალთა და ლგბტქ პირების მიმართ განხორციელებულ დანაშაულებს ეხება;
- სახელმწიფომ უნდა განაახლოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის სისტემურ რეფორმაზე მსჯელობა;
- მნიშვნელოვანია, რომ შეიცვალოს მართლმსაჯულების სისტემის (სამართალდამცავი უწყება, პროკურატურა, სასამართლო) წარმომადგენლების მხრიდან რიგ შემთხვევებში არსებული არასენსიტიური და დისკრიმინაციული მოპყრობის პრაქტიკები სხვადასხვა მონყველადი ჯგუფებისადმი.

მოსამართლეთა კომპეტენცია, კეთილსინდისიერება, დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა:

- საჭიროა განხორციელდეს საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ისეთი ინსტიტუციური რეფორმა, რომელიც უზრუნველყოფს საბჭოს პოლიტიკურ ნეიტრალიტეტს, დამოუკიდებლობასა და გამჭვირვალობას;

- აუცილებელია შემუშავდეს მოსამართლეთა შერჩევა-დანიშვნის იმგვარი წესი, რომელიც უზრუნველყოფს აღნიშნულ პროცესში დამოუკიდებლობისა და გამჭვირვალობის სტანდარტების დაცვაყოფილებას და საუკეთესო კანდიდატების შერჩევას. ამისათვის, მნიშვნელოვანია, მოსამართლეთა შერჩევა-დანიშვნის პროცესში გაიზარდოს იუსტიციის უმაღლესი სკოლის დამოუკიდებლობის ხარისხი;
- აუცილებელია, მოსამართლეთა გამოსაცდელი ვადის სრულად გაუქმებისათვის საქართველოს კონსტიტუციით დადგენილ ვადამდე, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესმა საბჭომ არ გამოიყენოს გამოსაცდელი ვადით დანიშვნის პრაქტიკა და ეს შეზღუდვა გააფორმოს სათანადო სამართლებრივი აქტით;
- საჭიროა დაინერგოს მოსამართლეთა პერიოდული შეფასების ისეთი სისტემა, რომელიც ორიენტირებული იქნება ინდივიდუალურ მოსამართლეთა პროფესიულ განვითარებაზე, საფრთხეს არ შეუქმნის მათ დამოუკიდებლობას და ხელს შეუწყობს სამართლიანი დანიშნურების სისტემის შექმნას;
- აუცილებელია საქმეთა ელექტრონული განაწილების საკანონმდებლო წესი დაიხვეწოს იმგვარად, რომ სასამართლოების თავმჯდომარეებსა თუ სხვა პირებს არ ჰქონდეთ შესაძლებლობა, გავლენა მოახდინონ ამ პროცესზე და რეალურად იყოს უზრუნველყოფილი შემთხვევითობის პრინციპის დაცვა;
- აუცილებელია, დამოუკიდებელი ინსპექტორის ინსტიტუციური დამოუკიდებლობის გაზრდის მიზნით შეიცვალოს მისი შერჩევა-დანიშვნის წესი და საკანონმდებლო დონეზე დაიზარდოს დამოუკიდებლობის სხვა გარანტიები. ასევე, აუცილებელია, დაიხვეწოს დისციპლინური სამართალწარმოების სისტემა იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილი იყოს ამ პროცესის საჯაროობა/გამჭვირვალობა და დროულობა;
- უზენაეს სასამართლოში, ისევე, როგორც მთელ სასამართლო სისტემაში შექმნილი მდგომარეობა მოითხოვს უფრო რადიკალურ და სისტემურ ცვლილებებს. შესაბამისად, ყველა ზემოაღნიშნული რეკომენდაციის ერთობლივად განხორციელება და ასევე მართლმსაჯულების გაჯანსაღების ტრანსფორმაციული გზების ძიება, შესაძლოა იყოს სასამართლო სისტემის წინაშე მდგარი ინსტიტუციური პრობლემების გადაჭრის ერთადერთი კომპლექსური გზა.

რეკომენდაციები სამართლებრივი ცნობიერებისა და გაძლიერების მიმართულებით არსებულ ბარიერებთან დაკავშირებით

- აუცილებელია, საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლებისა და გაძლიერების მიმართულებით სახელმწიფოს გააჩნდეს ერთიანი, თანმიმდევრული და სიღრმისეული პოლიტიკა, რომელიც განსაზღვრავს და გააანალიზებს ამ მიმართულებით არსებულ პრობლემებს და დასახავს ეფექტურ გზებს მათთან გამკლავებისთვის;

- იმის გათვალისწინებით, რომ მოსახლეობის უმრავლესობა ეყრდნობა ტელევიზიას, როგორც ახალი ამბებისა და მათი უფლებების შესახებ ცოდნის მიღების საშუალებას, მნიშვნელოვანია, სახელმწიფოს ჰქონდეს მჭიდრო თანამშრომლობა საზოგადოებრივ მაუწყებელთან, როგორც მნიშვნელოვან მედიარესურსთან, საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერების გაძლიერების მიზნებისათვის. ასევე მნიშვნელოვანია, თავად მაუწყებელი, საკუთარი საკანონმდებლო შინაარსობრივი ვალდებულებების ფარგლებში, მეტ აქცენტს აკეთებდეს მედია პროდუქტზე, რომელსაც ადამიანის უფლებების თემაზე მეტად შემეცნებითი და ინფორმაციული ხასიათი ექნება;
- მნიშვნელოვანია, სახელმწიფოს გააჩნდეს ინტერნეტრესურსების გამოყენების სტრატეგია საკუთარი ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების ეფექტურად რეალიზების თაობაზე მოსახლეობის სათანადოდ ინფორმირებასთან დაკავშირებით, რამდენადაც ინფორმაციის მისაღებად ინტერნეტს/სოციალური ქსელს მოსახლეობის თითქმის ერთი მეოთხედი მიმართავს და საკმაოდ მაღალია ამ რესურსის ყოველდღიურად გამოყენების მონაცემები;
- აუცილებელია, სახელმწიფომ მეტი ძალისხმევა მიმართოს სამოქალაქო განათლების სწავლების პროცესში სახელმძღვანელოების დახვეწის, მათი სრულყოფილი თარგმანის, ასევე მასწავლებელთა გადამზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების მიმართულებით, განსაკუთრებით, ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში.

რეკომენდაციები გეოგრაფიულ, ფიზიკურ და ინფრასტრუქტურულ ბარიერებთან დაკავშირებით

- შესწავლილ იქნეს სასამართლოებისა და იურიდიული დახმარების სამსახურების ტერიტორიული გადანაწილების არსებული მოდელის გაუმჯობესების საჭიროება და დროულად აღმოიფხვრას გამოკვეთილი ხარვეზები, რათა შესაძლებელი გახდეს მათით სარგებლობა თანასწორად საქართველოს მთელს ტერიტორიაზე მაცხოვრებელ პირთათვის;
- აუცილებელია, სასამართლოსა და იურიდიულ დახმარების სამსახურის შენობები ისე მოეწყოს, რომ შესაძლებელი იყოს მათი ყველა პირის მიერ თანასწორი გამოყენება; მათით სარგებლობა არ უნდა იყოს საფრთხის შემცველი და უნდა მოითხოვდეს მცირე ფიზიკურ ძალისხმევას;
- მობილობის შეზღუდვის მქონე პირებისათვის ადაპტირების პროცესი გაგრძელდეს და დაცული იქნეს ის სტანდარტები, რომელიც უზრუნველყოფს უნივერსალურ და გონივრულ მისადაგებას;
- სენსორული შეზღუდვების მქონე პირებისათვის გარემოს ადაპტირების საკითხი შესწავლილ იქნეს, ეს საკითხი განისაზღვროს პრიორიტეტულ მიმართულებად

და დაიწყოს შესაბამისი ღონისძიებები ამ მიმართულებით არსებული პრობლემების გადასაჭრელად;

- გაძლიერდეს სასამართლოს ელექტრონული სამართალწარმოების სისტემა, იმგვარად, რომ პირებს რომელთაც სურთ მიმართონ სასამართლოს, ჰქონდეთ შესაძლებლობა, რომ დისტანციურად აწარმოონ საკუთარი საქმის მიმდინარეობისას სხვადასხვა პროცედურები.

რეკომენდაციები ფინანსურ ბარიერებთან დაკავშირებით

- გადახდისუნარობის კრიტერიუმი უნდა ჩაანაცვლოს სოციალური შემწეობის მიმღებთა უფრო ფართო კატეგორიამ. შესაბამისად, 100. 000 ან ნაკლები სარეიტინგო ქულის მქონე სოციალურად დაუცველთათვის უფასო იურიდიული დახმარების განწევისთვის დამატებითი წინაპირობები უნდა გაუქმდეს;
- გაიზარდოს იმ კატეგორიათა ჩამონათვალი, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია სოციალური დახმარების ბაზაში არარეგისტრირებული პირებისთვის უფასო იურიდიული მომსახურების გაწევა. ამასთან, მოხდეს ჩამონათვალის იმგვარი კლასიფიცირება, რომლის შემდეგაც საგამონაკლისო კატეგორიების გარკვეული ნაწილი უშუალოდ იურიდიული დახმარების შესახებ კანონში ჩაინერგება და ავტომატურად იქნება იურიდიული დახმარებით სარგებლობის მოთხოვნის საფუძველი;
- კანონმდებლობით შემუშავდეს მექანიზმი, რომელიც უფასო იურიდიული მომსახურებით სარგებლობის უფლებას მიაწვდის განსაზღვრულ შემოსავალზე ნაკლების მქონე პირებს.

რეკომენდაციები კულტურულ და სოციალურ ბარიერებთან დაკავშირებით

- მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის კულტურული და სოციალური ბარიერების დაძლევა მრავალმხრივ მიდგომას მოითხოვს. აუცილებელია, შეიქმნას მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის ეროვნული სტრატეგია, სადაც ხელმისაწვდომობის პრობლემა, ისევე, როგორც ამ პრობლემის გადაწყვეტის გზა, დანახული იქნება უფრო ფართო სოციალური და ეკონომიკური გამონწვევების ჭრილში;
- მნიშვნელოვანია, რომ მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობის სტრატეგია იყოს საკმარისად ინკლუზიური იმისთვის, რომ შეითავსოს სხვადასხვა მონყვლადი ჯგუფის სპეციფიკური საჭიროებები და გამონწვევები;

- პოლიციის/სასამართლოსადმი მიმართვიანობის პრობლემის გადასაჭრელად აუცილებელია, სახელმწიფომ ხელი შეუწყოს ხარისხიანი განათლებისა და საინფორმაციო სერვისების განვითარებას, რომელიც გულისხმობს სპეციფიკური სოციალური და კულტურული გარემოს გათვალისწინებით ადამიანების სამართლებრივ გაძლიერებას;
- მართლმსაჯულების სისტემისადმი ნდობის ამაღლება, პოლიციის/სასამართლოსადმი მიმართვიანობის პრობლემის მოგვარების აუცილებელი კომპონენტია. ნდობის გასაზრდელად, მნიშვნელოვანია, ერთი მხრივ, გადაიჭრას კვლევაში წარმოდგენილი საკანონმდებლო და ინსტიტუციური (მათ შორის სენსიტიურობის კუთხით არსებული) გამოწვევები, მეორე მხრივ კი, დაიწყოს მართლმსაჯულების სისტემაში არსებული კლანური ძალაუფლების მოშლა.

